

А. А. Стрижак,
Я. В. Рибалко,
М. В. Савчин

Закон України

«Про Конституційний Суд України»

Науково-
практичний
коментар

*За загальною редакцією
Голови Конституційного Суду України
А. А. Стрижака*

Київ
Ін Юре
2009

УДК 342.565.2(477)
ББК 67.9(УКР)300.1
С 85

Авторський колектив:

СТРИЖАК Андрій Андрійович
кандидат юридичних наук (розділи I, II (глава 6),
III (глави 14–18), IV);
РИБАЛКО Ярослав Володимирович
(розділ III глави 9–13);
САВЧИН Михайло Васильович
кандидат юридичних наук, доцент (розділ II глави 7, 8).

Рецензенти:

Ю. В. Баулін — доктор юридичних наук, професор,
академік АПрН України;
І. А. Тимченко — академік АПрН України;
В. П. Тихий — доктор юридичних наук, професор,
академік АПрН України.

За загальною редакцією
Голови Конституційного Суду України
А. А. СТРИЖАКА

Стрижак, А. А.

С 85 Закон України «Про Конституційний Суд України»: наук.-
практ. комент. / А. А. Стрижак, Я. В. Рибалко, М. В. Савчин; за
заг. ред. А. А. Стрижака. — К.: Ін Юре, 2009. — 328 с.
ISBN 978-966-313-431-4.

Видання містить постатейні коментарі до Закону України «Про Конституційний Суд України», які ґрунтуються на результатах аналітичного дослідження відповідних норм Конституції України, інших правових актів національного законодавства, загальновизнаних актів міжнародного права, а також практики Конституційного Суду України (рішення, висновки та ухвали єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні).

Розраховане на працівників органів законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування, науковців та студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів.

ББК 67.9(4УКР)300.1+67.300.1

© Кол. авт., 2009

© Ін Юре, 2009

ISBN 978-966-313-431-4

Зміст

Передмова	11
Список скорочень назв органів державної влади, їх посадових осіб та правових актів	15
Розділ I	
ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОУСТРОЮ....	17
Глава 1	
ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	17
<i>Стаття 1. Статус Конституційного Суду України ...</i>	<i>17</i>
<i>Стаття 2. Завдання Конституційного Суду України ...</i>	<i>20</i>
<i>Стаття 3. Нормативне регулювання діяльності Конституційного Суду України</i>	<i>24</i>
<i>Стаття 4. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України</i>	<i>27</i>
<i>Стаття 5. Склад Конституційного Суду України</i>	<i>34</i>
<i>Стаття 6. Порядок призначення суддів Конституційного Суду України Президентом України</i>	<i>36</i>
<i>Стаття 7. Порядок призначення суддів Конституційного Суду України Верховною Радою України</i>	<i>39</i>
<i>Стаття 8. Порядок призначення суддів Конституційного Суду України з'їздом суддів України</i>	<i>41</i>
<i>Стаття 9. Строк повноважень суддів Конституційного Суду України</i>	<i>44</i>
<i>Стаття 10. Форма одягу та нагрудний знак судді Конституційного Суду України</i>	<i>45</i>
<i>Стаття 11. Атрибути Конституційного Суду України</i>	<i>46</i>
<i>Стаття 12. Місцезнаходження Конституційного Суду України</i>	<i>46</i>

Глава 2	
ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ	
УКРАЇНИ	47
<i>Стаття 13. Повноваження Конституційного Суду</i>	
<i>України</i>	47
<i>Стаття 14. Межі повноважень Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	60
<i>Стаття 15. Підстави для визнання правових актів</i>	
<i>неконституційними</i>	63
Глава 3	
СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ...	74
<i>Стаття 16. Вимоги до судді Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	74
<i>Стаття 17. Вступ на посаду судді Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	77
<i>Стаття 18. Статус судді Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	80
<i>Стаття 19. Повноваження судді Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	84
<i>Стаття 20. Вибори Голови Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	88
<i>Стаття 21. Повноваження Голови Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	91
<i>Стаття 22. Заступники Голови Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	94
<i>Стаття 23. Припинення повноважень судді</i>	
<i>Конституційного Суду України</i>	96
<i>Стаття 24. Дострокове звільнення з посади</i>	
<i>Голови Конституційного Суду України,</i>	
<i>заступника Голови Конституційного</i>	
<i>Суду України за їх заявами</i>	103
<i>Стаття 25. Наукові консультанти і помічники</i>	
<i>суддів Конституційного Суду України ...</i>	104
<i>Стаття 26. Позасудова діяльність суддів</i>	
<i>Конституційного Суду України</i>	106

Глава 4	
ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ	
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	107
<i>Стаття 27. Незалежність суддів Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	107
<i>Стаття 28. Недоторканність особи судді</i>	
<i>Конституційного Суду України</i>	111
<i>Стаття 29. Соціальне і побутове забезпечення</i>	
<i>суддів Конституційного Суду України ..</i>	115
Глава 5	
ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ	
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	117
<i>Стаття 30. Організація діяльності Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	117
<i>Стаття 31. Фінансування Конституційного Суду</i>	
<i>України</i>	119
<i>Стаття 32. Секретаріат Конституційного Суду</i>	
<i>України</i>	120
<i>Стаття 33. Постійні комісії Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	124
<i>Стаття 34. Тимчасові комісії Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	126
<i>Стаття 35. Архів Конституційного Суду України ...</i>	127
<i>Стаття 36. Бібліотека Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	130
<i>Стаття 37. Друкований орган</i>	
<i>Конституційного Суду України</i>	132
Розділ II	
КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ	134
Глава 6	
ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ	
УКРАЇНИ	137
<i>Стаття 38. Форми звернення до Конституційного</i>	
<i>Суду України</i>	137
<i>Стаття 39. Конституційне подання</i>	140

<i>Стаття 40. Суб'єкти права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України</i>	145
<i>Стаття 41. Суб'єкти права на конституційне подання з питань дачі висновків Конституційним Судом України</i>	147
<i>Стаття 42. Конституційне звернення</i>	149
<i>Стаття 43. Суб'єкти права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України</i>	152
<i>Стаття 44. Відкликання конституційного подання, конституційного звернення</i>	153
<i>Стаття 45. Підстави для відмови у відкритті конституційного провадження</i>	157
Глава 7	
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ	168
<i>Стаття 46. Порядок конституційного провадження у справі</i>	168
<i>Стаття 47. Колегії суддів Конституційного Суду України</i>	171
<i>Стаття 48. Повноваження колегій суддів Конституційного Суду України щодо справ за конституційними поданнями</i>	172
<i>Стаття 49. Повноваження колегій суддів Конституційного Суду України у справах за конституційними зверненнями</i>	177
<i>Стаття 50. Засідання Конституційного Суду України</i>	177
<i>Стаття 51. Пленарні засідання Конституційного Суду України</i>	182
<i>Стаття 52. Порядок проведення пленарних засідань, засідань Конституційного Суду України</i>	185
<i>Стаття 53. Відповідальність за порушення порядку проведення пленарного засідання Конституційного Суду України</i>	191

<i>Стаття 54. Забезпечення повноти розгляду справи Конституційним Судом України</i>	192
<i>Стаття 55. Учасники конституційного провадження</i>	195
<i>Стаття 56. Мова конституційного провадження</i>	197
<i>Стаття 57. Строки конституційного провадження</i>	199
<i>Стаття 58. Об'єднання конституційних проваджень</i>	202
<i>Стаття 59. Відшкодування витрат учасникам конституційного провадження</i>	202
<i>Стаття 60. Державне мито</i>	204
Глава 8	
РІШЕННЯ І ВИСНОВКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ	206
<i>Стаття 61. Рішення Конституційного Суду України</i>	206
<i>Стаття 62. Висновок Конституційного Суду України</i>	210
<i>Стаття 63. Прийняття рішень і дача висновків Конституційним Судом України</i>	212
<i>Стаття 64. Окрема думка судді Конституційного Суду України</i>	215
<i>Стаття 65. Зміст рішення Конституційного Суду України</i>	216
<i>Стаття 66. Зміст висновку Конституційного Суду України</i>	221
<i>Стаття 67. Офіційне оприлюднення ухвал, рішень і висновків Конституційного Суду України</i>	222
<i>Стаття 68. Підстава для відкриття нового провадження у справі</i>	226
<i>Стаття 69. Обов'язковість рішень і висновків Конституційного Суду України</i>	226
<i>Стаття 70. Порядок виконання рішень і висновків Конституційного Суду України</i>	228

Розділ III

**ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО
ПРОВАДЖЕННЯ** 232Глава 9
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
ПУНКТОМ 1 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ 234*Стаття 71. Направлення конституційних подань* ... 234*Стаття 72. Участь у конституційному провадженні* .. 236*Стаття 73. Рішення у справах* 237*Стаття 74. Врегулювання правовідносин, що виникли
внаслідок дії акта, визнаного
неконституційним* 239Глава 10
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ
ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ПРАВОВИХ АКТІВ,
ЩО ВИКЛИКАЮТЬ СПІР СТОСОВНО
ПОВНОВАЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОРГАНІВ
ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ, ОРГАНІВ ВЛАДИ
АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ТА ОРГАНІВ
МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ 241*Стаття 75. Підстави для конституційного подання* 241*Стаття 76. Право на участь у справі* 243*Стаття 77. Резолютивна частина рішення* 244Глава 11
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ
ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ АКТІВ ПРО
ПРИЗНАЧЕННЯ ВИБОРІВ, ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
РЕФЕРЕНДУМУ ЧИ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ
В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ 245*Стаття 78. Строки направлення конституційного
подання* 245*Стаття 79. Предмет розгляду* 247*Стаття 80. Участь у конституційному провадженні* .. 248*Стаття 81. Резолютивна частина рішення* 249Глава 12
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ
ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ ЧИННИХ
ПРАВОВИХ АКТІВ, ЗАЗНАЧЕНИХ У ПУНКТІ 1
СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ, КОНСТИТУЦІЙНИМ
ПРИНЦИПАМ І НОРМАМ СТОСОВНО ПРАВ
ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА 253*Стаття 82. Підстави для порушення питання
про відкриття конституційного
провадження* 253*Стаття 83. Питання конституційності, що виникають
у процесі загального судочинства* 255Глава 13
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ
ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ПРАВОВИХ АКТІВ,
ЯКИМИ СУПЕРЕЧЛИВО РЕГУЛЮЄТЬСЯ
ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ КОНСТИТУЦІЙНИХ
ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА .. 258*Стаття 84. Предмет конституційного провадження
та порядок його відкриття* 258*Стаття 85. Порядок відкриття провадження у справі
та особливості змісту рішення* 259Глава 14
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ
ПУНКТОМ 2 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ 261*Стаття 86. Предмет провадження у справі* 261*Стаття 87. Дача висновків щодо конституційності
чинних міжнародних договорів* 264*Стаття 88. Дача висновків щодо конституційності
міжнародних договорів, що вносяться
до Верховної Ради України
для надання згоди на їх обов'язковість* .. 265*Стаття 89. Розгляд справ щодо конституційності
правових актів про набрання міжнародними
договорами чинності для України* 268

Глава 15	
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ	
ПУНКТОМ 3 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ	273
<i>Стаття 90. Відкриття конституційного провадження</i>	
<i>у справі щодо додержання конституційної</i>	
<i>процедури розслідування і розгляду справи</i>	
<i>про усунення Президента України</i>	
<i>з поста в порядку імпичменту</i>	273
<i>Стаття 91. Закриття конституційного провадження ..</i>	283
<i>Стаття 92. Висновок Конституційного Суду України ..</i>	283
Глава 16	
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ	
ПУНКТОМ 4 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ	286
<i>Стаття 93. Підстава для конституційного подання ...</i>	286
<i>Стаття 94. Підстава для конституційного звернення ...</i>	288
<i>Стаття 95. Резолютивна частина рішення</i>	
<i>Конституційного Суду України</i>	291
Глава 17	
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ	
ПУНКТОМ 5 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ	293
<i>Стаття 96. Предмет конституційного провадження</i>	
<i>та підстави відкриття такого</i>	
<i>провадження</i>	293
<i>Стаття 97. Резолютивна частина висновку</i>	
<i>Конституційного Суду України</i>	300
Глава 18	
ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ	
ПУНКТОМ 6 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ	307
<i>Стаття 98. Підстава для конституційного</i>	
<i>провадження</i>	307
<i>Стаття 99. Участь у конституційному</i>	
<i>провадженні</i>	311
<i>Стаття 100. Резолютивна частина висновку</i>	312
Розділ IV	
ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ ...	314
Алфавітно-предметний покажчик	322

Передмова

Книга, яка пропонується, — перший в Україні науково-практичний коментар до Закону України «Про Конституційний Суд України», зроблений на основі системного аналізу положень Конституції та законів України, інших нормативно-правових актів органів державної влади, загальновизнаних норм міжнародного права, актів Конституційного Суду України.

Необхідно зазначити, що книга суттєво відрізняється від попередніх праць у галузі практики конституційного судочинства. Зокрема, матеріали систематизовано відповідно до положень Закону, який досліджується. Як коментарі використовуються правові позиції Конституційного Суду України, що сформульовані не лише в його рішеннях, висновках, а й процесуальних ухвалах.

До позитивних характеристик належить те, що в книзі до мінімуму зведено складову власних коментарів її авторів. Як аргументи та контраргументи щодо розуміння положень Закону України «Про Конституційний Суд України» використовуються, як правило, витяги з норм вітчизняного та міжнародного законодавства, а також актів єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Такий спосіб подачі матеріалу не лише слугує роз'ясненню особливостей положень законодавства, яким врегульовано діяльність Конституційного Суду України, а й сприяє об'єктивному висвітленню проблем, що виникли під час практичного застосування цього законодавства.

Як свідчить дванадцятирічний досвід діяльності Конституційного Суду України, такі проблеми насправді існують. Вони пов'язані насамперед із недосконалістю певних положень Закону України «Про Конституційний Суд України».

Наявність таких недоліків є здебільшого наслідком того, що цей Закон, власне, об'єднав норми, які повинні врегульовувати різні специфічні особливості конституційного судочинства, а саме: норми, які стосуються організаційних питань діяльності Конституційного Суду України, норми, якими визначено основні положення конституційного права, та норми, що регулюють процес здійснення конституційного судочинства.

Досвід діяльності судів загальної юрисдикції свідчить про те, що такі питання врегульовуються окремими законами. Так, питання організаційного характеру регулюються законами України «Про судоустрій України», «Про статус суддів», основні положення цивільного права — Цивільним кодексом України, кримінального права — Кримінальним кодексом України, питання судового провадження у цивільних та кримінальних справах — відповідно Цивільним процесуальним кодексом України та Кримінально-процесуальним кодексом України.

Щодо конституційного судочинства, то спроба вирішити всі питання в одному правовому акті призвела до того, що на сьогодні потребують суттєвого удосконалення положення Закону України «Про Конституційний Суд України», якими врегульовано як організаційні питання, так і питання, що стосуються основ конституційного права, процесу конституційного провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями.

У цьому аспекті необхідно звернути увагу на розділ книги, в якому автори провели системний аналіз досвіду участі Конституційного Суду України у процесі внесення змін до Конституції України. Нині це питання є актуальним, адже норми, які регулюють порядок конституційного провадження у справах про надання висновків щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Основного Закону України, були внесені до Закону України «Про Конституційний Суд України» лише у березні 2009 року.

Крім цього, положення цього Закону також доповнилися нормами, якими регулюються особливості конституційного провадження у справах про надання висновків щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Консти-

туції або законів України (пункт 22 частини першої статті 85 Конституції України), у справах за поданням Президента України щодо конституційності актів Кабінету Міністрів України, дію яких зупинено в порядку, визначеному пунктом 15 частини першої статті 106 Конституції України та іншими.

Однак залишаються такими, що потребують законодавчого врегулювання, інші важливі питання діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, на які автори звертають увагу в коментарях до відповідних статей Закону України «Про Конституційний Суд України», а саме:

- запровадження механізму, який би унеможливив штучне блокування роботи Конституційного Суду України, зокрема шляхом ненадання можливості новопризначеному судді скласти присягу, що є умовою для його вступу на посаду;

- визначення поняття порушення присяги суддею Конституційного Суду України та розроблення процедури встановлення факту такого порушення;

- конкретизація положення частини четвертої статті 70 Закону України «Про Конституційний Суд України», відповідно до якої невиконання рішення, недотримання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно із законом. Необхідно, нарешті, визначити, яку саме відповідальність несуть посадові особи органів державної влади та місцевого самоврядування у разі невиконання ними рішень Конституційного Суду, оскільки такі дії є порушенням засад і змісту конституційного контролю як гарантії дотримання конституційного принципу верховенства права.

Слід зазначити, що автори, звертаючи увагу читача на певні недоліки в законодавчому врегулюванні діяльності Конституційного Суду України, не ставлять за мету певним чином дискредитувати цей судовий орган. Ця праця — не про недосконалість чинного законодавства в галузі конституційного судочинства; за обсягом це питання становить лише незначну частину поданого матеріалу.

Автори вбачають основне завдання в тому, щоб достеменно, різнобічно проаналізувати положення Закону України «Про Конституційний Суд України» у системному зв'язку з нормами

вітчизняного та міжнародного законодавства, та, використовуючи конкретні приклади з практики конституційного судочинства, підкреслити важливість тієї ролі, яку відіграє Конституційний Суд України у суспільному житті нашої держави.

Вважаємо, що книга може бути корисною працівникам органів законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування, науковцям, юридичним і фізичним особам, а також студентам юридичних факультетів вищих навчальних закладів.

Список скорочень назв органів державної влади, їх посадових осіб та правових актів

Верховна Рада України	— Верховна Рада,
Президент України	— Президент,
Кабінет Міністрів України	— Кабінет Міністрів,
Прем'єр-міністр України	— Прем'єр-міністр,
Конституційний Суд України	— Конституційний Суд,
єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні	— єдиний орган конституційної юрисдикції,
Верховний Суд України	— Верховний Суд,
Міністр юстиції України	— Міністр юстиції,
Автономна Республіка Крим	— АРК,
Верховна Рада Автономної Республіки Крим	— Верховна Рада АРК,
народний депутат України	— народний депутат,
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини	— Уповноважений з прав людини,
з'їзд суддів України	— з'їзд суддів,
Рада суддів України	— Рада суддів,
Конституція України	— Конституція,
Основний Закон України	— Основний Закон,
Закон України «Про Конституційний Суд України»	— Закон,
законодавство України	— законодавство,

міжнародний договір України	— міжнародний договір,
Державний бюджет України	— Державний бюджет,
Колегія суддів Конституційного Суду України	— Колегія суддів,
Голова Конституційного Суду України	— Голова Конституційного Суду,
Заступник Голови Конституційного Суду України	— заступник Голови,
Секретаріат Конституційного Суду України	— Секретаріат,
Рішення Конституційного Суду України	— Рішення,
Висновок Конституційного Суду України	— Висновок,
Ухвала Конституційного Суду України	— Ухвала,
Регламент Конституційного Суду України	— Регламент,
Регламент Верховної Ради України	— Регламент Верховної Ради*,
Вісник Конституційного Суду України	— Вісник,
постійна комісія Конституційного Суду України	— постійна комісія,
тимчасова комісія Конституційного Суду України	— тимчасова комісія,
засідання Конституційного Суду України	— засідання,
пленарне засідання Конституційного Суду України	— пленарне засідання,
Архів Конституційного Суду України	— Архів,
Бібліотека Конституційного Суду України	— Бібліотека.

* У коментарях до статей Закону наводяться положення Регламенту Верховної Ради України від 19 вересня 2008 року № 547-VI, який був чинним під час написання праці.

Розділ I ОСНОВИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДОУСТРОЮ

ГЛАВА 1 ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 1. Статус Конституційного Суду України

Конституційний Суд України — єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні.

Конституційний Суд України є юридичною особою, має печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням*.

I. Статус Конституційного Суду врегульовано Конституцією, зокрема розділами VIII, XII. Так, судочинство в Україні здійснюється Конституційним Судом та судами загальної

* Зазначені у вступі скорочення назв органів державної влади, їх посадових осіб та правових актів застосовуються тільки в коментарях до положень Закону, текст статей подано згідно з публікаціями: *Відомості* Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272, зі змінами, внесеними згідно з законами від 3 серпня 2006 року № 73-V (*Відомості* Верховної Ради України. — 2006. — № 42. — Ст. 383), від 4 серпня 2006 року № 79-V (*Відомості* Верховної Ради України. — 2006. — № 41. — Ст. 355), від 19 березня 2009 року № 1168-VI (*Голос* України. — 2009. — № 85), рішеннями від 23 червня 1997 року № 2-зп та від 26 червня 2008 року № 13-рп.

юрисдикції (частина третя статті 124 Конституції). Згідно зі статтею 147 Конституції Конституційний Суд є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні та вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції і дає офіційне тлумачення Конституції та законів України. Повноваження Конституційного Суду визначати конституційність окремих законопроектів встановлені статтею 159 Конституції, за якою законопроект про внесення змін до Конституції розглядається Верховною Радою за наявності висновку Конституційного Суду щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду визначення його як єдиного органу конституційної юрисдикції означає, що *право визнавати правові акти або, в окремих випадках, законопроекти такими, що не відповідають Конституції, є виключною компетенцією Конституційного Суду* (Рішення від 9 червня 1998 року № 8-рп)¹.

Як зазначається в юридичній літературі запровадження інституту конституційної юрисдикції є характерною ознакою становлення України як правової держави.

Згідно з Конституцією Конституційний Суд і суди загальної юрисдикції становлять єдину систему органів, які здійснюють судочинство в Україні. Їх повноваження чітко розмежовані на конституційному рівні, що характерно для європейської моделі конституційної юрисдикції. Ця модель на відміну від американської, зокрема, передбачає, що до виключних повноважень органу конституційної юрисдикції належить вирішення питань конституційності правових актів органів публічної влади, а судів загальної юрисдикції — тільки їх законності.

Конституційний Суд в Україні формально розпочав свою діяльність 18 жовтня 1996 року, що пов'язано з формуванням першого складу Конституційного Суду. Цього дня на засіданні Верховної Ради склали присягу 16 суддів, з яких 6 — призначив Президент (укази від 27 вересня 1996 року № 894, 895, 896, 897,

898, 899)¹, 4 — Верховна Рада (постанови від 3 жовтня 1996 року № 403/96, 404/96, 405/96, 406/95)² та 6 — обрано рішенням з'їзду суддів від 21 вересня 1996 року.

З огляду на це слід згадати, що перший Закон України «Про Конституційний Суд України» було прийнято ще 3 червня 1992 року № 2400-XII³.

Проте Конституційний Суд тоді так і не запрацював у механізмі державної влади. Хоча Верховна Рада й обрала Головою Конституційного Суду Леоніда Петровича Юзькова (Постанова Верховної Ради від 1 липня 1992 року № 2529/XII)⁴, він фактично не встиг приступити до виконання своїх обов'язків. Перший Голова Конституційного Суду помер у 1995 році, а спроби призначити заступника Голови та решту суддів на той час виявилися безрезультатними.

У червні 1996 року Верховна Рада прийняла Конституцію, розділом XII якої було визначено конституційний статус Конституційного Суду.

Зокрема, згідно з Основним Законом Конституційний Суд є єдиним органом конституційної юрисдикції в Україні. В редакції першого Закону від 3 червня 1992 року — це незалежний орган у системі судової влади з іншими обсягами повноважень, кількісним складом, порядком формування Суду, що й зумовило потребу в прийнятті Закону.

Відповідно до пункту 4 розділу IV Закону з 1 січня 1997 року Конституційний Суд почав приймати конституційні подання і конституційні звернення до розгляду.

Першим актом Конституційного Суду було Рішення від 5 березня 1997 року про прийняття Регламенту⁵, яким відповідно до частини другої статті 3 Закону було врегульовано питання організації внутрішньої роботи Конституційного Суду.

Першу пленарну Ухвалу Конституційний Суд ухвалив 17 квітня 1997 року (№ 1-уп, про витребування від Верховної

¹ <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main>

² Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 47. — Ст. 259, 260, 261, 262.

³ Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 33. — Ст. 471.

⁴ Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 37. — Ст. 554.

⁵ Офіційний вісник України. — 1997. — № 20. — С. 87.

¹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — С. 118.

Ради офіційних документів у справі про офіційне тлумачення статей 58, 78, 79, 81 Конституції та статей 243²¹, 243²², 243²⁵ Цивільного процесуального кодексу України)¹, перше Рішення — 13 травня 1997 року (№ 1-зп у справі щодо несумісності депутатського мандата)², перший Висновок надав 25 березня 1999 року (№ 1-в у справі про внесення змін до статті 98 Конституції)³.

II. Конституційний Суд є юридичною особою публічного права, його наділено цивільною правоздатністю і дієздатністю, він може бути позивачем та відповідачем у суді.

Питання щодо участі юридичних осіб публічного права у цивільних правовідносинах врегульовано положеннями глав 7, 9 розділу II Особи Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року № 435-IV⁴.

Стаття 2. Завдання Конституційного Суду України

Завданням Конституційного Суду України є гарантування верховенства Конституції України як Основного Закону держави на всій території України.

Конституційний Суд своє завдання (функцію) — гарантування верховенства Конституції — **реалізує шляхом здійснення конституційного контролю.**

Наділення Конституційного Суду повноваженнями конституційного контрольного органу впливає з принципу верховенства Конституції та є одним із головних факторів, що визначають засади державного устрою України як суверенної й незалежної, демократичної, соціальної, правової держави. З цього приводу слід зазначити, що ні демократичною за змістом Конституцією (Основним Законом) Української РСР, ні основними законами інших республік колишнього Союзу РСР не

передбачалося створення органів судової влади з такими повноваженнями.

Конституційний Суд як єдиний орган конституційної юрисдикції бере безпосередню участь у забезпеченні зазначених засад державного устрою України.

Зокрема, перевіряючи конституційність законів та інших правових актів, Конституційний Суд виходить із необхідності дотримання основних принципів діяльності правової держави, які полягають у такому.

В Україні визнається і діє **принцип верховенства права**, за яким Конституція має найвищу юридичну силу; закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції й повинні відповідати їй; норми Конституції є нормами прямої дії (стаття 8 Конституції). Згідно з правовою позицією Конституційного Суду це, зокрема, означає, що норми Конституції *застосовуються безпосередньо незалежно від того, чи прийнято на їх розвиток відповідні закони або інші нормативно-правові акти** (Рішення від 19 квітня 2001 року № 4-рп)¹.

Конституція також встановлює певні критерії щодо змісту законів та інших правових актів. Зокрема, при їх підготовці, розгляді та прийнятті органи влади зобов'язані керуватися приписом Конституції, за яким права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави (стаття 3).

Характерною ознакою правової держави є гарантоване Конституцією право звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції (частина третя статті 8).

Участь Конституційного Суду в **забезпеченні вільного народного волевиявлення як складової безпосередньої демократії** полягає у перевірці конституційності правових актів

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33300>

² *Офіційний вісник України*. — 1997. — № 20. — С. 117.

³ *Офіційний вісник України*. — 2003. — № 28. — Ст. 1378. — С. 104.

⁴ *Відомості Верховної Ради України*. — 2003. — № 40. — С. 356.

* Виділений курсивом текст не є дослівними цитуванням витягів із рішень, висновків та ухвал Конституційного Суду України. Автори залишають за собою право скорочення використаних у праці текстів актів єдиного органу конституційної юрисдикції та їх інтерпретацію, не змінюючи при цьому змісту та суті його правових позицій.

¹ *Офіційний вісник України*. — 2003. — № 28. — Ст. 1379. — С. 109.

Верховної Ради і Президента, якими призначаються вибори і всеукраїнський референдум.

Водночас необхідно зазначити, що у багатьох зарубіжних країнах конституційні суди, крім цього, перевіряють також результати виборів і референдумів (Азербайджан, Польща, Словаччина, ФРН тощо) та дотримання процедури висування і реєстрації кандидатів на пост глави держави (Вірменія, Франція).

Дотримання **принципу соціальної держави** опосередковано забезпечується Конституційним Судом шляхом перевірки правових актів органів влади, визначених пунктом першим частини першої статті 150 Конституції, у сфері соціальних та економічних прав. Основним критерієм такої перевірки є відповідність зазначених актів вимогам статті 22 Конституції, згідно з якою при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод людини.

Крім цього, за зверненням фізичних та юридичних осіб Конституційний Суд дає офіційне тлумачення Конституції й законів України, якими, зокрема, регулюються соціальні та економічні права цих осіб.

Конституційний Суд як єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні здійснює конституційний контроль шляхом виконання своїх повноважень, які визначено переважно положеннями розділу XII «Конституційний Суд України» Конституції.

Зокрема, Конституційний Суд перевіряє на відповідність Конституції (конституційність) закони та інші правові акти Верховної Ради, акти Президента, акти Кабінету Міністрів, правові акти Верховної Ради АРК (пункт 1 частини першої статті 150 Конституції). Зазначений перелік об'єктів конституційного контролю є вичерпним. Це означає, що на відміну від конституційних судів багатьох європейських країн (Польщі, Словаччини, ФРН) юрисдикція Конституційного Суду не поширюється на перевірку конституційності правових актів інших органів влади.

Згідно з пунктом 2 частини першої статті 150 Конституції Конституційний Суд дає офіційне тлумачення положень Конституції та законів України, що виключає можливість звернен-

ня до нього щодо офіційного тлумачення положень інших правових актів.

За зверненням Президента або Кабінету Міністрів Конституційний Суд дає висновки про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів або тих договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, а за зверненням Верховної Ради — щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту (стаття 151 Конституції).

Крім цього, деякі повноваження Конституційного Суду впливають з положень інших статей Конституції.

Так, Конституційний Суд надає висновки щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Основного Закону (стаття 159 Конституції) та про порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України (пункт 28 частини першої статті 85 Конституції), що, зокрема, є однією з гарантій дотримання таких засад державного устрою України, як незалежність, суверенітет та територіальна цілісність.

Для забезпечення виконання судового конституційного контролю в державі статтею 152 Конституції встановлено правила, за якими правові акти або їх окремі положення, визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність (частина друга); моральна та матеріальна шкода, завдана фізичним і юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку (частина третя).

Визнання правового акта органу державної влади таким, що втратив чинність з підстав його неконституційності, означає, що припиняються як такі, що врегульовані у неконституційний спосіб, правовідносини, які виникли внаслідок застосування цього правового акта, а їх відновлення шляхом прийняття іншого аналогічного за змістом правового акта є можливим лише за умови внесення відповідних змін до Основного Закону.

(Детально про повноваження Конституційного Суду див. у коментарі до статті 13 Закону.)

Стаття 3. Нормативне регулювання діяльності Конституційного Суду України

Організація, повноваження та порядок діяльності Конституційного Суду України визначаються Конституцією України та цим Законом.

Конституційний Суд України приймає акти, що регламентують організацію його внутрішньої роботи у відповідності з цим Законом.

I. Розділ XII Конституції «Конституційний Суд України» містить положення, якими врегульовано засади організації діяльності Конституційного Суду та окремі його повноваження. Відповідно до статті 153, яка входить до зазначеного розділу Основного Закону, порядок організації й діяльності Конституційного Суду, процедура розгляду ним справ визначаються законом.

На виконання зазначеного конституційного припису Верховна Рада прийняла Закон від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР¹ зі змінами, внесеними відповідно до законів від 3 серпня 2006 року № 73-V², від 4 серпня 2006 року № 79-V³ та від 19 березня 2009 року № 1168-VI⁴.

Зокрема, у розділі I Закону деталізуються повноваження Конституційного Суду (глава 2), встановлюється порядок його організації та діяльності (глава 3); у розділах II, III визначається процедура розгляду ним справ за конституційними поданнями та конституційними зверненнями.

Таким чином, Закон конкретизує положення Конституції за трьома аспектами діяльності органу конституційної юрисдикції: правових засад конституційного судоустрою, повноважень та здійснення конституційного провадження.

Слід зазначити, що питання конституційності повноважень Конституційного Суду, встановлених у законодавчому порядку,

розглядалося єдиним органом конституційної юрисдикції, який свого часу визнав положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV «Прикінцеві та перехідні положення» Закону в частині віднесення до юрисдикції Конституційного Суду питань про відповідність Конституції (конституційність) правових актів органів Верховної Ради таким, що не відповідає Конституції, крім нормативних актів Президії Верховної Ради, прийнятих до набуття чинності Конституцією (Рішення від 23 червня 1997 року № 2-зп)¹.

Крім того, Конституційний Суд встановив, що:

— перерозподіл конституційної компетенції є можливим тільки шляхом внесення змін до Конституції відповідно до розділу XIII Конституції (Рішення від 23 грудня 1997 року № 7-зп)²;

— винятки з конституційних норм встановлюються самою Конституцією, а не іншими нормативними актами (Рішення від 30 жовтня 1997 року № 5-зп)³;

— Верховна Рада України, здійснюючи законотворчу діяльність, може врегульовувати питання щодо єдиного органу конституційної юрисдикції лише в межах її конституційних повноважень, передбачених статтею 153 Конституції, а саме — визначати порядок організації й діяльності Конституційного Суду та процедуру розгляду ним справ. Виходячи із зазначеного, Конституційний Суд визнав таким, що не відповідає Конституції (є неконституційним), положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V), згідно з яким юрисдикція Конституційного Суду не поширюється на вирішення питання щодо конституційності законів про внесення змін до Конституції, які набрали чинності (Рішення від 26 червня 2008 року № 13-рп)⁴.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272.

² Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 42. — Ст. 383.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 41. — Ст. 355.

⁴ Голос України. — 2009. — № 85.

¹ Офіційний вісник України. — 1997. — № 27. — С. 155.

² Офіційний вісник України. — 1998. — № 1. — С. 151.

³ Офіційний вісник України. — 1997. — № 46. — С. 126.

⁴ Офіційний вісник України. — 2008. — № 52. — Ст. 1742. — С. 128.

Водночас системний аналіз положень Закону свідчить про наявність прогалин щодо врегулювання процедури розгляду справ Конституційним Судом.

Наприклад, визначено статус і завдання Конституційного Суду, принципи його діяльності, порядок формування його складу, особливості правового статусу суддів, проте не врегульовано питання дисциплінарної відповідальності суддів, особливостей обставин порушення ними присяги або правил несумісності.

Внаслідок цього багато процедурних питань, які стосуються розгляду справ Конституційним Судом, врегульовано Регламентом.

II. Керуючись положеннями частини другої цієї статті Закону, Конституційний Суд прийняв Регламент, який затверджений Рішенням від 5 березня 1997 року. Виходячи з потреб судової практики, Конституційний Суд шляхом прийняття відповідних рішень вносив зміни до Регламенту (рішення від 6 березня 2002 року № 3-р, від 26 листопада 2003 року № 6-р, від 8 травня 2007 року № 7-р, від 15 травня 2007 року № 10-р). Відповідно до Рішення від 14 жовтня 2008 року № 34-р Регламент прийнято у новій редакції¹.

Згідно з преамбулою Регламент визначає порядок обрання Голови Конституційного Суду та його заступників; утворення колегій суддів, постійних і тимчасових комісій; призначення секретарів колегій суддів; призначення керівника Секретаріату; повноваження та порядок проведення засідань колегій суддів, засідань і пленарних засідань; порядок підготовки матеріалів за конституційними поданнями та конституційними зверненнями до розгляду на пленарних засіданнях; порядок розгляду справ; основні правила етикету на пленарних засіданнях; особливості діловодства в Конституційному Суді, інші питання його внутрішньої діяльності.

Відповідно до абзацу 15 пункту 1 § 7 Регламенту на засіданнях вирішуються окремі питання організації роботи Конституційного Суду шляхом прийняття відповідних рішень, процесуальних або протокольних ухвал та протокольних доручень, у тому числі затвердження штатного розпису Секретаріату, графіка відпусток суддів Конституційного Суду, режиму роботи та інші.

Стаття 4. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України

Діяльність Конституційного Суду України ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Закон визначає систему основних принципів діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції, які характеризують його статус та призначення.

Конституційний Суд, здійснюючи повноваження органу конституційного контролю, насамперед виходить із необхідності забезпечення верховенства Конституції як Основного Закону на всій території України.

Відповідно до частини першої статті 8 Конституції в Україні визнається і діє **принцип верховенства права**. Верховенство права — це панування права у суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності тощо.

Верховенство права передбачає, що на утвердження прав і свобод людини і громадянина має бути спрямована й судова та адміністративна практика.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду *одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема, норми моралі, традиції, звичай*

¹ <http://upiter/pls/wccu/P000?lang=0>

тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості, ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції.

Таке розуміння права не дає підстав для його ототожнення із законом, який іноді може бути й несправедливим, у тому числі обмежувати свободу та рівність особи. Справедливість — одна з основних засад права, є вирішальною у визначенні його як регулятора суспільних відносин, одним із загальнолюдських вимірів права (Рішення від 2 листопада 2004 року № 15-рп)¹.

Слід зазначити, що згідно із загальноновизнаними міжнародними правилами в основу принципу верховенства права закладено ідеї забезпечення свободи, рівності, справедливості та гідності людини. Виходячи з цього, у практиці Європейського суду з прав людини вироблено такі критерії розуміння принципу верховенства права: визнання пріоритетності, визначальної ролі прав людини у діяльності держави; правова визначеність становища людини у тій ситуації, в якій вона перебуває; неприпустимість затримання особи на невизначений і непередбачуваний термін, якщо воно не ґрунтується на законі чи судовому рішенні; обсяг будь-якого правового розсуду й спосіб його здійснення мають бути зрозуміло визначені законом; наявність громадської довіри до судів як до гарантів справедливості; можливість доступу до суду без особливих винятків; наявність судового контролю за втручанням виконавчих органів у права людини; підпорядкованість судовому рішенню усіх органів держави, загальна обов'язковість його виконання будь-якими органами і посадовцями; можливість скасування вищим судом рішення нижчого суду, яке не набрало чинності; незмінність, неможливість оскарження остаточного судового рішення, яке набрало чинності; невтручання законодавчої влади у здійснення правосуддя; світський характер держави; забезпечення державою, у разі застосування смертельної зброї, швидкого й ефективного розслідування справи її органами тощо.

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 45. — Ст. 2975. — С. 41.

Гарантії незалежності та недоторканності суддів встановлено статтею 126 Конституції, відповідно до якої вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється (частина друга); суддя не може бути без згоди Верховної Ради затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом (частина третя). Запровадження таких гарантій є одним із основних заходів щодо забезпечення належної діяльності судових органів, у тому числі функціональної, організаційної та етичної складових цієї діяльності. Відповідно до статті 149 Конституції України гарантії незалежності та недоторканності, передбачені статтею 126 Конституції, поширюються на суддів Конституційного Суду.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду положення частини другої статті 126 Конституції слід розуміти як конституційні вимоги, за якими держава зобов'язана забезпечити незалежність суддів у зв'язку зі здійсненням ними правосуддя, а також як заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, фізичних та юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо (Рішення від 1 грудня 2004 року № 19-рп)¹.

Принципи незалежності та недоторканності суддів Конституційного Суду деталізовано у статтях 27, 28 Закону. Так, відповідно до Закону судді Конституційного Суду при здійсненні своїх повноважень є незалежними і підкоряються лише Конституції та керуються цим Законом, іншими законами України, крім тих законів або їх окремих положень, що є предметом розгляду Конституційного Суду (стаття 27); особа судді Конституційного Суду є недоторканою; суддя Конституційного Суду не може бути затриманий чи заарештований без згоди Верховної Ради до винесення обвинувального вироку судом; судді Конституційного Суду не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді та в його колегіях, за винятком відпо-

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 49. — Ст. 3220. — С. 62.

відальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом (стаття 28).

Принцип незалежності суддів Конституційного Суду передбачає також фінансову незалежність. Зокрема, згідно зі статтею 31 Закону фінансування Конституційного Суду передбачається в Державному бюджеті окремим рядком (частина перша); пропозиції щодо обсягу фінансування Конституційного Суду і проект відповідного кошторису подаються Головою Конституційного Суду до Кабінету Міністрів та Верховної Ради при складанні проекту Державного бюджету на кожний наступний рік (частина друга).

Судді Конституційного Суду отримують заробітну плату та користуються іншими видами матеріального забезпечення, встановленими законами України про статус суддів; у разі, коли повноваження судді Конституційного Суду були припинені відповідно до пунктів 1 і 3 частини першої статті 23 Закону, за ним зберігається до виходу на пенсію за віком вісімдесят відсотків грошового утримання та інші види матеріального забезпечення, якими користується суддя Конституційного Суду (стаття 29 Закону).

Конституційний Суд здійснює свою діяльність на засадах **колегіальності**. Це означає, що рішення Конституційного Суду та його колегій приймаються виключно на їх засіданнях, встановленою Законом більшістю голосів суддів Конституційного Суду (частина перша статті 48, частини п'ята, шоста статті 50, частина четверта статті 51).

На забезпечення принципу колегіальності Законом також встановлено, що рішення приймаються, висновки даються Конституційним Судом поіменним голосуванням шляхом опитування суддів Конституційного Суду, з наступним їх підписанням окремо суддями, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття (частини перша, четверта статті 63).

Зазначені положення забезпечують також **принцип рівноправності**, який означає, що будь-який суддя Конституційного Суду (незалежно від того, яким органом державної влади його призначено, адміністративної посади у Конституційному Суду,

яку він займає, та інших ознак) при здійсненні судочинства має однакові права як за змістом, так і за обсягом.

Зокрема, Законом встановлені однакові права для кожного судді Конституційного Суду (стаття 19), Голова Конституційного Суду та його заступники наділені виключно адміністративними повноваженнями (статті 21, 22).

Крім цього, принцип рівності суддів Конституційного Суду деталізовано у § 29 Регламенту, згідно з якими: усі судді Конституційного Суду є рівноправними під час розгляду справ на засіданні Колегії суддів, на засіданні, пленарному засіданні; головуючий на засіданні Колегії суддів, на засіданні, пленарному засіданні не має права обмежувати суддів у можливості ставити запитання учасникам конституційного провадження, знімати поставлені суддями запитання, коментувати висловлювання та запитання суддів, учасників засідання; судді Конституційного Суду під час засідань повинні утримуватися від коментарів та реплік, від втручання у дії головуючого.

Принцип гласності діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції полягає, насамперед, у відкритості процесу розгляду ним справ за конституційними поданнями і конституційними зверненнями та публічності оголошення прийнятих у цих справах рішень і висновків.

Додатковою гарантією дотримання зазначеного принципу є положення статті 72 Закону, відповідно до якого Конституційний Суд обов'язково залучає до участі в провадженні у справі представників органів державної влади, акти яких оскаржено на предмет неконституційності.

Згідно зі статтею 67 Закону рішення і висновки офіційно оприлюднюються наступного робочого дня після їх підписання і направляються Президенту, Верховній Раді та Кабінету Міністрів (частина друга); рішення і висновки разом із окремою думкою суддів Конституційного Суду публікуються у «Віснику» та в інших офіційних виданнях України (частина третя).

Крім цього, необхідність дотримання принципу гласності в діяльності Конституційного Суду передбачено абзацом пер-

шим пункту 4 § 30 Регламенту, згідно з яким розгляд справ на пленарному засіданні, незалежно від форми слухання, проводиться відкрито. Єдиний виняток із цього правила встановлено абзацом другим пункту 4 § 30 Регламенту, а саме: у разі якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом, справа за ухвалою Конституційного Суду розглядається на закритому пленарному засіданні.

Водночас слід зазначити, що Закон і Регламент не містять положень, якими було б врегульовано порядок відкритого розгляду справ Конституційним Судом у формі письмового слухання.

Принцип повного і всебічного розгляду справ ґрунтується на забезпеченні безперешкодного доступу Конституційного Суду до будь-якої інформації, яка має значення для розгляду справи, у тому числі шляхом безпосереднього опитування посадових осіб, експертів, свідків, уповноважених за законом та уповноважених за дорученням, громадян.

З метою забезпечення дотримання цього принципу конституційного судочинства Законом, зокрема, передбачено таке:

— Конституційний Суд, його колегії та судді мають право під час підготовки питань до розгляду та в процесі провадження у справі витребувати від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян і окремих громадян необхідні документи, матеріали та інші відомості, що стосуються справи (частина друга статті 19, частина перша статті 54);

— Конституційний Суд та його колегії мають право призначати експертизу в справі та вирішувати питання щодо залучення до участі в конституційному провадженні експертів; викликати посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом та уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд справи (частина друга статті 54);

— Конституційний Суд та його колегії мають право викликати посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом

та уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний та повний розгляд справи (частина третя статті 54).

Однією з гарантій дотримання принципу повного і всебічного розгляду справ є встановлення відповідальності за законом за ухилення без поважних причин від явки у Колегію суддів, у Конституційний Суд, а так само за відмову надати необхідні документи, матеріали та інші відомості або їх умисне приховування (частина четверта статті 54 Закону).

Слід зазначити, що законодавством із питань конституційного судочинства не визначено, яку конкретно відповідальність несуть учасники конституційного провадження, посадові особи, юридичні й фізичні особи, у разі порушення вимог Закону, в тому числі у разі перешкоджання дотриманню принципу повного і всебічного розгляду справ.

Єдиний випадок, коли Конституційний Суд може застосувати конкретну санкцію примусового характеру (випровадження із Залу засідань), визначено у статті 53 Закону, згідно з якою у разі виявлення неповаги до Конституційного Суду або перешкоджання проведенню його пленарного засідання порушник притягається до встановленої законом відповідальності (частина третя); ухвала про притягнення до відповідальності приймається Конституційним Судом за пропозицією головуючого у Залі засідань Конституційного Суду (частина четверта); порушник випроваджується із Залу засідань Конституційного Суду (частина п'ята).

Принцип обґрунтованості рішень, які приймаються Конституційним Судом, полягає у тому, що єдиний орган конституційної юрисдикції зобов'язаний у письмовій формі аргументувати прийняті ним рішення та надані висновки.

Вимоги щодо дотримання зазначеного принципу встановлені відповідними положеннями Закону, якими, зокрема, передбачено, що:

— рішення і висновки мотивуються письмово, підписуються окремо суддями Конституційного Суду, які голосували за прийняття і які голосували проти їх прийняття, та оприлюднюються (частина четверта статті 63);

– рішення та висновки містять мотивувальну частину (пункт 7 статті 65, пункт 6 статті 66);

– окрема думка судді Конституційного Суду, який підписав Рішення чи Висновок, викладається суддею Конституційного Суду в письмовій формі й додається до Рішення чи Висновку (стаття 64).

Стаття 5. Склад Конституційного Суду України

Конституційний Суд України складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду України.

Президент України, Верховна Рада України та з'їзд суддів України призначають по шість суддів Конституційного Суду України.

I. Положення частини першої статті 5 Закону відтворюють норму частини першої статті 148 Конституції. Конституційний Суд є колегіальним органом, який складається з вісімнадцяти суддів Конституційного Суду. Повноваження Конституційного Суду здійснюються спільною діяльністю суддів Конституційного Суду, які входять до його складу.

Кількісний склад Конституційного Суду є характерним для органів конституційної юрисдикції європейської моделі. Так, чисельність конституційних судів коливається від дев'яти (Молдова) до дев'ятнадцяти суддів (Російська Федерація), що певною мірою зумовлено чисельністю населення конкретної держави.

Конституційний Суд є однопалатним, хоча більшість конституційних судів європейської моделі складаються з кількох палат (сенатів). Це характерно переважно для тих країн, в яких запроваджено інститут конституційної скарги. Однак законодавство, як правило, передбачає, що й за наявності кількох палат певна категорія справ розглядається повним складом суду (зокрема, законопроекти про внесення змін до конституції, справи про відповідальність вищих посадових осіб тощо).

У Конституційному Суді функціонують три колегії суддів для розгляду питань щодо відкриття провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями.

Основною формою діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції є засідання і пленарні засідання (статті 50, 51 Закону) та засідання колегій суддів (§ 20 Регламенту), які є регулярними зібраннями суддів Конституційного Суду у визначений час, у визначеному місці та які проводяться за встановленою процедурою.

На пленарних засіданнях, засіданнях, засіданнях колегій суддів розглядаються питання, віднесені Конституцією та Законом до повноважень Конституційного Суду, колегій суддів, рішення з цих питань приймаються шляхом голосування суддів Конституційного Суду.

Особливий зв'язок існує між повноваженнями окремого судді Конституційного Суду і повноважністю Конституційного Суду в цілому. За аналогією з сесіями і засіданнями Верховної Ради (див. Рішення від 17 жовтня 2002 року № 17-рп)¹ пленарні засідання, засідання Конституційного Суду не є органами. З огляду на це питання про повноважність пленарного засідання, засідання Конституційного Суду з юридичної точки зору змістовно збігається з питанням про повноважність Конституційного Суду при прийнятті того чи іншого рішення на пленарних засіданнях (засіданнях).

Зокрема, згідно із Законом засідання є повноважним, якщо на ньому присутні не менше одинадцяти суддів Конституційного Суду (частина п'ята статті 50); пленарне засідання є повноважним, якщо на ньому присутні не менше дванадцяти суддів Конституційного Суду (частина третя статті 51).

II. Частина друга коментованої статті встановлює правило, згідно з яким склад Конституційного Суду формується трьома органами державної влади — Верховною Радою, Президентом та з'їздом суддів за рівною квотою.

Апріорі така система була запроваджена як необхідна умова запобігання надмірному впливу одного інституту влади на формування складу органу конституційної юрисдикції, зокрема, для унеможливлення повторення кризової ситуації з питання

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 5. — С. 11.

формування Конституційного Суду, що виникла у 1992–1995 роках, коли це повноваження належало виключно парламентові.

З цього приводу слід зазначити, що попри певні недоліки чинної конституційної моделі формування Конституційного Суду вона є більш оптимальною від парламентської.

Однак, як свідчить досвід діяльності Конституційного Суду відсутність дієвого правового механізму щодо забезпечення безперервності функціонування Конституційного Суду припускає можливість блокування його діяльності. На нашу думку, такій ситуації можна запобігти, доповнивши Закон положенням, згідно з яким у разі закінчення конституційного строку повноважень судді Конституційного Суду він продовжує їх виконувати до призначення нового судді.

Як впливає зі статті 51 Закону Конституційний Суд є повноважним за наявності повноважень у не менш як дванадцяти суддів Конституційного Суду. Отже, виходячи з положень частини другої цієї статті Закону, яка відтворює норму частини другої статті 148 Конституції України, згідно з якою Президент, Верховна Рада та з'їзд суддів призначають по шість суддів Конституційного Суду, єдиний орган конституційної юрисдикції буде повноважним навіть за умови, якщо один із зазначених суб'єктів права на призначення суддів Конституційного Суду не призначить суддів Конституційного Суду за своєю конституційною квотою.

Стаття 6. Порядок призначення суддів Конституційного Суду України Президентом України

Президент України проводить консультації з Прем'єр-міністром України та Міністром юстиції України щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України.

Призначеною на посаду судді Конституційного Суду України вважається особа, про призначення якої видано Указ Президента України, скріплений підписами Прем'єр-міністра України та Міністра юстиції України.

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України, який призначався Президентом України, Президент України у місячний строк призначає іншу особу на цю посаду.

I. Згідно з пунктом 22 частини першої статті 106 Конституції (в редакції Закону від 8 грудня 2004 року № 2222-IV)¹ Президент призначає на посади та звільняє з посад третину складу Конституційного Суду. Таким чином, до попередньої редакції конституційної норми, згідно з якою Президент мав повноваження призначати третину складу Конституційного Суду, було внесено доповнення, яке дало главі держави право звільняти з посад призначених ним суддів Конституційного Суду. Це відповідає припису абзацу першого частини п'ятої статті 126 Конституції, згідно з яким суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив.

За частиною першою цієї статті Закону Президент проводить консультації з Прем'єр-міністром та Міністром юстиції щодо кандидатур на посаду судді. Це положення перебуває у системному зв'язку з частиною другою коментованої статті (див. коментар до частини другої статті 6). Отже, Законом передбачено необхідність узгодження позицій Президента, Прем'єр-міністра та Міністра юстиції при вирішенні питання про призначення суддів Конституційного Суду для забезпечення формування його складу з числа авторитетних, досвідчених і кваліфікованих фахівців у галузі права. При цьому запропоновані кандидатури повинні відповідати вимогам частини третьої статті 148 Конституції та статті 16 Закону.

Варто зауважити, що за загальноновизнаними міжнародними демократичними стандартами процедура добору кандидатів на посаду судді має бути організована **принаймні на засадах конкурсного відбору**.

II. Згідно зі змінами, внесеними до Конституції Законом від 8 грудня 2004 року № 2222-IV¹, з частини четвертої статті 106

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44. — С. 65.

Конституції вилучено припис, відповідно до якого акти Президента, пов'язані з його повноваженням призначати суддів Конституційного Суду, скріплювались підписами Прем'єр-міністра і міністра, відповідального за акт та його виконання.

Тобто, виходячи з положень частини третьої статті 8 Конституції, згідно з якою норми Конституції є нормами прямої дії, з часу набуття чинності зазначеними змінами, укази Президента про призначення суддів Конституційного Суду **не потребують контрасигнації** (підписів Прем'єр-міністра та Міністра юстиції), як це визначено частиною другою цієї статті Закону.

III. У частині третій цієї статті встановлено місячний строк для призначення Президентом судді на вакантну посаду. Це зумовлено потребою у забезпеченні безперервності діяльності Конституційного Суду, однією із необхідних умов якої є наявність кворуму (повноважність).

Слід зазначити, що факт видання Президентом указу про призначення судді Конституційного Суду у випадках та у строк, які визначені Законом, не означає, що зазначена особа набула повноваження судді Конституційного Суду.

Згідно зі статтею 17 Закону суддя Конституційного Суду вступає на посаду з дня складення ним присяги судді Конституційного Суду (частина перша); суддя Конституційного Суду складає присягу на засіданні Верховної Ради, яке проводиться за участю Президента, а також Прем'єр-міністра, Голови Верховного Суду або осіб, які виконують їх повноваження (частина третя в редакції Закону від 3 серпня 2006 року № 73-V)².

Порядок прийняття присяги судьями Конституційного Суду визначено статтею 217 Регламенту Верховної Ради (див. коментар до статті 17 Закону).

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44. — С. 65.

² Офіційний вісник України. — 1997. — № 27. — С. 155.

Стаття 7. Порядок призначення суддів Конституційного Суду України Верховною Радою України

Верховна Рада України призначає суддів Конституційного Суду України таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів.

Пропозиції щодо кандидатур на посади суддів Конституційного Суду України вносить Голова Верховної Ради України, а також може вносити не менш як 1/4 народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради України; при цьому депутат має право поставити підпис під пропозицією про висунення лише однієї кандидатури і ці підписи депутатів не відкликаються. Відповідний Комітет Верховної Ради України подає Верховній Раді свої висновки щодо кожної кандидатури на посаду судді Конституційного Суду України, внесеної у встановленому порядку.

Призначеними на посади суддів Конституційного Суду України вважаються кандидати, які набрали найбільшу кількість голосів депутатів, але більше половини голосів депутатів від конституційного складу Верховної Ради України. Якщо кілька кандидатів набрали однакову кількість голосів і після їх призначення було б перевищено необхідне для призначення число суддів, щодо цих кандидатів проводиться повторне голосування.

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України, який призначався Верховною Радою України, Верховна Рада України у місячний строк призначає іншу особу на цю посаду.

За результатами голосування Головою Верховної Ради України підписуються постанови Верховної Ради України про призначення суддів Конституційного Суду України.

Згідно з пунктом 26 частини першої статті 85 Конституції до повноважень Верховної Ради належить призначення на посади та звільнення з посад третини складу Конституційного Суду

(в редакції Закону від 8 грудня 2004 року № 2222-IV)¹. Отже, до попередньої редакції цієї конституційної норми, згідно з якою Верховна Рада мала повноваження призначати третину складу Конституційного Суду, було внесено доповнення, яке дало парламенту право звільняти з посади призначених ним суддів Конституційного Суду.

Таким чином, зазначене конституційне положення узгоджено з приписом абзацу першого частини п'ятої статті 126 Конституції, відповідно до якого суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив.

Порядок призначення на посади та звільнення з посад суддів Конституційного Суду Верховною Радою деталізовано статтею 209 Регламенту Верховної Ради, згідно з якою, зокрема:

— відповідно до пункту 26 частини першої статті 85 Конституції Верховна Рада призначає на посади і звільняє з посад суддів Конституційного Суду;

— кандидатури на посади суддів Конституційного Суду пропонує Верховній Раді Голова Верховної Ради з дотриманням вимог Закону;

— за дорученням Голови Верховної Ради комітет, до предмета відання якого належить відповідне питання, подає свої висновки щодо кандидатів на посади суддів Конституційного Суду, підготовлені з дотриманням вимог щодо відомостей про кандидата на відповідну посаду, висновки надаються народним депутатам не пізніше як за три дні до розгляду Верховною Радою відповідного питання;

— обговорення кандидатур на посади суддів Конституційного Суду проводиться в порядку, передбаченому частиною восьмою статті 205 Регламенту Верховної Ради;

— голосування щодо призначення на посади суддів Конституційного Суду здійснюється Верховною Радою таємно шляхом подачі бюлетенів, а звільнення з посад здійснюється відкритим голосуванням. За результатами голосування оформляється відповідна постанова Верховної Ради.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44. — С. 65.

Слід зазначити, що набуття повноважень (вступ на посаду) судді Конституційного Суду здійснюється лише після складення ними присяги відповідно до статті 17 Закону (див. коментар до статей 6, 17 Закону).

Стаття 8. Порядок призначення суддів Конституційного Суду України з'їздом суддів України

З'їзд суддів України за пропозицією делегатів з'їзду відкритим голосуванням більшістю голосів присутніх делегатів з'їзду визначає кандидатури на посади суддів Конституційного Суду України для включення в бюлетені для таємного голосування.

Призначеним на посаду судді Конституційного Суду України вважається кандидат, який у результаті таємного голосування одержав більшість голосів від числа обраних делегатів з'їзду суддів України.

Якщо голосування проводиться щодо кандидатур, число яких перевищує квоту для призначення на посади суддів Конституційного Суду України, призначеними вважаються кандидати, які за умов, визначених у частині другій цієї статті, набрали більше голосів, ніж інші кандидати на ці посади.

У разі припинення повноважень судді Конституційного Суду України, який призначався з'їздом суддів України, з'їзд суддів України у тримісячний строк призначає іншу особу на цю посаду.

За результатами голосування головою і секретарем з'їзду підписуються рішення з'їзду суддів України про призначення суддів Конституційного Суду України.

Цією статтею встановлено порядок призначення осіб на посади суддів Конституційного Суду з'їздом суддів за своєю конституційною квотою.

Відповідно до Закону України «Про судоустрій України»¹:

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 27–28. — Ст. 180.

— для вирішення питань внутрішньої діяльності судів в Україні діє суддівське самоврядування, тобто самостійне колективне вирішення зазначених питань професійними суддями (частина перша статті 102);

— суддівське самоврядування є однією з найважливіших гарантій забезпечення незалежності судів і суддів. Завданням органів суддівського самоврядування є вирішення питань внутрішньої діяльності судів (частина перша статті 103),

у тому числі щодо:

— з'їзд суддів є найвищим органом суддівського самоврядування (частина перша статті 112);

— з'їзд суддів призначає та звільняє суддів Конституційного Суду відповідно до Конституції і закону (пункт 3 частини другої статті 112);

— делегати на з'їзд суддів обираються конференціями суддів за нормою представництва, визначеною Радою суддів України. Збори суддів Конституційного Суду обирають на з'їзд трьох делегатів з числа суддів цього суду (частина перша статті 114);

— рішення з'їзду суддів приймаються більшістю голосів делегатів, присутніх на з'їзді, відкритим або таємним голосуванням. Питання, зазначені у пунктах 3–5 частини другої статті 112 цього Закону, вирішуються з'їздом шляхом таємного голосування (частина шоста статті 115);

— у період між з'їздами суддів вищим органом суддівського самоврядування є Рада суддів. Рада суддів обирається з'їздом суддів у кількісному складі, визначеному рішенням з'їзду. До складу Ради суддів повинен бути обраний не менш як один представник від суддів Конституційного Суду. Представники суддів загальних місцевих та апеляційних судів повинні складати не менш як половину від загальної кількості членів Ради суддів. Пропозиції щодо кандидатур до складу Ради суддів можуть вносити делегації від конференцій чи зборів суддів, а також окремі делегати з'їзду (частини перша, друга статті 116).

Слід зазначити, що Законом не передбачена можливість проведення зборів суддів Конституційного Суду, всі питання, віднесені до компетенції єдиного органу конституційної юрисдикції, вирішуються на засіданнях та пленарних засідан-

нях. Зокрема, згідно зі статтею 50 Закону на засіданнях розглядаються всі питання, що потребують вирішення Конституційним Судом, крім тих, що вирішуються на його пленарних засіданнях (частина четверта).

Як і у випадках, встановлених статтями 6, 7, 8 Закону, визначено лише порядок призначення з'їздом суддів осіб на посади суддів Конституційного Суду за своєю конституційною квотою. Що стосується набуття цими особами повноважень (вступу на посаду) судді Конституційного Суду, то це здійснюється після прийняття ними присяги відповідно до статті 17 Закону (див. коментар до статей 6, 17 Закону).

З цього приводу черговий VII з'їзд суддів звернувся до народних депутатів, зазначивши, зокрема, таке:

Черговий VII з'їзд суддів призначив суддями Конституційного Суду Брицького Василя Дмитровича, Джуно В'ячеслава Васильовича, Дідківського Анатолія Олександровича, Домбровського Івана Петровича, Мачужак Ярославу Василівну. Раніше, позачерговим VI з'їздом суддів, що відбувся 27 грудня 2004 року, суддею Конституційного Суду призначено Стрижача Андрія Андрійовича.

Делегати з'їзду відзначають, що найвищий орган суддівського самоврядування при розгляді та вирішенні питань про призначення всіх шести суддів діяв відповідно до положень частини другої статті 148 Конституції, статті 8 Закону та статей 112, 115 Закону України «Про судоустрій України».

Згідно з частиною третьою статті 17 Закону не пізніше як через місяць після призначення судді Конституційного Суду має скласти присягу на засіданні Верховної Ради, яке проводиться за участю Президента, Прем'єр-міністра, Голови Верховного Суду. Виходячи з цього положення, суддівською спільнотою не може бути сприйнятий факт безпідставної протидії окремих народних депутатів виконанню вимоги закону щодо здійснення парламентом процедури складення присяги суддями Конституційного Суду, призначених з'їздом суддів.

З'їзд висловлює впевненість, що народні депутати поважать його рішення і сприятимуть виконанню Верховною Радою вимог закону щодо забезпечення складення суддями Консти-

туційного Суду присяги судді Конституційного Суду (Звернення чергового VII з'їзду суддів до народних депутатів, схвалене рішенням VII з'їзду суддів від 3 листопада 2005 року)¹.

Варто зауважити, що Верховна Рада прийняла Закон України «Про внесення змін до статті 17 Закону України “Про Конституційний Суд України”»² від 3 серпня 2006 року № 73-V. Згідно з цим Законом зі статті 17 Закону вилучена норма, якою було встановлено, що засідання Верховної Ради з питання складення присяги суддею Конституційного Суду повинно бути проведене не пізніше як через місяць після його призначення на посаду.

Стаття 9. Строк повноважень суддів Конституційного Суду України

Суддя Конституційного Суду України призначається строком на дев'ять років без права бути призначеним повторно.

Статтею 9 Закону відтворено положення частини четвертої статті 148 Конституції, з якого випливає, що встановлений Основним Законом дев'ятирічний строк повноважень судді Конституційного Суду не може бути продовжено.

Таким чином, положення Конституції й Закону не передбачають **можливості повторного або безстрокового призначення** суддів Конституційного Суду, на відмінність від суддів судів загальної юрисдикції.

Такі самі правила містять також конституції більшості зарубіжних країн, у яких утвердилася європейська модель конституційної юрисдикції. В цих країнах строк повноважень суддів конституційних судів коливається в межах шести (Молдова) — двадцяти років (Російська Федерація). Також, як правило, судді конституційних судів призначаються на посаду на один строк без права призначення на посаду повторно, за винятком Молдови.

Щодо дострокового припинення повноважень судді Конституційного Суду, то згідно зі статтею 149 Конституції на нього

¹ Вісник Верховного Суду України. — 2005. — № 11.

² Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 42. — Ст. 383.

поширюються підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 Основного Закону, та вимоги щодо несумісності, визначені в статті 127 Конституції.

Згідно зі статтею 126 Конституції суддя звільняється з посади органом, що його обрав або призначив, зокрема, у разі: досягнення суддею шістдесяти п'яти років; неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я; порушення суддею вимог щодо несумісності; порушення суддею присяги; набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього; припинення його громадянства; визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим; подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням (частина п'ята); повноваження судді припиняються у разі його смерті (частина шоста).

Частиною другою статті 127 Конституції визначено вимоги щодо несумісності професійних суддів, а саме: вони не можуть належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Наведений перелік підстав для дострокового припинення повноважень судді Конституційного Суду є вичерпним, що унеможлиблює звільнення його з посади в інших випадках.

Стаття 10. Форма одягу та нагрудний знак судді Конституційного Суду України

Суддя Конституційного Суду України при відправленні своїх обов'язків на пленарному засіданні, на засіданні Конституційного Суду України та в Колегії суддів Конституційного Суду України повинен бути одягнений у мантию.

Суддя Конституційного Суду України має нагрудний знак, опис і форма якого затверджуються Верховною Радою України.

Рішення про затвердження форми одягу та нагрудного знака судді Конституційного Суду було прийняте самим Конституційним Судом у квітні 1997 року.

Опис мантії судді Конституційного Суду та опис і форму атрибутивного знака мантії судді Конституційного Суду затверджено на засіданні (Рішення від 23 квітня 1997 року № 4-з; додатки № 1, № 2)¹.

Стаття 11. Атрибути Конституційного Суду України

Невід'ємними атрибутами Залу засідань Конституційного Суду України є Державний Герб України та Державний Прапор України.

Згідно зі статтею 20 Конституції державними символами України є Державний Прапор України, Державний Герб України та Державний Гімн України (частина перша); Державний Прапор України — стяг із двох рівновеликих горизонтальних смуг синього та жовтого кольорів (частина друга); Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та Герба Війська Запорізького законом, що приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради (частина третя); головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України).

Стаття 12. Місцезнаходження Конституційного Суду України

Конституційний Суд України знаходиться у місті Києві.

Конституційний Суд України знаходиться у столиці держави — місті Києві.

Адреса Конституційного Суду: 01220, місто Київ, вулиця Жилианська, 14, офіційний інтернет-сайт — <http://www.ccu.gov.ua>

Конституційні суди, як правило, знаходяться у столицях своїх держав, однак існують і винятки з цього правила. Наприклад, Федеральний конституційний суд Німеччини знаходиться в Карлсруе, Конституційний Суд Чеської Республіки — в Брно.

¹ Не було опубліковано.

ГЛАВА 2 ПОВНОВАЖЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття 13. Повноваження Конституційного Суду України

Конституційний Суд України приймає рішення та дає висновки у справах щодо:

1) конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим;

2) відповідності Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

3) додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту в межах, визначених статтями 111 та 151 Конституції України;

4) офіційного тлумачення Конституції та законів України;

5) відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

6) порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України

(статтю 13 доповнено пунктами 5 та 6 згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Коментована стаття відтворює положення пункту 28 частини першої статті 85, частини другої статті 147, статей 150, 151, 159 Конституції. Вона визначає два види **повноважень**, які здійснює Конституційний Суд: конституційний контроль та офіційне тлумачення Конституції й законів України. Здійснення таких повноважень Конституційним Судом орієнтує цей орган судової влади на вирішення виключно питань права. Сам предмет розгляду Конституційного Суду відображає його специфічну природу, відмінну від судів загальної юрисдикції, насамперед адміністративних судів.

1. Згідно з частиною другою статті 147 Конституції Конституційний Суд вирішує питання про відповідність законів та інших правових актів Конституції. За характером такий різновид конституційного контролю є абстрактним, тобто Конституційний Суд **не розглядає фактичні обставини**. Предметом розгляду Суду є питання: чи відповідають зазначені правові акти Конституції України, чи прийняті вони на розвиток та деталізацію її положень.

Перелік актів, питання конституційності яких вирішує Конституційний Суд, визначено у частині першій статті 150 Конституції. До «інших правових актів», про які йдеться в частині другій статті 147 Конституції, належать, зокрема, правові акти Верховної Ради, акти Президента, акти Кабінету Міністрів, правові акти Верховної Ради АРК.

За Конституцією Верховна Рада, крім законів, приймає постанови та інші акти більшістю від її конституційного складу (стаття 91); Президент на основі та на виконання Конституції й законів України видає обов'язкові до виконання на території України укази і розпорядження (частина третя статті 106); Кабінет Міністрів у межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (стаття 117); Верховна Рада АРК у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в АРК (частина друга статті 136).

Питання підсудності єдиному органу конституційної юрисдикції окремих нормативно-правових актів органів державної

влади в аспекті їх відповідності Конституції (конституційності) неодноразово розглядалися Конституційним Судом.

За результатами таких розглядів Конституційний Суд сформулював певні правові позиції, відповідно до яких до повноважень єдиного органу конституційної юрисдикції **належить розгляд питань конституційності**:

а) нормативних актів Президії Верховної Ради, що впливає з *особливого статусу Президії Верховної Ради в системі органів державної влади України до 14 лютого 1992 року* (Рішення від 23 червня 1997 року № 2-зп)¹, а *ознаками нормативності правових актів є невизначеність дії у часі та неодноразовість їх застосування* (Рішення від 27 грудня 2001 року № 20-рп)²;

б) правових актів Верховної Ради та Президента незалежно від того, мають вони нормативно-правовий чи індивідуально-правовий характер, зокрема, *перевірці на предмет конституційності підлягають правові акти Верховної Ради, акти Президента. При цьому серед них не виділено нормативно-правових або індивідуально-правових, у тому числі акти Верховної Ради та Президента про обрання (призначення) суддів на посади та про звільнення їх з посад* (Рішення від 27 березня 2002 року № 7-рп)³;

в) нормативно-правових актів, що формально втратили чинність, однак породили правовідносини, які існують на час розгляду справи, що впливає з *припису статті 58 Конституції про незворотність дії законів та інших нормативно-правових актів у часі, яка полягає в тому, що дія законів та інших нормативно-правових актів поширюється на ті відносини, які виникли після набуття ними чинності* (Рішення від 13 травня 1997 року № 1-зп)⁴, і *не поширюється на правовідносини, які виникли і закінчилися до набуття такої чинності* (Рішення від 5 квітня 2001 року № 3-рп)⁵.

¹ Офіційний вісник України. — 1997. — № 27. — С. 155.

² Офіційний вісник України. — 2002. — № 1. — Ст. 28. — С. 148.

³ Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 23.

⁴ Офіційний вісник України. — 1997. — № 20. — С. 117.

⁵ Офіційний вісник України. — 2001. — № 43. — Ст. 1933. — С. 155.

Водночас Конституційний Суд визначив, що не підпадають під його юрисдикцію:

а) правові акти Верховної Ради регламентного характеру, зокрема *Постанова «Про прийняття в першому читанні проекту Земельного кодексу України»* (Ухвала від 28 лютого 2001 року №1-у)¹;

б) правові акти, які не породжують певних правових наслідків і не зумовлюють виникнення будь-яких правовідносин, зокрема: *Постанова Верховної Ради «Про звернення Верховної Ради України до Президента України щодо звільнення Савенка О. М. з посади Голови Державного комітету телебачення і радіомовлення України»* (Ухвала від 12 січня 2000 року № 11-у)²;

в) правові акти, які не входять до переліку в пункті 1 частини першої статті 150 Конституції, зокрема *постанов Центральної виборчої комісії* (Ухвала від 13 липня 2000 року № 49-у)³ та позовних заяв (Ухвала від 11 вересня 2003 року № 41-у)⁴;

г) правові акти, втрата чинності якими зумовила припинення правовідносин, що виникли в результаті їх дії, зокрема, *постанови Уряду СРСР з питань прописки громадян, які визнані такими, що втратили чинність згідно з постановою Ради Міністрів СРСР «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких рішень Уряду СРСР з питань прописки громадян» від 8 вересня 1990 року № 907 та висновками Комітету конституційного нагляду СРСР від 26 жовтня 1990 року, від 11 жовтня 1991 року* (Рішення від 14 листопада 2001 року № 15-рп)⁵.

2. Згідно зі статтею 9 Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України, укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції. Таким

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33566>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33502>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33545>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33726>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33799>

чином, оскільки положеннями Конституції не допускається можливість укладення договорів, які суперечать Основному Закону, а також передбачено інститут перевірки конституційності таких договорів, то це означає, що **Конституція має вищу юридичну силу, ніж міжнародні договори.**

Висновки щодо відповідності Конституції чинних міжнародних договорів або тих договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, дає Конституційний Суд (частина перша статті 151 Конституції). Отже, Конституційний Суд уповноважений здійснювати конституційний контроль за міжнародними договорами у двох формах: попереднього (превентивного) і остаточного (наступного) контролю.

Суб'єктами права на конституційне подання з цих питань відповідно до частини першої статті 151 Конституції є Президент та Кабінет Міністрів. Форма звернення — конституційне подання (частина перша статті 39 Закону).

Надання права звертатися до Конституційного Суду з питань конституційності міжнародних договорів України главі держави та Кабінету Міністрів кореспондується з тим, що саме ці органи державної влади та їх посадові особи *ex officio* є уповноваженими укладати такі договори.

Президент згідно з пунктом 3 частини першої статті 106 Конституції представляє державу в міжнародних відносинах, здійснює керівництво зовнішньополітичною діяльністю, веде переговори та укладає міжнародні договори.

Кабінет Міністрів забезпечує здійснення зовнішньої політики України (пункт 1 статті 116 Конституції), приймає рішення про проведення переговорів і про підписання міжнародних договорів від імені Уряду України (частина перша статті 5 Закону України «Про міжнародні договори України»).

Конституційний Суд здійснює попередній (превентивний) конституційний контроль щодо міжнародних договорів.

Конституція та чинне законодавство не передбачають обов'язковість попереднього висновку Конституційного Суду щодо конституційності міжнародного договору, який подається до Верховної Ради для ратифікації.

Конституційний Суд здійснює остаточний (наступний) контроль щодо міжнародних договорів України. Це означає, що предметом перевірки Конституційного Суду є міжнародні договори, які породжують певні правовідносини і мають певні юридичні наслідки для їх учасників. Водночас необхідно зазначити, що згідно зі статтею 89 Закону предметом перевірки щодо конституційності може бути й правовий акт органу державної влади, яким надано згоду на обов'язковість міжнародного договору.

Відповідно до статті 18 Конституції зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки через співпрацю з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Одним із таких загально визнаних принципів міжнародного права є **принцип суверенної рівності держав**, закріплений у пункті 1 статті 2 Статуту Організації Об'єднаних Націй¹. Юридичний зміст цього принципу розкривається у Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співпраці між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй (від 24 жовтня 1970 року), згідно з якою, зокрема, складовою принципу суверенної рівності держав є обов'язок кожної держави виконувати повністю і сумлінно свої міжнародні обов'язки (пункт «f» частини п'ятої розділу 1)².

Зазначений **принцип сумлінного виконання міжнародних обов'язків**, як вказав Конституційний Суд, виник *у формі міжнародно-правового звичаю «*acta sunt servanda*» (договорів необхідно дотримуватися) ще на ранніх стадіях розвитку державності* (Висновок від 11 липня 2001 року № 3-в/2001)³.

Зміст такого принципу найбільш повно та точно сформульовано у положеннях Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року, до якої Україна приєдналася 14 квітня 1986 року⁴.

¹ Основные сведения об ООН: справ. — М.: Междунар. отношения, 1991. — С. 21.

² Организация Объединенных Наций: Сб. док-тов. — М.: Междунар. отношения, 1981. — С. 36.

³ Офіційний вісник України. — 2001. — № 28. — Ст. 1267. — С. 104.

⁴ Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1986. — № 17. — Ст. 343.

Згідно з Віденською конвенцією кожний чинний договір є обов'язковим для його учасників і повинен добросовісно виконуватись (стаття 26), держава не може посилається на положення свого внутрішнього права як на виправдання для невиконання нею договору (стаття 27).

Як зазначалося, згідно з частиною першою статті 9 Конституції чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства. При цьому включення до складу національного законодавства не змінює правову природу міжнародних договорів як актів, укладених між державами в письмовій формі та врегульованих міжнародним правом (пункт «а» частини першої статті 2 Віденської конвенції). Цими актами закріплюється воля щонайменше двох суб'єктів міжнародного права і тому їх не можна ототожнювати з актами законодавства, які приймаються відповідними державними органами згідно з повноваженнями, що визначені Конституцією та законами України.

Відповідно до пункту 32 частини першої статті 85 Конституції до повноважень Верховної Ради належить надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів та денонсація міжнародних договорів.

З огляду на загально визнані норми міжнародного права, це означає, що Верховна Рада у такий спосіб від імені держави виражає свою згоду на обов'язковість для України укладеного договору (пункт «b» частини першої статті 1, стаття 11 Віденської конвенції).

Конституцією не визначено порядок залучення до національного законодавства чинних міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надано Верховною Радою, та їх співвідношення із законами, іншими актами Верховної Ради.

Однак оскільки згідно з Основним Законом надання згоди на обов'язковість для України (ратифікація) міжнародних договорів, які за цієї умови стають частиною національного законодавства, здійснюється Верховною Радою шляхом прийняття відповідного закону, то можна зробити висновок, що міжнародний договір, ратифікований парламентом, має юридичну силу, рівну з цим нормативно-правовим актом.

Відповідно до статті 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV¹ чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства (частина перша); якщо міжнародним договором, який набрав чинності у встановленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства, то застосовуються правила міжнародного договору (частина друга).

(Додатково див. коментар до глави 14 Закону.)

3. Коментована стаття також виділяє повноваження щодо вирішення питання про дотримання конституційної процедури імпічменту Президента.

Згідно з частиною другою статті 108 Конституції повноваження Президента припиняються достроково у разі відставки, неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я, усунення з поста в порядку імпічменту, смерті.

Процедура усунення Верховною Радою Президента з поста в порядку імпічменту встановлена статтею 111 Конституції. Зокрема, згідно з частиною шостою статті 111 Конституції рішення про усунення Президента з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом і отримання його висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент, містять ознаки державної зради або іншого злочину.

Слід зазначити, що предметом розгляду Конституційного Суду є виключно питання, які стосуються визначеної Конституцією **процедури розгляду справ, тобто питання процесуального характеру**; наявність у діях Президента ознак складу державної зради чи іншого злочину є предметом розгляду Верховного Суду.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.

Відповідно до частини першої статті 39 Закону звернення Верховної Ради про дачу висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту є конституційним поданням.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду встановлена Конституцією процедура імпічменту є «єдиним способом притягнення Президента до конституційної відповідальності і за своєю правовою природою не аналогічна обвинуваченню особи відповідно до норм Кримінально-процесуального кодексу України.

Тому немає підстав вважати досудовим слідством проведення розслідування тимчасовою слідчою комісією, яка створюється парламентом. У разі порушення кримінальної справи проти глави держави на нього поширювалася б юрисдикція уповноважених органів протягом усього періоду досудового слідства та розгляду справи в судах, що позбавило б його права недоторканності та можливості належним чином виконувати покладені на нього конституційні повноваження.

Отже, імпічмент у системі конституційних інститутів за своєю правовою природою є позасудовим конституційним процесом, за змістом якого парламент у разі вчинення злочину Президентом може достроково припинити його повноваження, усунувши з поста» (Рішення від 10 грудня 2003 року № 19-рп)¹.

(Додатково див. коментар до розділу 15 Закону.)

4. Відповідно до частини другої статті 147, пункту 2 частини першої статті 150 Конституції офіційне тлумачення Конституції та законів України віднесено до виключних повноважень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Це спеціальне повноваження було вилучено з відання Верховної Ради та передано до повноважень Конституційного Суду з прийняттям Конституції 1996 року. Практика діяльності органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн свідчить про те, що наявність повноважень щодо офіційного тлумачення правових актів характерна переважно для конституційних

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 51. — Т. 1. — Ст. 2704. — С. 277.

судів пострадянських країн, а також певних постсоціалістичних країн Східної Європи (Болгарія).

У країнах з усталеними демократичними традиціями таке повноваження органів конституційної юрисдикції ні на рівні конституції, ні на рівні закону не закріплюється. Це пов'язано з тим, що тлумачення конституції для органів конституційної юрисдикції є іманентною ознакою їх діяльності. Тлумачення конституції є важливим компонентом належного обґрунтування рішень органами конституційної юрисдикції.

Як зазначено з цього приводу в Рішенні від 11 липня 1997 року № 3-зп, впровадження такого конституційного припису було зумовлено *переходом до нового порядку здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції), органи яких взаємодіють між собою на підставі конституційно закріпленої системи стримувань і противаг, здійснюючи свої повноваження у межах, встановлених Конституцією, і відповідно до законів України (частина друга статті 6 Конституції)*¹.

Формами звернення до Конституційного Суду з питань офіційного тлумачення Конституції й законів України відповідно до Закону є конституційне подання та конституційне звернення (статті 39, 42), суб'єктами права на конституційне подання є Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів (підпис депутата не відкликається), Уповноважений з прав людини, Верховний Суд, Кабінет Міністрів, інші органи державної влади, Верховна Рада АРК, органи місцевого самоврядування (абзац четвертий статті 41), на конституційне звернення — громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи (стаття 43).

Необхідно зауважити, що звернення стосовно офіційного тлумачення Конституції та законів України є **єдиним засобом для безпосереднього доступу** для захисту порушеного права з боку фізичних та юридичних осіб у Конституційному Суді. За відсутності інституту конституційної скарги можливість внесення конституційного звернення щодо офіційного тлумачення

Конституції й законів України частково вирішує проблему ефективності засобів правового захисту в державі.

Підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації їх положень (частина перша статті 93 Закону); підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України є наявність неоднозначного застосування їх положень судами, іншими органами державної влади, якщо суб'єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод (стаття 94 Закону).

Зважаючи на викладене, можна дійти висновку, що завданням Конституційного Суду, яке впливає з його повноважень давати офіційне тлумачення Конституції й законів, є тільки з'ясування або роз'яснення та офіційна інтерпретація норм зазначених правових актів, і єдиний орган конституційної юрисдикції **не уповноважений займатися реальною нормотворчістю** у процесі ухвалення рішень із цих питань.

Конституційний Суд, керуючись положеннями Конституції й Закону та враховуючи досвід конституційного судочинства, сформулював певні правові позиції щодо умов, недотримання яких унеможлиблює вирішення питань щодо офіційного тлумачення положень відповідних правових актів.

Зокрема, Конституційний Суд визначив, що оскільки частина друга статті 147, пункт 2 частини першої статті 150 Конституції містять вичерпний перелік нормативно-правових актів, тлумачення положень яких належить до повноважень Конституційного Суду, а саме: Конституції й законів України, то єдиний орган конституційної юрисдикції не уповноважений надавати офіційне тлумачення норм інших правових актів.

Конституційний Суд при цьому наголосив, що *тлумачення інших правових актів, у тому числі постанов Верховної Ради, не належить до компетенції Конституційного Суду. Механізм реалізації правового акта чи окремих його положень визначається не Конституційним Судом, а органом, який прийняв зазначений*

¹ *Офіційний вісник України*. — 1997. — № 29. — С. 85.

акт, чи уповноваженим ним органом або ж правозастосовним органом (Ухвала від 5 березня 1998 року № 7-у)¹.

Конституційний Суд також визначив, що конституційне звернення про одночасне офіційне тлумачення кількох статей Конституції правомірне лише в тому разі, коли ці статті нерозривно пов'язані між собою і мають спільний предмет правового регулювання (Ухвала від 17 червня 1997 року № 25-у)².

Єдиний орган конституційної юрисдикції не має повноважень щодо усунення шляхом офіційного тлумачення існуючого протиріччя між положеннями законів та інших нормативно-правових актів (Ухвала від 20 квітня 1999 року № 2-у)³ та заповнення прогалін у законодавстві, в тому числі у випадках, коли ці прогалини виникли у зв'язку з визнанням Конституційним Судом неконституційними положень цих актів (Рішення від 25 березня 1998 року № 3-рп)⁴.

Конституційний Суд також встановив, що до його компетенції не належить тлумачення законів, які втратили юридичну силу (Ухвала від 5 червня 1997 року № 18-у)⁵.

5. При розгляді справ щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Основного Закону Конституційний Суд здійснює їх попередній (превентивний) конституційний контроль. Наявність висновку Конституційного Суду щодо такого законопроекту є необхідною умовою для вирішення Верховною Радою питання про внесення змін до Конституції відповідно до процедури, визначеної розділом XIII Основного Закону. Справа розглядається за конституційним поданням Верховної Ради.

Предметом розгляду Конституційного Суду є дотримання вимог матеріального і процедурного характеру до законопро-

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33412>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33407>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33457>

⁴ *Офіційний вісник України*. — 1998. — № 23. — С. 110.

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33399>

ектів про внесення змін до Конституції. Згідно із статтею 157 предметом перевірки Конституційного Суду є питання матеріального характеру: чи не допускає законопроект скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина; чи не спрямовані зміни на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України; чи існує або існували умови воєнного або надзвичайного стану при прийнятті рішення про внесення змін до Конституції.

Статтею 158 Конституції визначено вимоги процесуального характеру щодо процедури прийняття законопроектів про внесення змін до Конституції: чи розглядався Верховною Радою законопроект про внесення змін до Конституції раніше і чи приймалося рішення щодо нього раніше, ніж за рік до повторного розгляду законопроекту, що є предметом перевірки Конституційного Суду; чи вносила Верховна Рада зміни до одних і тих самих положень Конституції протягом строку своїх повноважень.

(Докладно див. коментар до глави 17 Закону.)

6. Згідно з пунктом 6 коментованої статті Конституційний Суд дає висновки про порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України (пункт 28 частини першої статті 85 Конституції).

Предметом розгляду справи щодо порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України є встановлення юридичного факту порушення правового порядку в Україні представницьким органом автономії. У цьому разі Конституційний Суд здійснює казуальний (конкретний) конституційний контроль над правовими актами Верховної Ради АРК, щодо яких виник сумнів у їх відповідності Конституції й законам України.

Згідно з частиною першою статті 98 Закону Конституційний Суд розглядає справи цієї категорії за наявності відповідного конституційного подання Верховної Ради виключно після ініціювання парламентом питання про дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК.

Наявність Висновку про порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України є обов'язковою умовою для розгляду Верховною Радою питання щодо відповідальності Верховної Ради АРК у формі дострокового припинення її повноважень.

(Більш докладно див. коментар до глави 18 Закону.)

Стаття 14. Межі повноважень Конституційного Суду України

До повноважень Конституційного Суду України не належать питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції.

Згідно з Основним Законом органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19).

Повноваження Конституційного Суду визначено у розділі XII та деяких інших статтях Конституції, а також Законом.

Визначення меж юрисдикції Конституційного Суду зумовлено його повноваженнями вирішувати питання правового характеру, а саме:

- а) його юридичній природі, призначенням як судового органу конституційного контролю, метою діяльності та завданнями;
- б) спрямованістю його повноважень на вирішення конституційно-правових спорів;
- в) необхідністю розмежування підсудності з іншими судовими органами та забезпеченням принципу поділу влади.

Конституційний Суд не розглядає питання законності правових актів органів державної влади та органів місцевого самоврядування, за винятком випадків, передбачених пунктом 28

частини першої статті 85 Конституції. Це означає, що перевірка на відповідність вимогам законів правових актів Президента, Кабінету Міністрів, міністерств, відомств, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень здійснюється судами загальної юрисдикції.

Системний аналіз актів Конституційного Суду свідчить про те, що в практиці єдиного органу конституційної юрисдикції посилання на положення статті 14 Закону пов'язане переважно з відмовою у розгляді питань, порушених суб'єктами права на конституційне подання, конституційне звернення.

Умовно їх можна поділити на такі групи:

а) питання політичної доцільності; у Рішенні від 26 лютого 1998 року № 1-рп Конституційний Суд зазначив, що *позбавлення кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій, що отримали менше чотирьох відсотків голосів виборців, права на участь у розподілі депутатських мандатів, є питанням політичної доцільності, і воно має вирішуватися Верховною Радою*¹;

б) питання законності нормативно-правових актів та господарських операцій, угод, актів чи певних дій органів державної влади, зокрема, коли це пов'язано із з'ясуванням фактичних обставин справи і належить до компетенції судів загальної юрисдикції (Ухвала від 20 квітня 1999 року № 5-у)², а також питання, пов'язані з порядком оскарження рішень цих органів до суду загальної юрисдикції (Ухвала від 27 березня 2002 року № 7-у)³.

Водночас Конституцією та Законом передбачено, що Конституційний Суд дає висновок щодо наявності порушень Конституції та законів з боку Верховної Ради АРК (пункт 28 частини першої статті 85). Враховуючи те, що такими порушеннями може бути видання незаконних нормативно-правових актів, Конституційний Суд повинен дослідити зазначені акти щодо їх відповідності законам України (законності), виходячи з припи-

¹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — С. 93.

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33469>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33619>

су частини третьої статті 8 Конституції, за яким норми Основного Закону є нормами прямої дії;

в) питання, пов'язані з наявністю неузгодженості (колізії) положень нормативно-правових актів, зокрема щодо неузгодженості актів органів виконавчої влади з нормами чинного законодавства (Ухвала від 27 січня 2000 року № 20-у)¹ та непорозуміння щодо компетенції місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування, які зумовлені недосконалою редакцією правової норми, що може бути усунено в законодавчому порядку, а не шляхом офіційного тлумачення (Ухвала від 6 червня 2000 року № 39-у)² та усунення суперечностей у законодавчому регулюванні (Ухвала від 27 вересня 2005 року № 28-у)³;

г) питання, які виникли внаслідок наявності прогалин у законодавстві, оскільки державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6 Конституції), Конституційний Суд не може втручатися у діяльність законодавчого органу державної влади та заповнювати прогалини у законах (Ухвала від 21 березня 2002 року № 9-у)⁴;

г) питання, вирішення яких потребує встановлення та дослідження фактичних обставин справи, позаяк це є компетенцією судів загальної юрисдикції або інших органів державної влади (Ухвала від 21 жовтня 1997 року № 53-у)⁵, а також перевірка фактичних обставин, пов'язаних із дослідженням конкретної справи судами загальної юрисдикції, та усунення помилок у їх рішеннях (Ухвала від 8 липня 1999 року № 31-у)⁶;

д) питання, які по суті є клопотаннями про надання юридичних консультацій. Наприклад, розглянувши матеріали за конституційним зверненням Маріупольського морського торгового порту, Конституційний Суд встановив, що в ньому фактично йдеться про надання юридичної консультації щодо того, який суд має вирішувати питання про накладення арешту на судно, в то-

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33506>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33535>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=78887>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33621>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33363>

⁶ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33484>

му числі іноземного власника, коли обидві сторони є юридичними особами; яким має бути процесуальний порядок звернення до суду з цього питання (Ухвала від 3 грудня 1997 року № 60-у)¹;

е) питання, вирішення яких потребує дослідження обставин політичного характеру. Так, в Ухвалі від 27 червня 2000 року № 2-уп Конституційний Суд зазначив, що предмет оскарження виник з факту партійно-фракційного розмежування у парламенті, має регламентне, процедурне, політико-моральне значення, а рішення, прийняті в «Українському домі», є, власне, елементом політичного процесу. До повноважень Конституційного Суду не належить оцінка адекватності цих рішень суспільно-політичним реаліям та груповим і особистим інтересам народних депутатів. Хоч би якими дискусійними були ці проблеми, вони є проблемами самої Верховної Ради²;

є) питання, пов'язані з дослідженням нормативно-правових актів, які втратили чинність, оскільки, виходячи із змісту конституційних положень про Конституційний Суд та Закону, це не належить до компетенції Конституційного Суду (Ухвала від 4 грудня 1997 року № 62-у)³.

Стаття 15. Підстави для визнання правових актів неконституційними

Підставами для прийняття Конституційним Судом України рішення щодо неконституційності правових актів повністю чи в їх окремих частинах є:

- невідповідність Конституції України;
- порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності;
- перевищення конституційних повноважень при їх прийнятті.

Коментована стаття визначає підстави для визнання правових актів такими, що не відповідають Конституції (є неконсти-

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33370>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33316>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33564>

туційними). Закон пов'язує конституційність правових актів з необхідністю дотримання трьох критеріїв:

- відповідності за змістом нормам та загальним принципам Конституції;
- визначеної процедури прийняття правових актів;
- конституційної моделі розподілу повноважень між органами влади.

1. Конституційність правових актів полягає, насамперед, у тому, що вони приймаються на основі Конституції, розвиваючи та доповнюючи її положення. Конституція визначає формальні та змістовні критерії відповідності правових актів.

Згідно з частиною другою статті 19 Конституції правові акти повинні видаватися органами влади у межах їх повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією і законами України. Зазначена вимога передбачає дотримання конституційного розподілу повноважень між органами влади.

За змістом правові акти органів влади не повинні порушувати конституційного принципу поділу влади, який полягає у розподілі функцій і повноважень, а також забезпечення балансу їх розподілу. Метою перевірки правових актів на предмет дотримання цього конституційного принципу є забезпечення балансу розподілу повноважень між органами влади шляхом прийняття рішень Конституційним Судом.

Відповідно до принципу верховенства права правові акти повинні відповідати критеріям свободи, справедливості, розумності, правової визначеності, правомірності очікувань (див. детальніше коментар до статті 4 Закону в аспекті розуміння принципу верховенства права).

Рішення про відповідність Конституції законів та інших правових актів органів державної влади, визначених у пункті 1 частини першої статті 150 Основного Закону, як правило, приймається Конституційним Судом за результатами аналізу змісту їх положень та конституційних норм, про невідповідність яким стверджується у зверненні суб'єкта права на конституційне подання. Однак це не виключає того, що при формуванні правової позиції з порушеного питання Конституційний Суд може використовувати результати дослідження інших положень Конституції, міжнародних договорів, актів вітчизняного законодавства.

Конституційний Суд здійснює інтелектуальну діяльність щодо розуміння змісту положень правового акта, який є предметом розгляду, і виражає його правову позицію як колегіального органу влади.

У Рішенні від 1 липня 1998 року № 9-рп Конституційний Суд зазначив, що, розглядаючи норми пункту 36 частини першої статті 85 Конституції, слід мати на увазі передусім положення пункту 7 частини першої статті 92 Конституції, згідно з яким правовий режим власності визначається виключно законами України. З цього випливає, що перелік об'єктів права власності, які не підлягають приватизації, не є постійним і незмінним; Верховна Рада може вносити до цього переліку відповідні зміни, і це не можна пов'язувати з частиною третьою статті 22 Конституції, яка гарантує права і свободи людини. Верховна Рада реалізувала свої повноваження в частині другій статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна», в якому затвердила перелік об'єктів загальнодержавного значення, що не підлягають приватизації.

Відповідно до статті 4 Закону Фонд державного майна України розробляє Державну програму приватизації, яка щорічно затверджується законом України. Державна програма приватизації визначає умови та коло об'єктів приватизації. Лише після її затвердження працівники підприємств набувають право на пільгове придбання об'єктів приватизації. Таким чином, наведене дозволяє зробити висновок про те, що положення частини другої статті 5 Закону України «Про приватизацію державного майна» не суперечать частині третій статті 22 Конституції¹.

2. Закон зумовлює конституційність правових актів з необхідністю дотримання органами влади процедури прийняття правових актів, встановленої безпосередньо Основним Законом. Згідно із загальноновизнаною процедурою законодавча діяльність має такі стадії:

- розробка проекту правового акта;
- внесення уповноваженим суб'єктом проекту правового акта на розгляд компетентного органу влади;

¹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 27. — С. 131.

- розгляд проекту по суті;
- ухвалення правового акта;
- офіційне оприлюднення правового акта.

Слід зазначити, що до повноважень Конституційного Суду належить перевірка дотримання лише тих складових законодавчої діяльності, процедура здійснення яких встановлена саме Конституцією. Зокрема, Конституцією визначено, що:

- прийняття законів належить до повноважень Верховної Ради (пункт 3 частини першої статті 85);
- для здійснення законопроектної роботи Верховна Рада створює відповідні комітети (частина перша статті 89);
- Верховна Рада приймає закони більшістю від конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією (стаття 91). До таких випадків, насамперед, належать закони про внесення змін до Конституції, які ухвалюються у порядку, визначеному в розділі XIII;

— право законодавчої ініціативи у Верховній Раді належить Президенту, народним депутатам та Кабінету Міністрів; законопроекти, визначені Президентом як невідкладні, розглядаються Верховною Радою позачергово (стаття 93);

— проект закону про Державний бюджет на наступний рік подає Кабінет Міністрів не пізніше 15 вересня кожного року. Разом із проектом подається доповідь про хід виконання Державного бюджету поточного року (частина друга статті 97). Згідно з правовою позицією Конституційного Суду *подання до Верховної Ради проектів законів про внесення змін до закону про Державний бюджет не є виключним правом Кабінету Міністрів. Право подавати до Верховної Ради проекти законів про внесення змін до закону про Державний бюджет мають усі суб'єкти права законодавчої ініціативи, визначені в частині першій статті 93 Конституції* (Рішення від 13 січня 2009 року № 1-рп)¹.

Закон передбачає, що Конституційний Суд перевіряє дотримання процедури набуття чинності правовим актом, що є необхідним компонентом правової визначеності. Відповідно до цієї вимоги кожна особа повинна мати доступ до змісту право-

вих актів, з якого б впливали обсяг і зміст її прав і обов'язків, щоб передбачати можливі наслідки їх чинності самостійно або шляхом звернення за консультацією до фахового юриста. Вимоги щодо правової визначеності правових актів встановлені статтею 57 (належна процедура офіційного оприлюднення правових актів) та статтею 58 Конституції (правило щодо зворотної сили закону).

Відповідно до статті 57 Конституції закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом; якщо такі правові акти не доведені до відома населення, вони є нечинними. Цей критерій конституційності правових актів визначає гарантії доступу населення до правових актів, оскільки в юриспруденції визнається презумпція знання закону, а незнання закону не звільняє особу від юридичної відповідальності.

Згідно з принципом неприпустимості зворотної дії законів та інших нормативно-правових актів, їх чинність не поширюється на правовідносини, що виникли до моменту прийняття та офіційного їх оприлюднення. Інший стан речей порушив би умови правової визначеності, які припускають можливість фізичним, юридичним особам та громадянам прогнозувати правові наслідки своїх дій самостійно або за порадою фахового юриста.

У статті 58 Конституції встановлено, що зворотна сила правових актів допускається, якщо вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи. Також як додаткову гарантію правової визначеності Конституція передбачає заборону притягнення до юридичної відповідальності за діяння, які на момент їх вчинення не визнавалися законом як правопорушення.

Конституція не містить положень, які б визначали спеціальну процедуру розгляду, ухвалення або набуття чинності правових актів Верховної Ради АРК. Що стосується актів Президента, то відповідно до статті 106 Основного Закону вони повинні видаватися на основі та на виконання Конституції та законів України (частина третя). Акти Президента, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21, 23 цієї статті,

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 2009. — № 1. — С. 60.

скріплюють підписами Прем'єр-міністра і міністра, відповідального за акт і його виконання (частина четверта). Акти Кабінету Міністрів підписує Прем'єр-міністр, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом (частини друга, третя статті 117 Конституції).

Процедура набуття чинності законом встановлена статтею 94 Конституції й полягає у такому: закон підписує Голова Верховної Ради і невідкладно направляє його Президентові (частина перша); Президент протягом п'ятнадцяти днів після отримання закону підписує його, беручи до виконання, та офіційно оприлюднює його або повертає закон зі своїми вмотивованими і сформульованими пропозиціями до Верховної Ради для повторного розгляду (частина друга); у разі, якщо Президент протягом встановленого строку не повернув закон для повторного розгляду, закон вважається схваленим Президентом і має бути підписаний та офіційно оприлюднений (частина третя); якщо під час повторного розгляду закон буде знову прийнятий Верховною Радою не менш як двома третинами від її конституційного складу, Президент зобов'язаний його підписати та офіційно оприлюднити протягом десяти днів. У разі, якщо Президент не підписав такий закон, він невідкладно офіційно оприлюднюється Головою Верховної Ради і опубліковується за його підписом (частина четверта); закон набуває чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування (частина п'ята).

Правові позиції Конституційного Суду з питань дотримання процедури розгляду, ухвалення або набуття чинності законами та іншими правовими актами Верховної Ради визначені у його актах і полягають у такому:

— *положення частини другої статті 82 Конституції щодо умов повноважності Верховної Ради у взаємозв'язку з положенням частини четвертої статті 79 Конституції слід розуміти так, що Верховна Рада є повноважною, тобто правомочною, приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені*

повноваження за умов обрання не менш як двох третин від її конституційного складу і складення новообраними народними депутатами присяги.

Ця конституційна вимога є умовою повноважності Верховної Ради протягом всього періоду скликання і не може розглядатися лише як підстава для відкриття її першого засідання першої сесії.

Верховна Рада правомочна приймати закони і реалізовувати інші конституційно визначені повноваження за умови присутності на її пленарних засіданнях на момент голосування не менше тієї кількості народних депутатів, яка згідно з Конституцією необхідна для прийняття відповідного рішення (частина четверта статті 89, стаття 91, частина четверта статті 94, частини друга, п'ята, шоста статті 111, частина перша статті 135, стаття 155, частина перша статті 156) (Рішення від 17 жовтня 2002 року № 17-рп)¹.

Конституційний Суд також встановив, що термін «закон» використовується в частині четвертій статті 94 Конституції у значенні юридично цілісного і структурно завершеного нормативно-правового акта, який приймається Верховною Радою відповідно до її конституційних повноважень (пункт 3 частини першої статті 85, стаття 92 Конституції), і не означає за змістом окрему частину закону чи поправку до нього (Рішення від 7 липня 1998 року № 11-рп)².

Щодо правової позиції Конституційного Суду стосовно процедури прийняття Регламенту Верховної Ради, слід зазначити таке. Згідно з частиною п'ятою статті 83 Конституції (в редакції Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222)³ порядок роботи Верховної Ради встановлюється Конституцією та Регламентом Верховної Ради. Відповідно до пункту 21 частини першої статті 92 Конституції організація і порядок діяльності Верховної Ради визначаються виключно законом.

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 5. — С. 11.

² Офіційний вісник України. — 1998. — № 27. — С. 139.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 2. — Ст. 44. — С. 65.

На нашу думку, терміни «порядок роботи» й «організація і порядок діяльності» за змістом є ідентичними. Таким чином, згідно з наведеними конституційними приписами Регламент Верховної Ради — це правовий акт, який повинен мати статус закону України. Тобто при прийнятті Регламенту і змін до нього повинна дотримуватися встановлена Основним Законом процедура розгляду, прийняття та набуття чинності законами України, у тому числі встановлена статтею 94 Конституції процедура їх підписання та оприлюднення.

Виходячи з викладеного, Конституційний Суд визнав такими, що не відповідають Конституції, постанови Верховної Ради «Про Регламент Верховної Ради України» від 16 березня 2006 року № 3547-IV (Рішення від 1 квітня 2008 року № 4-рп)¹, «Про деякі питання нормативно-правового забезпечення порядку роботи Верховної Ради України» від 8 квітня 2008 року № 247-VI (Рішення від 17 вересня 2008 року № 16-рп)².

Натомість чинний на цей час Регламент Верховної Ради від 19 вересня 2008 року № 547-VI³ також було прийнято з недотриманням процедури, передбаченої статтею 94 Конституції, що викликає сумніви щодо його відповідності Конституції України (конституційності).

Конституційний Суд неодноразово розглядав питання дотримання процедури при прийнятті правових актів і визнавав наявність порушення встановленої Конституції процедури набуття чинності законами, зокрема, Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 року», підписаного і офіційно оприлюдненого з порушенням положень статті 94 Конституції (Рішення від 12 липня 2000 року № 9-рп)⁴.

При вивченні матеріалів справ цієї категорії слід звертати увагу на такі обставини:

— докази, які б свідчили про наявність фактів порушення конституційної процедури розгляду, ухвалення або набуття

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 2008. — № 2. — С. 14.

² Офіційний вісник України. — 2008. — № 72. — Ст. 2432. — С. 109.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2009. — № 1. — Ст. 1. — С. 2.

⁴ Офіційний вісник України. — 2000. — № 29. — Ст. 1232. — С. 195.

чинності правовим актом, повинні бути належно оформлені (Ухвала від 28 лютого 2001 року № 1-у)¹;

— у конституційному поданні повинно йтися про факти порушення процедури прийняття правового акта, яка встановлена саме Конституцією, а не іншими нормативно-правовими актами, зокрема Регламентом Верховної Ради (Ухвала від 11 липня 2002 року № 46-рп)².

3. За принципом поділу влади органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Конституція визначає обсяг повноважень органів влади, як правило, в окремих статтях. Зокрема, стаття 85 визначає повноваження Верховної Ради, стаття 106 — Президента, стаття 116 — Кабінету Міністрів, стаття 119 — місцевих державних адміністрацій, стаття 121 — прокуратури, частина друга статті 124 — органів судової влади, статті 137, 138 — предмет відання Автономної Республіки Крим, стаття 143 — органів місцевого самоврядування, розділ XII — Конституційного Суду.

Слід зазначити, що окремі повноваження органів державної влади можуть визначатися іншими положеннями Основного Закону. Наприклад, відповідно до частини другої статті 137 Конституції Президент із мотивів невідповідності нормативно-правових актів Верховної Ради АРК Конституції та законам України може зупинити дію цих актів з одночасним зверненням до Конституційного Суду щодо їх конституційності, згідно зі статтею 159 Конституції Конституційний Суд надає висновки щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157, 158 Основного Закону тощо.

У частині другій статті 152 Конституції не передбачено такої підстави для визнання неконституційними правових актів органів державної влади, як перевищення ними конституційних повноважень при прийнятті зазначених актів. Однак надання єдиному органу конституційної юрисдикції саме таких повно-

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33566>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33663>

важень впливає з положень Конституції, за якими органи законодавчої, виконавчої та судової влади здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України (частина друга статті 6); органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами (частина друга статті 19).

Як показує практика Конституційного Суду, єдиним органом конституційної юрисдикції неодноразово розглядалися питання конституційності правових актів в аспекті дотримання при їх прийнятті відповідним органом державної влади своїх конституційних повноважень.

Зокрема, Конституційний Суд встановив, що:

— Верховна Рада перевищила свої конституційні повноваження, прийнявши *Постанову «Про тлумачення статті 98 Конституції» від 1 жовтня 1996 року* (Рішення від 11 липня 1997 року № 3-зп) та постановивши *перевірити законність судових рішень Вищого арбітражного суду у справах № 5/58 за позовами ВАТ «Миколаївцемент», товариства з обмеженою відповідальністю (ТОВ) «Хорда», довірчого товариства «Градо-траст» до Фонду державного майна; № 7/18 за позовом Фонду державного майна до ТОВ «Хорда»; № 7/19 за позовом Фонду державного майна до акціонерного товариства «Градобанк»* (Рішення від 14 червня 2001 року № 8-рп)¹;

— Президент перевищив свої конституційні повноваження, видавши укази *«Про Національне бюро розслідувань України»* (Рішення від 6 липня 1998 року № 10-рп)², *«Про заходи щодо запровадження державної монополії у сфері контролю за виробництвом та обігом спирту, алкогольних напоїв і тютюнових виробів» від 27 грудня 2002 року № 1234, в частині положень статті 1* (Рішення від 31 березня 2004 року № 8-рп)³.

¹ Офіційний вісник України. — 2001. — № 25. — Ст. 1117. — С. 33.

² Офіційний вісник України. — 1998. — № 27. — С. 146.

³ Офіційний вісник України. — 2004. — № 14. — Ст. 977. — С. 327.

Водночас Конституційний Суд при розгляді справ за конституційними поданнями з питань конституційності правових актів визнав деякі з них такими, що прийняті в межах конституційних повноважень відповідних органів державної влади, зокрема Верховної Ради, при прийнятті *Закону України «Про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб, яких призначає на посаду за згодою Верховної Ради Президент або Верховна Рада за поданням Президента»* (Рішення від 27 квітня 2000 року № 7-рп)¹.

¹ Офіційний вісник України. — 2000. — № 18. — Ст. 756. — С. 195.

ГЛАВА 3 СУДДІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття 16. Вимоги до судді Конституційного Суду України

Суддею Конституційного Суду України може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту, стаж практичної, наукової або педагогічної роботи за фахом не менше десяти років, володіє державною мовою і проживає в Україні протягом останніх двадцяти років.

Судді Конституційного Суду України не можуть належати до політичних партій та профспілок, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Коментована стаття визначає основні вимоги до суддів Конституційного Суду, виходячи із положень статті 148 Конституції. Особливою рисою діяльності суддів Конституційного Суду є участь у вирішенні спорів конституційного характеру, які передбачають наявність значного життєвого досвіду, високого рівня професійних знань і навичок, авторитету серед юридичної громадськості, високих ділових і моральних якостей.

I. Відповідно до частини третьої статті 148 Конституції суддею Конституційного Суду може бути громадянин України, який на день призначення досяг сорока років, має вищу юридичну освіту, стаж роботи за фахом не менше десяти років, проживає в Україні протягом останніх двадцяти років та володіє державною мовою. Положення частини першої цієї статті Закону уточнює конституційний припис щодо необхідності громадянину України, який призначається на посаду судді Конституційного Суду, мати десятирічний стаж роботи за фахом, при цьому конкретизується, що це повинен бути стаж практичної, наукової або педагогічної роботи.

Виходячи з того, що громадянин України, який призначається суддею Конституційного Суду, повинен мати вищу юридичну освіту, можна дійти висновку, що робота за фахом — це робота на посадах, які потребують юридичної освіти, в органах державної влади (суддя, адвокат, нотаріус, юридичний консультант тощо), наукових та науково-дослідних установах (науковий працівник, заступник керівника, керівник лабораторії, сектору, відділу або установи тощо), навчальних закладах (викладач, заступник керівника, керівник кафедри, закладу тощо).

Встановлення кваліфікаційних вимог до кандидата на посаду судді Конституційного Суду не суперечить загально-визнаним міжнародним принципам організації судової влади.

Згідно з Основними принципами незалежності судових органів (схвалено резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 року) «особи, відібрані для судових посад, повинні мати високі моральні якості та здібності, а також відповідну кваліфікацію у галузі права. Будь-який метод підбирання суддів мусить гарантувати від призначення суддів за неправомірними мотивами. При підборі суддів не повинно бути дискримінації щодо цієї особи за ознаками раси, кольору шкіри, статі, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану та інших; однак вимога про те, щоб кандидат

на юридичну посаду був громадянином відповідної країни, не повинна розглядатися як дискримінаційна»¹.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду кваліфікаційні вимоги зумовлені родом і характером діяльності зазначених посадових осіб, а тому не можуть розглядатися як обмеження громадян у користуванні рівним правом доступу до державної служби. Встановлення Конституцією та законами України певних кваліфікаційних вимог не порушує конституційного принципу рівності (стаття 24), адже всі громадяни, які відповідають конкретним кваліфікаційним вимогам, мають право займати відповідні посади (Рішення від 18 квітня 2000 року № 5-рп)².

Призначення кандидата на посаду судді Конституційного Суду зумовлене особливостями цієї процедури. Так, у ході слухань, що проводяться на засіданнях Верховної Ради, З'їзді суддів, характер питань та відповідей кандидатів на посаду судді може вплинути на результат голосування.

II. За статтею 149 Конституції на суддів Конституційного Суду поширюються вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 Основного Закону, а саме вони не можуть належати до політичних партій та профспілок, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Заборона суддям належати до політичних партій і брати участь у будь-якій політичній діяльності впливає, насамперед, із положень Основного Закону, відповідно до яких не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади, виконавчих органах місцевого самоврядування, навчальних закладах, інших державних установах, організаціях (частина друга статті 37) та передбачена можливість обмежень щодо членства у професійних спілках (частина третя статті 36).

¹ Міжнародні стандарти незалежності суддів: Зб. док-тів. — К.: Поліграф-Експрес, 2008. — С. 84–86.

² Офіційний вісник України. — 2000. — № 30. — Ст. 1286. — С. 160.

Суддя Конституційного Суду не може виконувати оплачувану роботу, тобто працювати на підприємстві, в установі, використовуючи це як джерело заробітку. Виняток з цього правила становить право суддів Конституційного Суду виконувати оплачувану наукову, викладацьку, творчу роботу, що впливає, насамперед, із припису частини першої статті 41 Конституції, згідно з якою кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності.

Відповідно до пункту 4 частини п'ятої статті 126 Конституції порушення суддею вимог несумісності є підставою для його звільнення з посади органом, який цього суддю обрав чи призначив.

(Додатково див. коментар до статті 23 Закону.)

Стаття 17. Вступ на посаду судді Конституційного Суду України

Суддя Конституційного Суду України вступає на посаду з дня складення ним присяги судді Конституційного Суду України.

Суддя Конституційного Суду України при вступі на посаду складає присягу такого змісту: «Урочисто присягаю чесно і сумлінно виконувати високі обов'язки судді Конституційного Суду України, забезпечувати верховенство Конституції України, захищати конституційний лад держави, конституційні права та свободи людини і громадянина».

Суддя Конституційного Суду України складає присягу на засіданні Верховної Ради України, яке проводиться за участю Президента України, а також Прем'єр-міністра України, Голови Верховного Суду України або осіб, які виконують їх повноваження

(частина третя статті 17 в редакції Закону від 3 серпня 2006 року № 73-V).

I. За частиною першою цієї статті Закону суддя Конституційного Суду вступає на посаду з дня складення ним присяги.

Конституцією не передбачено, що для набуття повноважень (вступу на посаду) суддя Конституційного Суду повинен скласти присягу, як це встановлено для народних депутатів (частина шоста статті 79) чи для Президента (частина перша статті 104).

Однак Конституція не містить також застережень щодо встановлення у законодавчому порядку обов'язку для кандидатів на призначення на певні посади у органах державної влади необхідності проходження процедури складення присяги як умови для вступу на ці посади.

На нашу думку, такі вимоги є логічними, коли воно застосовується щодо посад, порядок призначення на які не визначено безпосередньо Конституцією (державних службовців, військовослужбовців, працівників міліції тощо), й не може встановлюватися щодо посад, для яких такий порядок Основним Законом визначено, зокрема, суддів Конституційного Суду (стаття 148), Генерального прокурора (стаття 122), Прем'єр-міністра, членів Кабінету Міністрів (стаття 114).

Як показує досвід діяльності Конституційного Суду в 2005–2006 роках, встановлення законом додаткових умов для вступу на посаду судді Конституційного Суду може мати наслідком порушення загальновизнаного принципу безперервності функціонування органів державної влади.

Таким чином, положення частини третьої статті 17 цього Закону, яким врегульовано процедуру прийняття присяги суддею Конституційного Суду, **потребує удосконалення** з метою усунення перешкод щодо вступу на посаду судді Конституційного Суду, зокрема шляхом її неотримання учасниками.

II. Порядок прийняття присяги кандидатами на призначення на посаду судді Конституційного Суду визначено статтею 217 Регламенту Верховної Ради, згідно з яким:

– судді Конституційного Суду складають присягу перед Верховною Радою у строки і за текстом, що визначені Законом. Складення присяги здійснюється зазначеними особами особисто на пленарному засіданні Верховної Ради;

– питання про складення присяги суддями Конституційного Суду включається до порядку денного сесії Верховної Ради без прийняття Верховною Радою відповідного рішення;

– комітет, до предмета відання якого належить таке питання, подає до Верховної Ради пропозицію про дату, час та процедуру складення присяги відповідною особою. Така пропозиція має бути внесена протягом тижня з дня надходження до цього комітету матеріалів стосовно призначеної особи;

– у разі неприйняття комітетом у зазначений термін відповідного рішення або нерозгляду поданих до комітету відповідних матеріалів питання про складення присяги суддями Конституційного Суду включається до порядку денного сесії Верховної Ради не пізніше двох тижнів після їх надходження до Верховної Ради;

– особа, призначена на посаду судді Конституційного Суду, після її представлення головуєчим на пленарному засіданні Верховної Ради зачитує на трибуні текст присяги;

– у разі, коли на момент складення присяги відповідною особою від неї надійде заява про відмову від складення присяги або виникнуть інші передбачені законом підстави, що унеможливають її вступ на відповідну посаду, комітет, до предмета відання якого належить це питання, подає на розгляд Верховної Ради відповідну пропозицію;

– у разі відсутності на пленарному засіданні Верховної Ради посадових осіб, присутність яких під час складення присяги суддею Конституційного Суду передбачена законом, складення присяги не проводиться.

(Щодо питання конституційності чинного Регламенту Верховної Ради див. коментар до статті 15 Закону.)

III. Присутність на засіданні Верховної Ради Президента, Прем'єр-міністра, Голови Верховного Суду або осіб, які виконують їх повноваження, підкреслює урочистість події складання присяги суддею Конституційного Суду. Ця процедура засвідчує представництво законодавчої, виконавчої й судової влади у ході набуття повноважень судді Конституційного Суду, що розглядається як важливий елемент легітимності діяльності Консти-

туційного Суду. Водночас вимога коментованої статті, як показує досвід, містить потенційну загрозу блокування процедури складання присяги суддею Конституційного Суду. Крім цього, зазначена вимога не впливає із переліку конституційних повноважень цих органів державної влади та посадових осіб.

У серпні 2006 року Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до статті 17 Закону України “Про Конституційний Суд України”»¹. Згідно з цим Законом із попередньої редакції частини третьої статті 17 вилучено припис, за яким складення присяги суддею Конституційного Суду мало здійснюватися не пізніше як через місяць після його призначення, також зроблено доповнення щодо можливості брати участь в урочистому засіданні Верховної Ради осіб, які виконують повноваження Президента, Прем'єр-міністра, Голови Верховного Суду.

Стаття 18. Статус судді Конституційного Суду України

Статус судді Конституційного Суду України визначається Конституцією України, цим Законом та законами України про статус суддів.

Повноваження судді Конституційного Суду України та його конституційні права і свободи не можуть бути обмежені при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях.

Коментована стаття визначає основні параметри правового статусу судді Конституційного Суду. Статус судді Конституційного Суду складають його права і обов'язки, правові засади його діяльності (незалежність, недоторканність, несумісність, рівність суддів у правах). Важливим компонентом діяльності судді Конституційного Суду є гарантії прав і виконання обов'язків.

I. Частина перша коментованої статті визначає засади правового регулювання статусу судді Конституційного Суду. Згідно

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 42. — Ст. 383.

з Конституцією на суддів Конституційного Суду поширюються гарантії незалежності та недоторканності, підстави щодо звільнення з посади, передбачені статтею 126 Конституції, та вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 Конституції (стаття 149).

Законом України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862-XII¹ встановлено, що професійні судді та залучені у визначених законом випадках для здійснення правосуддя представники народу є носіями судової влади в Україні, які здійснюють правосуддя незалежно від органів законодавчої та виконавчої влади. Судді є посадовими особами, які відповідно до Конституції наділені повноваженнями здійснювати правосуддя і виконувати свої обов'язки на професійній основі в Конституційному Суді й судах загальної юрисдикції (стаття 1).

Відповідно до статті 6 цього Закону судді зобов'язані:

— при здійсненні правосуддя дотримуватися Конституції та законів України, забезпечувати повний, всебічний та об'єктивний розгляд судових справ із дотриманням встановлених законом строків;

— дотримуватися вимог щодо несумісності, службової дисципліни та розпорядку роботи суду;

— не розголошувати відомості, що становлять державну, військову, службову, комерційну та банківську таємницю, таємницю нарадчої кімнати, відомості про особисте життя громадян та інші відомості, про які вони дізналися під час розгляду справи в судовому засіданні, для забезпечення нерозголошення яких було прийнято рішення про закриті судові засідання;

— не допускати вчинків та будь-яких дій, що порочать звання судді й можуть викликати сумнів у його об'єктивності, неупередженості та незалежності.

Невід'ємними складовими статусу суддів Конституційного Суду є їх незалежність та недоторканність, які відповідно до частини першої статті 126 Конституції гарантуються Основним Законом і законами України.

(Додатково з питань незалежності та недоторканності суддів див. коментар до статей 27, 28 Закону.)

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 8. — Ст. 56.

Судді, члени їх сімей та їх майно перебувають під особливим захистом держави. Органи внутрішніх справ зобов'язані вжити необхідних заходів щодо забезпечення безпеки судді, членів його сім'ї, збереженню їх майна, якщо від судді надійде відповідна заява.

Вчинені у зв'язку із службовою діяльністю судді посягання на його життя, здоров'я, знищення його майна, погроза вбивством, насильством чи пошкодженням майна судді, образа чи наклеп на нього, а також посягання на життя і здоров'я близьких родичів судді (батьків, дружини, чоловіка, дітей), погроза їм убивством, пошкодженням майна тягнуть за собою відповідальність згідно із законодавством. Суддя має право на забезпечення засобами захисту, які йому надаються органами внутрішніх справ (стаття 42 Закону України «Про статус суддів»).

II. Частина друга коментованої статті визначає гарантії нормального функціонування суддів Конституційного Суду та у цілому Конституційного Суду. Оскільки встановлення режимів воєнного і надзвичайного стану є **екстраординарними засобами захисту конституційного ладу**, то в їх умовах є неприпустимим фактичне припинення або обмеження діяльності Конституційного Суду шляхом обмеження чи скасування обсягу і змісту конституційних прав і свобод його суддів.

Закон визначає конституційний обов'язок судді Конституційного Суду захищати конституційний лад, про що йдеться у присязі судді (стаття 17 Закону). Припинення або обмеження діяльності Конституційного Суду в умовах воєнного або надзвичайного стану створить істотні труднощі у забезпеченні конституційних прав і свобод людини і громадянина, зокрема тих, які відповідно до статті 64 Конституції не можуть бути обмежені навіть за таких умов.

Відповідно до частини першої статті 106 Конституції прийняття згідно із законом рішення про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях у разі загрози нападу, небезпеки державній незалежності України належить до повноважень Президента (пункт 20 частини першої); прийняття у разі потреби рішення про введення в Україні або в окремих її місце-

востях надзвичайного стану потребує наступного затвердження Верховною Радою (пункт 21).

Ці конституційні норми кореспондуються з положеннями статті 83 Основного Закону, за якою у разі оголошення указу Президента про введення воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях Верховна Рада збирається на засідання у дводенний строк без скликання (частина третя); у разі закінчення строку повноважень Верховної Ради під час дії воєнного чи надзвичайного стану її повноваження продовжуються до першого засідання першої сесії Верховної Ради, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану (частина четверта).

Частиною другою статті 64 Конституції визначено, що в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень (речення перше); однак не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 Конституції (речення друге). Аналіз положень цих статей Основного Закону свідчить, що навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану повинні дотримуватися основоположні та невід'ємні права і свободи людини і громадянина, зокрема, рівність перед законом, право на життя, повага до гідності, особиста недоторканність, судовий захист тощо.

Отже, за умови введення воєнного чи надзвичайного стану органи державної влади і місцевого самоврядування та їх посадові особи не можуть обмежувати зазначені права і свободи людини і громадянина, у тому числі шляхом видання правових актів, що суперечать положенням Конституції, якими ці права і свободи встановлено.

Оскільки відповідно до частини другої статті 147 Конституції вирішення питання конституційності законів та інших правових актів належить до виключних повноважень Конституційного Суду, заборона обмеження повноважень судді Конституційного Суду та його конституційних прав і свобод при введенні воєнного чи надзвичайного стану в Україні або в окремих її місцевостях є логічною.

Введення Законом такої заборони, насамперед, впливає із завдання цього органу державної влади гарантувати верховенство Конституції як Основного Закону держави на всій території України (стаття 2 Закону) та статусу Конституційного Суду як колегіального органу, повноваження якого зумовлені наявністю повноважень його членів.

Стаття 19. Повноваження судді Конституційного Суду України

Суддя Конституційного Суду України здійснює попередню підготовку питань для їх розгляду Колегією суддів Конституційного Суду України, Конституційним Судом України, бере участь у розгляді справ.

Суддя Конституційного Суду України має право витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян, окремих громадян необхідні документи, матеріали та іншу інформацію з питань, що готуються до розгляду Колегією суддів Конституційного Суду України, Конституційним Судом України.

Ухилення від дачі пояснень або відмова від надання документів, матеріалів, інформації судді Конституційного Суду України тягне за собою відповідальність винних осіб згідно з законом.

Суддя Конституційного Суду України має право публічно висловлювати свою думку з питань, що стосуються провадження у Конституційному Суді України лише щодо тих справ, у яких Конституційним Судом України прийнято рішення чи дано висновок.

I. Коментована стаття визначає обсяг повноважень суддів Конституційного Суду, які зумовлені особливостями участі

суддів у конституційному провадженні. Згідно з цією статтею суддя Конституційного Суду здійснює попередню підготовку питань для їх розгляду Колегією суддів та Конституційним Судом, бере участь у розгляді справи, прийнятті рішення чи наданні висновку.

Спочатку конституційні подання та конституційні звернення, які можуть бути прийняті до розгляду Конституційним Судом, керівник Секретаріату разом із попередніми висновками подає для ознайомлення Голові Конституційного Суду, який направляє їх до відповідної Колегії суддів Конституційного Суду.

Закон не містить поняття «суддя-доповідач», це визначення, у розумінні як судді, відповідального за підготовку матеріалів справи до розгляду Конституційним Судом, встановлено Регламентом.

Зокрема, кандидатура судді-доповідача у справі затверджується на засіданні Колегії суддів.

Розподіл конституційних подань та конституційних звернень між суддями проводиться рівномірно, з урахуванням їх спеціалізації.

Керівник Секретаріату направляє раз на місяць кожному судді Конституційного Суду письмову інформацію про конституційні подання та конституційні звернення, по яких призначено суддів-доповідачів (§ 12 Регламенту).

II. Відповідно до § 13 Регламенту суддя-доповідач у справі вивчає порушені в конституційному поданні, конституційному зверненні питання та готує матеріали на розгляд Колегії суддів Конституційного Суду. Для цього суддя-доповідач у справі:

– вирішує питання щодо витребування від суб'єктів конституційного подання, конституційного звернення, відповідних органів, посадових осіб, громадян, зазначених у статті 19 Закону, необхідних документів, матеріалів, інших відомостей, що стосуються справи. Як правило, такі запити суддів-доповідачів стосуються надання інших правових актів, які пов'язані із правовим актом, що є предметом судового дослідження або щодо висловлення правової позиції у справі з питань, перелік яких визначає суддя-доповідач, виходячи із особливостей справи;

— дає керівникам відповідних структурних підрозділів Секретаріату доручення та встановлює строки їх виконання. Такі доручення можуть стосуватися окремих аспектів розгляду справи, зокрема щодо проведення порівняльно-правових досліджень чи комплексного дослідження окремих аспектів законодавства з питань, що є предметом судового розгляду;

— направляє конституційні подання та конституційні звернення Управлінню правової експертизи Секретаріату для підготовки науково-експертного висновку у визначений строк. У разі потреби цей строк може бути продовжено суддею-доповідачем;

— залучає для консультацій, проведення перевірок, дослідження документів відповідних фахівців. Форма такої взаємодії судді-доповідача із фахівцями чітко не врегульована. На практиці суддя-доповідач звертається із запитом до фахівців з метою дослідження окремих аспектів конституційності правових актів, які є предметом судового розгляду;

— вносить пропозиції на засідання Колегії суддів щодо призначення експертизи у справі чи залучення до участі в конституційному провадженні експертів, виклику посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом чи уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд.

Суддя-доповідач вирішує питання про направлення копій конституційного подання, конституційного звернення, інших документів керівникові органу, посадовій особі, що прийняли оспорюваний правовий акт, з пропозицією викласти свої пояснення щодо питань, порушених у конституційному поданні (зверненні).

У разі, якщо суддя-доповідач не може з поважних причин (хвороба, відрадження, відпустка тощо) протягом тривалого проміжку часу проводити підготовку матеріалів справи до розгляду або задоволено його прохання про самовідвід, секретар Колегії суддів порушує перед Головою Конституційного Суду питання про заміну судді-доповідача.

На засіданні приймається рішення про заміну судді-доповідача на суддю-доповідача цієї ж Колегії суддів, про перене-

сення розгляду справи на інше пленарне засідання, якщо слухання у справі призначено.

У разі потреби приймається рішення про передачу матеріалів справи в іншу Колегію суддів, із складу якої й призначається суддя-доповідач (§ 14 Регламенту).

Слід також зазначити, що повноваження судді Конституційного Суду не обмежуються тільки тими, які визначено цією статтею Закону.

Зокрема, згідно із Законом суддя Конституційного Суду має право обирати та балотуватися на посаду Голови Конституційного Суду (стаття 20) та заступників Голови Конституційного Суду (стаття 22); брати участь у роботі постійних і тимчасових комісій (статті 33, 34), Колегії суддів, до складу якої він входить (стаття 47), засіданнях і пленарних засіданнях та висловлювати шляхом голосування своє ставлення до рішень, які приймаються на цих засіданнях (статті 50, 51, 62); викладати у письмовій формі окрему думку щодо прийнятих Конституційним Судом рішень і висновків, яка повинна додаватися до зазначених актів Конституційного Суду (стаття 64) тощо.

III. Чинним законодавством не визначено, яку саме відповідальність несуть посадові особи органів державної влади у разі ухилення від дачі пояснень або відмови від надання документів, матеріалів, інформації судді Конституційного Суду.

IV. Законом не регламентовано, у який саме спосіб суддя Конституційного Суду має право публічно висловлювати свою думку з питань, що стосуються провадження у Конституційному Суді справ, у яких прийнято рішення чи дано висновок. Як правило, після офіційного оприлюднення рішень, висновків суддя-доповідач, а в окремих випадках і Голова Конституційного Суду, проводить прес-конференцію для представників засобів масової інформації, акредитованих у Конституційному Суді, відповідає на запитання журналістів з питань, що стосуються розгляду справи.

Крім цього, суддя Конституційного Суду може викласти свою позицію щодо будь-яких питань, вирішених Конституційним Судом під час розгляду справи, як в усній, так і в письмовій формах, зокрема, у виступах на науково-практичних конференціях, семінарах, круглих столах.

Особливим способом висловлення своєї позиції щодо результатів розгляду справи суддею Конституційного Суду є його окрема думка (див. коментар до статті 64 Закону).

Водночас слід зазначити, що згідно зі статтею 6 Закону України «Про статус суддів»¹ професійні судді не можуть у своїх виступах розголошувати відомості, що становлять державну, військову, службову, комерційну та банківську таємницю, таємницю нарадчої кімнати, відомості про особисте життя громадян та інші відомості, про які вони дізналися під час розгляду справи в судовому засіданні, для забезпечення нерозголошення яких було прийнято рішення про закриті судові засідання (абзац четвертий).

Стаття 20. Вибори Голови Конституційного Суду України

Голова Конституційного Суду України обирається на спеціальному пленарному засіданні Конституційного Суду України зі складу суддів Конституційного Суду України лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів з будь-яким числом кандидатур, запропонованих суддями Конституційного Суду України. У бюлетені може бути залишено не більше однієї кандидатури.

Головою Конституційного Суду України вважається обраний кандидат, за якого проголосувало більше половини конституційного складу суддів Конституційного Суду України.

У разі якщо запропоновано більше двох кандидатів на посаду Голови Конституційного Суду України і жодного з кандидатів не було обрано, проводиться повторне голосування щодо двох кандидатів, які отримали більшість голосів.

У разі якщо запропоновано не більше двох кандидатів на посаду Голови Конституційного Суду України і жодного з кандидатів не було обрано або Голову Конституційного Суду України не було обрано при повторному голосуванні, проводяться нові вибори з висуненням інших кандидатур на посаду Голови Конституційного Суду України.

Конституційний Суд України обирає з числа суддів Конституційного Суду України комісію для організації та проведення виборів Голови Конституційного Суду України.

Конституцією визначено порядок обрання суддів на адміністративні посади лише для Голови Верховного Суду (частина друга статті 128) та Голови Конституційного Суду (частина четверта статті 148).

Згідно із зазначеною конституційною нормою Голова Конституційного Суду обирається на спеціальному пленарному засіданні шляхом таємного голосування на один трирічний строк.

Відповідно до статті 30 Закону порядок виборів Голови Конституційного Суду конкретизовано Регламентом.

Зокрема, § 1 Регламенту визначено, що Голова Конституційного Суду обирається таємним голосуванням на спеціальному пленарному засіданні із числа суддів Конституційного Суду не пізніше двомісячного строку з дня, коли посада Голови стала вакантною.

На спеціальному пленарному засіданні головує один із заступників Голови Конституційного Суду або в окремих випадках старший за віком суддя, не внесений до списку кандидатур. Спеціальне пленарне засідання вважається повноважним, якщо на ньому присутні не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду.

Пропозицію щодо висунення кандидатур на посаду Голови Конституційного Суду вносить головуючий, кількість кандидатур не обмежена.

На спеціальному пленарному засіданні із числа суддів Конституційного Суду обирається комісія для організації та проведення виборів Голови Конституційного Суду у складі трьох

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 8. — Ст. 56.

суддів із числа суддів, які не балотуються на посаду Голови Конституційного Суду. Головуючий на засіданні не може обиратися до складу комісії.

Комісія для організації та проведення виборів Голови Конституційного Суду обирається у складі трьох суддів із числа суддів, які не балотуються на посаду.

Голосування проводиться шляхом подачі бюлетенів у скриньку для голосування, яка опечатується. Суддя Конституційного Суду при голосуванні залишає в списку для таємного голосування прізвище не більше як одного кандидата на посаду Голови Конституційного Суду, закресливши прізвища інших кандидатів.

Після проведення таємного голосування комісія перевіряє дійсність бюлетенів, підраховує голоси «за» і «проти» кожного кандидата, складає протокол голосування, який підписується головою і членами комісії.

Обраним на посаду Голови Конституційного Суду вважається кандидат, за якого проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду.

У разі, якщо жоден із кандидатів на посаду Голови Конституційного Суду не отримав необхідної кількості голосів, за рішенням комісії проводиться повторне голосування по двох кандидатах, які отримали найбільшу кількість голосів.

Якщо при повторному голосуванні Голову Конституційного Суду не обрано, проводяться нові вибори з висуненням нових кандидатур, які не були включені до бюлетеня при перших виборах, у порядку, передбаченому Законом та Регламентом.

Матеріали спеціального пленарного засідання передаються головуючим керівникові Секретаріату. Керівник Секретаріату опечатує ці матеріали у присутності головуючого та обраного Голови Конституційного Суду і передає їх за актом на зберігання в Архів.

Стаття 21. Повноваження Голови Конституційного Суду України

Голова Конституційного Суду України очолює Конституційний Суд України та організовує його діяльність.

До повноважень Голови Конституційного Суду України належить:

організація роботи колегій суддів Конституційного Суду України, комісій та Секретаріату Конституційного Суду України;

скликання і проведення засідань, пленарних засідань Конституційного Суду України;

розпорядження бюджетними коштами на утримання і забезпечення діяльності Конституційного Суду України відповідно до кошторису, затвердженого Конституційним Судом України;

здійснення інших повноважень, передбачених цим Законом і актами Конституційного Суду України, що регламентують організацію його внутрішньої роботи.

I. Частина перша коментованої статті визначає, що Голова Конституційного Суду здійснює загальне керівництво роботою Конституційного Суду, визначає та спрямовує його діяльність. Положення про те, що Голова Конституційного Суду очолює цей орган влади також означає, що він представляє Конституційний Суд у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та на міжнародній арені. Повноваження Голови Конституційного Суду щодо організації діяльності Конституційного Суду полягають у забезпеченні планування роботи Суду, здійсненні кадрових призначень, виданні правових актів у межах своїх повноважень.

За своєю юридичною природою повноваження посадової особи відображають напрями діяльності органу влади, які ця посадова особа зобов'язана ефективно виконувати та бути відповідальною за їх належне виконання.

II. Частина друга коментованої статті встановлює перелік повноважень Голови Конституційного Суду, який, однак, не є вичерпним.

Голова Конституційного Суду забезпечує організацію роботи окремих структурних підрозділів Конституційного Суду — колегій суддів, комісій та Секретаріату. Тобто здійснює керівництво щодо планування роботи цих підрозділів, координації їхньої діяльності та взаємодії між ними.

Голова Конституційного Суду ініціює проведення роботи Конституційного Суду у формі засідань та пленарних засідань. Необхідною умовою проведення засідань, пленарних засідань є його кворум: засідання є повноважним за наявності принаймні одинадцяти суддів, пленарні засідання — принаймні дванадцяти суддів (див. коментар до статей 50, 51 Закону). Голова Конституційного Суду головує на засіданнях, пленарних засіданнях, спрямовуючи хід розгляду питань, що є предметом їх розгляду (див. коментар до статті 53 Закону).

Коментована стаття регламентує бюджетні повноваження Голови Конституційного Суду, які полягають, насамперед, у розробці проекту кошторису Конституційного Суду на наступний рік, який затверджується на його засіданні. Конституційний Суд здійснює моніторинг стану виконання кошторису, для чого на засіданнях заслуховує щорічний звіт Голови Конституційного Суду та один раз на півріччя — відповідну інформацію.

З метою забезпечення належної діяльності Конституційного Суду в межах затвердженого кошторису Голова Конституційного Суду приймає розпорядження про порядок використання та спрямування коштів.

Коментована стаття містить відсылку на норму про те, що Голова Конституційного Суду володіє й іншими повноваженнями, що визначені у Законі.

Зокрема, згідно із Законом Голова Конституційного Суду також здійснює інші повноваження:

- приймає рішення про службові відрядження суддів Конституційного Суду (частина друга статті 26);
- подає пропозиції щодо обсягу фінансування Конституційного Суду і проект відповідного кошторису до Кабінету

Міністрів та Верховної Ради при складанні проекту Державного бюджету на кожний наступний рік (частина друга статті 31);

— вносить подання кандидатури на посаду керівника Секретаріату на затвердження Конституційним Судом (частина третя статті 32);

— призначає голів постійних комісій на строк своїх повноважень (частина третя статті 33);

— визначає дату розгляду справи Конституційним Судом (частина третя статті 46);

— головує на засіданнях, пленарних засіданнях (частина друга статті 52).

Голова Конституційного Суду періодично звітує на засіданнях.

Повноваження Голови Конституційного Суду конкретизовано Регламентом. Відповідно до § 2 Регламенту до повноважень Голови Конституційного Суду належить:

— подання на затвердження Конституційного Суду проекту кошторису витрат на кожний наступний рік та плану роботи Конституційного Суду на кожний квартал року;

— скликання чергових, а також із власної ініціативи або на вимогу не менше трьох суддів Конституційного Суду позачергових засідань з організаційних та інших питань діяльності Конституційного Суду;

— видання розпоряджень, затвердження положення про службу Голови Конституційного Суду та персоніфікованого штатного розпису Секретаріату;

— призначання на посади радників та помічників Голови Конституційного Суду, наукових консультантів та помічників суддів Конституційного Суду за їх пропозицією, заступників керівника Секретаріату, керівників самостійних структурних підрозділів Секретаріату, кандидатури яких на посади погоджуються на засіданні Конституційного Суду;

— присвоєння рангу державного службовця працівникам Секретаріату;

— застосування до працівників Секретаріату заходів заохочення та дисциплінарного стягнення;

— надання протягом січня кожного року на пленарному засіданні звіту про діяльність Конституційного Суду, один раз на півроку інформації про свою діяльність на засіданні;

— представлення Конституційного Суду у відносинах з органами державної влади України та органами інших держав і міжнародних організацій;

— виступи від імені Конституційного Суду з офіційними заявами.

Текст офіційної заяви Конституційного Суду затверджується на засіданні з ініціативи Голови Конституційного Суду або не менше трьох суддів Конституційного Суду.

Голова Конституційного Суду не може ухилитися від виступу з офіційною заявою Конституційного Суду.

Судді, які залишилися у меншості при затвердженні тексту офіційної заяви, не мають права прилюдно заявляти про незгоду з нею.

Стаття 22. Заступники Голови Конституційного Суду України

Голова Конституційного Суду України має двох заступників Голови Конституційного Суду України.

Заступники Голови Конституційного Суду України виконують за дорученням Голови Конституційного Суду України окремі його повноваження. У разі відсутності Голови Конституційного Суду України або неможливості здійснення ним своїх повноважень його обов'язки виконує заступник, який є старшим за віком.

У разі відсутності обох заступників обов'язки Голови Конституційного Суду України виконує найстарший за віком суддя Конституційного Суду України.

Заступники Голови Конституційного Суду України обираються за пропозицією Голови Конституційного Суду

України лише на один трирічний строк таємним голосуванням шляхом подання бюлетенів у порядку, визначеному статтею 20 цього Закону.

I. З метою забезпечення ефективності та безперервності діяльності Конституційного Суду у його складі діють двоє заступників Голови Конституційного Суду. Це досягається шляхом делегування окремих повноважень з боку Голови Конституційного Суду своїм заступникам для раціональної організації виконання своїх функцій і завдань. Також заступники Голови Конституційного Суду забезпечують належну діяльність Конституційного Суду у разі відсутності Голови Конституційного Суду в зв'язку із певними обставинами (службове відрядження, стан здоров'я тощо).

II. Частина друга коментованої статті передбачає, що Голова Конституційного Суду може давати доручення своїм заступникам на виконання його окремих повноважень. Закон не визначає форму таких доручень. Практика свідчить, що такі доручення Голови Конституційного Суду даються у письмовій формі, що відповідає засадам правової визначеності.

III. Частиною третьою цієї статті встановлено правило про виконання обов'язків Голови Конституційного Суду найстаршим за віком заступником у разі відсутності Голови Конституційного Суду, а у разі відсутності Голови Конституційного Суду та його заступників — найстаршим за віком суддею.

IV. Голова Конституційного Суду самостійно підбирає кандидатури своїх заступників із числа суддів Конституційного Суду.

Порядок обрання заступників Голови Конституційного Суду встановлено статтею 20 Закону та пунктами 1, 3, 4, 6–18 § 1 Регламенту (див. коментар до статті 19).

Стаття 23. Припинення повноважень судді Конституційного Суду України

Повноваження судді Конституційного Суду України припиняються у разі:

- 1) закінчення строку призначення;
- 2) досягнення суддею шістдесятип'ятирічного віку;
- 3) неможливості виконувати свої повноваження за станом здоров'я;
- 4) порушення суддею вимог, передбачених частиною другою статті 16 цього Закону;
- 5) порушення суддею присяги;
- 6) набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього;
- 7) припинення його громадянства;
- 8) визнання його безвісно відсутнім або оголошення померлим;
- 9) подання суддею заяви про відставку або про звільнення з посади за власним бажанням.

Рішення про припинення повноважень судді Конституційного Суду України у випадках, передбачених пунктами 1–3, 6–9, приймається на засіданні Конституційного Суду України, а у випадках, передбачених пунктами 4, 5, — Верховною Радою України.

Повноваження судді припиняються у разі його смерті.

Відповідно до статті 149 Конституції на суддів Конституційного Суду поширюються підстави для звільнення з посади, передбачені статтею 126 Основного Закону.

Частиною п'ятою статті 126 Конституції визначено вичерпний перелік підстав для звільнення судді з посади, яке здійснюється органом, що його обрав або призначив.

У частині першій статті 23 Закону надано перелік підстав для припинення повноважень судді Конституційного Суду, який повторює зміст частини п'ятої статті 126 Конституції. Однак слід зазначити, що в Законі йдеться про припинення повноважень судді, а не про звільнення з посади, як зазначе-

но у відповідному положенні Конституції. Як впливає з аналізу положень чинного законодавства, припинення повноважень судді є попереднім (превентивним) заходом, який згідно з частиною другою цієї статті Закону здійснюється Конституційним Судом та у певних випадках Верховною Радою.

У конституційних судах багатьох зарубіжних країн (Росія, Словаччина, Чехія) діє правило, згідно з яким суддя виконує свої повноваження до тих пір, поки на вакантне місце не призначено (обрано) нового суддю і його не приведено до присяги, що має наслідком набуття суддею повноважень.

I. Закон визначає, що суддя Конституційного Суду припиняє свої повноваження у зв'язку із **закінченням строку призначення**.

Суддя Конституційного Суду призначається на дев'ять років без права бути призначеним на повторний строк (частина четверта статті 148 Конституції).

Згідно з Регламентом не пізніше як за місяць до закінчення строку призначення суддя Конституційного Суду подає Голові Конституційного Суду заяву про звільнення з посади, про що повідомляються Президент, органи, які призначали цього суддю. За поданням Голови Конституційний Суд приймає рішення про припинення повноважень судді (§ 60).

Іншою підставою для припинення повноважень є **досягнення суддею шістдесятип'ятирічного віку** (пункт 2 частини п'ятої статті 126 Конституції). Це правило найбільш поширене в законодавстві зарубіжних країн, лише варіюється граничний вік перебування судді на посаді — він може становити 68 років (Німеччина), 70 років (Болгарія, Росія, Словаччина).

У разі досягнення суддею шістдесятип'ятирічного віку, не пізніше як за місяць до цього суддя Конституційного Суду подає Голові Конституційного Суду заяву про звільнення з посади, про що повідомляються Президент, органи, які призначали цього суддю. За поданням Голови Конституційний Суд приймає рішення про припинення повноважень судді. Днем досягнення вікової межі суддею Конституційного Суду вважається останній день місяця, в якому судді виповнилося шістдесят п'ять років (§ 60 Регламенту).

Суддя Конституційного Суду припиняє свої повноваження у разі **неможливості їх виконувати за станом здоров'я**. Про це він подає письмову заяву і додає до неї медичний висновок, які підлягають розгляду на засіданні.

Регламент не визначає докладно форму медичного висновку щодо неможливості виконання суддею своїх повноважень. На нашу думку, належною формою медичного висновку може бути висновок на основі проведеної медико-соціальної експертизи втрати працездатності. Порядок проведення такої експертизи визначає Постанова Кабінету Міністрів від 4 квітня 1994 року № 221¹. За результатами розгляду заяви судді Конституційного Суду Конституційний Суд за наявності підстав приймає рішення про припинення його повноважень з дня, наступного після прийняття рішення (§ 61 Регламенту).

Набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді є підставою для припинення повноваження судді Конституційного Суду, оскільки він встановлює юридичний факт вчинення злочину, що дискредитує суддю і є несумісним із його діяльністю.

Відповідно до частини сьомої статті 7 Закону України «Про статус суддів» не може бути суддею особа, яка має судимість. Зазначена вимога впливає, насамперед, із припису пункту 6 частини п'ятої статті 126 Конституції, за якою суддя звільняється з посади органом, що його обрав чи призначив у разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо нього.

У разі набрання законної сили обвинувальним вироком щодо судді Конституційного Суду Конституційний Суд приймає рішення про припинення його повноважень (§ 64 Регламенту).

Припинення громадянства судді можливе шляхом виходу або його втрати, що автоматично є підставою для прийняття відповідного рішення про припинення повноважень судді. Згідно із Законом України «Про громадянство» від 18 січня 2001 року № 2235-III² вихід із громадянства України здійснюється за вільним волевиявленням особи, яка постійно

проживає за кордоном і клопоче про це компетентні органи влади України (стаття 18). Втрата громадянства здійснюється на підставі добровільного набуття громадянства іншої держави, набуття громадянства України за процедурою прийому (натуралізації) внаслідок обману, свідомого подання неправдивих відомостей або добровільного вступу на військову службу іншої держави, яка відповідно до законодавства цієї держави не є військовим обов'язком чи альтернативною (невійськовою) службою (стаття 19).

Згідно із частиною третьою статті 148 суддею Конституційного Суду може бути лише громадянин України. У разі підтвердження на засіданні факту втрати суддею громадянства України Конституційний Суд припиняє його повноваження (§ 66 Регламенту).

Визнання судді безвісно відсутнім або оголошення померлим засвідчує юридичний факт відсутності особи судді, яка фізично не може виконувати свої обов'язки. З моменту набуття законної сили рішення суду про встановлення таких юридичних фактів Конституційний Суд приймає рішення про припинення його повноважень (§ 66 Регламенту).

Подання заяви про відставку або про звільнення з посади **за власним бажанням** виражає волевиявлення судді щодо припинення своїх повноважень з причин, які можуть мати особистий чи сімейний характер. Закон не встановлює, за яких обставин суддя може подавати заяву про відставку. Однак очевидним є те, що таке рішення суддя повинен приймати вільно, без стороннього тиску.

Письмову заяву про відставку або про звільнення за власним бажанням суддя Конституційного Суду, який не досяг граничного віку перебування на посаді, подає Голові Конституційного Суду. Конституційний Суд приймає рішення про припинення його повноважень із зазначених підстав (§ 68 Регламенту).

Відповідно до припису статті 149 Конституції на суддів Конституційного Суду поширюються вимоги щодо несумісності, визначені в частині другій статті 127 Основного Закону, а саме: вони не можуть належати до політичних партій та профспілок,

¹ <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=83-92-%EF>

² *Відомості* Верховної Ради України. — 2001. — № 13. — Ст. 65.

мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Питання про порушення суддею Конституційного Суду **вимог щодо несумісності** розглядається за висновком постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду на засіданні. У разі підтвердження цього суддя попереджається про необхідність звільнення протягом установленого строку з посади, що визначена як посада за сумісництвом. У разі невиконання суддею Конституційного Суду попередження Конституційного Суду про звільнення з посади за сумісництвом матеріали щодо нього направляються на розгляд Верховної Ради у триденний строк від дня закінчення строку попередження (§ 62 Регламенту).

Згідно зі статтею 17 Закону суддя Конституційного Суду перед вступом на посаду урочисто присягає чесно та сумлінно виконувати обов'язки судді Конституційного Суду, які полягають у забезпеченні верховенства Конституції, захисті конституційного ладу держави, конституційних прав та свобод людини і громадянина.

У цьому аспекті слід зазначити, що чесне і сумлінне виконання обов'язків суддів є оціночним поняттям.

До ознак сумлінного виконання обов'язків судді Конституційного Суду можна віднести своєчасну підготовку матеріалів справи, вчинення всіх необхідних дій для забезпечення повного, всебічного і об'єктивного розгляду справи, виконання вимог Закону про несумісність, недопущення розголошення відомостей, які стали відомі судді у ході розгляду справи і які згідно із законом не підлягають розголошенню публічно тощо.

Крім того, відповідно до загальновизнаних міжнародних правил представник суддівського корпусу має бути взірцем дотримання моральних принципів, підтримувати авторитет судової влади.

Тому для встановлення факту **порушення присяги** суддею Конституційного Суду необхідне проведення ретельного розслідування відповідних обставин.

Частиною другою статті 23 Закону передбачено, що рішення про припинення повноважень судді Конституційного Суду у разі порушення ним вимог щодо несумісності та присяги приймається Верховною Радою. Однак процедура розгляду питання про припинення повноважень судді Конституційного Суду Верховною Радою у випадках, передбачених пунктами 4, 5 частини першої статті 23 Закону, Регламентом Верховної Ради, **не врегульована**.

Стаття 216 Регламенту Верховної Ради містить лише припис, що Верховна Рада вирішує питання про звільнення з посад суддів Конституційного Суду у випадках та порядку, передбачених, зокрема, статтею 23 Закону.

II. Згідно з Регламентом Голова Конституційного Суду скликає засідання про питання припинення повноважень судді Конституційного Суду:

— з підстав, передбачених пунктами 1–3, 6–9 частини першої статті 23 та частиною третьою статті 23 Закону, у триденний строк з дня отримання заяви або інформації про наявність зазначених у Законі підстав;

— з підстав, передбачених пунктами 4, 5 статті 23 Закону, після отримання висновку постійної комісії з питань регламенту та етики Конституційного Суду про достатність підстав для розгляду питання.

Судді Конституційного Суду, щодо якого порушено питання про припинення повноважень або звільнення з посади, надається можливість викласти свої пояснення Конституційному Суду усно або письмово.

У розгляді питання про звільнення з посади судді Конституційного Суду може брати участь його повноважний представник.

Питання про припинення повноважень або звільнення з посади судді Конституційного Суду вирішується Конституційним Судом у закритому засіданні (§ 69 Регламенту).

У разі розгляду питання про порушення присяги суддею Конституційний Суд проводить перевірку і за висновком

постійної комісії з питань регламенту та етики приймає одне з таких рішень:

- про наявність підстав для розгляду питання про звільнення з посади судді Конституційного Суду;
- про відсутність підстав для звільнення з посади судді Конституційного Суду.

Рішення про наявність підстав або про їх відсутність щодо звільнення з посади судді Конституційного Суду приймаються, якщо за нього проголосувало не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду (пункт 2 § 63 Регламенту).

На виконання положень частини п'ятої статті 126 Конституції інформація про припинення повноважень судді Конституційного Суду направляється у триденний строк з дня прийняття рішення Конституційним Судом відповідно Верховній Раді, Президентові, органу суддівського самоврядування (§ 70 Регламенту).

З цього приводу слід зазначити, що положення Регламенту в частині надання Конституційному Суду повноважень розглядати питання про звільнення з посади судді Конституційного Суду суперечить вимогам частини четвертої статті 126 Конституції, відповідно до якої його вирішення віднесено до компетенції органу, який цього суддю призначив. Ця конституційна норма кореспондується з положеннями пункту 26 частини першої статті 85, пункту 22 частини першої статті 106 Основного Закону.

Згідно з частиною другою коментованої статті до повноважень Конституційного Суду належить вирішення питання про припинення повноважень судді виключно у випадках, передбачених пунктами 1–3, 6–9 частини першої статті 23 Закону.

Як показує іноземний досвід, питання щодо дисциплінарної відповідальності суддів, як правило, вирішується самим Конституційним Судом (наприклад, § 16 Закону про Конституційний Суд Словацької Республіки, частина четверта «Дисциплінарне провадження» Закону про Конституційний Суд Чеської Республіки тощо). З цією метою у складі Конституційного Суду діє відповідний підрозділ (дисциплінарний сенат) із числа суддів Конституційного Суду, який проводить

незалежне розслідування обставин порушення суддею вимог несумісності, обставин порушення присяги чи вчинення інших діянь, що дискредитують виконання обов'язків судді. На час проведення розслідування суддя відсторонюється від виконання своїх службових обов'язків. Після прийняття рішення Конституційним Судом про припинення повноважень судді у зв'язку із порушенням присяги чи вчинення інших діянь, що дискредитують виконання його обов'язків або посягають на авторитет Конституційного Суду, Конституційним Судом вноситься подання до органу, що призначив суддю на посаду, про звільнення його із займаної посади.

III. Коментованою статтею також визначено, що повноваження судді Конституційного Суду припиняються у разі його смерті. З дня встановлення факту смерті судді оголошується вакансія і призначається новий суддя тим органом влади, що раніше призначив померлого суддю у строки і порядку, визначені Законом.

Стаття 24. Дострокове звільнення з посади Голови Конституційного Суду України, заступника Голови Конституційного Суду України за їх заявами

Голова Конституційного Суду України, заступник Голови Конституційного Суду України звільняються з посади за їх заявами Конституційним Судом України.

Рішення про дострокове звільнення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більше половини конституційного складу суддів Конституційного Суду України.

Звільнення з посади Голови Конституційного Суду України, заступника Голови Конституційного Суду України не позбавляє їх повноважень судді Конституційного Суду України.

I. Зі змісту цієї статті випливає, що Конституційний Суд розглядає питання про дострокове звільнення з посади Голови

Конституційного Суду, заступника Голови Конституційного Суду лише за наявності їх особистої заяви.

Таким чином, Законом не передбачено можливості ініціювання розгляду зазначеного питання органами Конституційного Суду або суддями Конституційного Суду.

II. За частиною другою цієї статті у разі, якщо Конституційний Суд не задовольнив заяву Голови Конституційного Суду, заступника Голови Конституційного Суду про дострокове звільнення з посади, зазначені особи продовжують виконувати свої обов'язки.

III. Частиною третьою коментованої статті встановлено правило, згідно з яким суддя, звільнений з посади Голови Конституційного Суду, заступника Голови — продовжує здійснювати повноваження судді Конституційного Суду.

Стаття 25. Наукові консультанти і помічники суддів Конституційного Суду України

Суддя Конституційного Суду України має наукового консультанта і помічника.

Науковий консультант і помічник виконують доручення судді Конституційного Суду України зі справ конституційного провадження.

Науковий консультант і помічник судді Конституційного Суду України є державними службовцями.

I. Науковий консультант і помічник судді входять до складу служби забезпечення діяльності суддів Конституційного Суду. Відповідно до Регламенту кожний суддя Конституційного Суду **самостійно обирає** свого наукового консультанта і помічника. Науковий консультант і помічник судді Конституційного Суду не можуть бути призначені або звільнені без згоди судді (частина третя § 74).

Положення про службу забезпечення діяльності суддів Конституційного Суду затверджене Рішенням від 7 квітня 2008 року № 17-р.

За цим Положенням на посаду наукового консультанта судді може бути призначена особа, яка є громадянином України, має вищу юридичну освіту (за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста), досвід роботи в галузі права не менше трьох років, володіє державною мовою. На посаду помічника судді може бути призначена особа, яка є громадянином України, має вищу юридичну освіту (за освітньо-кваліфікаційним рівнем магістра, спеціаліста), досвід роботи в галузі права не менше одного року, володіє державною мовою.

За поданням судді на посаду помічника судді може бути призначена особа, яка має вищу освіту іншого профілю та досвід роботи з питань, які належать до компетенції Конституційного Суду.

II. Науковий консультант і помічник судді зобов'язані виконувати доручення судді Конституційного Суду з окремих питань конституційного провадження. Такі доручення можуть стосуватися підготовки матеріалів справи, проведення науково-аналітичної роботи з окремих питань, що виникли при підготовці матеріалів справи, при підготовці проектів запитів до фахівців, для проведення експертиз та інших процесуальних документів, які необхідні для забезпечення всебічного, повного і об'єктивного розгляду справи.

III. Науковий консультант і помічник судді є державними службовцями, посади яких віднесені відповідно до другої й третьої категорій посад державних службовців (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 березня 1997 року № 147-р). За посадою науковому консультанту судді може бути присвоєно 5, 4 і 3 ранг державного службовця, а помічнику судді — 7, 6 і 5 (стаття 26 Закону України «Про державну службу»)¹.

¹ Офіційний вісник України. — 1997. — № 12. — Т. 1. — С. 187.

Стаття 26. Позасудова діяльність суддів Конституційного Суду України

Судді Конституційного Суду України мають право брати участь у конференціях, симпозиумах, бути у складі делегацій Конституційного Суду України.

Рішення про службові відрядження суддів Конституційного Суду України приймає Голова Конституційного Суду України, а у разі його відсутності – заступник Голови Конституційного Суду України.

I. Положеннями цієї статті визначено основні засади громадської діяльності суддів Конституційного Суду. Судді Конституційного Суду можуть брати участь у конференціях, симпозиумах, семінарах, круглих столах, бути у складах делегацій Конституційного Суду тощо.

II. Згідно із Законом та Регламентом Конституційний Суд здійснює робочі контакти з органами конституційної юрисдикції інших держав шляхом укладання угод про співпрацю, взаємного обміну делегаціями, обміну рішеннями Суду та іншою інформацією, стажування співробітників, організації спільних науково-практичних заходів тощо (§ 75).

Рішення щодо персонального складу делегацій Конституційного Суду та їх керівників приймається на засіданні Конституційного Суду (абзац тринадцятий частини першої § 7 Регламенту).

ГЛАВА 4 ГАРАНТІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІВ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття 27. Незалежність суддів Конституційного Суду України

Судді Конституційного Суду України при здійсненні своїх повноважень є незалежними і підкоряються лише Конституції України та керуються цим Законом, іншими законами України, крім тих законів або їх окремих положень, що є предметом розгляду Конституційного Суду України.

Незалежність суддів є невід'ємною складовою їхнього статусу, конституційним принципом організації та функціонування судів і професійної діяльності суддів. Незалежність суддів полягає, передусім, у їхній самостійності, непов'язаності при здійсненні правосуддя будь-якими обставинами та іншою, крім закону, волею.

Згідно з частиною першою статті 126 Конституції вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється (частина друга); суддя не може бути без згоди Верховної Ради затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом (частина третя).

Гарантії незалежності суддів є важливим компонентом забезпечення належної діяльності Конституційного Суду. Їх можна умовно поділити на функціональну, організаційну та етичну складові.

Функціональна складова забезпечується заборонаю на конституційному рівні будь-якого впливу на суддю при здійсненні ним функцій судочинства. Зокрема, це передбачає запобігання будь-якого впливу на суддів з боку інших осіб та організацій під час розгляду судом конкретних справ. При здійсненні своїх функцій суддя керується Конституцією, законом, правосвідомістю, внутрішнім переконанням, що ґрунтується на результатах всебічного та об'єктивного дослідження обставин справи. До цієї складової також належить право судді подати окрему думку до рішень, висновків, яка є невід'ємною частиною цього акта.

Організаційна складова незалежності судді полягає у гарантуванні його права на винагороду за свою діяльність, соціальне і побутове забезпечення, що зумовлене належним фінансуванням Конституційного Суду з Державного бюджету.

Згідно з етичною складовою суддя не має права публічно висловлювати власну позицію у справі, з якої триває провадження у Конституційному Суді, та не прийнято остаточного рішення й розголошувати інформацію щодо характеру перебігу дискусії на закритій частині його пленарних засідань.

Як визначив Конституційний Суд у Рішенні від 1 грудня 2004 року № 19-рп, *незалежність суду є загально визнаною з позицій міжнародного права*¹.

Зокрема, відповідно до Конвенції про захист прав і основних свобод людини (4 листопада 1950 року), ратифікованої Верховною Радою 17 липня 1997 року², серед засобів захисту прав і свобод людини і громадянина особлива роль належить незалежному і неупередженому суду (стаття 6)³.

Основними принципами незалежності судових органів, схваленими резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй 29 листопада та 13 грудня 1985 року, на кожну державу — члена ООН покладається

обов'язок виділяти відповідні кошти, які давали б змогу судовим органам належним чином виконувати свої функції. Незалежність судових органів гарантується державою і закріплюється у конституції або законах країни. Усі державні та інші установи зобов'язані поважати незалежність судових органів і дотримуватися її¹.

У пункті «б» частини 2 принципу 1 Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи щодо незалежності судочинства від 13 жовтня 1994 року зазначено, що виконавча та законодавча влада повинна забезпечити незалежність суддів і протидіяти будь-яким спробам позбавити їх незалежності².

Крім того, Віденська декларація і Програма дій, прийнята на другій Всесвітній конференції з прав людини 25 червня 1993 року, наголосила на необхідності *належним чином фінансувати установи, які здійснюють правосуддя* (пункт 27) (Рішення від 24 червня 1999 року № 6-рп)³.

Гарантована Конституцією незалежність суддів, насамперед, забезпечується: особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади (пункт 27 частини першої статті 85, частини четверта, п'ята статті 126, частини третя, четверта статті 127, стаття 128, пункт 1 частини першої статті 131); заборонаю впливу на них у будь-який спосіб (частина друга статті 126); захистом професійних інтересів (частина шоста статті 127); підкоренням суддів при здійсненні правосуддя лише закону (частина перша статті 129); особливим порядком притягнення їх до дисциплінарної відповідальності (пункт 3 частини першої статті 131); гарантуванням державою фінансування та належних умов для функціонування судів і діяльності суддів (частина перша статті 130); заборонаю суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, викону-

¹ *Офіційний вісник України*. — 2004. — № 49. — Ст. 3220. — С. 62.

² *Відомості Верховної Ради України*. — 1997. — № 40. — Ст. 263.

³ *Офіційний вісник України*. — 1998. — № 13. — С. 270.

¹ *Міжнародні стандарти незалежності суддів*: Зб. док-тів. — К.: Поліграф-Експрес, 2008. — С. 84–86.

² http://www.ombudsman.kiev.ua/spiv_10.html

³ *Офіційний вісник України*. — 1999. — № 28. — С. 169.

вати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої (частина друга статті 127); притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суду і судді (частина п'ята статті 129); забезпеченням державою особистої безпеки суддів та їхніх сімей (частина сьома статті 126); здійсненням суддівського самоврядування (частина друга статті 130).

Відповідно до частини першої статті 126 Конституції гарантії незалежності суддів **можуть встановлюватися і законами**. Зокрема, у статті 3 Закону України «Про статус суддів» передбачено, що судді у своїй діяльності щодо здійснення правосуддя є незалежними, підкоряються тільки законові й нікому не підзвітні. Встановлені цим Законом гарантії незалежності суддів, заходи їх правового захисту, матеріального і соціального забезпечення не можуть бути скасовані або обмежені іншими нормативно-правовими актами.

Питання гарантій незалежності суддів і судів були предметом розгляду Конституційного Суду. Так, у Рішенні від 24 червня 1999 року № 6-рп Конституційний Суд зазначив, *що однією з конституційних гарантій незалежності суддів є особливий порядок фінансування судів, а важливим механізмом їх забезпечення є встановлений частиною першою статті 130 Конституції обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів¹.*

Згідно з Рішенням від 19 травня 1999 року № 4-рп *звернення народного депутата з вимогою чи пропозицією до судів, голів судів або безпосередньо до суддів саме з питань здійснення правосуддя у тих чи інших конкретних справах є неприпустимим².*

Таким чином, визначені Конституцією та законами України гарантії незалежності суддів як необхідні умови здійснення правосуддя неупередженим і справедливим судом мають бути реально забезпечені.

¹ Офіційний вісник України. — 1999. — № 28. — С. 169.

² Офіційний вісник України. — 1999. — № 20. — С. 283.

Стаття 28. Недоторканність особи судді Конституційного Суду України

Особа судді Конституційного Суду України є недоторканною.

Суддя Конституційного Суду України не може бути затриманий чи заарештований без згоди Верховної Ради України до винесення обвинувального вироку судом.

Судді Конституційного Суду України не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді України та в його колегах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом України.

I. Складовою незалежності суддів є їхня недоторканність, призначення якої — забезпечити здійснення правосуддя. Суддівська недоторканність є винятком із конституційного принципу рівності всіх перед законом і судом та за своїм змістом виходить за межі особистої недоторканності. Це зумовлено тим, що суспільство і держава, ставлячи перед суддею та його професійною діяльністю високі вимоги, зобов'язані забезпечити йому додаткові гарантії належного здійснення правосуддя. Тобто положення про недоторканність, які закріплюють один із суттєвих елементів статусу суддів, спрямовано на забезпечення засад конституційного ладу, поділу влади, самостійності та незалежності судової влади.

Суддівська недоторканність не є особистим привілеєм громадянина, який обіймає посаду судді. Це — засіб захисту його професійної діяльності, передусім, інтересів правосуддя. Це — засіб захисту від будь-якого можливого тиску і переслідувань суддів у зв'язку з їх службовою діяльністю. Ускладнений порядок порушення кримінальної справи стосовно судді виступає лише як процедурний механізм і засіб забезпечення незалежності суддів. За наявності достатніх підстав і з дотриманням встановлених у законодавстві процедур суддя за допущене ним порушення законів може бути притягнутий як до кримінальної,

так і до іншої відповідальності. Тобто імунітет суддів не є абсолютним, незалежність суддів не виключає, а навпаки, передбачає їх високу відповідальність за виконання поставлених перед ними завдань, дотримання ними законів.

Затвердження Конституцією гарантій недоторканності суддів зумовлене їхньою професійною діяльністю у відправленні правосуддя. За Основним Законом недоторканність судді у разі порушення щодо нього кримінальної справи полягає у тому, що суддя не може бути без згоди Верховної Ради затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом (частина третя статті 126).

Положення частини першої коментованої статті перебувають у системному зв'язку з частиною третьою статті 13 Закону України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 року № 2862-ХІІ¹, яка на підставі припису частини першої статті 126 Конституції конкретизує обсяг суддівської недоторканності. Суддя не може бути затриманий за підозрою у вчиненні злочину, а також підданий приводу чи примусово доставлений у будь-який державний орган у порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення. Суддя, затриманий за підозрою у вчиненні злочину чи адміністративного правопорушення, стягнення за яке накладається у судовому порядку, повинен бути негайно звільнений після з'ясування його особи.

Крім того, відповідно до положення частини першої цієї статті Конституції недоторканність суддів як гарантія їхньої незалежності у виконанні професійних обов'язків може не обмежуватися обсягом, визначеним у частині третій статті 126 Конституції.

Також статтею 13 Закону України «Про статус суддів» передбачено додаткові гарантії суддівської недоторканності, яка поширюється на його житло, службове приміщення, транспорт і засоби зв'язку, кореспонденцію, належне йому майно і документи (частина перша); проникнення в житло чи службове

приміщення судді, в його особистий чи службовий транспорт, проведення там огляду, обшуку чи виїмки, прослуховування його телефонних розмов, особистий обшук судді, а так само огляд, виїмка його кореспонденції, речей і документів можуть провадитись тільки за вмотивованим рішенням суду, а також за згодою судді у разі прийняття головою відповідного суду рішення про вжиття спеціальних заходів щодо забезпечення безпеки (частина четверта) та інші гарантії недоторканності суддів.

II. Частиною другою статті 28 Закону відтворено припис частини третьої статті 126 Конституції, згідно з яким суддя не може бути без згоди Верховної Ради затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом. Це впливає з положень статті 149 Конституції, згідно з якою на суддів Конституційного Суду поширюються гарантії незалежності й недоторканності, передбачені статтею 126 Основного Закону.

Конституційний Суд свого часу сформулював правову позицію з цього питання, яка полягає у такому: *конкретний обсяг гарантій недоторканності суддів визначався, зокрема, в частині другій статті 13 Закону України «Про статус суддів» у редакції від 15 грудня 1992 року, якою передбачалося, що судді не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності і взяті під варту без згоди Верховної Ради. Вони не можуть бути піддані заходам адміністративного стягнення, що накладаються в судовому порядку, без згоди органу, який обрав суддю на посаду.*

Законом України 1999 року ці положення було вилучено, а частину другу статті 13 Закону викладено в редакції, згідно з якою суддя не може бути без згоди Верховної Ради затриманий чи заарештований до винесення обвинувального вироку судом, що, на думку Верховного Суду, призвело до звуження обсягу недоторканності суддів і зниження рівня гарантій їхньої незалежності.

Із стенограми пленарного засідання Верховної Ради від 8 жовтня 1999 року вбачається, що під час обговорення проекту Закону України «Про внесення зміни до статті 13 Закону України «Про статус суддів» мотивом його прийняття було приве-

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 8. — Ст. 56.

дення частини другої статті 13 Закону в редакції від 15 грудня 1992 року у відповідність до частини третьої статті 126 Конституції.

Системний аналіз наведених положень свідчить, що в ухваленому Законі 1999 року не дістали відображення положення частин першої, другої статті 126, інші положення Конституції, а також законів, якими закріплено гарантії незалежності суддів.

Згідно з положенням частини другої статті 22 Конституції конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. Це стосується і визначеного статтею 55 Конституції права на судовий захист.

Одну з найважливіших гарантій незалежності суддів закріплено в положенні частини другої статті 126 Конституції, за яким вплив на суддів у будь-який спосіб забороняється. Це означає заборону щодо суддів будь-яких дій незалежно від форми їх прояву з боку державних органів, установ та організацій, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, громадян та їх об'єднань, юридичних осіб з метою перешкодити виконанню суддями професійних обов'язків або схилити їх до винесення неправосудного рішення тощо.

Заборона впливу на суддів у будь-який спосіб поширюється на весь час обіймання ними посади судді (Рішення від 1 грудня 2004 року № 19-рп)¹.

III. Положення частини третьої цієї статті Закону містить припис, згідно з яким судді Конституційного Суду не несуть юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у Конституційному Суді та в його колегіях, за винятком відповідальності за образу чи наклеп при розгляді справ, прийнятті рішень та дачі висновків Конституційним Судом.

За своїм змістом ця норма є **аналогічною до положення частини другої статті 80 Конституції**, згідно з яким народні депутати не несуть юридичної відповідальності за результати голосування у парламенті та його органах.

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 49. — Ст. 3220. — С. 62.

Стаття 29. Соціальне і побутове забезпечення суддів Конституційного Суду України

Судді Конституційного Суду України одержують заробітну плату та користуються іншими видами матеріального забезпечення, встановленими законами України про статус суддів.

У разі коли повноваження судді Конституційного Суду України були припинені відповідно до пунктів 1 і 3 частини першої статті 23 цього Закону, за ним зберігається до виходу на пенсію за віком вісімдесят відсотків грошового утримання та інші види матеріального забезпечення, якими користується суддя Конституційного Суду України.

I. Конституція закріплює обов'язок держави забезпечувати фінансування та належні умови для функціонування судів і діяльності суддів (частина перша статті 130) як складову конституційних гарантій їх незалежності та недоторканності (частина перша статті 126).

Відповідно до статті 6.1 Європейської хартії про статус суддів рівень оплати професійного виконання суддею своїх повноважень встановлюється таким чином, щоб ніщо не могло вплинути на його незалежність і неупередженість¹.

Зменшення видатків Державного бюджету на фінансування судів і суддів не забезпечує повного та належного здійснення правосуддя, нормального функціонування судової системи, що може призвести до зниження довіри громадян до державної влади, загрози реалізації гарантованого Конституцією права людини і громадянина на судовий захист.

Норми про матеріальне і побутове забезпечення суддів, їх соціальний захист, встановлені статтями 44, 45 Закону України «Про статус суддів», не можуть бути скасовані чи знижені без відповідної компенсації. Надання суддям передбачених цим Законом пільг, компенсацій і гарантій не може ставитися у за-

¹ Міжнародні стандарти незалежності суддів: 36. док-тів. — К.: Поліграф-Експрес, 2008. — С. 57–58.

лежність від грошових доходів суддів та від бюджетного фінансування.

Статтею 126 Конституції закріплено основоположні принципи здійснення правосуддя в Україні — незалежність і недоторканність суддів. Конституційний статус судді передбачає надання йому в майбутньому статусу судді у відставці, що також є гарантією належного здійснення правосуддя, дає змогу ставити до суддів високі вимоги і зберігати довіру до їх компетентності та неупередженості. Аналіз норм Конституції свідчить, що надання судді за рахунок держави матеріального і соціального захисту (заробітна плата, пенсія, щомісячне довічне грошове утримання тощо), що відповідає його високому статусу, є гарантією забезпечення незалежності.

Кожна держава, як зазначається в Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «Незалежність, дієвість та роль суддів» від 13 жовтня 1994 року № (94)12, має **«забезпечити те, щоб статус і винагорода суддів відповідали гідності їхньої професії та відповідальності, яку вони беруть на себе»**¹.

II. Частина друга коментованої статті встановлює додаткові гарантії матеріального та соціального забезпечення для суддів Конституційного Суду, які достроково припинили свої повноваження з незалежних від них обставин у зв'язку із закінченням строку призначення або неможливістю виконувати свої повноваження за станом здоров'я. За такими суддями у відставці зберігається до виходу на пенсію за віком вісімдесят відсотків грошового утримання та інші види матеріального забезпечення, якими користується суддя Конституційного Суду.

¹ http://www.ombudsman.kiev.ua/spiv_10.html

ГЛАВА 5 ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття 30. Організація діяльності Конституційного Суду України

Питання провадження у справах та діяльності Конституційного Суду України, його Секретаріату, порядок діловодства, правила внутрішнього розпорядку Конституційного Суду України визначаються Конституцією України, цим Законом та актами Конституційного Суду України, що встановлюють порядок організації внутрішньої роботи Конституційного Суду України.

Основним актом Конституційного Суду, що встановлює порядок організації внутрішньої діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, є Регламент, який затверджено у новій редакції згідно з Рішенням від 14 жовтня 2008 року № 34-рп.

Регламентом визначено порядок обрання Голови Конституційного Суду та його заступників; утворення Колегій суддів, постійних і тимчасових комісій; призначення секретарів Колегій суддів; призначення керівника Секретаріату; повноваження та порядок проведення засідань Колегій суддів, засідань і пленарних засідань; порядок підготовки матеріалів за конституційними поданнями та конституційними звернен-

нями до розгляду на пленарних засіданнях Конституційного Суду; порядок розгляду справ; основні правила етикету на пленарних засіданнях; особливості діловодства в Конституційному Суді, інші питання внутрішньої діяльності Конституційного Суду.

Регламент згідно з § 76 приймається на засіданні. Регламент вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду та публікується у «Віснику».

Питання внесення змін і доповнень до Регламенту врегульовано § 77, згідно з яким:

1. Суддя Конституційного Суду, Колегія суддів мають право порушувати питання про внесення змін і доповнень до Регламенту.

2. Пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Регламенту розглядаються на засіданні у місячний строк з дня їх надходження.

3. Щодо кожної пропозиції Конституційний Суд приймає окреме рішення. Рішення приймається, якщо за нього проголосувало не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду.

Режим роботи Конституційного Суду, суддів та працівників Секретаріату встановлено § 74 Регламенту, зокрема:

— Конституційний Суд затверджує орієнтовний графік розгляду справ на квартал, визначає дні тижня, в які проводяться пленарні засідання, засідання, засідання колегій суддів, затверджує графік відпусток суддів, план відряджень суддів, включаючи закордонні, визначає суддів Конституційного Суду для участі в конференціях, симпозіумах;

— режим роботи працівників Секретаріату визначається Положенням про Секретаріат, положеннями про його структурні підрозділи і Правилами внутрішнього розпорядку.

Слід також зазначити, що відповідно до абзацу 15 пункту 1 § 7 Регламенту окремі питання організації роботи Конституційного Суду можуть вирішуватися на засіданнях шляхом прийняття відповідних рішень та процесуальних або протокольних ухвал, у тому числі питання щодо затвердження штатного розпису Секретаріату, графіка відпусток суддів Кон-

ституційного Суду, режиму роботи Конституційного Суду та іншого.

(Додатково див. коментар до частини другої статті 3 Закону.)

Стаття 31. Фінансування Конституційного Суду України

Фінансування Конституційного Суду України передбачається в Державному бюджеті України окремим рядком.

Пропозиції щодо обсягу фінансування Конституційного Суду України і проект відповідного кошторису подаються Головою Конституційного Суду України до Кабінету Міністрів України та Верховної Ради України при складанні проекту Державного бюджету України на кожний наступний рік.

I. Згідно із частиною першою цієї статті Закону фінансування Конституційного Суду передбачається в Державному бюджеті окремим рядком і є однією з гарантій незалежності єдиного органу конституційної юрисдикції (див. коментар до статті 27 Закону).

Як зазначено в Рішенні від 24 червня 1999 року № 6-рп *централізований порядок фінансування судових органів з Державного бюджету України в обсягах, які мають забезпечувати належні економічні умови для повного і незалежного здійснення правосуддя, фінансування потреб судів (витрати на розгляд судових справ, комунальні послуги, ремонт і охорону судових приміщень, придбання оргтехніки, поштові витрати тощо), має обмежити будь-який вплив на суд і спрямований на гарантування судової діяльності на основі принципів і приписів Конституції¹.*

II. Відповідно до абзацу третього пункту 1 § 2 Регламенту Голова Конституційного Суду подає на затвердження Конституційного Суду проект кошторису витрат на кожний наступ-

¹ Офіційний вісник України. — 1999. — № 28. — С. 169.

ний рік. Конституційний Суд на своїх засіданнях розглядає пропозиції щодо обсягу фінансування Конституційного Суду, затверджує проект кошторису на кожний фінансовий рік; заслуховує інформацію Голови Конституційного Суду про використання бюджетних асигнувань (абзаци сьомий, дев'ятий пункту 1 § 7).

Стаття 32. Секретаріат Конституційного Суду України

Організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Конституційного Суду України здійснює Секретаріат Конституційного Суду України на чолі з керівником Секретаріату Конституційного Суду України.

Положення про Секретаріат Конституційного Суду України, його структура і штати затверджуються Конституційним Судом України.

Керівник Секретаріату Конституційного Суду України призначається Конституційним Судом України за поданням Голови Конституційного Суду України з числа громадян, які мають право на зайняття посади професійного судді.

Керівник Секретаріату Конституційного Суду України не може належати до політичних партій, мати представницький мандат, брати участь у будь-якій політичній діяльності, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої.

Керівник та інші посадові особи Секретаріату Конституційного Суду України є державними службовцями.

Положення про Секретаріат затверджене Рішенням від 1 квітня 1998 року № 5-р. Згідно з цим Положенням Секретаріат є постійно діючим апаратом Конституційного Суду, який утворюється відповідно до цієї статті Закону та здійснює організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове та інше забезпечення діяльності Конституційного Суду.

У своїй діяльності Секретаріат керується Конституцією, Законом, іншими законами та правовими актами України, Регламентом, відповідними рішеннями та ухвалами Конституційного Суду, розпорядженнями його Голови та зазначеним Положенням.

Загальне керівництво та організацію роботи Секретаріату здійснює Голова Конституційного Суду, а безпосереднє керівництво – Керівник Секретаріату.

Керівник та інші посадові особи Секретаріату є державними службовцями і мають відповідні службові повноваження.

До складу Секретаріату входять служби, управління, відділи, сектори та інші структурні підрозділи.

Відповідно до Положення про Секретаріат на нього покладено такі функції:

– організаційне, науково-експертне, інформаційно-довідкове та документальне забезпечення підготовки справ, інших питань до розгляду постійними та тимчасовими комісіями, колегіями суддів, а також на засіданнях;

– виконання доручень Голови, його заступників, суддів Конституційного Суду щодо організації підготовки справ до розгляду, здійснення контролю за своєчасним надходженням відповідної інформації, матеріалів, інше сприяння суддям Конституційного Суду у здійсненні їх повноважень;

– попереднє вивчення клопотань до Конституційного Суду та підготовка повідомлень і пропозицій щодо них відповідно до вимог Регламенту;

– підготовка висновків, аналітичних, довідкових та інших матеріалів за клопотаннями до Конституційного Суду;

– здійснення організаційного забезпечення пленарних засідань, колегій суддів, комісій та нарад суддів;

– підготовка необхідних матеріалів, пов'язаних із висвітленням у пресі, по телебаченню і радіо, щодо діяльності Конституційного Суду;

– оформлення, розсилка та публікація рішень і висновків та окремих думок суддів;

- узагальнення, аналіз вітчизняного та зарубіжного конституційного законодавства, конституційної практики і контролю;
- організація прийому в Конституційному Суді делегацій, державних і політичних діячів та дипломатичних представників іноземних держав, представників міжнародних організацій;
- підготовка пропозицій щодо обсягів фінансування Конституційного Суду та інших необхідних матеріалів для подання Головою Конституційного Суду проекту відповідного кошторису для розгляду Конституційним Судом;
- забезпечення ведення діловодства, а також дотримання режиму таємності;
- організація роботи щодо впровадження в практику діяльності Конституційного Суду та структурних підрозділів Секретаріату комп'ютеризованих інформаційних технологій, сучасної організаційної техніки, наукової організації праці;
- виконання інших функцій щодо забезпечення діяльності Конституційного Суду, визначених Регламентом, рішеннями Конституційного Суду та дорученнями Голови Конституційного Суду.

Призначення керівників самостійних структурних підрозділів Секретаріату та їх заступників, керівників інших структурних підрозділів погоджується на засіданні.

Згідно з § 5 Регламенту Керівник Секретаріату призначається Конституційним Судом на його засіданні. Кандидатуру на посаду керівника Секретаріату пропонує Голова Конституційного Суду з громадян України, які мають право на зайняття посади професійного судді.

Кандидатура на цю посаду обговорюється на засіданні.

У разі відхилення кандидатури на посаду керівника Секретаріату Голова Конституційного Суду пропонує іншу кандидатуру.

Рішення про призначення керівника Секретаріату приймається відкритим голосуванням більшістю суддів, присутніх на засіданні.

Повноваження керівника Секретаріату визначаються Положенням про Секретаріат, відповідно до якого Керівник Секретаріату:

- здійснює безпосереднє керівництво Секретаріатом, забезпечує організованість у роботі структурних підрозділів Секретаріату, їх взаємодію, несе персональну відповідальність за виконання поставлених перед Секретаріатом завдань;
- координує здійснення структурними підрозділами Секретаріату організаційних заходів щодо забезпечення підготовки і проведення засідань Конституційного Суду, виконання інших завдань;
- організує спільну роботу при підготовці матеріалів з питань, що належать до відання кількох структурних підрозділів;
- доповідає Голові, заступникам Голови Конституційного Суду про виконання службових доручень, вносить на його розгляд пропозиції з питань, що стосуються роботи Секретаріату, контролює реалізацію прийнятих керівництвом Конституційного Суду рішень;
- вносить на розгляд Голови Конституційного Суду пропозиції щодо структури і штатів Секретаріату, висловлює власну думку щодо призначення на посади, переведення на інші посади та звільнення з посад заступників Керівника Секретаріату, завідуючих відділами, інших працівників;
- бере участь у засіданнях, його постійних комісій при вирішенні організаційних, фінансових, кадрових та інших питань діяльності Конституційного Суду та Секретаріату;
- здійснює кадрове забезпечення діяльності Секретаріату, в установленому порядку призначає на посади та звільняє з посад працівників Секретаріату;
- організує розробку відповідних службових інструкцій для працівників Секретаріату, затверджує їх і здійснює контроль за виконанням;
- проводить або організує проведення службових нарад, зборів працівників структурних підрозділів;
- розглядає і вирішує пропозиції, внесені керівниками, іншими працівниками структурних підрозділів Секретаріату, в

необхідних випадках доповідає їх керівництву Конституційного Суду;

— організує роботу з підвищення кваліфікації працівників Секретаріату;

— здійснює інші повноваження щодо організації роботи Секретаріату із забезпечення діяльності Конституційного Суду, визначені Регламентом та наданими йому рішеннями Конституційного Суду і Головою Конституційного Суду;

— затверджує зразки та описи печаток (без зображення Державного герба України), штампів Секретаріату, забезпечує загальний контроль за їх зберіганням та належним використанням.

Керівник Секретаріату видає розпорядження з питань, що належать до його компетенції, систематично інформує Голову Конституційного Суду про діяльність Секретаріату, є йому підпорядкованим та підзвітним.

Заступники Керівника Секретаріату виконують окремі функції, на доручених їм ділянках роботи здійснюють свої повноваження щодо організації роботи та координації діяльності структурних підрозділів Секретаріату.

Один із заступників виконує обов'язки Керівника Секретаріату за його відсутності.

Стаття 33. Постійні комісії Конституційного Суду України

Конституційний Суд України на своєму засіданні утворює з числа суддів Конституційного Суду України постійні комісії Конституційного Суду України, що є його допоміжними робочими органами з питань організації його внутрішньої діяльності.

Положення про постійні комісії Конституційного Суду України затверджується Конституційним Судом України на пленарному засіданні.

Голови постійних комісій призначаються Головою Конституційного Суду України на строк своїх повноважень.

Порядок утворення постійних комісій визначається § 72 Регламенту, а порядок їх діяльності — положенням про відповідні комісії.

Конституційний Суд шляхом відкритого голосування утворює на своєму засіданні такі постійні комісії:

— з питань регламенту та етики;

— з питань бюджету та кадрів;

— з питань наукового та інформаційного забезпечення;

— з міжнародних зв'язків.

У разі потреби можуть бути утворені інші постійні комісії, ліквідовані або реорганізовані раніше створені, змінено їх кількісний та персональний склад.

Постійні комісії утворюються з суддів Конституційного Суду на засіданні.

Кількісний склад постійних комісій визначається Конституційним Судом.

Кандидатури для обрання до складу постійних комісій пропонують судді Конституційного Суду. Спірні питання членства в постійних комісіях вирішуються Конституційним Судом.

Постійні комісії діють як допоміжні робочі органи з питань організації його внутрішньої діяльності.

Голови постійних комісій призначає зі складу постійної комісії Голова Конституційного Суду.

Голови постійних комісій ведуть їх засідання.

Голови постійних комісій щорічно звітують про роботу комісії на засіданні.

Голова Конституційного Суду та його заступники не можуть бути головами постійних комісій.

Комісія є повноважною за умови присутності на її засіданні більше половини її членів.

З питань, що обговорюються, постійна комісія приймає рішення.

Стаття 34. Тимчасові комісії Конституційного Суду України

Конституційний Суд України може утворювати на своїх пленарних засіданнях тимчасові комісії для додаткового дослідження питань, пов'язаних з конституційним провадженням у справі, за участю фахівців у відповідних галузях права.

Ця стаття Закону передбачає можливість утворення тимчасових комісій виключно за рішенням пленарного засідання. Завданням цих комісій є проведення додаткового дослідження питань, пов'язаних із конституційним провадженням у справі.

Порядок утворення тимчасових комісій встановлено Регламентом.

Зокрема, відповідно до § 46 Регламенту Конституційний Суд на пленарному засіданні може утворювати тимчасові комісії за участю фахівців відповідних галузей права для додаткового дослідження питань, пов'язаних із конституційним провадженням у справі.

В ухвалі про утворення тимчасової комісії встановлюється строк для підготовки її висновку.

Конституційний Суд передає тимчасовій комісії матеріали справи для ознайомлення та надає на її запит додаткові матеріали, необхідні для надання висновку.

Згідно з § 47 Регламенту висновок тимчасової комісії повинен містити відомості про членів тимчасової комісії, їх фах, місце роботи, вчений ступінь та наукове звання, а також про справу, з якої дається висновок, зміст висновку, дату, підписи членів комісії.

Якщо член тимчасової комісії не погоджується з висновком у цілому або з окремими його положеннями, він подає окремий висновок або ж викладає свою думку з окремих питань.

Якщо Конституційний Суд вважає положення, викладені у висновку тимчасової комісії, недостатніми для повного з'ясування обставин справи або за наявності суперечностей у висновку, Конституційний Суд приймає ухвалу про проведен-

ня додаткових досліджень тим самим складом тимчасової комісії або утворює тимчасову комісію в іншому складі.

Висновки тимчасових комісій за будь-яких обставин додаються до матеріалів справи і оцінюються на пленарному засіданні.

Стаття 35. Архів Конституційного Суду України

Матеріали діяльності Конституційного Суду України зберігаються в Архіві Конституційного Суду України.

Матеріали справ, щодо яких Конституційним Судом України прийнято рішення або дано висновок, зберігаються в Архіві Конституційного Суду України сто років.

Оригінали рішень та висновків Конституційного Суду України зберігаються в Архіві Конституційного Суду України безстроково.

Інші матеріали щодо діяльності Конституційного Суду України зберігаються в Архіві Конституційного Суду України на загальних підставах, визначених законодавством України.

Положення про Архів Конституційного Суду України затверджується Конституційним Судом України.

Положення про Архів затверджено Рішенням від 13 березня 2007 року № 5-р. Згідно з цим Положенням Архів створено відповідно до статті 35 Закону та статті 31 Закону України «Про Національний архівний фонд та архівні установи» від 13 грудня 2001 року № 2888-III¹ з метою приймання, зберігання та використання матеріалів діяльності Конституційного Суду.

У своїй діяльності Архів керується Конституцією, чинним законодавством України, правовими актами Конституційного Суду, документами Державного комітету архівів України, розпорядженнями Голови Конституційного Суду, його заступників, керівника Секретаріату, виданими відповідно до їх компетенції, Положенням про Архів Конституційного Суду.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 11. — Ст. 81.

Архів є структурним підрозділом Секретаріату і має свій штамп.

Користувачами Архіву є судді та працівники Секретаріату, інші особи відповідно до чинного законодавства України.

З метою ефективного виконання покладених на нього завдань і функцій Архів взаємодіє із суддями Конституційного Суду, службами суддів та іншими структурними підрозділами Секретаріату.

Головним завданням Архіву є приймання, зберігання та використання матеріалів діяльності Конституційного Суду. Архів зберігає зазначені матеріали на засадах, визначених Законом та Законом України «Про Національний архівний фонд та архівні установи»¹.

Завданнями Архіву також є надання в установленому порядку суддям та працівникам Секретаріату архівних матеріалів для використання їх із службовою, науковою та іншою метою, поточне обслуговування користувачів та надання їм довідково-консультативної допомоги.

Відповідно до визначених завдань Архів виконує такі функції:

- прийняття від структурних підрозділів Конституційного Суду та зберігання архівних документів відповідно до пункту 2.3 Положення про Архів;
- контроль, спільно зі Службою документального забезпечення, за станом зберігання та правильністю оформлення документів у структурних підрозділах Конституційного Суду;
- участь у складанні та погодженні Зведеної номенклатури справ Конституційного Суду;
- подання на державну реєстрацію документів Національного архівного фонду, ведення їх державного обліку та подання відомостей про їх кількість за встановленою формою Держкомархівів України;
- проведення експертизи цінності документів, що надходять на зберігання, складання й подання керівництву Консти-

туційного Суду та Секретаріату проектів описів справ Національного архівного фонду, описів справ особового складу суддів та працівників Конституційного Суду, актів про знищення документів, що не належать до Національного архівного фонду;

– створення та вдосконалення довідкового апарату до архівних документів;

– забезпечення користування архівними документами, видача архівних довідок, копій, витягів із документів юридичним особам і громадянам у порядку, визначеному чинним законодавством України;

– участь у заходах щодо підвищення фахової кваліфікації працівників Секретаріату.

Фонди Архіву складають:

- оригінали рішень, висновків та ухвал;
- матеріали справ, щодо яких Конституційний Суд прийняв рішення або дав висновок; прийняв ухвалу про відмову у відкритті провадження, припинення провадження у справі;
- завершені в поточному діловодстві документи на паперових носіях постійного та довгострокового (понад 10 років) зберігання, створені Конституційним Судом або Секретаріатом;
- особові справи суддів та працівників Секретаріату;
- архівні документи, пов'язані з громадською та творчою діяльністю суддів і працівників Конституційного Суду.

До інформаційних ресурсів Архіву входять:

- друковані видання, що доповнюють архівні документи і необхідні для науково-методичної та інформаційно-довідкової роботи Архіву;
- довідковий та обліковий апарат до архівних матеріалів;
- страховий фонд рішень, висновків та ухвал Конституційного Суду.

Матеріали справ, щодо яких Конституційним Судом прийнято рішення, ухвалу або дано висновок, зберігаються в Архіві сто років.

Оригінали рішень, висновків та ухвал Конституційного Суду зберігаються в Архіві безстроково.

¹ Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 15. – Ст. 86.

Інші матеріали щодо діяльності Конституційного Суду зберігаються в Архіві на загальних підставах, визначених законодавством України.

Стаття 36. Бібліотека Конституційного Суду України

Для забезпечення Конституційного Суду України нормативно-правовими актами, науковою та іншою спеціальною літературою утворюється Бібліотека Конституційного Суду України.

Положення про Бібліотеку Конституційного Суду України затверджується Конституційним Судом України.

Положення про Бібліотеку затверджено Рішенням від 13 березня 2007 року № 5-р. Згідно з цим Положенням Бібліотека утворюється відповідно до цієї статті Закону з метою забезпечення Конституційного Суду нормативно-правовими актами, науковою та іншою спеціальною літературою.

У своїй діяльності Бібліотека керується чинним законодавством України, правовими актами Конституційного Суду, Голови Конституційного Суду, його заступників, керівника Секретаріату, виданими відповідно до їх компетенції розпорядженнями, зазначеним Положенням.

Бібліотека є структурним підрозділом Секретаріату і має свій штамп.

Користувачами Бібліотеки є судді Конституційного Суду, їх наукові консультанти та помічники, працівники Секретаріату, судді Конституційного Суду у відставці, особи, що проходять у Суді стажування або практику в установленому порядку, інші особи.

З метою раціонального виконання покладених на неї завдань та виключення дублювання в роботі Бібліотека взаємодіє з іншими підрозділами Секретаріату, зокрема з Відділом обліку та систематизації законодавства.

Завданнями Бібліотеки є:

— забезпечення користувачів нормативно-правовими актами України та інших держав, науковою, довідковою, спеціаль-

ною літературою, періодичними виданнями, іншими матеріалами, що містять інформацію, необхідну користувачам для ефективного виконання їх повноважень та службових обов'язків;

— комплектування, облік, систематизація, зберігання, оновлення матеріалів;

— поточне обслуговування користувачів та надання їм довідково-консультативної допомоги.

Відповідно до завдань, передбачених Положенням про Бібліотеку, на неї покладаються такі функції:

— комплектування бібліотечних фондів, їх облік, технічна обробка, зберігання, надання в користування книг, газет, журналів, інших періодичних видань, документів і носіїв інформації відповідно до завдань та повноважень Конституційного Суду, Секретаріату та запитів користувачів;

— формування (за відповідної фахової підтримки та в межах наявних фінансових можливостей), підтримання в актуальному стані спеціалізованого фонду матеріалів з питань конституційного права та конституційної юстиції;

— впровадження у роботу Бібліотеки сучасних інформаційних технологій, зокрема створення електронного каталогу книг та електронної картотеки журнальних і газетних статей;

— формування довідково-пошукового апарату (ведення відповідних каталогів та картотек), формування фонду довідкових та бібліографічних видань, використання автоматизованих інформаційно-пошукових систем;

— внесення пропозицій щодо номенклатури, вартості придбаних документів, передплати періодичних видань (у тому числі для суддів Конституційного Суду, структурних підрозділів Секретаріату);

— співпраця у зв'язку з виконанням завдань з іншими бібліотеками, навчальними закладами, науково-дослідними установами України та інших держав;

— сприяння проведенню читацьких наукових конференцій, зустрічей суддів Конституційного Суду та працівників Секретаріату з авторами популярних та відомих видань на конституційно-правову тематику;

— використання міжбібліотечного абонементу для обслуговування користувачів.

Стаття 37. Друкований орган Конституційного Суду України

Друкованим органом Конституційного Суду України є «Вісник Конституційного Суду України».

Вісник як загальнодержавне періодичне видання засновано Конституційним Судом 19 лютого 1997 року (свідоцтво про Державну реєстрацію, серія КБ № 2444).

Періодичність видання — шість разів на рік.

З метою забезпечення діяльності друкованого органу Конституційного Суду в штатах Секретаріату утворено Сектор підготовки до видання Вісника.

Цей Сектор є структурним підрозділом Редакційного відділу Секретаріату. У своїй діяльності Сектор керується Конституцією та законами України, Регламентом, розпорядженнями Голови Конституційного Суду, Положенням про Секретаріат, рішеннями Редакційної ради Вісника, Положенням про Сектор підготовки до видання Вісника, іншими правовими актами.

Основні напрями діяльності Сектору підготовки до видання Вісника:

- організація роботи з підготовки матеріалів;
- якісне та вчасне редагування статей, оглядів, інформаційних матеріалів;
- вичитування верстки;
- контроль за графіком проходження та випуску кожного номера журналу;
- формування редакційного портфеля;
- підтримання постійних контактів та співпраця з видавцем і працівниками зв'язку з питань видання та розповсюдження Вісника;
- організація рекламних заходів з метою збільшення тиражу видання.

Для забезпечення виконання перелічених завдань Сектор в установленому порядку отримує від суддів та служб суддів Конституційного Суду, відповідних підрозділів Секретаріату необхідні документи, інформаційні та довідкові матеріали з метою висвітлення у Віснику діяльності Конституційного Суду.

Для забезпечення ефективної діяльності Сектору, з метою підвищення якості видання судді Конституційного Суду обирають Редакційну раду Вісника, а з членів Редакційної ради — Голову Редакційної ради. Редакційна рада затверджує зміст кожного чергового номера журналу, колегіально вирішує питання, пов'язані з діяльністю редакції.

До обов'язків Сектору належить:

- забезпечення всебічного й оперативного висвітлення діяльності Конституційного Суду;
- належне виконання завдань, що стоять перед Сектором.

Розділ II

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРОВАДЖЕННЯ

Розділом II Закону врегульовано процедурні питання, що стосуються здійснення конституційного провадження у Конституційному Суді.

Конституційне провадження є різновидом судочинства і, зважаючи на специфічну правову природу розгляду справ у Конституційному Суді, має свої особливості, зокрема:

- окремі елементи конституційного провадження регулюються безпосередньо Конституцією, наприклад: перелік суб'єктів права на конституційне подання з питань конституційності законів та інших правових актів, звернення з питань про конституційність міжнародних договорів та дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту;

- процесуальні норми, викладені у Законі, як правило, деталізуються у відповідних положеннях Регламенту;

- ступінь юридичної деталізації конституційного провадження є меншим порівняно з цивільним, господарським, адміністративним, кримінальним судочинством.

Зокрема, обмеженим є коло учасників конституційного провадження, а обсяг їх процесуальних прав і обов'язків дещо відмінний від процесуального становища учасників процесу в судах загальної юрисдикції.

Процесуальний статус суб'єктів конституційного подання, конституційного звернення насамперед зумовлений завданням Конституційного Суду — забезпечення верховенства Конституції, що, безумовно, впливає на зміст та критерії допустимості їх звернень.

Також для конституційного провадження характерні:

- незмагальний характер процесу розгляду справи;
- особливості реалізації **принципу диспозитивності**, які полягають в обмеженні переліку суб'єктів права на звернення до суду;
- вмотивування правової позиції Конституційного Суду;
- порядок ухвалення та виконання рішень, висновків Конституційного Суду.

Закон визначає загальні вимоги до конституційного провадження (статті 50, 51, 54, 56, 58–60), строки конституційного провадження (стаття 57), питання відповідальності за порушення порядку проведення пленарного засідання (стаття 53), процесуальні права і обов'язки учасників конституційного провадження (стаття 55).

Хоча Закон докладно не визначає стадії конституційного провадження, аналіз його положень у системному зв'язку з відповідними нормами Регламенту дає змогу їх вирізнити, а саме:

- внесення до Конституційного Суду конституційних подань і конституційних звернень та їх попередній розгляд;

- призначення і підготовка справи до слухання на пленарному засіданні Конституційного Суду;

- розгляд справи на пленарному засіданні Конституційного Суду;

- прийняття остаточного рішення, висновку Конституційним Судом та їх оприлюднення;

- виконання рішення, висновку Конституційного Суду.

Першою стадією конституційного провадження є внесення до Конституційного Суду конституційних подань і конституційних звернень, їх реєстрація та попередній розгляд. На цій стадії відповідний підрозділ Секретаріату досліджує, чи відповідає конституційне подання (звернення) формальним вимогам, визначеним статтями 39, 40, 41, 42, 43 Закону. Конституційні подання та конституційні звернення, які можуть бути прийняті до розгляду Конституційним Судом, керівник Секретаріату направляє Голові Конституційного Суду для вирішення питання про передачу до колегії суддів, яка приймає рішення

про призначення судді-доповідача, на якого покладаються обов'язки з підготовки матеріалів справи.

Другою стадією конституційного провадження є вирішення питання про відкриття конституційного провадження, підготовка справи до слухання на пленарному засіданні. Після завершення вивчення та підготовки матеріалів конституційного подання, конституційного звернення секретар Колегії суддів за пропозицією судді-доповідача у справі вносить ці матеріали на розгляд Колегії суддів для вирішення питання про відкриття конституційного провадження. Якщо Колегія суддів приймає ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження, її рішення підлягає затвердженню на засіданні. На засіданні також розглядаються питання про відкриття конституційного провадження у випадках, коли Колегія суддів не змогла прийняти рішення з цього питання (див. коментар до статті 50).

Третьою стадією конституційного провадження є розгляд справи на пленарному засіданні. В загальних рисах порядок проведення пленарних засідань регулюється положеннями Закону (стаття 52) та деталізується нормами Регламенту.

Четвертою стадією є прийняття рішення, надання висновку Конституційним Судом, яке здійснюється відповідно до Регламенту під час закритої частини пленарного засідання Конституційного Суду та його оприлюднення.

Останньою стадією конституційного провадження є виконання рішень, висновків. Після офіційного оприлюднення Рішення, Висновку воно набуває чинності й компетентні органи влади повинні вжити необхідних заходів, які випливають з його змісту.

Закон також передбачає можливість відкриття нового провадження у справі у разі виявлення нових обставин (див. коментар до статті 68). Однак на практиці Конституційний Суд ще не застосовував цю процедуру.

ГЛАВА 6 ЗВЕРНЕННЯ ДО КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття 38. **Форми звернення до Конституційного Суду України**

Формами звернення до Конституційного Суду України є конституційне подання та конституційне звернення.

1. Коментована стаття регулює питання першої стадії конституційного провадження — звернення уповноважених осіб до Конституційного Суду і визначає його процесуальну форму. Відповідно до загальновизнаної світової практики Конституційний Суд не наділений повноваженнями самостійно обирати предмет дослідження, тобто він не вправі відкривати провадження у справі за власною ініціативою, а розглядає справи лише за зверненням визначених Конституцією та законом суб'єктів права на конституційне подання та конституційне звернення (див. коментар до статей 40, 41, 43).

Ця стаття Закону визначає виключний перелік форм звернення до Конституційного Суду з питань, вирішення яких належить до повноважень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні, а саме — конституційне подання і конституційне звернення.

1.1. Законом передбачено, що конституційні подання подаються до Конституційного Суду з питань:

— відповідності Конституції (конституційності) законів та інших правових актів (Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів, Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК);

— визначення конституційності міжнародного договору (Президент та Кабінет Міністрів);

— надання висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту (Верховна Рада);

— офіційного тлумачення Конституції та законів України (Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів, Уповноважений з прав людини, Верховний Суд, Кабінет Міністрів, інші органи державної влади, Верховна Рада АРК, органи місцевого самоврядування).

— надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції проекту закону про внесення змін до Конституції (Верховна Рада);

— порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України (Верховна Рада).

Конституційні звернення подаються до Конституційного Суду з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи, громадянами України, іноземцями, особами без громадянства та юридичними особами.

1.2. Регламент визначає порядок прийняття та попереднього вивчення конституційних подань та конституційних звернень (§ 10, 11).

Зокрема, після надходження звернень поштою або безпосередньо до Секретаріату їх реєстрацію здійснює Служба документального забезпечення Секретаріату, обов'язково вказуючи дату надходження.

Зареєстровані конституційні подання та конституційні звернення перевіряє у невідкладному порядку відповідний підрозділ Секретаріату, до повноважень якого належить попереднє їх вивчення та перевірка на відповідність вимогам статей 13, 14, 38, 39, 40, 41, 42, 43 Закону.

Неналежно оформлені конституційні подання та конституційні звернення Секретаріат повертає авторам, про що вказується у письмовому повідомленні, підписаному керівником відповідного підрозділу Секретаріату.

У разі, якщо суб'єкт права на конституційне подання, конституційне звернення не погоджується із змістом надісланого йому повідомлення, його лист та конституційне подання (конституційне звернення) передаються керівникові Секретаріату або його заступнику для перевірки обґрунтованості рішення, прийнятого керівником підрозділу.

Після перевірки керівник Секретаріату або його заступник приймає рішення про надіслання повторного повідомлення автору або про передачу матеріалів конституційного подання, конституційного звернення на розгляд колегії суддів у порядку їх розподілу (пункт 1 § 12 Регламенту).

Конституційні подання та конституційні звернення, які відповідають вимогам, встановленим Законом, із пропозиціями доповідаються керівникові Секретаріату або його заступникові — керівникові Управління правової експертизи і за їх рішенням передаються у відповідний підрозділ Управління правової експертизи Секретаріату для підготовки попереднього висновку про наявність підстав для відкриття конституційного провадження у справі або відмови у відкритті провадження. Підготовка попереднього висновку здійснюється протягом п'ятнадцяти календарних днів.

У разі, якщо суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення звертаються з клопотанням повідомити про стан розгляду справ, які перебувають на вивченні в Колегіях суддів або на розгляді Конституційного Суду, чи з інших питань, відповіді на них надає керівник Секретаріату або його заступник за погодженням із суддею-доповідачем у відповідній справі.

Якщо з порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні питань Конституційний Суд приймав рішення, давав висновок або виносив процесуальну ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження чи припинення конституційного провадження у справі, суб'єкту права

на конституційне подання, конституційне звернення направляється повідомлення за підписом керівника Секретаріату або його заступника. До повідомлення додаються копії відповідних рішень, висновків або процесуальних ухвал.

За умови повторного звернення суб'єкта права на конституційне подання, конституційне звернення до Конституційного Суду з питання, з якого вже прийнято Рішення, дано Висновок або винесено процесуальну ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження чи припинення конституційного провадження у справі, заявнику повторно надається відповідь з одночасним повідомленням про припинення листування з порушеного питання. Подальші звернення таких осіб з того самого питання залишаються без відповіді й долучаються до справи за погодженням із заступником Голови Конституційного Суду.

Наступні, явно не обгрунтовані, звернення до Конституційного Суду розцінюються як зловживання правом. За таких обставин Конституційний Суд може прийняти рішення про накладання державного мита на таку особу (стаття 60 Закону).

Стаття 39. Конституційне подання

Конституційне подання — це письмове клопотання до Конституційного Суду України про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення відповідності проекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України, конституційності міжнародного договору або про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України. Конституційним поданням є також звернення Верховної Ради України про дачу висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту, порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України

(частина перша статті 39 в редакції Закону від 19 березня 2009 року № 1169-VI).

У конституційному поданні зазначаються:

1) повне найменування органу, посадової особи, які направляють конституційне подання згідно з правом, наданим Конституцією України та цим Законом;

2) відомості про представника за законом або уповноваженого за дорученням;

3) повне найменування, номер, дата прийняття, джерело опублікування (у разі публікації) правового акта, конституційність якого (окремих його положень) оспорується чи який потребує офіційного тлумачення;

4) правове обгрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень) або необхідності в офіційному тлумаченні;

5) дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне подання (копії цих документів і матеріалів додаються);

6) перелік документів і матеріалів, що додаються.

Конституційне подання, документи та інші матеріали до нього подаються у трьох примірниках.

I. Цією статтею Закону визначені вимоги до конституційного подання як єдиного юридично цілісного за формою і змістом документа, а також до його належного оформлення та наявності певних реквізитів та відомостей.

Зокрема, конституційне подання за формою є письмовим, за змістом — клопотанням щодо вирішення питань про визнання правового акта (його окремих положень) неконституційним, про визначення відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції, конституційності міжнародного договору, про дачу висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту, порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України, а також про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України.

Конституційне подання подається до Конституційного Суду суб'єктами, перелік яких встановлено абзацом шостим частини

першої статті 150, частиною першою статті 151 Конституції і статтями 40, 41, 96, 98 Закону.

Недотримання зазначених вимог може бути визнане Конституційним Судом як підстава для відмови у відкритті конституційного провадження у справі або для припинення такого провадження, наприклад, в Ухвалі від 4 грудня 1997 року № 63-у Конституційний Суд, зокрема, зазначив, що:

— в поданні народних депутатів не додержано вимог частини першої статті 39 Закону — відсутнє клопотання до Конституційного Суду про визнання статті 24 Кримінального кодексу України неконституційною або клопотання про необхідність офіційного тлумачення цієї статті, а є лише прохання «дати роз'яснення Конституційного Суду про відповідність статті 24 Кримінального кодексу України Конституції» (до речі, у поданні не зазначено, про яку частину і редакцію статті 24 Кримінального кодексу України йдеться, оскільки стаття 24 Кримінального кодексу України має дві частини, і після прийняття в 1960 році Кримінального кодексу до цієї статті неодноразово вносилися зміни).

Більше того, в підписному листі-зверненні народних депутатів України до Конституційного Суду стверджується «про відповідність статті 24 Кримінального кодексу України положенням Конституції». Не виконані в поданні й вимоги, передбачені пунктом 3 статті 39 Закону, а саме: не зазначені дата прийняття і джерело опублікування статті 24 Кримінального кодексу України та номер цього правового акта.

Таким чином, подання народних депутатів щодо відповідності статті 24 Кримінального кодексу України Конституції не відповідає вимогам, передбаченим статтями 147 і 150 Конституції та статтею 39 Закону¹.

Згідно із частиною другою статті 90 Закону до конституційного подання Верховної Ради про дачу висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту додаються такі документи та матеріали:

- щодо ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпичменту;
- про створення та роботу спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради для проведення розслідування, висновки і пропозиції цієї комісії;
- про розгляд Верховною Радою висновків і пропозицій тимчасової слідчої комісії;
- рішення Верховної Ради про звинувачення Президента у вчиненні державної зради або іншого злочину.

II. Частина друга статті 39 Закону визначає перелік обов'язкових умов щодо змісту конституційного подання. Рішення щодо відповідності конституційного подання зазначеним вимогам приймається Колегією суддів, Конституційним Судом у порядку, встановленому Законом та Регламентом.

Як показує практика конституційного судочинства, порушення встановлених Законом вимог до змісту і форми конституційного подання, доданих до нього матеріалів, може бути визнане Конституційним Судом підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі відповідно до пункту 2 статті 45 Закону або припинення такого провадження у порядку, встановленому § 51 Регламенту.

Зокрема, Конституційний Суд відмовив у відкритті конституційного провадження у справах за клопотанням суб'єктів права на конституційне подання у зв'язку з недотриманням вимог частини третьої цієї статті Закону, виходячи з таких підстав:

а) відсутність відомостей про наявність у особи, яка підписала конституційне подання, повноважень представника за законом або уповноваженого за дорученням, зокрема:

— секретаря Одеської міської ради (Ухвала від 15 листопада 2006 року №11-у)¹;

б) надання невірних або суперечливих даних щодо найменування правового акта, номера, дати прийняття, джерела опублікування (у разі публікації), конституційність якого (окремих

¹ <http://upiter/pls/wccu/P0051?lang=0&rej=0&pf5691=241&rik=1997>

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=89390>

його положень) оспорується чи який потребує офіційного тлумачення, зокрема:

— розбіжності переліку положень Конституції і Закону України «Про статус народного депутата України» у тексті конституційного подання та у підписних листах (Ухвала від 2 листопада 2004 року №68-у)¹;

— неправильне повне найменування, номер і дата прийняття Закону України «Про державну контрольно-ревізійну службу в Україні», які підлягали тлумаченню (Ухвала від 12 жовтня 2005 року № 32-у)²;

в) ненадання належного правового обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень) або необхідності в офіційному тлумаченні, зокрема:

— невизначення, яким саме статтям Конституції не відповідає положення статті 2 Закону України «Про порядок виділення в натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)», а лише наведення тексту першого речення частини першої статті 13 Конституції (Ухвала від 15 січня 2004 року № 1-у)³.

III. Частина третя коментованої статті встановлює вимогу щодо необхідності направлення до Конституційного Суду конституційного подання та матеріалів до нього у трьох примірниках.

Недотримання вимог до належного оформлення конституційного подання, документів та інших матеріалів до нього може бути підставою для відмови у відкритті конституційного провадження, у тому числі:

— неідентичність примірників конституційного подання (Ухвала від 14 липня 2001 року № 32-у)⁴;

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=66345>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=79176>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=56190>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33595>

— недостатня кількість народних депутатів, які підписали конституційне подання (Ухвала від 14 жовтня 1997 року № 45-у)¹;

— подання непрономерованих аркушів з підписами народних депутатів, з яких не можна визначити належність їх підписів саме до цього подання (Ухвала від 18 квітня 2002 року № 29-у)².

(Додатково див. коментар до частини другої статті 45 Закону.)

Стаття 40. Суб'єкти права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України

Суб'єктами права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом України у випадках, передбачених пунктом 1 статті 13 цього Закону, є Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Верховний Суд України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховна Рада Автономної Республіки Крим.

У цій статті Закону відтворено конституційний припис абзацу шостого частини першої статті 150 Конституції в частині, яка визначає перелік суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду з питань відповідності Конституції (конституційності) законів та інших правових актів Верховної Ради, актів Президента, актів Кабінету Міністрів, правових актів Верховної Ради АРК, зокрема, це:

— Президент, як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, дотримання Конституції, прав і свобод людини і громадянина;

— не менше як сорок п'ять народних депутатів, підписи яких повинні бути належним чином завірені Секретаріатом Верховної Ради та не підлягають відкликанню;

— Верховний Суд з питань конституційності законів і інших правових актів, у тому числі у порядку інцидентного контролю.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33351>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33641>

Зокрема, якщо суд загальної юрисдикції при розгляді справи встановлює, що підлягає застосуванню закон, який, на його переконання, є неконституційним і це може вплинути на правильність вирішення справи, він зупиняє провадження у справі і звертається до Верховного Суду з поданням щодо вирішення питання про направлення відповідного конституційного подання до Конституційного Суду (див. коментар до статті 83 Закону);

— Уповноважений з прав людини, як правило, щодо конституційності правових актів, які стосуються порушення прав і свобод людини і громадянина. Право Уповноваженого з прав людини на звернення до Конституційного Суду є важливим правозахисним інститутом, зважаючи на відсутність у вітчизняному законодавстві інституту конституційної скарги;

— Верховна Рада АРК з конституційним поданням з питань конституційності правових актів та щодо офіційного тлумачення положень Конституції та законів України. Згідно з частиною п'ятою Закону України «Про Верховну Раду Автономної Республіки Крим»¹ постанови та рішення Верховної Ради АРК приймаються на її засіданні відкритим або таємним голосуванням більшістю голосів депутатів від загального складу Верховної Ради АРК.

Наведений перелік суб'єктів права на конституційне подання є вичерпним і, як свідчить системний аналіз практики конституційного судочинства, порушення клопотання щодо конституційності законів та правових актів іншими суб'єктами унеможливує розгляд такого конституційного подання Конституційним Судом, наприклад:

— *порушення органом місцевого самоврядування питань про прийняття рішень Конституційним Судом про відповідність Конституції (конституційність) законів та інших правових актів* (Ухвала від 4 листопада 1998 року № 44-у)²;

— *відмови народних депутатів від підписів з мотивів невідповідності змісту конституційного подання їх волевиявленню, які прийняті Конституційним Судом до уваги, що призвело до*

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1998. — № 29. — Ст. 191.

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33447>

фактичної наявності підписів менш ніж 45 народних депутатів (Ухвала від 24 грудня 1997 року № 4-уп)¹.

(Додатково див. коментар до пункту 1 статті 45 Закону.)

Стаття 41. Суб'єкти права на конституційне подання з питань дачі висновків Конституційним Судом України

Суб'єктами права на конституційне подання з питань дачі висновків Конституційним Судом України у випадках, передбачених пунктами 2–6 статті 13 цього Закону, є:

за пунктом 2, 6 — Президент України;

за пунктом 3, 5, 6 — Верховна Рада України;

за пунктом 2 — Кабінет Міністрів України;

за пунктом 4 — Президент України, не менш як сорок п'ять народних депутатів України (підпис депутата не відкликається), Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Верховний Суд України, Кабінет Міністрів України, інші органи державної влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування (текст статті в редакції Закону від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

В абзаци другому, четвертому цієї статті Закону відтворено положення частини першої статті 151 Конституції, згідно з яким Конституційний Суд за поданням Президента або Кабінету Міністрів розглядає питання конституційності чинних міжнародних договорів та міжнародних договорів, поданих до Верховної Ради для ратифікації.

Наведений перелік є вичерпним, що унеможливує розгляд питань конституційності міжнародних договорів за зверненням інших суб'єктів права на конституційне подання, наприклад: при розгляді конституційного подання 50 народних депутатів про відповідність Конституції Закону про ратифікацію

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33301>

Угод щодо Чорноморського флоту Конституційний Суд установив, що *аналіз матеріалів справи в цій частині дає підстави для висновку, що порушені в конституційному поданні питання стосуються не самого Закону про ратифікацію, а тексту ратифікованих ним міжнародних договорів, тобто питань, щодо розгляду яких мають право звертатися інші суб'єкти* (Ухвала від 25 грудня 2000 року № 65-у)¹.

(Додатково див. коментар до глави 14 Закону.)

Зі змісту абзацу третього цієї статті Закону випливає, що Конституційний Суд надає висновки про дотримання процедури імпичменту Президента та відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції виключно за конституційним поданням Верховної Ради.

Згідно з абзацами другим, третім цієї статті Закону суб'єктами права на конституційне подання з питань дачі висновків Конституційним Судом про порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України є Президент і Верховна Рада. Відповідно до статті 98 Закону Конституційний Суд розглядає справи цієї категорії після ініціювання Верховною Радою питання про дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК.

Абзацом п'ятим цієї статті Закону визначено, що суб'єктами права на конституційне подання щодо тлумачення Конституції та законів України є Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів (підпис депутата не відкликається), Уповноважений з прав людини, Верховний Суд, Кабінет Міністрів, інші органи державної влади, Верховна Рада АРК, органи місцевого самоврядування.

Наведений перелік суб'єктів права на конституційне подання є **вичерпним**, його затвердження Законом впливає з припису статті 153 Конституції, за яким порядок організації та діяльності Конституційного Суду, процедура розгляду ним справ визначаються у законодавчому порядку.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33561>

Як свідчить практика конституційного судочинства, відсутність права на конституційне подання є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі згідно з пунктом 1 статті 45 Закону, наприклад:

— *конституційне подання не може бути доповнене або змінене за змістом одним народним депутатом* (Ухвала від 10 березня 1998 року № 9-у)¹;

— *керівник органу державної влади не може звертатися до Конституційного Суду без відповідного доручення цього органу, якщо йому такі повноваження не надано законом* (Ухвала від 23 березня 2000 року № 29-у)².

Стаття 42. Конституційне звернення

Конституційне звернення — це письмове клопотання до Конституційного Суду України про необхідність офіційного тлумачення Конституції України та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

У конституційному зверненні зазначаються:

1) *прізвище, ім'я, по батькові громадянина України, іноземця чи особи без громадянства, адреса, за якою особа проживає, або повна назва та місцезнаходження юридичної особи;*

2) *відомості про представника особи за законом або уповноваженого за дорученням;*

3) *статті (окремі положення) Конституції України або Закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом України;*

4) *обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції України або законів України;*

5) *дані щодо інших документів і матеріалів, на які посилаються суб'єкти права на конституційне звернення (копії цих документів і матеріалів додаються);*

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33411>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33513>

б) перелік документів та матеріалів, що додаються.

Конституційне звернення, документи та інші матеріали до нього подаються у трьох примірниках.

I. Конституційне звернення — це одна з двох встановлених статтею 38 Закону форм звернення до Конституційного Суду, яке подається у письмовій формі та містить клопотання про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи.

Конституційне звернення подається до Конституційного Суду суб'єктами, перелік яких визначено статтею 43 Закону (а саме: громадянами України, іноземцями, особами без громадянства та юридичними особами), **виключно з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України.**

Право на звернення до Конституційного Суду з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи, насамперед, впливає з положень Конституції, відповідно до яких права і свободи людини і громадянина захищаються судом (частина перша статті 55); іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами, а також несуть такі самі обов'язки, за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України (частина перша статті 26).

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду звернутися до єдиного органу конституційної юрисдикції з клопотанням про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина має право кожний громадянин (Ухвала від 20 грудня 2005 року № 31-у)¹.

II. Невідповідність конституційного звернення вимогам, які встановлено частиною другою статті 42 Закону, є підставою

для відмови у відкритті конституційного провадження у справі, або припинення такого провадження.

Рішення про невідповідність конституційного звернення зазначеним вимогам приймається Колегією суддів, Конституційним Судом у порядку, встановленому Законом, виходячи з такого:

а) необхідність посилання на конкретні статті (окремі положення) Конституції або закону України, тлумачення яких має бути дано Конституційним Судом, зокрема:

— посилання на главу Кримінально-процесуального кодексу України, а не конкретні положення статей цієї глави (Ухвала від 13 липня 1999 року № 41-у)¹;

— незазначення, яким саме положенням статті Конституції належить дати офіційне тлумачення, а отже, невстановлення їх зв'язку із застосуванням судами норм законів (Ухвала від 8 квітня 2004 року № 31-у)²;

б) ненадання належного правового обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції або законів України, зокрема:

— суб'єкт права на конституційне звернення не надав усіх необхідних документів та матеріалів, які б підтверджували неоднозначне застосування правової норми (Ухвала від 11 липня 1997 року № 34-у)³;

— пов'язання терміна, який підлягає офіційному тлумаченню, не з його мовним чи граматичним сенсом, а з колом осіб, які вступають у правовідносини (Ухвала від 27 квітня 2000 року № 1-уп)⁴;

— одночасне посилання на статті 39, 42 Закону, оскільки підстави, встановлені законодавством для конституційного подання і конституційного звернення, є різними (Ухвала від 8 липня 1999 року № 32-у)⁵;

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33494>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=60114>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33376>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33521>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33485>

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=78890>

в) недотримання суб'єктом права на конституційне звернення вимог щодо його належного оформлення, зокрема, наявність численних помилок змістовного характеру (Ухвала від 10 липня 1998 року № 36-у)¹.

(Додатково див. коментар до частини другої статті 45 Закону.)

Стаття 43. Суб'єкти права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції України та законів України

(назва статті 43 в редакції Закону від 19 березня 2009 року № 1168-VI)

Суб'єктами права на конституційне звернення з питань дачі висновків Конституційним Судом України у випадку, передбаченому пунктом 4 статті 13 цього Закону, є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Відповідно до частини другої статті 150 Конституції з питань, передбачених цією статтею (зокрема, офіційного тлумачення Конституції та законів України), Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Що стосується висновків, то їх надання Конституційним Судом передбачено Конституцією виключно у випадках, встановлених пунктом 28 частини першої статті 85, частинами першою, другою статті 151, статтею 159 Основного Закону.

Виходячи з викладеного та керуючись частиною третьою статті 8 Основного Закону, за якою норми Конституції є нормами прямої дії, Конституційний Суд встановив правило, згідно з яким із питань офіційного тлумачення Конституції та законів України єдиний орган конституційної юрисдикції приймає акт у формі рішення.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33435>

Ця стаття Закону визначає суб'єктами права на конституційне звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України громадян України, іноземців, осіб без громадянства та юридичних осіб. Юридична особа має діяти через свої статутні органи, діяльність яких розглядається як дії самої юридичної особи. Тому конституційне звернення від юридичної особи подається до Конституційного Суду через представника органу управління (чи керівника), якого визначено відповідно до закону статутом, положенням чи іншим установчим документом.

Суб'єкт права на конституційне звернення відповідно до пункту 2 частини другої статті 42 Закону саме у конституційному зверненні визначає свого представника в конституційному провадженні. Також Закон не передбачає передачі права на звернення до Конституційного Суду звернення іншій особі.

Стаття 44. Відкликання конституційного подання, конституційного звернення

Конституційне подання або конституційне звернення може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду України, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду України.

Процесуальна ухвала про припинення провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням, що відкликається, приймається на засіданні Конституційного Суду України.

Провадження у справі не може бути припинено внаслідок скасування акта, що є предметом розгляду, органом, що його видав, у разі якщо на розгляді зазначеної справи наполягає один із суб'єктів права на конституційне подання.

У справах за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України актів Кабінету Міністрів України відкликання конституційного подання не допускається

(статтю 44 доповнено частинами третьою та четвертою згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-IV)

I. Відповідно до частини першої цієї статті Закону конституційне подання або конституційне звернення може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні. Отже, зазначена норма Закону надає право суб'єктам права на конституційне подання (звернення) відкликати його, а для Конституційного Суду така письмова заява від зазначеного суб'єкта є однією з підстав для припинення провадження, крім передбачених статтею 45 Закону.

Відповідно до частини другої цієї статті Закону процесуальна ухвала про припинення провадження у справі за конституційним поданням (зверненням), що відкликається, приймається на засіданні.

Ця норма Закону **стосується лише тих конституційних подань (звернень)**, стосовно яких відкрито конституційне провадження у справі. Щодо ситуації, яка виникає **при підготовці до розгляду Конституційним Судом справ**, за якими письмова заява про відкликання конституційного подання надходить після прийняття Колегією суддів рішення про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, але до початку її розгляду на засіданні, то в таких випадках Конституційний Суд діяв таким чином.

1) Пунктом 4 резолютивної частини Ухвали Колегії суддів від 7 квітня 1998 року відмовлено у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Верховної Ради АРК щодо конституційності Постанови Верховної Ради «Про проведення позачергових виборів до Верховної Ради АРК» від 12 лютого 1998 року на підставі пункту 3 частини першої статті 45 Закону — невідомість Конституційному Суду питань, порушених у конституційному поданні.

Матеріали справи були направлені Голові Конституційного Суду для розгляду на засіданні.

27 травня 1998 року Голова Верховної Ради АРК надіслав до Конституційного Суду письмове рішення Верховної Ради АРК про відкликання конституційного подання.

Конституційний Суд Ухвалою від 9 липня 1998 року № 7-уп на підставі статті 44 Закону *припинив конституційне провадження у справі у зв'язку з відкликанням конституційного подання*¹.

2) Ухвалою від 11 лютого 1999 року Колегія суддів відмовила у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента щодо відповідності Конституції (конституційності) Постанови Верховної Ради «Про проект Закону України про внесення змін і доповнень до Закону України «Про податок на додану вартість»» від 3 червня 1998 року № 16-XIV у зв'язку з невідомістю Конституційному Суду питання, порушеного у конституційному поданні.

Відповідно до частини третьої статті 48 Закону матеріали направлено Голові Конституційного Суду для розгляду справи на засіданні.

Письмовою заявою від 12 жовтня 1999 року Президент відкликав зазначене конституційне подання.

Ухвалою від 12 січня 2000 року № 10-у Конституційний Суд, керуючись статтею 150 Конституції, частиною першою статті 44, частинами першою і четвертою статті 50 Закону, *припинив розгляд справи за цим конституційним поданням — у зв'язку з відкликанням Президентом конституційного подання*².

Можна зробити висновок, що правовим наслідком розгляду письмових заяв про відкликання конституційних подань (звернень) у разі, коли така заява надійшла до Конституційного Суду після винесення Колегією суддів ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, є **припинення розгляду справи** відповідною ухвалою Конституційного Суду.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33308>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33497>

II. З положень цієї статті Закону випливає, що відкликання конституційного подання, конституційного звернення за письмовою заявою суб'єкта, який направив його до Конституційного Суду, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні, є підставою як для припинення конституційного провадження у справі, так і для відмови у відкритті такого провадження. Наприклад, у квітні 1997 року Президент звернувся до Конституційного Суду з письмовою заявою про відкликання конституційного подання, оскільки Верховна Рада АРК погодилась із доводами Президента щодо невідповідності оскарженої ним постанови Верховної Ради АРК і прийняла відповідне рішення про її скасування, у зв'язку з чим відпали підстави для розгляду цієї справи Конституційним Судом.

Відповідно до статті 44 Закону конституційне подання може бути відкликано за письмовою заявою суб'єкта, який його направив до Конституційного Суду, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні Конституційного Суду. Оскільки письмова заява Президента була направлена до Конституційного Суду до дня розгляду справи на пленарному засіданні, конституційне провадження у справі підлягає припиненню (Ухвала від 8 травня 1997 року № 1-у)¹.

III. Згідно з частиною третьою коментованої статті конституційне провадження у справі не може бути припинено внаслідок скасування акта, що є предметом розгляду, органом, що його видав, у разі, якщо на розгляді зазначеної справи напускає один із суб'єктів права на конституційне подання.

Зі змісту цієї правової норми випливає, що вона може застосовуватися лише при розгляді справ за конституційними поданнями з питань конституційності або офіційного тлумачення правових актів, які на час відкриття конституційного провадження були чинними. При тому йдеться про конституційне подання, яке подано до Конституційного Суду принаймні двома суб'єктами права на звернення з цих питань.

Однак, як свідчить практика конституційного судочинства, як правило, Конституційний Суд розглядає справи за консти-

туційним поданням одного такого суб'єкта, за деякими винятками, зокрема, це справи, об'єднані в одне конституційне провадження у порядку, встановленому статтею 58 Закону.

Крім цього, за змістом статей 147, 150 Конституції юрисдикція Конституційного Суду поширюється *тільки на чинні нормативно-правові акти* (рішення від 22 травня 2008 року № 10-рп¹, від 26 червня 2008 року № 13-рп² тощо).

IV. Частиною четвертою цієї статті Закону встановлено виняток із визначеного частиною першою коментованої статті загального правила, за яким право відкликати конституційне подання (звернення) надано всім суб'єктам, які його направляють до Конституційного Суду, в будь-який час до дня розгляду на пленарному засіданні. А саме відкликання конституційного подання не допускається у справах за конституційним поданням Президента щодо відповідності Конституції актів Кабінету Міністрів.

Як випливає зі змісту цієї правової норми її застосування зумовлене двома обставинами:

— по-перше, суб'єктом права на конституційне подання з питання конституційності правового акта повинен бути глава держави;

— по-друге, повинна розглядатися справа з питання конституційності виключно акта Кабінету Міністрів.

Стаття 45. Підстави для відмови у відкритті конституційного провадження

Підставами для відмови у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України є:

1) відсутність встановленого Конституцією України, цим Законом права на конституційне подання, конституційне звернення;

2) невідповідність конституційного подання, конституційного звернення вимогам, передбаченим Конституцією України, цим Законом;

¹ <http://upiter/pls/wccu/P0051?lang=0&rej=0&pf5691=241&rik=1997>

¹ Офіційний вісник України. — 2008. — № 38. — Ст. 1272. — С. 22.

² Офіційний вісник України. — 2008. — № 52. — Ст. 1742. — С. 128.

3) наявність рішення Конституційного Суду України щодо конституційності аналогічного за змістом та юридичною силою акта, ухвали про відмову у відкритті провадження або ухвали про припинення провадження щодо такого акта *(частину першу статті 45 доповнено пунктом згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI)*;

4) невідомість Конституційному Суду України питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні.

Конституційний Суд України приймає рішення про відмову у відкритті провадження за конституційним поданням Президента України у справі щодо відповідності Конституції України акта Кабінету Міністрів України у разі, якщо питання щодо відповідності Конституції України такого акта Кабінету Міністрів України було предметом розгляду Конституційного Суду України, за наслідками якого Конституційний Суд України прийняв ухвали про відмову у відкритті провадження, про припинення конституційного провадження або про визнання акта Кабінету Міністрів України таким, що відповідає Конституції України.

У разі якщо на день звернення з конституційним поданням Президента України щодо конституційності акта Кабінету Міністрів України на розгляді Конституційного Суду України знаходиться справа щодо відповідності такого акта Кабінету Міністрів України Конституції України, Конституційний Суд України об'єднує провадження у справах за відповідними конституційними поданнями

(статтю 45 доповнено частинами другою та третьою згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

I. Положення частини першої цієї статті Закону визначають підстави для відмови у відкритті конституційного провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями.

Згідно з Законом процесуальну ухвалу про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді або про відмову у відкритті провадження приймають колегії суддів (див. комен-

тар до статей 48, 49 Закону) або Конституційний Суд на засіданні (див. коментар до статті 50 Закону).

Колегія суддів, Конституційний Суд при вирішенні питання про відкриття конституційного провадження у справі керується таким:

— звертатися з до Конституційного Суду можуть лише **суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення**, перелік яких визначено Конституцією та Законом;

— конституційне подання та конституційне звернення **повинно відповідати вимогам**, передбаченим Конституцією та Законом;

— питання, порушені у конституційному поданні, конституційному зверненні, **повинні бути підвідомчими** Конституційному Суду.

1) Конституцією та Законом визначено перелік суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду з питань, віднесених до повноважень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні.

Відповідно до Конституції Конституційний Суд розглядає питання конституційності законів та інших правових актів за поданням Президента, не менш як сорока п'яти народних депутатів, Верховного Суду, Уповноваженого з прав людини, Верховної Ради АРК (абзац шостий пункту 1 частини першої статті 150), дає висновки про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів України або міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість — за зверненням Президента або Кабінету Міністрів (частина перша статті 151), дає висновки: щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту — за зверненням Верховної Ради (частина друга статті 151); щодо відповідності статтям 157, 158 Конституції законопроектів про внесення змін до неї за поданням Верховної Ради, щодо порушення Верховною Радою АРК Конституції та законів України за поданням парламенту та глави держави.

Згідно із Законом суб'єктами права на конституційне подання з питань тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом є Президент, не менш як сорок п'ять народних

депутатів, Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Кабінет Міністрів, інші органи державної влади, Верховна Рада АРК, органи місцевого самоврядування (абзац третій частини першої статті 41); суб'єктами права на конституційне звернення з питань тлумачення Конституції та законів України Конституційним Судом є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Наведений перелік є вичерпним, що є підставою для Конституційного Суду **не розглядати** справи за конституційними поданнями (конституційними зверненнями), якщо вони надіслані неналежними суб'єктами.

Конституційний Суд у своїй практиці неодноразово це підтверджував:

— в Ухвалі від 5 червня 1997 року № 16-у зазначено, що *питання про відповідність указів Президента Конституції може розглядатися у Конституційному Суді лише за конституційним поданням не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду, Уповноваженого з прав людини, Верховної Ради АРК. Громадяни права на конституційне подання із зазначеного питання не мають, але ставити його вони можуть через Уповноваженого з прав людини*¹;

— в Ухвалі від 17 червня 1997 року № 22-у наголошено, що *з матеріалів конституційного звернення випливає, що автори конституційного звернення не ставлять питання про офіційне тлумачення норми Указу Президії Верховної Ради УРСР «Про утворення Закарпатської області в складі Української РСР» від 22 січня 1946 року, а клопочуть визнати його неконституційним. Щодо визнання конституційності чи неконституційності названого Указу, то статтею 150 Конституції та статтею 40 Закону окремо передбачено, хто може бути суб'єктом права на таке конституційне подання. Відповідно до статті 43 Закону громадяни України можуть виступати тільки суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України, а правом на конституційне подання вони не наділені*².

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33397>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33398>

2) Законом визначено перелік **обов'язкових вимог** до змісту конституційного подання та конституційного звернення (див. коментарі до статей 39, 42 Закону).

Як свідчить практика конституційного судочинства невідповідність конституційного подання (звернення) вимогам Конституції та законів України може полягати у такому:

а) відсутність посилання на конкретні положення Конституції, яким, на думку суб'єкта права на конституційне подання (звернення), не відповідають норми правового акта, конституційність якого оспорується або які саме положення Конституції чи законів України підлягають офіційному тлумаченню, зокрема:

— *посилання не на відповідні статті Конституції, а на визначення паю, зафіксоване в юридичному енциклопедичному словнику, та на низку указів Президента (Ухвала від 5 червня 2002 року № 30-у)*¹;

— *не визначено, в чому саме положення правового акта не відповідають статтям Конституції, а містяться лише припущення, що їх застосування може призвести до зниження рівня життя певних верств населення (Ухвала від 31 березня 2004 року № 24-у)*²;

— *посилання на норми Конституції, які регламентують загальні питання й не регулюють нормотворчу діяльність органів державної влади (Ухвала від 24 травня 2001 року № 26-у)*³;

б) ненаведення фактів, які б свідчили про неправомірне застосування правового акта органами державної влади, наприклад:

— *посилання на правові норми, які згідно з доданими матеріалами органами державної влади та судами не застосовувались (ухвали від 11 липня 1997 року № 33-у⁴, від 23 січня 2007 року № 1-у)*⁵;

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33642>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=60006>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33589>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33375>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=91194>

— фактичне вичерпання питання, яке було порушено у конституційному поданні (Ухвала від 6 листопада 2002 року № 59-у)¹;

в) надання суб'єктом права на конституційне подання (конституційне звернення) як правового обґрунтування неконституційності або необхідності в офіційному тлумаченні правових актів своєї власної інтерпретації його змісту або припущень щодо можливих наслідків його застосування, зокрема:

— сумнів у доцільності адміністративного арешту (Ухвала від 31 жовтня 2002 року № 56-у)²;

— інтерпретація Рішення Конституційного Суду (Ухвала від 25 лютого 2004 року № 17-у)³;

— припущення, що перехід до адресної грошової допомоги може призвести до зниження рівня життя певних верств населення, а відтак і до порушення прав людини (Ухвала від 13 квітня 2004 року № 32-у)⁴;

— твердження, що скорочення чисельності працюючих у сфері охорони здоров'я «вочевидь призведе до збільшення захворюваності та смертності населення» (Ухвала від 13 липня 2000 року № 53-у)⁵;

— невідповідність положень правового акта нормам законів України (Ухвала від 26 грудня 2000 року № 61-у)⁶;

г) поєднання в одному клопотанні питань, які відповідно до статей 39, 42 Закону повинні порушуватися у різних формах звернень до Конституційного Суду (у конституційних поданнях або у конституційних зверненнях), зокрема:

— надання аргументів щодо неконституційності норм правового акта, порушення клопотання про їх офіційне тлумачення (Ухвала від 15 травня 2001 року № 19-у)⁷;

— одночасне порушення клопотання про визнання неконституційними положень правового акта та про їх офіційне тлума-

чення (ухвали від 5 грудня 2002 року № 62-у¹, від 23 березня 2000 року № 27-у)²;

г) відсутність аргументів правового характеру, які б свідчили про порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи, зокрема:

— чіткого і зрозумілого формулювання правової норми (Ухвала від 11 липня 1997 року № 30-у)³.

3) До набуття чинності Законом від 19 березня 2009 року № 1168-V коментована стаття Закону не передбачала можливості для відмови у відкритті конституційного провадження у справі на підставі наявності раніше прийнятого акта Конституційного Суду. Тому в практиці Конституційного Суду посилення на те, що порушені у конституційному поданні (зверненні) питання вже були ним вирішені раніше, застосовувалося лише як додаткова інформація (Ухвала від 27 вересня 2005 року № 31-у)⁴.

Як впливає зі змісту цієї правової норми її застосування обумовлено певними обставинами, а саме: рішення, ухвали про відмову у відкритті або припинення конституційного провадження повинні бути прийняті стосовно питання **конституційності** аналогічного за змістом та юридичною силою правового акта.

Таким чином, положення пункту 3 частини першої статті 45 Закону не можуть застосовуватися при прийнятті Конституційним Судом рішення про відмову у відкритті або припинення конституційного провадження у справах з питань офіційного тлумачення положень Конституції та законів України.

4) Межі юрисдикції Конституційного Суду визначені у статті 150, статті 151, пункті 28 частини першої статті 85, статті 159 Конституції й конкретизовані частково у Законі (див. коментар до статті 13 Закону). Крім цього, за статтею 14 Зако-

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33671>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33670>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=59273>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=60275>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33548>

⁶ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33560>

⁷ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33582>

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33674>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33519>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33372>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=78890>

ну до повноважень Конституційного Суду **не належить** вирішення питань щодо законності актів органів державної влади, органів влади АРК (крім окремого винятку) та органів місцевого самоврядування, а також інших питань, віднесених до компетенції судів загальної юрисдикції (див. коментар до статті 14 Закону).

Керуючись зазначеними правовими нормами, Конституційний Суд сформулював певні правові позиції, відповідно до яких юрисдикція єдиного органу конституційної юрисдикції **не поширюється на вирішення питань:**

а) конституційності та офіційного тлумачення положень правових актів, які втратили чинність, зокрема у випадках, якщо:

– *суб'єкт права на конституційне подання не звернув увагу на те, що оскаржене ним положення правового акта було змінено* (Ухвала від 23 березня 2000 року № 28-у)¹;

– *зміни до правових актів було внесено під час розгляду конституційного подання в Конституційному Суді* (Ухвала від 31 січня 2007 року № 10-у)²;

– *порушуються питання застосування норми закону, який ще не набрав чинності* (Ухвала від 9 грудня 1998 року № 52-у)³;

Слід зазначити, що внесення змін до правових актів не виключає можливості звернення до Конституційного Суду з клопотанням щодо їх відповідності Конституції у новій редакції (Ухвала від 14 березня 2002 року № 7-у)⁴.

б) усунення суперечностей та колізій між законами та іншими нормативно-правовими актами, прогалин у законодавстві, у тому числі тих, що виникли в результаті визнання Конституційним Судом правових актів (окремих їх положень) неконституційними (Рішення від 25 березня 1998 року № 3-рп⁵, ухвали від 9 липня 1998 року № 35-у⁶, від 27 грудня 2001 року № 47-у тощо);

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33520>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=91380>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33551>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33619>

⁵ *Офіційний вісник України*. – 1998. – № 23. – С. 110.

⁶ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33434>

в) встановлення та перевірки певних обставин, з'ясування та дослідження фактів правопорушень, у тому числі шляхом проведення слідчих дій, зокрема:

– *ненадання доказів правового характеру щодо порушення встановленої Конституцією процедури прийняття законів* (Ухвала від 27 грудня 2001 року № 47-у)¹;

г) надання консультації та роз'яснень з питань застосування норм законодавства при вирішенні спорів, зокрема:

– *щодо застосування чи не застосування положень програм відчуження майна* (Ухвала від 13 січня 2005 року № 6-у)²;

– *застосування норм Конституції в конкретних ситуаціях* (Ухвала від 27 січня 2005 року № 11-у)³;

– *підтвердження конституційності закону чи іншого правового акта* (Ухвала від 9 лютого 1999 року № 1-у)⁴;

– *роз'яснення правил і порядку перегляду судових рішень у виключному провадженні* (Ухвала від 12 жовтня 2005 року № 34-у)⁵;

г) відповідності правових актів законам України, тобто порушення питання їх законності, зокрема:

– *у випадках, коли для вирішення порушеного питання необхідно перевірити відповідність положень правового акта законам* (ухвали від 28 березня 2007 року № 20-у⁶, від 15 жовтня 1997 року № 47-у⁷);

– *вирішення питання законності чи конституційності дій та актів пленуму і президії Вищого арбітражного суду України* (Ухвала від 20 квітня 1999 року № 9-у)⁸;

д) дослідження актів органів державної влади рекомендаційного характеру, зокрема:

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33609>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=67752>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=68340>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33456>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=79178>

⁶ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=93159>

⁷ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33351>

⁸ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33462>

— постанови Верховної Ради щодо рекомендації Генеральному прокурору України (Ухвала від 21 січня 2005 року № 2-у)¹;

— питання щодо економічної та соціальної оцінки правових актів (Ухвала від 16 січня 2004 року № 6-у)²;

е) конституційності або тлумачення правових актів, які не входять до переліку визначеного у відповідних положення Конституції та Закону, зокрема:

— постанови Секретаріату ВЦРПС (Ухвала від 11 липня 1997 року № 33-у)³;

є) порушень у конституційному поданні (зверненні), але вирішених у законодавчому порядку або у попередніх рішеннях Конституційного Суду (ухвали від 27 січня 2000 року № 15-у⁴, від 12 липня 2001 року № 31-у⁵, від 30 червня 2004 року № 54-у⁶ тощо);

ж) наявності підстав, які унеможливають прийняття Конституційним Судом рішення у справі, у тому числі:

— виникнення й розвиток конкретних правовідносин, у межах яких здійснюється реалізація виборчих прав громадян (Ухвала від 7 березня 2002 року № 2-уп)⁷;

— втрата чинності правовими актами, які знаходяться у системному зв'язку з оспорюваними (Рішення від 7 квітня 2004 року № 9-рп)⁸;

— питання політичної доцільності (Рішення від 30 січня 2002 року № 2-рп)⁹;

— втрата практичної необхідності (Рішення від 5 жовтня 2005 року № 6-рп)¹⁰.

II. Положеннями частини другої коментованої статті Закону конкретизовано порядок застосування пункту 3 частини першої цієї статті при розгляді питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента щодо відповідності Конституції акта Кабінету Міністрів України.

III. Частиною третьою статті 45 Закону встановлено правило, за яким у разі, якщо на день надходження конституційного подання Президента щодо конституційності акта Кабінету Міністрів на розгляді Конституційного Суду знаходиться справа щодо відповідності такого акта Кабінету Міністрів Конституції, Конституційний Суд об'єднує провадження у справах за відповідними конституційними поданнями.

Зазначене положення кореспондується зі статтею 58 Закону, згідно з якою в одне конституційне провадження у справі об'єднуються кілька конституційних подань (звернень) у разі, якщо вони стосуються одного питання.

Відповідно до § 23 Регламенту за необхідності Конституційний Суд на пленарному засіданні може винести ухвалу про роз'єднання одного або об'єднаних в одне конституційне провадження конституційних подань, якщо це спрощує розгляд справи.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=67745>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=56197>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33375>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33504>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33594>

⁶ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=62599>

⁷ Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 2. — С. 35.

⁸ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=60150>

⁹ Вісник Конституційного Суду України. — 2002. — № 1. — С. 14.

¹⁰ Офіційний вісник України. — 2005. — № 42. — Ст. 2661. — С. 88.

ГЛАВА 7 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ У КОНСТИТУЦІЙНОМУ СУДІ УКРАЇНИ

Стаття 46. Порядок конституційного провадження у справі

Відкриття провадження у справі у Конституційному Суді України за конституційним поданням чи конституційним зверненням ухвалюється Колегією суддів Конституційного Суду України або Конституційним Судом України на його засіданні.

Ухвала про відкриття конституційного провадження або про відмову у відкритті конституційного провадження приймається не пізніше одного місяця з дня надходження конституційного подання чи конституційного звернення до Конституційного Суду України

(статтю 46 доповнено новою частиною згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Справа, за якою відкрито конституційне провадження, розглядається Конституційним Судом України на пленарному засіданні у порядку та в строк, установлені цим Законом.

Дата розгляду справи Конституційним Судом України визначається Головою Конституційного Суду України.

У цій статті Закону визначено порядок конституційного провадження у справі.

I. Розгляд питання про відкриття конституційного провадження у справі віднесено до повноважень Колегії суддів (стаття 47 Закону). Повідомлення про засідання Колегії суддів та копії конституційних подань, конституційних звернень, необхідних матеріалів до них надаються суддям Колегії суддів не пізніше, ніж за три дні до її засідання (частина друга § 19 Регламенту).

Законом встановлено правила, за якими процесуальна ухвала Колегії суддів про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді за конституційними поданнями та конституційними зверненнями приймається більшістю голосів суддів, які входять до складу відповідної Колегії суддів (частина перша статті 48). У разі прийняття Колегією суддів процесуальної ухвали про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді, ця справа вноситься Головою Конституційного Суду на розгляд пленарного засідання (частина друга статті 48).

Як показує практика конституційного судочинства, Колегія суддів може прийняти рішення про відкриття конституційного провадження у справах за конституційними поданнями (зверненнями) як у цілому, так і з окремих питань, відмовивши у відкритті провадження щодо решти.

У разі, якщо Колегія суддів, розглянувши питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням (зверненням) рішення не прийняла, це питання виноситься на розгляд засідання.

Крім цього, Конституційний Суд також може ухвалити рішення про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням (зверненням) у разі його незгоди з рішенням Колегії суддів про відмову у відкритті такого провадження.

II. Частиною другою коментованої статті Закону встановлено місячний строк для прийняття Колегією суддів, Конституційним Судом рішення про відкриття або про відмову у відкритті конституційного провадження.

(Порядок обчислення процесуальних строків див. у коментарі до статті 57 Закону.)

III. Відповідно до статті 57 Закону строк провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями не повинен перевищувати трьох місяців; у разі провадження за конституційним поданням, яке визнано Конституційним Судом невідкладним, строк розгляду такого подання не повинен перевищувати одного місяця; строки конституційного провадження починають обчислюватися з дня прийняття процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі (див. коментар до статті 57 Закону).

Відповідно до § 26 Регламенту питання про визнання невідкладним конституційного провадження у справі за конституційним поданням розглядається на засіданні (пункт 1); суддя-доповідач, Колегія суддів з власної ініціативи або з підстав, передбачених Законом, направляють письмове клопотання про невідкладний розгляд справи за конституційним поданням Голові Конституційного Суду для винесення цього питання на засідання (пункт 2); на засіданні виносяться процесуальна ухвала про невідкладність конституційного провадження або про залишення клопотання без задоволення, за винятком, коли невідкладність конституційного провадження визначено Законом.

IV. Конституційний Суд на своїх пленарних засіданнях розглядає справи за конституційними поданнями (зверненнями), провадження в яких відкрито Колегією суддів або Конституційним Судом (частина перша статті 51 Закону).

Згідно з Регламентом скликання засідань належить до повноважень Голови Конституційного Суду (пункт 1 § 2); про дату скликання та порядок денний пленарного засідання керівник Секретаріату повідомляє суддів Конституційного Суду та його учасників (пункт 6 § 6); порядок денний пленарного засідання визначається Головою Конституційного Суду і затверджується на засіданні (пункт 7 § 6).

Стаття 47. Колегії суддів Конституційного Суду України

У складі Конституційного Суду України утворюються колегії суддів для розгляду питань щодо відкриття провадження у справах за конституційними поданнями та колегії суддів для розгляду питань щодо відкриття провадження у справах за конституційними зверненнями.

Рішення про утворення колегій суддів Конституційного Суду України, затвердження складу та призначення секретарів колегій суддів приймається на засіданні Конституційного Суду України протягом першого місяця кожного календарного року.

Секретар Колегії суддів призначається із числа суддів, які входять до складу Колегії, та очолює її.

I. Частиною першою цієї статті визначено, що у складі Конституційного Суду утворюються колегії суддів для розгляду питань щодо відкриття провадження у справі в Конституційному Суді.

Згідно з частиною першою статті 48, статтею 49 Закону Колегія суддів приймає рішення з питань, віднесених до її повноважень у формі процесуальних ухвал. Процесуальні ухвали Колегій суддів про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді або про відмову у відкритті такого провадження приймаються більшістю голосів суддів, які входять до складу Колегії суддів.

II. Відповідно до § 9 Регламенту на засіданні протягом першого місяця кожного календарного року утворюються колегії суддів для розгляду питань щодо відкриття провадження у справах за конституційними поданнями (зверненнями) та затверджується їх персональний склад (пункт 1); один і той самий суддя Конституційного Суду не може входити на постійній основі до складу двох і більше колегій суддів (пункт 2); суддя Конституційного Суду однієї Колегії суддів може бути залучений за рішенням Конституційного Суду до участі у роботі іншої у разі відсутності кворуму цієї Колегії суддів (пункт 3).

III. Згідно з § 4 Регламенту секретарі колегій суддів призначаються на засіданні на строк повноважень Колегій відкритим голосуванням із числа кандидатур, запропонованих судьями відповідної Колегії (пункт 1); протокол засідання про призначення секретарів колегій суддів передається в Архів, копія протоколу — у Відділ кадрів Секретаріату (пункт 2).

Секретар Колегії суддів відповідно до пункту 3 § 4 Регламенту:

- очолює Колегію та організовує її роботу з розгляду конституційних подань та конституційних звернень, які надійшли до Колегії суддів;
- головує на засіданні Колегії суддів;
- вносить пропозицію на засіданні про заміну судді-доповідача у справі в разі його неможливості брати участь у підготовці та розгляді матеріалів справи за конституційним поданням, конституційним зверненням;
- вносить на розгляд Конституційного Суду пропозицію щодо тимчасового введення до складу Колегії суддів судді Конституційного Суду з іншої при неможливості проводити протягом тривалого часу засідання Колегії через відсутність кворуму;
- звітує щоквартально про роботу Колегії суддів на засіданні;
- вирішує інші питання організації роботи Колегії суддів.

Стаття 48. Повноваження колегій суддів Конституційного Суду України щодо справ за конституційними поданнями

Колегія суддів Конституційного Суду України у справах за конституційними поданнями більшістю голосів суддів, які входять до її складу, приймає процесуальну ухвалу про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді України або про відмову у такому провадженні.

У разі прийняття Колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали про відкриття провадження у

справі в Конституційному Суді України ця справа вносить-ся Головою Конституційного Суду України на розгляд пленарного засідання Конституційного Суду України.

У разі прийняття Колегією суддів процесуальної ухвали про відмову у відкритті провадження в справі секретар Колегії суддів направляє матеріали Голові Конституційного Суду України для розгляду справи на засіданні Конституційного Суду України.

I. Частина перша коментованої статті визначає повноваження колегій суддів приймати процесуальні ухвали про відкриття або відмову у відкритті конституційного провадження.

Розгляду колегіями суддів питань щодо відкриття конституційного провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями передують стадія підготовки матеріалів, яку виконують відповідні працівники Секретаріату та суддя-доповідач. Порядок підготовки матеріалів справи до розгляду Колегією суддів визначено Регламентом.

Згідно з § 12 Регламенту конституційні подання (звернення), які можуть бути прийняті до розгляду Конституційним Судом, керівник Секретаріату разом із попередніми висновками подає для ознайомлення Голові Конституційного Суду, який направляє їх до відповідної Колегії суддів.

Кандидатура судді-доповідача у справі затверджується на засіданні Колегії суддів.

Суддя-доповідач у справі вивчає порушені в конституційному поданні, конституційному зверненні питання та готує матеріали на розгляд Колегії суддів.

Відповідно до § 13 Регламенту суддя-доповідач у справі:

- вирішує питання про витребування від суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення, відповідних органів, посадових осіб, громадян, зазначених у статті 19 Закону, необхідних документів, матеріалів, інших відомостей, що стосуються справи;

- дає доручення керівникам відповідних структурних підрозділів Секретаріату та встановлює строки їх виконання;

— направляє конституційні подання, конституційні звернення Управлінню правової експертизи Секретаріату для підготовки науково-експертного висновку у визначений строк; за необхідності може продовжити цей строк;

— залучає відповідних спеціалістів для консультацій, проведення перевірок, дослідження документів;

— вносить на засідання Колегії суддів пропозиції щодо призначення експертизи у справі чи залучення до участі в конституційному провадженні експертів, виклику посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом або уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд справи.

Суддя-доповідач у справі має вивчити конституційне подання, конституційне звернення упродовж не більше двох місяців з дня затвердження кандидатури судді-доповідача на засіданні Колегії суддів.

Зазначений строк може бути продовжений на засіданні Конституційного Суду за клопотанням судді-доповідача у справі чи секретаря Колегії суддів або за пропозицією Голови Конституційного Суду.

Протягом зазначеного строку суддя-доповідач у справі повинен передати на засідання Колегії суддів проект ухвали про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті провадження.

Наведені положення Регламенту не відповідають положенню частини другої статті 46 Закону (в редакції Закону від 19 березня 2009 року № 1168-VI), за яким ухвала про відкриття конституційного провадження або про відмову у відкритті конституційного провадження приймається не пізніше одного місяця з дня надходження конституційного подання чи конституційного звернення до Конституційного Суду.

Суддя-доповідач у справі вирішує питання про направлення копій конституційного подання, конституційного звернення, інших документів керівникові органу, посадовій особі, які прийняли оспорюваний правовий акт, з пропозицією викласти свої пояснення щодо порушених у поданні, зверненні питань (§ 13).

Регламентом передбачено, що після завершення вивчення та підготовки матеріалів конституційного подання, конституційного звернення секретар Колегії суддів за пропозицією судді-доповідача вносить ці матеріали на розгляд Колегії суддів для вирішення питання про відкриття конституційного провадження у справі чи про відмову у його відкритті; повідомлення про засідання Колегії суддів та копії конституційних подань, конституційних звернень, необхідних матеріалів до них вручаються суддям (§ 19).

Згідно з § 20 Регламенту засідання Колегії суддів проводяться у визначені для засідань дні. Засідання Колегії суддів є повноважним за умови участі в ньому не менше чотирьох суддів Колегії суддів (пункт 1); головує на засіданні Колегії суддів секретар Колегії суддів, а за його відсутності — суддя Конституційного Суду, старший за віком (пункт 2); засідання Колегії суддів протоколюється (пункт 3).

За результатами розгляду конституційних подань, конституційних звернень на засіданні Колегії суддів виноситься процесуальна ухвала про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у його відкритті.

У положеннях § 21 Регламенту встановлені певні вимоги до змісту і процедури прийняття процесуальної ухвали Колегії суддів, а саме: в ухвалі мають зазначатися найменування Колегії суддів, конституційне подання, конституційне звернення, що розглядалося, його суть, мотиви прийняття відповідного рішення (пункт 1); ухвала приймається більшістю голосів суддів, присутніх на засіданні Колегії суддів (пункт 2); ухвала виноситься окремо щодо кожного конституційного подання, конституційного звернення і підписується суддями Колегії суддів, які брали участь у засіданні та проголосували «за» і «проти» (пункт 3); якщо до дня розгляду на засіданні Колегії суддів конституційне подання, конституційне звернення за письмовою заявою суб'єкта, який його направив, відкликається, Колегією суддів виноситься відповідна процесуальна ухвала (пункт 4).

Водночас слід зазначити, що згідно з частиною другою цієї статті Закону Колегія суддів приймає процесуальну ухвалу

про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді або про відмову у його відкритті не більшістю голосів суддів, присутніх на засіданні Колегії суддів (як зазначено у пункті 2 § 21 Регламенту), а більшістю голосів суддів, які входять до її складу.

Після винесення процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі згідно з § 25 Регламенту матеріали справи оформляються Секретаріатом як судова справа.

Секретар Колегії суддів не пізніше десяти днів з дня винесення ухвали Колегії суддів про відмову у відкритті конституційного провадження направляє матеріали справи Голові Конституційного Суду для розгляду на засіданні (§ 24 Регламенту).

II. Частиною другою цієї статті Закону визначено, що у разі прийняття Колегією суддів процесуальної ухвали про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді ця справа вноситься Головою Конституційного Суду на розгляд пленарного засідання.

З цього випливає, що рішення Колегії суддів про відкриття конституційного провадження у справі не потребує затвердження Конституційним Судом. Після внесення Головою Конституційного Суду справи на розгляд пленарного засідання (у межах строків, визначених статтею 57 Закону) Конституційний Суд починає розгляд справи по суті.

Згідно з § 51 Регламенту, якщо в процесі пленарного засідання будуть виявлені підстави, передбачені статтею 45 Закону, щодо відмови у відкритті конституційного провадження, Конституційний Суд припиняє конституційне провадження у справі (див. коментар до статті 45 Закону).

III. За змістом частини другої цієї статті Закону, на відміну від рішення про відкриття конституційного провадження у справі, рішення Колегії суддів про відмову у відкритті провадження у справі підлягає затвердженню на засіданні.

Відповідно до статті 50 Закону прийнята Конституційним Судом на його засіданні процесуальна ухвала про відмову у

відкритті провадження у справі в Конституційному Суді є остаточною (частина третя).

У разі, якщо Конституційний Суд не підтримає рішення Колегії суддів про відмову у відкритті конституційного провадження у справі, він згідно з частиною другою статті 50 Закону приймає процесуальну ухвалу про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді і ця справа вноситься Головою Конституційного Суду на розгляд пленарного засідання.

Стаття 49. Повноваження колегій суддів Конституційного Суду України у справах за конституційними зверненнями

Колегія суддів Конституційного Суду України у справах за конституційними зверненнями приймає процесуальну ухвалу про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді України або про відмову у такому провадженні в порядку, встановленому статтею 48 цього Закону.

(Див. коментар до статті 48 Закону.)

Стаття 50. Засідання Конституційного Суду України

Конституційний Суд України на своїх засіданнях розглядає питання щодо відкриття провадження у справі в Конституційному Суді України у разі прийняття Колегією суддів Конституційного Суду України процесуальної ухвали про відмову у відкритті такого провадження.

У разі прийняття на засіданні Конституційного Суду України процесуальної ухвали про відкриття провадження у справі в Конституційному Суді України ця справа вноситься Головою Конституційного Суду України на розгляд пленарного засідання Конституційного Суду України.

Прийнята Конституційним Судом України на його засіданні процесуальна ухвала про відмову у відкритті провадження у справі в Конституційному Суді України є остаточною.

На засіданнях Конституційного Суду України розглядаються всі питання, що потребують вирішення Конституційним Судом України, крім тих, що вирішуються на його пленарних засіданнях, відповідно до цього Закону.

Засідання Конституційного Суду України є повноважним, якщо на ньому присутні не менше одинадцяти суддів Конституційного Суду України.

Рішення Конституційного Суду України на його засіданнях приймається, якщо за це рішення проголосувало більше половини суддів Конституційного Суду України, які брали участь у засіданні.

I. Конституційний Суд на засіданнях приймає рішення про відкриття або про відмову у відкритті конституційного провадження у разі, якщо колегія суддів відповідно до § 24 Регламенту прийняла процесуальну ухвалу про відмову у відкритті провадження або не може прийняти рішення з цього питання по суті. Якщо Колегією суддів прийнято процесуальну ухвалу про відкриття конституційного провадження, на засіданні розглядається питання про форму розгляду справи (пункт 2 § 30 Регламенту).

Згідно з § 7 Регламенту засідання скликається з ініціативи Голови Конституційного Суду, його заступників, Колегії суддів, постійних комісій чи не менше трьох суддів Конституційного Суду (пункт 3); засідання скликається не пізніше, ніж у двотижневий строк з дня надходження ініціативи про його скликання (пункт 4); про дату скликання і порядок денний засідання керівник Секретаріату доводить до відома суддів Конституційного Суду та його учасників (пункт 5); порядок денний засідання визначається Головою Конституційного Суду та затверджується на засіданні (пункт 6).

Конституційний Суд на своїх засіданнях розглядає питання щодо відкриття провадження у справі в Конституційному Суді у разі прийняття Колегією суддів процесуальної ухвали про відмову у відкритті такого провадження.

Якщо Конституційний Суд не погодився з рішенням Колегії суддів, то єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні

ухвалює рішення про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням, конституційним зверненням.

Крім того, питання про відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням (конституційним зверненням) виноситься на розгляд засідання Конституційного Суду у випадках, коли Колегія суддів, розглянувши зазначене питання, не прийняла рішення.

Відповідно до частини другої статті 46 Закону ухвала про відкриття конституційного провадження або про відмову у відкритті конституційного провадження приймається не пізніше одного місяця з дня надходження конституційного подання чи конституційного звернення до Конституційного Суду.

(Додатково див. коментар до статті 46 цього Закону.)

II. У частині другій коментованої статті передбачено, що Голова Конституційного Суду у разі прийняття на засіданні процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження, вносить справу на розгляд пленарного засідання. Згідно з § 31 Регламенту необхідно забезпечити її розгляд у строки, визначені статтею 57 Закону (див. коментар до статті 57 Закону).

Згідно зі статтею 51 Закону справи за конституційними поданнями та конституційними зверненнями, конституційне провадження за якими відкрито Колегією суддів або Конституційним Судом, розглядаються на пленарних засіданнях.

III. Частиною третьою статті 50 Закону встановлено правило, за яким процесуальна ухвала Конституційного Суду про відмову у відкритті конституційного провадження є остаточною.

Тобто на відміну від рішень та висновків, які є остаточними і оскарженню не підлягають (див. коментар до пункту 9 статті 65, пункту 8 статті 66 Закону), Закон де-факто припускає можливість оскарження процесуальної ухвали єдиного органу конституційної юрисдикції. Однак чинним законодавством процедуру такого оскарження не визначено.

Згідно із Законом України «Про Кабінет Міністрів України» від 16 травня 2008 року № 279-VI¹ винесення Конституційним Судом ухвали про відмову у відкритті провадження у справі за конституційним поданням Президента щодо відповідності Конституції акта Кабінету Міністрів відновлює дію цього акта (частина шоста статті 52).

IV. У частині четвертій коментованої статті визначено, що на засіданнях розглядаються всі питання, що потребують вирішення, крім тих, що вирішуються на його пленарних засіданнях. Перелік таких питань встановлено Регламентом.

Зокрема, відповідно до § 7 Регламенту Конституційний Суд на своїх засіданнях:

- затверджує Регламент, вносить зміни та доповнення до нього;
- затверджує Положення про Секретаріат, Архів, Бібліотеку та інші самостійні структурні підрозділи Конституційного Суду, вносить зміни та доповнення до них;
- призначає за поданням Голови Конституційного Суду керівника Секретаріату і приймає рішення про звільнення його з посади;
- приймає рішення про утворення постійних комісій, затверджує їх персональний склад;
- затверджує персональний склад колегій суддів та призначає секретарів колегій суддів;
- розглядає пропозиції щодо обсягу фінансування Конституційного Суду, затверджує проект кошторису на кожний фінансовий рік;
- затверджує структуру і штатний розпис Конституційного Суду;
- заслуховує інформацію Голови Конституційного Суду про використання бюджетних асигнувань;
- приймає рішення про дострокове звільнення з посади Голови Конституційного Суду та заступників Голови;

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 25. — Ст. 241. — С. 654.

— розглядає питання щодо припинення повноважень судді Конституційного Суду у випадках, передбачених пунктами 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9 статті 23 Закону;

— заслуховує не менше одного разу на рік інформацію керівника Секретаріату про діяльність Секретаріату, а також звіти секретарів колегій суддів;

— приймає за необхідності рішення про невідкладність відкриття конституційного провадження за конституційним поданням у конкретній справі;

— приймає рішення про персональний склад делегацій Конституційного Суду та їх керівників;

— дає згоду на призначення заступників керівника Секретаріату, керівників самостійних структурних підрозділів;

— вирішує інші питання, які не є предметом розгляду пленарного засідання.

V. На відміну від пленарного засідання, яке є повноважним за наявності не менш як дванадцяти суддів Конституційного Суду (частина третя статті 51 Закону), засідання є повноважним за наявності на ньому не менш як одинадцяти суддів Конституційного Суду.

VI. Рішення вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало **більше половини суддів Конституційного Суду, які брали участь у засіданні**, крім випадків, передбачених Законом та Регламентом.

До таких випадків, насамперед, належать:

— рішення про дострокове припинення повноважень Голови Конституційного Суду, заступника Голови, яке вважається прийнятим, якщо за нього проголосувало більшість від конституційного складу суддів Конституційного Суду (частина друга статті 24 Закону);

— про наявність або відсутність підстав щодо звільнення з посади судді Конституційного Суду та про прийняття Регламенту, а також внесення змін і доповнень до нього, які вважаються прийнятими, якщо за них проголосувало не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду (пункт 2 § 6, абзац другий пункту 1 § 76, пункт 3 § 77 Регламенту).

Стаття 51. Пленарні засідання Конституційного Суду України

Конституційний Суд України на своїх пленарних засіданнях розглядає справи, провадження в яких відкрито за конституційними поданнями та конституційними зверненнями, а також інші питання, віднесені до розгляду Конституційним Судом України на його пленарних засіданнях цим Законом.

На пленарних засіданнях Конституційним Судом України приймаються рішення у справах, передбачених пунктом 1 статті 13, та даються висновки у справах, передбачених пунктами 2–6 статті 13 цього Закону

(частина друга статті 51 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Пленарне засідання Конституційного Суду України є повноважним, якщо на ньому присутні не менше дванадцять суддів Конституційного Суду України.

Рішення Конституційного Суду України приймаються та його висновки даються на пленарному засіданні, якщо за них проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду України.

I. Частиною першою коментованої статті встановлено загальне правило, за яким Конституційний Суд розглядає справи по суті лише на пленарних засіданнях. Згідно з Регламентом розгляд справ на пленарному засіданні проводиться у формі усних та письмових слухань (§ 30 Регламенту).

Таким чином, на відміну від судів загальної юрисдикції, в яких судочинство здійснюється виключно у формі усних слухань, Регламент передбачає можливість проведення слухання справи не лише в усній, а й у письмовій формі. Форма слухання визначається процесуальною ухвалою Конституційного Суду, у якій можуть бути вирішені й інші питання щодо організаційного забезпечення пленарного засідання у справі.

Водночас Регламентом передбачено, що незалежно від форми розгляду справи пленарне засідання проводиться відкрито. Якщо розгляд справи на відкритому пленарному засіданні може призвести до розголошення державної або іншої таємниці, що охороняється законом, справа за ухвалою Конституційного Суду розглядається на закритому пленарному засіданні (пунктом 4 § 30 Регламенту).

Згідно з пунктом 3 § 30 Регламенту усні слухання є обов'язковими у випадках, коли для всебічного дослідження обставин справи та прийняття обґрунтованого рішення на пленарному засіданні необхідно безпосередньо заслухати учасників конституційного провадження.

Усні слухання можуть проводитися також за клопотанням суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення та органів, посадових осіб, конституційність правових актів яких оспорується або потребує офіційного тлумачення.

За ухвалою пленарного засідання може бути проведено усне слухання лише з окремих питань справи.

Письмові слухання справи здійснюються шляхом заслуховування та аналізу зібраних на попередніх стадіях конституційного провадження та залучених додатково в ході пленарного засідання матеріалів, документів, необхідних для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

II. Рішення про скликання пленарного засідання для початку розгляду справи за конституційним поданням, конституційним зверненням приймає Голова Конституційного Суду своїм розпорядженням. Пленарне засідання скликається з ініціативи Голови Конституційного Суду, його заступників, Колегії суддів та постійних комісій або не менше трьох суддів Конституційного Суду.

Пленарне засідання скликає Голова Конституційного Суду не пізніше, ніж у двотижневий строк з дня надходження ініціативи про його скликання.

Про дату скликання та порядок денний пленарного засідання керівник Секретаріату повідомляє суддів Конституційного Суду та учасників конституційного провадження.

Голова Конституційного Суду визначає порядок денний пленарного засідання, який затверджується на пленарному засіданні.

На пленарному засіданні головує Голова Конституційного Суду, за його відсутності — старший за віком заступник, а в разі відсутності і заступників — старший за віком суддя Конституційного Суду.

III. У частині першій коментованої статті визначено, що виключно на пленарних засіданнях Конституційний Суд розглядає справи, з яких відкрито конституційне провадження. Водночас згідно з цією ж нормою на пленарних засіданнях можуть розглядатися й інші питання.

Це положення конкретизовано у § 6 Регламенту, згідно з яким Конституційний Суд на своїх пленарних засіданнях:

- розглядає справи, ухвалює рішення і дає висновки у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями;
- затверджує положення про постійні комісії;
- приймає рішення про утворення тимчасових комісій, затверджує їх персональний склад і призначає голів цих комісій.

Пленарне засідання є повноважним, якщо на ньому присутні не менш як дванадцять суддів Конституційного Суду.

IV. Частиною четвертою коментованої статті встановлено правило, за яким Рішення, Висновок вважаються прийнятими, якщо за них проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду.

Залежно від питань, що вирішуються на пленарному засіданні, акти Конституційного Суду поділяються на процесуальні (щодо розгляду справ і вирішення конституційних спорів по суті) та непроцесуальні (які не стосуються розгляду справ).

Процесуальними актами Конституційного Суду є ухвали (в тому числі протокольні), рішення, висновки. Ухвали приймаються Конституційним Судом під час розгляду справ.

У разі припинення конституційного провадження у справі (§ 51 Регламенту) Конституційний Суд приймає ухвалу, що є актом, яким завершується розгляд справи.

Конституційний Суд ухвалює рішення і дає висновки іменем України (про юридичну природу рішень, висновків див. коментар до статей 61, 62 Закону).

Стаття 52. Порядок проведення пленарних засідань, засідань Конституційного Суду України

Порядок проведення пленарних засідань, засідань Конституційного Суду України встановлюється цим Законом та актами Конституційного Суду України, що регламентують організацію його внутрішньої роботи.

На пленарних засіданнях та на засіданнях Конституційного Суду України головує Голова Конституційного Суду України.

I. Пленарні засідання та засідання є основною формою його роботи, з огляду на це основні положення щодо їх організації та проведення врегульовані Законом, а саме: питання, які вирішуються на пленарних засіданнях та засіданнях, повноважність пленарних засідань (засідань), умови щодо прийняття рішень (статті 50, 51), відповідальність за порушення порядку проведення пленарних засідань (стаття 53) тощо.

Крім того, ці та інші питання щодо порядку проведення пленарних засідань та засідань згідно з частиною першою цієї статті деталізовано відповідними положеннями Регламенту.

Зокрема, Регламентом встановлюються такі загальні правила проведення пленарного засідання та етики поведінки учасників конституційного провадження:

— у призначений час головує на пленарному засіданні, перевіривши наявність кворуму, відкриває пленарне засідання і повідомляє, яка справа розглядається;

— судовий розпорядник доповідає про явку учасників конституційного провадження;

- головуючий на пленарному засіданні перевіряє повноваження учасників конституційного провадження;
- у разі неявки на пленарне засідання будь-кого з учасників конституційного провадження або відсутності у них належно оформлених повноважень головуючий ставить на обговорення питання про можливість розгляду справи;
- якщо Конституційний Суд визнає неможливим розгляд справи за обставин, зазначених у статтях 54, 55 та 72 Закону, розгляд справи відкладається за протокольною ухвалою (§ 35);
- пленарні засідання проводяться в урочистій обстановці;
- коли судді Конституційного Суду входять до Залу засідань, а також виходять з нього, всі присутні встають;
- учасники конституційного провадження дають пояснення, відповідають на запитання та ставлять запитання стоячи, лише після надання їм слова головуючим на пленарному засіданні;
- з дозволу головуючого учаснику конституційного провадження може бути надано можливість виступати, ставити запитання, відповідати на них сидячи;
- формами звернення до Конституційного Суду, головуючого на пленарному засіданні, суддів Конституційного Суду є, відповідно, слова: «Високий Суд», «Ваша честь», «шановний головуючий», «шановний суддя»;
- при зверненні до учасників конституційного провадження, а також при посиланні на цих осіб у виступах використовуються слова: «шановна сторона», «шановний представник сторони», «шановний свідок», «шановний експерт», «шановний...». У зверненні може називатися прізвище відповідного учасника конституційного провадження або його ім'я та по батькові;
- присутні в залі засідань учасники конституційного провадження, представники засобів масової інформації, громадяни зобов'язані:
 - ✓ поводити себе шанобливо до Конституційного Суду, учасників конституційного провадження та один до одного,

- ✓ виконувати розпорядження головуючого та вказівки судового розпорядника щодо дотримання порядку в ході пленарного засідання,
- ✓ не допускати під час пленарного засідання пересування по Залу засідань, розмов, реплік у будь-якій формі,
- ✓ не створювати будь-яких інших перешкод для нормального ходу пленарного засідання (§ 39).

II. Згідно з частиною другою коментованої статті Закону на пленарних засіданнях та засіданнях головує Голова Конституційного Суду. Виходячи з положень частини другої статті 22 Закону, § 39 Регламенту встановлено правило, що у разі відсутності Голови Конституційного Суду на пленарних засіданнях та засіданнях головує старший за віком заступник Голови, а у разі відсутності і заступників – старший за віком суддя Конституційного Суду.

Відповідно до § 35 Регламенту у призначений час головуючий на пленарному засіданні, перевіривши наявність кворуму, відкриває пленарне засідання і повідомляє, яка справа розглядається.

Судовий розпорядник доповідає про явку учасників конституційного провадження.

Головуючий на пленарному засіданні перевіряє повноваження учасників конституційного провадження.

За умови неявки на пленарне засідання будь-кого з учасників конституційного провадження або відсутності у них належно оформлених повноважень головуючий ставить на обговорення питання про можливість розгляду справи.

Далі згідно з § 38 Регламенту головуючий на пленарному засіданні роз'яснює учасникам конституційного провадження їхні права та обов'язки, передбачені у статтях 53, 54, 55 Закону і Регламенті.

У § 42 Регламенту встановлено загальні правила дослідження матеріалів справи. Дослідження матеріалів справи, яка розглядається на пленарному засіданні, починається з виступу судді-доповідача у справі.

Суддя-доповідач у справі доповідає Конституційному Суду про підстави для прийняття справи до розгляду і коротко викладає зміст матеріалів справи, відповідає на запитання суддів Конституційного Суду.

У разі потреби Конституційний Суд виносить протокольну ухвалу про порядок дослідження матеріалів справи. Установлений ухвалою порядок дослідження матеріалів справи може бути змінений лише самим Конституційним Судом.

Після дослідження матеріалів справи згідно з § 43 Регламенту Конституційний Суд заслуховує пояснення учасників конституційного провадження. За пропозицією головуючого на пленарному засіданні учасники конституційного провадження дають пояснення по суті матеріалів справи.

У Залі засідань Конституційного Суду учасники конституційного провадження не мають права використовувати свої виступи для політичних заяв, декларацій тощо. За порушення цього правила головуючий позбавляє слова винних осіб.

Після пояснень учасників конституційного провадження запитання ставлять судді Конституційного Суду, інші учасники, а в разі потреби — експерти з дозволу головуючого.

Після заслуховування пояснень учасників конституційного провадження Конституційний Суд може почати заслуховування показань свідків. Як свідчить практика Конституційного Суду, заслуховування показань свідків не є обов'язковою процедурою розгляду справи на пленарному засіданні і застосовується порівняно рідко. Згідно з § 44 Регламенту на пленарне засідання можуть бути запрошені як свідки особи, у яких є відомості чи матеріали, що мають значення для розгляду справи, про що приймається процесуальна ухвала.

Перед заслуховуванням показань свідків головуючий на пленарному засіданні встановлює їх особу, вік, рід занять, роз'яснює їхні права та обов'язки; попереджає їх про відповідальність згідно із законом за відмову надати інформацію, необхідні документи, матеріали та інші відомості або за їх умисне приховування, в тому числі за надання завідомо неправдивої інформації, документів, матеріалів та інших відомостей.

Після заслуховування пояснень учасників конституційного провадження та/або показань свідків Конституційний Суд може почати заслуховування висновку/висновків експерта. Згідно з § 45 Регламенту Конституційний Суд може запросити на пленарне засідання експерта для з'ясування питань, які мають значення для розгляду справи і потребують спеціальних знань.

Перед виступом експерта головуючий на пленарному засіданні встановлює його особу, вік, місце роботи, вчений ступінь, наукове звання і приводить його до присяги та попереджає про відповідальність згідно із законом за ухилення від надання пояснень, за відмову відповідати на поставлені запитання і давати завідомо неправдивий висновок.

Експерту роз'яснюються його права та обов'язки: знайомитися з дозволом Конституційного Суду з матеріалами справи, ставити запитання учасникам конституційного провадження, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, давати правдивий висновок.

Після викладення висновку експерт відповідає на запитання суддів Конституційного Суду, учасників конституційного провадження.

Далі згідно з § 48 Регламенту на пленарному засіданні з ініціативи суддів Конституційного Суду або за клопотанням учасників конституційного провадження можуть бути оголошені представлені ними документи. Власне, після дослідження документів завершується стадія дослідження матеріалів справи, і Конституційний Суд переходить до слухання заключних виступів сторін.

Відповідно до § 49 Регламенту головуючий надає сторонам — учасникам конституційного провадження право для заключного виступу. Сторонами конституційного провадження є суб'єкт конституційного подання та орган влади, правовий акт якого є предметом конституційного провадження.

Конституційним Судом може бути наданий сторонам час за їх клопотанням для підготовки до заключного виступу. Ні Законом, ні Регламентом не обумовлено, за яких обставин Конституційний Суд може надати сторонам час для підготовки до

заключного виступу; це здійснюється на розсуд Конституційного Суду, виходячи із складності справи, документів та інших матеріалів, що були предметом дослідження у ході пленарного засідання.

Сторона не має права посилатися у заключному виступі на документи та обставини, які не досліджувалися на пленарному засіданні.

Якщо Конституційний Суд після заключного виступу сторін визнає за необхідне з'ясувати додаткові обставини, які мають істотне значення для вирішення справи, або дослідити нові докази, то вносить ухвалу про поновлення розгляду справи (§ 50 Регламенту).

Згідно з § 32 Регламенту окремі учасники конституційного провадження визначаються як сторони конституційного провадження, а саме: суб'єкти права на конституційне подання, конституційне звернення, що звернулися до Конституційного Суду, та органи або посадові особи, якими були прийняті чи підписані правові акти, конституційність яких оспорюється.

Відповідно до інших положень Регламенту сторонам конституційного провадження надано певні привілеї перед іншими його учасниками. Зокрема, право на заключний виступ (§ 49), подання клопотання про роз'яснення рішень та висновків (§ 57) тощо.

Такий поділ учасників конституційного провадження не передбачено статтею 55 Закону і є таким, що не відповідає специфіці конституційного судочинства як суду права. Провадження у справах в Конституційному Суді на відміну від судового провадження у судах загальної юрисдикції не є змагальним процесом. Конституційний Суд ухвалює рішення не на користь сторін провадження, а на відповідність правового акта Конституції, надає офіційне тлумачення положень Конституції та законів, виходячи не з пояснень сторін або результатів їх дебатів, а керуючись змістом цих положень.

Якщо в ході судового розгляду на пленарному засіданні будуть виявлені підстави для відмови у відкритті конституційного провадження, передбачені у статті 45 Закону, Консти-

туційний Суд припиняє конституційне провадження у справі (§ 51 Регламенту).

Після визнання Конституційним Судом дослідження матеріалів справи завершеним, головуєчий на пленарному засіданні оголошує про перехід до закритої частини пленарного засідання (§ 52 Регламенту).

Стаття 53. Відповідальність за порушення порядку проведення пленарного засідання Конституційного Суду України

Головуючий на пленарному засіданні Конституційного Суду України забезпечує додержання порядку його проведення.

Учасники конституційного провадження та присутні у Залі засідань Конституційного Суду України попереджуються про необхідність додержання встановленого порядку.

У разі виявлення неповаги до Конституційного Суду України або перешкоджання проведенню його пленарного засідання порушник притягається до встановленої законом відповідальності.

Ухвала про притягнення до відповідальності приймається Конституційним Судом України за пропозицією головуєчого у Залі засідань Конституційного Суду України.

Порушник випроводжується із Залу засідань Конституційного Суду України.

Відповідно до вимог цієї статті Закону головуєчий на пленарному засіданні веде засідання, вживає заходів щодо забезпечення встановленого порядку розгляду справи, його повноти та всебічності, фіксації перебігу засідання, усунення з розгляду всього того, що не стосується справи.

У забезпеченні встановленого порядку головуєчому сприяє судовий розпорядник. Відповідно до § 40 Регламенту судовий розпорядник під час пленарного засідання підтримує встановлений порядок у Залі засідань, виконує розпорядження лише головуєчого.

Судовий розпорядник до початку пленарного засідання та під час перерви інформує службу, що здійснює пропуск до Залу засідань осіб, які бажають бути присутніми на пленарному засіданні, про наявність вільних місць у залі засідань. Коли судді Конституційного Суду входять до Залу засідань і виходять із нього, судовий розпорядник пропонує всім присутнім встати.

Судовий розпорядник має право робити зауваження присутнім у Залі засідань особам, вимагати від них дотримання встановленого порядку та вживати заходів щодо усунення порушень. Вимога судового розпорядника підтримувати порядок є обов'язковою для всіх присутніх.

У разі виявлення неповаги до Конституційного Суду або перешкоджання веденню пленарного засідання, до порушника вживаються заходи, передбачені законом.

Відповідно до § 36 Регламенту ухвала про притягнення порушника до відповідальності виноситься Конституційним Судом за пропозицією головуючого, якщо за неї проголосувало більше половини суддів Конституційного Суду, присутніх на пленарному засіданні.

Стаття 54. Забезпечення повноти розгляду справи Конституційним Судом України

Колегія суддів Конституційного Суду України під час підготовки справи, Конституційний Суд України в процесі провадження у справі мають право витребувати від Верховної Ради України, Президента України, Прем'єр-міністра України, Генерального прокурора України, суддів, органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, посадових осіб, підприємств, установ, організацій усіх форм власності, політичних партій та інших об'єднань громадян і окремих громадян необхідні документи, матеріали та інші відомості, що стосуються справи.

Колегія суддів Конституційного Суду України під час підготовки справи, Конституційний Суд України в процесі

провадження у справі в разі необхідності призначають експертизу в справі і вирішують питання щодо залучення до участі в конституційному провадженні експертів.

Колегія суддів Конституційного Суду України під час підготовки справи, Конституційний Суд України в процесі провадження у справі мають право викликати посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом та уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд справи.

Ухилення без поважних причин від явки у Колегію суддів Конституційного Суду України чи в Конституційний Суд України, а так само відмова надати необхідні документи, матеріали та інші відомості або їх умисне приховування тягнуть за собою відповідальність винних осіб за законом.

I. Згідно зі статтею 4 Закону діяльність Конституційного Суду ґрунтується на принципах верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень (див. коментар до статті 4 Закону).

З метою забезпечення зазначених принципів діяльності Конституційного Суду частиною першою цієї статті Закону Конституційному Суду, колегіям суддів надано право витребувати від органів державної влади, установ та організацій необхідні документи, матеріали та інші відомості, що стосуються справи.

Як правило, отримані відомості, матеріали, документи та інформація залучаються до матеріалів справи і використовуються як аргументи при підготовці проектів відповідних рішень.

II. Частиною другою цієї статті встановлено, що для вирішення певних питань під час конституційного провадження можуть призначатися експертизи та залучатися відповідні експерти.

Порядок виконання цих процесуальних дій визначено Регламентом. Зокрема, згідно з § 15 Регламенту для з'ясування обставин, які мають значення для справи і потребують

спеціальних знань, Колегія суддів, Конституційний Суд призначають експертизу, про що виноситься ухвала. В ухвалі визначаються питання, з яких експертиза повинна дати висновок.

Колегія суддів, Конституційний Суд за умови призначення експертизи заслуховують пропозиції запрошених на засідання Колегії суддів осіб, учасників конституційного провадження і враховують їх пропозиції при прийнятті рішення. В ухвалі Колегії суддів, Конституційного Суду про призначення експертизи зазначаються суть питання, з якого виноситься ухвала, мотиви призначення експертизи, питання, з яких потрібні висновки експертизи, а також експерт, експерти, яким доручається проведення експертизи.

У положеннях § 17 Регламенту визначено основні вимоги до змісту і форми висновку експертизи. Висновок експертизи повинен містити відомості про особу, осіб, які проводили експертизу, їх спеціальність, вчений ступінь, наукове звання, назву справи, з якої проводилася експертиза, відповіді на поставлені запитання, підпис експерта, експертів під висновком. Експерт, експерти, які під час проведення експертизи встановлять обставини, що мають значення для справи, але щодо яких їм не були поставлені запитання, можуть викласти свою думку про ці обставини у висновку експертизи.

Якщо експертиза проводилася групою експертів, узгоджений між ними висновок підписують усі експерти.

Колегією суддів, Конституційним Судом може бути призначена додаткова чи повторна експертиза у складі тих самих або інших експертів.

Питання, які стосуються порядку залучення експертів до участі у конституційному провадженні на пленарному засіданні, врегульовано положеннями § 45 Регламенту. Зокрема, якщо виникає необхідність з метою повного і об'єктивного розгляду справи для з'ясування питань, що мають значення для розгляду справи і потребують спеціальних знань, Конституційний Суд може запросити на пленарне засідання експерта.

Перед виступом експерта головуєчий на пленарному засіданні встановлює його особу, вік, місце роботи, вчений ступінь, наукове звання, приводить його до присяги, попере-

джає про відповідальність за законом за ухилення від надання пояснень, відмову відповідати на поставлені запитання і давати завідомо неправдивий висновок.

Експерту роз'яснюються його права та обов'язки: знайомитись з дозволу Конституційного Суду з матеріалами справи, ставити запитання учасникам конституційного провадження, заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів, давати правдивий висновок. Після викладення висновку експерт відповідає на запитання суддів Конституційного Суду, учасників конституційного провадження.

III. У частині третій коментованої статті встановлено порядок залучення до участі у слуханні справи учасників конституційного провадження. З урахуванням особливостей і складності справи, особливостей питань, що є предметом судового розгляду, Конституційний Суд може викликати експертів, свідків, громадян (див. коментар до статті 52 Закону).

IV. Частиною четвертою цієї статті Закону визначено, що ухилення без поважних причин від явки у Колегію суддів чи в Конституційний Суд, а так само відмова надати необхідні документи, матеріали та інші відомості або їх умисне приховування тягнуть за собою відповідальність винних осіб за законом.

Водночас чинним законодавством **не визначено**, яку саме відповідальність несуть порушники конституційного провадження.

Стаття 55. Учасники конституційного провадження

Учасниками конституційного провадження є суб'єкти права на конституційне подання і конституційне звернення, їхні представники, а також залучені Конституційним Судом України до участі у розгляді справи органи та посадові особи, свідки, експерти та перекладачі.

Неявка з поважної причини учасника конституційного провадження на пленарне засідання або на засідання Кон-

ституційного Суду України може бути підставою для відкладення розгляду справи.

У разі повторної неявки з поважної причини учасника конституційного провадження на пленарне засідання або на засідання Конституційного Суду України Конституційний Суд України може прийняти рішення про розгляд справи на відповідному засіданні за його відсутності.

У разі неявки без поважної причини учасника конституційного провадження Конституційний Суд України приймає рішення за його відсутності.

У частині першій цієї статті Закону визначено перелік осіб, які можуть брати участь у конституційному провадженні. Наданий перелік є вичерпним. Виходячи зі змісту коментованої правової норми, учасники конституційного провадження поділяються на тих, участь яких є обов'язковою, та таких, що залучаються Конституційним Судом у разі потреби.

До першої групи належать суб'єкти права на конституційне подання та конституційне звернення, до другої — органи державної влади та місцевого самоврядування, їх посадові особи, свідки, експерти та перекладачі.

Відповідно до статті 72 Закону Конституційний Суд обов'язково залучає до участі в провадженні у справі представників органів влади, конституційність актів яких оспорується.

Учасники конституційного провадження мають рівні процесуальні права та обов'язки, а саме: знайомитися з матеріалами справи, давати усні та письмові пояснення, викладати свої думки з питань, що розглядаються; ставити з дозволу головуючого запитання іншим учасникам конституційного провадження, заявляти клопотання, а також користуватись іншими правами, передбаченими Законом та Регламентом.

Експерти, свідки та інші особи, участь яких повинна сприяти об'єктивному і повному розгляду справи, зобов'язані з'являтися на пленарні засідання, давати правдиві пояснення, надавати документи, матеріали та інші відомості, необхідні для всебічного розгляду справи. Відмова від їх надання та умисне

приховування тягне за собою відповідальність винних осіб за законом (§ 34 Регламенту).

У Залі засідань Конституційного Суду учасники конституційного провадження **не мають права** використовувати свої виступи для політичних заяв, декларацій тощо.

Згідно з положеннями частин другої, третьої, четвертої цієї статті Конституційному Суду надано право вирішувати питання про відкладення розгляду справи або розгляд справи за умови неявки будь-якого учасника конституційного провадження як із поважних, так і без поважних причин.

Стаття 56. Мова конституційного провадження

У Конституційному Суді України провадження ведеться, рішення, ухвали приймаються та оприлюднюються, висновки даються та оприлюднюються державною мовою

(частина перша статті 56 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, мають право користуватися послугами перекладача.

Про свої наміри користуватися послугами перекладача учасники конституційного провадження своєчасно повідомляють Конституційний Суд України.

У частині першій статті 10 Конституції встановлено, що українська мова має статус державної. Під державною (офіційною) мовою розуміється мова, якій державою надано правовий статус обов'язкового засобу спілкування в усіх публічних сферах суспільного життя.

Публічними сферами, в яких застосовується державна мова, є, насамперед, сфери здійснення повноважень органами законодавчої, виконавчої та судової влади, іншими державними органами та органами місцевого самоврядування (мова роботи, актів, діловодства і документації, мова взаємовідносин цих органів тощо). До сфер застосування державної мови можуть бути віднесені також інші сфери, які відповідно до частини

п'ятої статті 10 та пункту 4 частини першої статті 92 Конституції визначаються законами.

Зокрема, відповідно до чинних законів питання застосування української мови визначено щодо: розгляду звернень громадян; діяльності Збройних сил України та Національної гвардії України; видання друкованої продукції, призначеної для службового та ужиткового користування, що розповсюджується через державні підприємства, установи та організації (бланки, форми, квитанції, квитки, посвідчення, дипломи тощо); висвітлення діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування в Україні засобами масової інформації; оформлення митних документів тощо.

Порядок застосування мов згідно з пунктом 4 частини першої статті 92 Конституції визначається виключно законами України. Володіння українською мовою є однією з обов'язкових умов для зайняття відповідних посад (статті 103, 127, 148 Конституції). Шляхом конституційного та законодавчого закріплення унормовується застосування української мови як державної.

Відповідно до § 33 Регламенту учасники конституційного провадження, які не володіють державною мовою, повинні своєчасно заявити клопотання про участь перекладача у розгляді справи (пункт 1); питання про участь перекладача вирішується до початку розгляду справи на засіданні (пункт 2).

Право учасників конституційного провадження на забезпечення перекладача належним чином гарантується і є складовою принципу їх рівності у процесі.

Суди гарантують право громадян щодо використання ними в судовому процесі рідної мови або мови, якою вони володіють, відповідно до Конституції та законів України.

Таким чином, Основним Законом закладено конституційні основи для використання української мови як мови судочинства та одночасно гарантовано рівність прав громадян у судовому процесі за мовною ознакою (Рішення від 22 квітня 2008 року № 8-рп)¹.

¹ Офіційний вісник України. — 2008. — № 33. — Ст. 1102. — С. 61.

Стаття 57. Строки конституційного провадження

Строк провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями не повинен перевищувати трьох місяців

(частина перша статті 57 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

У разі провадження за конституційним поданням, яке визнано Конституційним Судом України невідкладним, строк розгляду такого подання не повинен перевищувати одного місяця

(частину третю статті 57 виключено згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Строк провадження у справах за конституційними зверненнями не повинен перевищувати шести місяців.

Строки конституційного провадження починають обчислюватися з дня прийняття процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі.

I. Згідно із Законом питання про відкриття конституційного провадження у справах за конституційними поданнями (зверненнями) віднесено до повноважень колегій суддів (статті 47, 48, 49), а також може вирішуватися на засіданнях Конституційного Суду (стаття 50).

Законом визначено, що справа за конституційним поданням розглядається Конституційним Судом невідкладно за підстав, передбачених статтями 75, 83, 96, 98). У всіх інших випадках рішення про визнання конституційного провадження невідкладним приймається Конституційним Судом виходячи з обставин справи.

Відповідно до § 26 Регламенту питання про визнання невідкладним конституційного провадження у справі за конституційним поданням розглядається на засіданні водночас із розглядом питання про форму слухання. Суддя-доповідач, Колегія суддів з власної ініціативи або з підстав, передбачених статтею 83 Закону, направляють письмове клопотання про

невідкладний розгляд справи за конституційним поданням Голові Конституційного Суду для винесення цього питання на засідання; на засіданні виносяться процесуальна ухвала про невідкладність конституційного провадження, відкритого за конституційним поданням, або про залишення клопотання без задоволення, за винятком, коли невідкладність конституційного провадження визначено відповідно до Закону; ухвала про невідкладність конституційного провадження у справі за конституційним поданням може бути винесена Конституційним Судом при призначенні судді-доповідача у справі.

II. Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI встановлено однакові строки провадження у справах за конституційними поданнями та конституційними зверненнями (не більше трьох місяців), на відміну від попередньої редакції Закону, за якою строк конституційного провадження у справах за конституційними зверненнями не повинен був перевищувати шість місяців. Окрім цього, частиною першою статті 70 Закону встановлено правило, згідно з яким копії рішень і висновків надсилаються наступного робочого дня після їх офіційного оприлюднення суб'єкту права на конституційне подання чи конституційне звернення, з ініціативи якого розглядалася справа, до Міністерства юстиції України, а також до органу влади, що прийняв правовий акт, який був предметом розгляду в Конституційному Суді.

Таким чином, у Законі визначено лише граничні строки розгляду справ Конституційним Судом. Строки вирішення питань процесуального характеру визначено Регламентом, зокрема:

– скликання засідань, пленарних засідань не пізніше, ніж у двотижневий строк з дня надходження ініціативи про його скликання (§ 6, 7 Регламенту);

– невідкладне проведення попередньої перевірки конституційних подань, конституційних звернень на предмет відповідності формальним вимогам Закону (статтям 13, 14, 38–43) відповідним підрозділом Секретаріату (§ 10 Регламенту);

– підготовка попереднього висновку щодо конституційних подань, конституційних звернень протягом п'ятнадцяти календарних днів (§ 11 Регламенту);

– вручення суддям Колегії суддів повідомлення про засідання та копій конституційних подань, конституційних звернень, необхідних матеріалів не пізніше, ніж за три дні до дня засідання Колегії суддів (§ 19 Регламенту);

– направлення Голові Конституційного Суду матеріалів справи Колегією суддів не пізніше десяти днів у разі прийняття процесуальної ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі (§ 25 Регламенту);

– підписання Рішення, Висновку не пізніше семи днів від дня прийняття Рішення, надання Висновку у справі (§ 53 Регламенту).

Крім цього, відповідно до частини другої статті 46 Закону ухвала про відкриття конституційного провадження або про відмову у відкритті конституційного провадження приймається не пізніше одного місяця з дня надходження конституційного подання чи конституційного звернення до Конституційного Суду України.

III. Частиною третьою статті 57 Закону виключено згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI.

IV. У частині четвертій коментованої статті визначено порядок обчислення процесуальних строків лише у загальних рисах. Строки конституційного провадження обчислюються з дня прийняття процесуальної ухвали про відкриття конституційного провадження у справі.

Порядок обчислення процесуальних строків визначається статтями 68–70 Цивільного процесуального кодексу від 18 березня 2004 року 1618-IV¹, статтею 103 Кодексу адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV² тощо.

Однак положення цих законодавчих актів необхідно застосовувати диференційовано з урахуванням особливостей конституційного судочинства. Загалом перебіг строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язаний його початок.

Стаття 58. Об'єднання конституційних проваджень

У разі якщо до Конституційного Суду України надійшло кілька конституційних подань, конституційних звернень, що стосуються того самого питання, вони об'єднуються в одне конституційне провадження у справі.

За цією статтею Закону у разі надходження до Конституційного Суду кількох конституційних подань, конституційних звернень, що стосуються того самого питання і щодо яких відкрито конституційні провадження у справах, вони об'єднуються в одне конституційне провадження.

Відповідно до § 22 Регламенту рішення про об'єднання конституційних проваджень приймається ухвалою Колегії суддів або Конституційного Суду.

Крім цього, згідно з Регламентом у разі потреби Конституційний Суд на пленарному засіданні може винести ухвалу про роз'єднання одного або об'єднаних в одне конституційне провадження конституційних подань, конституційних звернень в окремі конституційні провадження, якщо це спрощує розгляд справи (§ 23).

Стаття 59. Відшкодування витрат учасникам конституційного провадження

Витрати учасників конституційного провадження відшкодовуються з бюджетних коштів за рішенням Конституційного Суду України.

Аналіз коментованої статті свідчить, що учасники конституційного провадження, які залучаються з ініціативи Конституційного Суду, мають право порушувати клопотання перед

Конституційним Судом про відшкодування їхніх витрат з бюджетних коштів.

Однак це правило не може поширюватися на учасників конституційного провадження, які за своїм процесуальним становищем та офіційним статусом здійснюють владні функції.

Якщо суб'єктом конституційного звернення є фізична чи юридична особа, то вона може клопотати перед Конституційним Судом про відшкодування відповідних витрат.

У практиці Конституційного Суду зазначене положення Закону **не застосовувалося**, але у разі виникнення необхідності відшкодування витрат учасникам конституційного провадження, це питання має вирішуватися відповідно до чинного законодавства.

Зокрема, порядок і розміри відшкодування витрат учасникам провадження за справами у судах загальної юрисдикції визначено інструкцією «Про порядок і розміри відшкодування витрат та виплати винагороди особам, що викликаються до органів дізнання, досудового слідства, прокуратури, суду або до органів, у провадженні яких перебувають справи про адміністративні правопорушення, та виплати державним науково-дослідним установам судової експертизи за виконання їх працівниками функцій експертів і спеціалістів», затвердженою Постановою Кабінету Міністрів від 1 липня 1996 року № 710¹.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40. — Ст. 492. — С. 1530.

² Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35. — Ст. 446. — С. 1358.

¹ Офіційний вісник України. — 2007. — № 48. — Ст. 1970. — С. 44.

Стаття 60. Державне мито

Конституційне подання або конституційне звернення надсилається до Конституційного Суду України без стягнення державного мита.

Якщо неодноразове направлення конституційного подання, конституційного звернення з того самого питання, що вже розглядалось у Конституційному Суді України, є зловживанням правом, Конституційний Суд України після прийняття рішення про відмову у відкритті провадження у справі може прийняти рішення про стягнення з суб'єкта права на конституційне подання, конституційне звернення державного мита у розмірі, встановленому законом.

I. Частиною першою коментованої статті встановлюється правило, за яким звернення до Конституційного Суду незалежно від його процесуальної форми не обкладається митом.

Це пояснюється тим, що Конституційний Суд, вирішуючи конституційно-правові спори, забезпечує публічний інтерес, який відображає баланс між інтересами держави та приватними інтересами. Як свідчить досвід зарубіжних конституційних судів, саме у забезпеченні публічного інтересу вбачається одне з основних завдань конституційного судочинства.

II. Натомість частиною другою коментованої статті встановлюються винятки із загального правила та юридичні підстави щодо стягнення державного мита до суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення, які зловживають правом. Зокрема, у разі неодноразових звернень з одного й того самого питання, яке вже розглядалось Конституційним Судом і з якого було прийнято відповідне рішення (рішення, висновок або процесуальна ухвала).

У практиці Конституційного Суду положення частини другої цієї статті не застосовувалися, але надання Законом можливості застосовувати державне мито у розмірі, встановленому законом, є гарантією недопущення зловживання правом з боку суб'єктів права на конституційне подання, конституційне звернення.

На цей час порядок обчислення та сплати державного мита встановлено декретом Кабінету Міністрів від 21 січня 1993 року № 7-93¹.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 13. — Ст. 113.

ГЛАВА 8

РІШЕННЯ І ВИСНОВКИ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Стаття 61. Рішення Конституційного Суду України

Конституційний Суд України за результатами розгляду справ щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України приймає рішення

(частина перша статті 61 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Конституційний Суд України може визнати неконституційним правовий акт повністю або в окремій його частині.

У разі якщо в процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції України інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі, і які впливають на прийняття рішення чи дачу висновку у справі, Конституційний Суд України визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними.

I. Частиною першою статті 61 визначено одну з процесуальних форм правових актів Конституційного Суду, що приймаються за результатами розгляду справ про консти-

туційність законів та інших правових актів. Конституційний Суд приймає рішення за результатами розгляду справ з питань, вирішення яких належить до його повноважень щодо здійснення конституційного контролю за правовими актами, в порядку як абстрактного (див. коментар до глав 9–11, 13 Закону), так і інцидентного контролю (див. коментар до глави 12 Закону).

Крім того, згідно з Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI Конституційний Суд приймає рішення з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України. Це узгоджується з частиною другою статті 150 Конституції та відповідає сталій практиці конституційного судочинства.

Рішення є правовим актом органу судової влади, в якому офіційно закріплена його правова позиція з питань матеріального і процесуального права. Рішення має специфічні ознаки.

По-перше, воно по суті є **владним приписом**. Як акт судової влади Рішення характеризується тим, що:

— виноситься від імені України колегіальним судовим органом, до складу якого входять особи, які наділені згідно із Конституцією та Законом повноваженнями щодо участі у розгляді справ при здійсненні конституційного судочинства;

— при прийнятті Рішення судді є незалежними і підпорядковуються лише Конституції, Закону та власному сумлінню;

— Рішення діє безпосередньо і є обов'язковим до виконання для всіх органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів владних повноважень, фізичних та юридичних осіб;

— Рішення виражає остаточний результат вирішення конституційно-правового спору.

По-друге, за своєю природою Рішення поєднує в собі ознаки як правозастосовного, так і правовстановлюючого правового акта.

Це пояснюється тим, що, з одного боку, в ході розгляду конкретної справи Конституційний Суд застосовує Конституцію та виявляє конституційний зміст правового акта, що є предметом конституційного контролю. З другого — з метою належного обґрунтування своєї правової позиції Конституційний Суд

інтерпретує, тлумачить Конституцію, що є основою його правової позиції з конкретної справи.

По-третє, Рішення ухвалюються згідно з особливою процедурою розгляду справ, яка є відмінною від порядку цивільного, господарського, адміністративного, кримінального судочинства. Стосовно актів судів загальної юрисдикції Конституційний Суд має прерогативу щодо визначення преюдиціальності своїх рішень.

(Див. коментар до статті 74 Закону.)

II. Припис частини другої цієї статті Закону впливає з положень статті 152 Конституції, відповідно до яких закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції або якщо була порушена встановлена Конституцією процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності (частина перша); закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність (частина друга).

Встановлення таких правил є **традиційним** для органів конституційної юрисдикції. Адже визнання правових актів неконституційними повністю є рідкісним явищем у конституційній практиці.

III. Частиною третьою цієї статті Закону встановлено правило, згідно з яким Конституційний Суд у разі, якщо в процесі розгляду справи за конституційним поданням чи конституційним зверненням виявлено невідповідність Конституції інших правових актів (їх окремих положень), крім тих, щодо яких відкрито провадження у справі, і які впливають на прийняття рішення чи дачу висновку у справі, визнає такі правові акти (їх окремі положення) неконституційними.

Тобто у законодавчому порядку єдиному органу конституційної юрисдикції, власне, надано повноваження поширювати функцію конституційного контролю на правові акти (їх окремі положення), щодо яких не було звернення відповідних

суб'єктів (перелік яких визначено в абзаці шостому частини першої статті 150 Конституції). При цьому рішення про застосування конституційного контролю до правового акта (його окремих положень) Конституційний Суд уповноважений приймати виходячи з суб'єктивної оцінки того, чи впливають зазначені правові норми на прийняття рішення, надання висновку у справі.

Тобто частиною третьою статті 61 Закону **конкретизовано повноваження** Конституційного Суду, що, з огляду на діючий у державі принцип верховенства права, є допустимим, виходячи з такого.

По-перше, вирішення Конституційним Судом питання щодо конституційності правового акта, яке виникло при перевірці конституційності правового акта, що є об'єктом конституційного контролю, забезпечує єдність системи права.

По-друге, надання таких повноважень Конституційному Суду є правомірним у контексті права особи на судовий захист (частина перша статті 55 Конституції).

Слід також зазначити, що в положеннях цієї частини статті йдеться не тільки про справи за конституційними поданнями, але й справи за конституційними зверненнями, тобто письмовими клопотаннями до Конституційного Суду про необхідність офіційного тлумачення Конституції та законів України з метою забезпечення реалізації чи захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також прав юридичної особи (частина перша статті 42 Закону).

Відповідно до статті 43 Закону суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи.

Тобто опосередковано Законом надано повноваження Конституційному Суду розглядати питання неконституційності правових актів (окремих їх положень) **за зверненням суб'єктів, які не входять до вичерпного переліку, визначеного Конституцією.**

Згідно з частиною першою статті 152 Конституції закони та інші правові акти за рішенням Конституційного Суду визна-

ються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Конституції.

З цього приводу в Законі зроблено уточнення, яке впливає з припису частини другої статті 19 Конституції, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України, та встановлює, що неконституційність правового акта може полягати і у перевищенні конституційних повноважень при його прийнятті (останній абзац статті 15).

(Додатково з цього питання див. коментар до статті 15 Закону.)

Стаття 62. Висновок Конституційного Суду України

Конституційний Суд України дає висновки у справах з питань:

офіційного тлумачення Конституції України та законів України

(абзац другий частини першої виключено згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI);

про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість;

щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту;

щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції України;

щодо порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України

(стаття 62 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

1. У коментованій статті встановлено процесуальну форму актів Конституційного Суду, які ухвалюються в результаті роз-

гляду справ, — висновки. Їх особливість полягає в тому, що вони є актами у справах, пов'язаних із виконанням єдиним органом конституційної юрисдикції функції **попереднього конституційного контролю**. Правова позиція Конституційного Суду, викладена у Висновку, може бути підставою для зупинення певної конституційної процедури та взята за основу при прийнятті відповідного рішення компетентним органом влади (зокрема, про ратифікацію міжнародного договору, про імпичмент Президента).

Як свідчить системний аналіз положень Конституції, Висновок є актом судової влади, обов'язковим до виконання (див. коментар до статті 69 Закону).

1.1. Згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI зі статті 62 Закону виключено абзац другий, за яким Конституційний Суд дає висновки з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України. Відповідно до статті 150 Конституції до повноважень Конституційного Суду, зокрема, належить офіційне тлумачення Конституції та законів України (пункт 2 частини першої); з питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені (частина друга).

На виконання цього конституційного припису у конституційному судочинстві застосовується правило, за яким з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України Конституційний Суд **приймає рішення, а не дає висновки**.

Таким чином, положення статті 62 Закону в цій частині приведено у відповідність до Конституції.

1.2. За частиною першою статті 151 Конституції Конституційний Суд за зверненням Президента або Кабінету Міністрів дає висновки про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість.

Особливості конституційного провадження за цими справами визначені Законом (див. коментар до глави 14 Закону).

1.3. Згідно з частиною другою статті 151 за зверненням Верховної Ради Конституційний Суд дає висновок щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту.

Вимоги до звернення Верховної Ради та особливості конституційного провадження за цими справами встановлено Законом та Регламентом Верховної Ради (див. коментар до глави 15 Закону).

1.4. Відповідно до статті 159 Конституції Конституційний Суд дає висновки щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції положенням статей 157 і 158 Конституції (див. коментар до глави 17 Закону).

1.5. Пунктом 28 частини першої статті 85 Конституції Конституційний Суд дає висновки щодо порушення Верховною Радою АРК Конституції та законів України, що є обов'язковою умовою для прийняття Верховною Радою рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК.

(Див. коментар до глави 18 Закону.)

Стаття 63. Прийняття рішень і дача висновків Конституційним Судом України

Рішення приймаються, висновки даються Конституційним Судом України поіменним голосуванням шляхом опитування суддів Конституційного Суду України.

Пропозиції суддів Конституційного Суду України до проекту рішення чи висновку голосуються у порядку надходження.

Судді Конституційного Суду України не мають права утримуватися від голосування.

Рішення і висновки Конституційного Суду України мотивуються письмово, підписуються окремо судьями Консти-

туційного Суду України, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття, та оприлюднюються. Вони є остаточними і не підлягають оскарженню.

Підписання суддею Конституційного Суду України рішення, висновку Конституційного Суду України є обов'язковим.

У положеннях цієї статті Закону визначено порядок формування та прийняття рішень і висновків. Встановлені ними правила ґрунтуються на визначених статтею 4 Закону основних принципах діяльності Конституційного Суду — верховенства права, незалежності, колегіальності, рівноправності суддів, гласності, повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Вимоги щодо поіменного голосування, обов'язкового голосування пропозицій, унеможливлення утримання від голосування та обов'язковості підписання суддею Конституційного Суду рішень, висновків кореспондуються з положенням частини другої статті 19 Закону, за яким до повноважень судді Конституційного Суду належить участь у розгляді справ.

Порядок формування та прийняття рішень, висновків Конституційним Судом деталізовано відповідними положеннями Регламенту. Зокрема, відповідно до § 53 Регламенту:

— рішення у справі приймається, висновок дається Конституційним Судом **на закритій частині** пленарного засідання за участю суддів Конституційного Суду, які брали участь у розгляді справи (пункт 1);

— на закриту частину пленарного засідання вноситься проект рішення, висновку у справі, підготовлений суддею-доповідачем на основі матеріалів справи, досліджених Конституційним Судом у процесі її розгляду (пункт 2);

— кожний суддя Конституційного Суду, який бере участь у розгляді справи, має право подати власний проект рішення, висновку у справі або перелік питань, які визначають суть рішення, висновку (пункт 3);

— у разі надходження кількох проектів рішень, висновків у справі Конституційний Суд приймає за основу один з них (пункт 4);

— схвалені більшістю суддів Конституційного Суду відповіді на питання, які визначають суть рішення, висновку у справі, є основою для доопрацювання суддею-доповідачем проекту рішення, висновку (пункт 5);

— на закритій частині пленарного засідання судді Конституційного Суду вільно викладають свої думки з питань, що обговорюються, вносять пропозиції, поправки до проекту рішення, висновку у справі; тривалість та кількість виступів суддів Конституційного Суду на закритій частині пленарного засідання не обмежується (пункт 6);

— пропозиції та поправки суддів Конституційного Суду до проекту рішення, висновку у справі вносяться у письмовій формі, голосування по кожній з них проводиться окремо; суддя Конституційного Суду може на будь-якій стадії обговорення проекту рішення, висновку у справі зняти свою пропозицію чи поправку (пункт 7);

— на голосування в цілому ставиться проект рішення, висновку у справі, підготовлений з **урахуванням пропозицій та поправок, які одержали найбільшу кількість голосів суддів**. Голосування проводиться поіменно шляхом опитування суддів Конституційного Суду (пункт 8);

— рішення, висновки підписуються не пізніше семи днів від дня їх прийняття (надання) судьями Конституційного Суду (пункт 9);

— закрита частина пленарного засідання стенографується і протоколюється; протокол і стенограма закритої частини пленарного засідання не розголошуються і зберігаються окремо від матеріалів справи (пункт 10);

— у протоколі закритої частини пленарного засідання фіксуються лише питання, які ставилися на голосування, та результати голосування; для ведення протоколу закритої частини запрошується секретар судового засідання; протокол підписують усі судді Конституційного Суду, які були присутні на закритій частині пленарного засідання (пункт 11);

— виступи суддів Конституційного Суду на закритій частині пленарного засідання **не протоколюються, не фіксуються технічними засобами і не можуть бути розголошені судьями Конституційного Суду** (пункт 12).

Стаття 64. Окрема думка судді Конституційного Суду України

Окрема думка судді Конституційного Суду України, який підписав рішення чи висновок Конституційного Суду України, викладається суддею Конституційного Суду України у письмовій формі і додається до рішення чи висновку Конституційного Суду України.

Цим положенням Закону передбачено право судді Конституційного Суду висловити окрему думку з приводу прийнятих рішень, висновків. За змістом цієї статті окрема думка судді Конституційного Суду, яка викладена письмово, є невід'ємною частиною відповідного акта Конституційного Суду. Наведений перелік актів єдиного органу конституційної юрисдикції є вичерпним, що унеможливує додавання окремої думки судді Конституційного Суду до інших актів Конституційного Суду, у тому числі процесуальних ухвал.

Надання суддею Конституційного Суду окремої думки з приводу прийнятих рішень, висновків кореспондується з частиною четвертою статті 19 Закону, за якою суддя Конституційного Суду має право публічно висловлювати свою думку щодо тих справ, у яких Конституційним Судом прийнято рішення чи дано висновок.

Юридична природа окремих думок суддів є новелою вітчизняного законодавства. Як свідчить практика діяльності міжнародних судів та конституційних судів зарубіжних країн, є різні типи окремих думок суддів. **До першої групи** належать окремі думки суддів, які висловлюють принципову згоду з рішенням суду, однак наводять іншу правову аргументацію; **до другої групи**, — які частково погоджуються із змістом рішень суду; **до третьої групи**, — які голосували проти ухваленого судового рішення. Оскільки Конституційний Суд ухвалює свої рішення, висновки колегіально, окремі думки не можуть розголошувати публічно хід дискусії, що мала місце між судьями при їх прийнятті.

Таким чином, окремі думки суддів Конституційного Суду містять доктринальні погляди на окремі аспекти справи, яка бу-

ла на розгляді Конституційного Суду. Як свідчить зарубіжний досвід, окремі думки суддів інколи служать основою для перегляду правових позицій органами конституційної юрисдикції.

Слід також зазначити, що як впливає зі змісту статті 64 Закону висловлювати окрему думку щодо Рішення, Висновку Конституційного Суду має право лише той суддя Конституційного Суду, який брав участь у розгляді справи та підписав зазначений акт єдиного органу конституційної юрисдикції.

Відповідно до § 56 Регламенту суддя Конституційного Суду, який підписав Рішення, Висновок, має право викласти у письмовій формі свою окрему думку у справі, незалежно від того, голосував він за чи проти його прийняття (надання), у семиденний строк від дня голосування.

Стаття 65. Зміст рішення Конституційного Суду України

Рішення Конституційного Суду України містить:

- 1) найменування рішення, дату і місце прийняття, його номер;
- 2) персональний склад суддів Конституційного Суду України, які брали участь у розгляді справи;
- 3) перелік учасників судового засідання;
- 4) зміст конституційного подання;
- 5) повну назву, дату прийняття, порядковий номер, за яким органом, посадовою особою прийнято правовий акт, конституційність якого розглядається;
- 6) положення Конституції України, якими керувався Конституційний Суд України при прийнятті рішення;
- 7) мотивувальну частину рішення;
- 8) резолютивну частину рішення;
- 9) обов'язкове зазначення того, що рішення Конституційного Суду України є остаточним і оскарженню не підлягає.

1. З положень статті 65 Закону впливає, що її норми містять обов'язкові вимоги до змісту певних актів пленарних засідань Конституційного Суду, а саме: рішень у справах за кон-

ституційними поданнями. Однак, як зазначалося в коментарі до частини першої статті 62 Закону, в практиці конституційного судочинства склалося правило, за яким Конституційний Суд з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України приймає також рішення (а не надає висновки).

Таким чином, вимоги статті 65 Закону поширюються не тільки на рішення у справах за конституційними поданнями щодо неконституційності правових актів, а й на рішення у справах за конституційними поданнями (зверненнями) з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України.

1.1. Рішення складається з чотирьох частин: вступної, описової, мотивувальної та резолютивної.

У вступній частині зазначаються: найменування Рішення, дата і місце прийняття, його номер; персональний склад суддів Конституційного Суду, які брали участь у розгляді справи; перелік учасників судового засідання.

До описової частини заносяться: зміст конституційного подання; повна назва, дата прийняття, порядковий номер, за яким органом прийнято правовий акт, конституційність якого розглядається або положення якого підлягають офіційному тлумаченню, а також питання, порушені у конституційному поданні чи конституційному зверненні. Крім цього, в описовій частині можуть викладатися правові позиції органів державної влади та їх посадових осіб щодо питань, порушених у конституційному поданні, конституційному зверненні, висновки науковців та спеціалістів тощо.

У мотивувальній частині відображаються: положення Конституції, якими керувався Конституційний Суд при прийнятті рішення; аргументація його правової позиції.

Резолютивна частина повинна містити: відповіді на порушені у конституційному поданні, конституційному зверненні питання, у разі потреби — приписи щодо виконання Рішення та про те, що воно є остаточним, оскарженню не підлягає і має бути опубліковано в офіційних виданнях.

Відповідно до практики конституційного судочинства рішення, як правило, мають дві назви:

— повну назву, у якій зазначаються форма звернення до Конституційного Суду (конституційне подання чи конституційне звернення), суб'єкт права на конституційне подання (звернення) та питання, які ним порушуються;

— скорочену назву, яка записується у дужках та пояснює суть питання, яке розглядалося Конституційним Судом.

Цим же положенням статті 65 Закону визначено, що в Рішенні зазначається дата його прийняття та номер.

Згідно зі статтею 12 Закону Конституційний Суд знаходиться у місті Києві. Пленарні засідання Конституційного Суду, на яких приймаються рішення у справах за конституційними поданнями (зверненнями), проводяться у Залі засідань Конституційного Суду. Можливості проведення виїзних пленарних засідань Конституційного Суду Законом і Регламентом **не передбачено**.

1.2. Відповідно до пункту 2 цієї статті Закону у Рішенні зазначається персональний склад суддів Конституційного Суду, які брали участь у розгляді справи.

Така вимога впливає насамперед зі статусу Конституційного Суду як колегіального органу, повноважність якого приймати відповідні рішення залежить від наявності кворуму. Зокрема, пленарне засідання є повноважним, якщо на ньому присутні не менше дванадцяти суддів Конституційного Суду. Рішення приймаються на пленарному засіданні, якщо за них проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду.

Згідно з практикою конституційного судочинства в Рішенні зазначається не тільки персональний склад суддів Конституційного Суду, які брали участь у розгляді справи, а й відомості про те, хто з цих суддів голосував за прийняте рішення і хто — проти.

1.3. Вимога пункту 3 статті 65 Закону щодо надання в Рішенні переліку учасників конституційного провадження кореспондується з положенням статті 4 Закону, за яким діяльність Конституційного Суду ґрунтується, зокрема, на принципі повного і всебічного розгляду справ.

Для цього у зазначеному переліку обов'язково вказується, кого представляє учасник конституційного провадження, його посада, прізвище, ім'я та по батькові.

Виступи учасників конституційного провадження або їх відповіді на запитання стенографуються і в разі необхідності дістають своє відображення у тексті Рішення.

З цього приводу слід також зазначити, що відповідно до Регламенту (§ 30) розгляд справи на пленарному засіданні може бути здійснено також у формі письмового слухання, що не передбачає запрошення на це засідання учасників конституційного провадження. В таких випадках у Рішенні, як правило, зазначаються правові позиції органів державної влади, їх посадових осіб, органів місцевого самоврядування, інших установ і організацій, до яких у ході підготовки та розгляду справи суддя-доповідач, Колегія суддів, Конституційний Суд зверталися за отриманням інформації або наданням пояснень щодо питань, які розглядалися у справі.

1.4. Дотримання принципу повного і всебічного розгляду справ також забезпечується вимогою пункту 4 статті 65 Закону, згідно з якою в Рішенні повинен наводитися зміст конституційного подання (звернення), а саме — вказуватися:

— перелік питань, які порушуються суб'єктом права на конституційне подання (звернення);

— обставини, які на думку суб'єкта права на конституційне подання (звернення) є підставами для звернення до Конституційного Суду;

— правове обґрунтування твердження про неконституційність правового акта чи його окремих положень або необхідність в офіційному тлумаченні положень Конституції або законів України.

1.5. Відповідно до пункту 5 цієї статті Закону в Рішенні зазначаються повна назва, дата прийняття, порядковий номер, за яким органом, посадовою особою прийнято правовий акт, щодо якого розглядається питання конституційності або здійснюється офіційне тлумачення.

Слід зазначити, що викладене кореспондується з нормою пункту 3 частини другої статті 39 Закону, відповідно до якої конституційне подання має містити повне найменування, номер, дату прийняття, джерело опублікування (у разі публікації) правового акта, конституційність якого (окремих його положень) оспорується чи який потребує офіційного тлумачення.

У такий спосіб у законодавчому порядку унеможлиблюються судові помилки щодо об'єктів конституційного контролю, що є надзвичайно важливим, враховуючи специфіку конституційного судочинства, яка, зокрема, полягає у тому, що відповідно до частини другої статті 152 Конституції закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність.

Що стосується офіційного тлумачення Конституції та законів України, то, виходячи з положень частини другої статті 150 Конституції, згідно з якою рішення є обов'язковими до виконання, можна дійти висновку, що органи державної влади та їх посадові особи повинні застосовувати витлумачені Конституційним Судом положення правових актів відповідно до такого тлумачення.

1.6. Пунктом 6 цієї статті Закону встановлено правило, за яким у Рішенні обов'язково зазначаються положення Конституції, якими керувався Конституційний Суд при його прийнятті. Запровадження такого правила зумовлене, зокрема, тим, що Конституційний Суд, здійснюючи свої повноваження щодо судового конституційного контролю, забезпечує верховенство Конституції як Основного Закону на території України.

1.7. Відповідно до статті 4 Закону діяльність Конституційного Суду ґрунтується, зокрема, на принципі обґрунтованості прийнятих ним рішень. Мотивувальна частина Рішення повинна забезпечувати дотримання саме цього принципу організації діяльності Конституційного Суду, для чого в ній зазначаються: питання, порушені суб'єктом права на конституційне подання

та правове обґрунтування необхідності їх вирішення саме Конституційним Судом; позиції учасників конституційного провадження; обставини та факти, які встановлено Конституційним Судом у ході розгляду справи; аналітичний огляд положень правових актів і правових позицій Конституційного Суду та інші відомості, на підставі яких Конституційний Суд України прийняв рішення у справі, що розглядалася.

1.8. У резолютивній частині рішення, яка відповідно до пункту 8 цієї статті Закону є структурною складовою цього акта Конституційного Суду, єдиним органом конституційної юрисдикції дається відповідь на питання, порушені у конституційному поданні (зверненні).

У разі, якщо Конституційний Суд визнав правовий акт таким, що не відповідає Конституції повністю чи в окремій частині, в резолютивній частині Рішення на виконання припису частини другої статті 152 Конституції зазначається, що правовий акт або його окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом відповідного рішення.

1.9. Крім цього, відповідно до пункту 9 статті 65 Закону та на виконання положення частини другої статті 150 Конституції в резолютивній частині Рішення обов'язково зазначається, що воно є остаточним і оскарженню не підлягає.

На забезпечення дотримання принципу гласності, на якому, зокрема, ґрунтується діяльність Конституційного Суду згідно зі статтею 4 Закону, в резолютивній частині Рішення також зазначається, що воно має бути опубліковане у «Віснику» та інших офіційних виданнях.

Стаття 66. Зміст висновку Конституційного Суду України

Висновок Конституційного Суду України містить:

- 1) найменування висновку, дату і місце дачі висновку, його номер;

- 2) персональний склад суддів Конституційного Суду України, які брали участь у розгляді справи;
- 3) перелік учасників судового засідання;
- 4) зміст конституційного подання, конституційного звернення;
- 5) положення Конституції України, якими керувався Конституційний Суд України при дачі висновку;
- 6) мотивувальну частину висновку;
- 7) резолютивну частину висновку;
- 8) обов'язкове зазначення того, що висновок Конституційного Суду України є остаточним і оскарженню не підлягає.

Конституційний Суд надає висновки про відповідність Конституції чинних міжнародних договорів або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту; про порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України та про відповідність законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Основного Закону.

На виконання пункту 2 частини першої статті 150 Конституції в конституційному судочинстві застосовується правило, за яким Конституційний Суд з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України приймає рішення, а не дає висновки. Таким чином, висновки можуть даватися Конституційним Судом лише у справах за конституційними поданнями.

Щодо інших вимог до змісту цього акта Конституційного Суду див. коментар до статті 65 Закону.

Стаття 67. Офіційне оприлюднення ухвал, рішень і висновків Конституційного Суду України

Рішення і висновки Конституційного Суду України підписуються не пізніше семи днів після прийняття рішення, дачі висновку.

Ухвали, рішення і висновки Конституційного Суду України разом з окремою думкою суддів Конституційного Суду України протягом наступного робочого дня після їх підписання оприлюднюються на офіційному веб-сайті Конституційного Суду України і направляються Президенту України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України.

Рішення і висновки Конституційного Суду України разом з окремою думкою суддів Конституційного Суду України публікуються у «Віснику Конституційного Суду України» та в інших офіційних виданнях України

(стаття 67 в редакції Закону від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

I. Частиною першою статті 67 Закону встановлено семиденний термін для підписання судьями Конституційного Суду прийнятого Рішення або наданого Висновку. Згідно з встановленими у Конституційному Суді правилами діловодства рішення (висновки) подаються на підпис судьям Конституційного Суду з візами фахівців Редакційно-видавничого відділу, відділу обліку та систематизації законодавства Секретаріату, а також наукового консультанта судді-доповідача у справі, що розглядалась.

Відповідно до статті 63 Закону рішення і висновки **підписуються окремо судьями Конституційного Суду**, які голосували за їх прийняття і які голосували проти їх прийняття (частина третя); підписання суддею Конституційного Суду Рішення, Висновку є обов'язковим. Рішення (Висновок) скріплюється печаткою Конституційного Суду.

II. Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI введено правило щодо обов'язкового оприлюднення ухвал Конституційного Суду, на відміну від її попередньої редакції, за якою офіційно оприлюднювалися тільки рішення та висновки.

Відповідно до § 54 Регламенту ухвали, у тому числі протокольні, є процесуальними актами Конституційного Суду, які приймаються під час розгляду справ. У разі припинення конституційного провадження у справі Конституційний Суд прий-

має ухвалу, що є актом, яким завершується розгляд справи. Згідно зі статтею 50 Закону Конституційний Суд приймає процесуальні ухвали про відкриття конституційного провадження у справі або про відмову у відкритті такого провадження.

Частиною другою статті 67 Закону не визначено, які саме ухвали підлягають офіційному оприлюдненню, однак, виходячи зі змісту його інших положень, насамперед змінених відповідно до Закону від 19 березня 2009 року № 1168-VI, можна дійти висновку, що до таких актів належать ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження у справі та про припинення такого провадження.

Це зумовлено тим, що цим Законом внесено зміни до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 16 травня 2008 року 279-VI¹, а саме: частину шосту статті 52 цього Закону викладено в такій редакції:

«6. Винесення Конституційним Судом України ухвали про відмову у відкритті провадження у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України акта Кабінету Міністрів України, ухвали про припинення конституційного провадження у справі або визнання акта Кабінету Міністрів України таким, що відповідає Конституції України, відновлює дію цього акта.

Дія такого акта Кабінету Міністрів України не може бути повторно зупинена Президентом України на підставі пункту 15 частини першої статті 106 Конституції України, крім випадків, якщо:

1) акт Кабінету Міністрів України, визнаний Конституційним Судом України таким, що відповідає Конституції України, внаслідок внесення змін до Конституції України стає неконституційним;

2) до відповідного акта Кабінету Міністрів України, щодо якого Конституційним Судом України було винесено ухвалу про відмову у відкритті конституційного провадження у справі або прийнято рішення про визнання його таким, що відповідає Конституції України, внесені зміни, що суперечать Конституції України».

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 25. — Ст. 241.

Таким чином, де-факто змінено правовий статус зазначених актів Конституційного Суду, адже за таких обставин прийняття ухвали про відмову у відкритті або про припинення конституційного провадження у справах певної категорії призводить до юридичних наслідків, настання яких не передбачалося у попередній редакції Закону.

Офіційне оприлюднення актів є складовою заходів щодо забезпечення дотримання принципу гласності, на якому, зокрема, ґрунтується діяльність Конституційного Суду відповідно до статті 4 Закону. Підписані суддями Конституційного Суду акти Конституційного Суду офіційно оприлюднюються наступного робочого дня після їх підписання згідно з процедурою, яка визначена § 57 Регламенту, зокрема:

— рішення, висновки оголошуються головуючим на пленарному засіданні; це оголошення є офіційним оприлюдненням Рішення, Висновку, передбаченим статтею 67 Закону (пункт 1);

— Конституційний Суд після офіційного оприлюднення Рішення, Висновку може з власної ініціативи або за заявою однієї із сторін конституційного провадження виправити допущені у Рішенні, Висновку неточності, описки, редакційні або технічні огріхи (пункт 2);

— Рішення, Висновок можуть бути роз'яснені Конституційним Судом за клопотанням однієї із сторін конституційного провадження (пункт 3).

Копії рішень, висновків та ухвал засвідчуються печаткою Секретаріату № 1 (§ 58 Регламенту).

Слід зазначити, що частиною другою статті 67 Закону визначено, що фактом офіційного оприлюднення актів Конституційного Суду є їх розміщення протягом наступного дня після підписання на офіційному веб-сайті Конституційного Суду. Таким чином, положення Регламенту в цій частині необхідно узгодити з цією нормою Закону.

III. Рішення і висновки разом із окремою думкою суддів Конституційного Суду публікуються у «Віснику» та в інших офіційних виданнях України.

Ухвала про виправлення неточностей у Рішенні, Висновку або про їх роз'яснення приймається на пленарному засіданні

Конституційного Суду і підлягає опублікуванню в тих виданнях, де було опубліковано Рішення, Висновок.

Стаття 68. Підстава для відкриття нового провадження у справі

Конституційний Суд України відкриває нове провадження у справі при виявленні нових обставин по справі, які не були предметом його розгляду, але які існували на час розгляду і прийняття рішення або дачі висновку в справі.

Відповідно до цієї статті Закону Конституційний Суд відкриває нове провадження у справі лише у разі виявлення нових обставин по справі, які не були предметом його розгляду, за умови, що ці обставини існували на час розгляду і прийняття Рішення або надання Висновку в справі.

У практиці вітчизняного конституційного судочинства положення цієї статті Закону ще не застосовувались.

Стаття 69. Обов'язковість рішень і висновків Конституційного Суду України

Рішення і висновки Конституційного Суду України рівною мірою є обов'язковими до виконання.

Норма цієї статті Закону відтворює припис частини другої статті 150 Конституції, відповідно до якого з питань, передбачених цією статтею, Конституційний Суд ухвалює рішення, що є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені.

Рішення, висновки Конституційного Суду приймаються на основі положень Конституції та Закону та відображають правову позицію єдиного органу конституційної юрисдикції. За своєю природою рішення і висновки підпадають під родову визначення актів органів судової влади — судові рішення (частина п'ята статті 124 Конституції).

З метою прийняття обґрунтованого Рішення (Висновку) Конституційний Суд застосовує граматичний, системний, історичний,

функціональний, телеологічний способи тлумачення правових норм. З урахуванням особливостей конкретної справи Конституційний Суд може поєднувати зазначені способи тлумачення.

Рішення (висновки) Конституційного Суду за своєю юридичною природою є додатковим (субсидіарним) джерелом конституційного права України. Це зумовлено тим, що вони приймаються виключно на основі Конституції та в рамках процедури конституційного провадження, визначеної Законом та Регламентом (за аналогією див. Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року № 3477-IV¹, Конвенцією про захист прав людини й основоположних свобод 1950 року²).

Рішення (висновки) Конституційного Суду мають такі ознаки:

— Конституційний Суд, приймаючи їх, забезпечує **конкретизацію і деталізацію** положень Конституції;

— вони є обов'язковими для виконання на всій території України і **не потребують додаткового підтвердження** з боку інших органів влади. Згідно з правовою позицією Конституційного Суду його рішення *мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів державної влади. Обов'язок виконання рішення Конституційного Суду є вимогою Конституції України (частина друга статті 150), яка має найвищу юридичну силу щодо всіх інших нормативно-правових актів (частина друга статті 8)* (Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп)³.

— вони є **остаточними і вони не можуть бути оскаржені**.

Згідно з правовою позицією Конституційного Суду *результати наступного конституційного контролю, передбаченого статтею 150 Конституції, мають форму рішення, а превентивного контролю, передбаченого статтею 159 Конституції, — форму висновку. Незважаючи на відмінності за формою, рішення і висновки Конституційного Суду є обов'язковими до виконання. Це впливає з частини третьої статті 124 Конституції, відповідно до якої судочинство здійснюється Конституційним*

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 30. — Ст. 260. — С. 1114.

² Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — С. 270.

³ Офіційний вісник України. — 2001. — № 51. — Ст. 2226. — С. 80.

Судом та судами загальної юрисдикції, а також з частини п'ятої цієї статті, згідно з якою всі судові рішення, незалежно від їх конкретних форм, що ухвалюються судами іменем України, є обов'язковими до виконання на всій території України. Отже, прийняття судового рішення у формі висновку Конституційного Суду є обов'язковим до виконання. Саме так вирішено це питання в Законі, в якому закріплено положення, що рішення і висновки Конституційного Суду України рівною мірою є обов'язковими до виконання (стаття 69). Висновок Конституційного Суду матиме значення гарантії додержання встановленого порядку внесення змін до Конституції та стабільності Конституції тільки за умови його обов'язковості для Верховної Ради (Рішення від 9 червня 1998 року № 8-рп)¹.

Стаття 70. Порядок виконання рішень і висновків Конституційного Суду України

Копії рішень і висновків Конституційного Суду України надсилаються наступного робочого дня після їх офіційного оприлюднення суб'єкту права на конституційне подання чи конституційне звернення, з ініціативи якого розглядалася справа, до Міністерства юстиції України, а також до органу влади, що прийняв правовий акт, який був предметом розгляду в Конституційному Суді України.

У разі необхідності Конституційний Суд України може визначити у своєму рішенні, висновку порядок і строки їх виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання рішення, додержання висновку

(положенням частини другої статті 70 дано офіційне тлумачення Рішенням Конституційного Суду України від 14 грудня 2000 року № 15-рп/2000).

Конституційний Суд України має право зажадати від органів, зазначених у цій статті, письмового підтвердження виконання рішення, додержання висновку Конституційного Суду України.

Невиконання рішень та недодержання висновків Конституційного Суду України тягнуть за собою відповідальність згідно з законом.

1. У частині першій цієї статті Закону встановлено правило, за яким Конституційний Суд, окрім офіційного оприлюднення, обов'язково інформує про результати розгляду справи суб'єкта права на конституційне подання (звернення), з ініціативи якого розглядалася справа, Міністерство юстиції України, а також орган влади, що прийняв правовий акт, який був предметом розгляду в Конституційному Суді. Відповідно до Закону таке інформування здійснюється шляхом надсилання копій рішень (висновків) у встановлений Законом термін (не пізніше наступного робочого дня після офіційного оприлюднення).

З цього приводу слід зауважити, що прийняття Конституційним Судом рішень безумовно породжує виникнення або припинення певних правовідносин. Зокрема, визнання Конституційним Судом неконституційним правового акта повністю або окремих його положень має наслідком втрату ним (ними) чинності, що зобов'язує орган, який прийняв цей акт, вжити заходів щодо виконання цього рішення. Це впливає, насамперед, з конституційного принципу верховенства права, який полягає у тому, що Конституція має найвищу юридичну силу, закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції та повинні відповідати їй (частини перша, друга статті 8), та завдання єдиного органу конституційної юрисдикції гарантувати верховенство Конституції як Основного Закону держави на всій території України (стаття 2 Закону).

Виходячи з припису частини другої статті 150 Конституції, обов'язковість рішень поширюється як на рішення, так і на висновки. Органи державної влади також зобов'язані забезпечити виконання рішень у справах про тлумачення положень Конституції та законів України, висновків щодо відповідності Конституції чинних договорів України або тих договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, щодо дотримання процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту,

¹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — С. 118.

відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157, 158 Конституції, порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України.

Відповідно до частини другої статті 67 Закону ухвали, рішення і висновки разом з окремою думкою суддів Конституційного Суду протягом наступного дня після їх підписання направляються Президенту, Верховній Раді та Кабінету Міністрів.

Як випливає з правової позиції Конституційного Суду, обов'язок органу державної влади, зокрема Верховної Ради, щодо виконання Рішення *полягає в тому, щоб згідно з конституційно встановленою законодавчою процедурою для забезпечення належної реалізації Закону внести відповідні зміни до нього у зв'язку з визнанням неконституційними його окремих положень* (Рішення від 14 грудня 2000 року № 15-рп)¹.

Згідно з частиною шостою статті 52 Закону України «Про Кабінет Міністрів України» від 16 травня 2008 року № 279-VI визнання Конституційним Судом акта Кабінету Міністрів таким, що відповідає Конституції (у справі за конституційним поданням Президента щодо відповідності Конституції акта Кабінету Міністрів), відновлює дію цього акта².

II. У частині другій статті 70 Закону визначено, що у разі потреби Конституційний Суд може визначити у Рішенні (Висновку) порядок і строки його виконання, а також покласти на відповідні державні органи обов'язки щодо забезпечення виконання Рішення, додержання Висновку, що є вимогою Конституції щодо обов'язковості їх виконання (частина друга статті 150). Рішення (висновки) Конституційного Суду приймаються на основі Конституції, яка має найвищу юридичну силу стосовно всіх інших нормативно-правових актів (частина друга статті 8).

Отже, рішення (висновки) мають пряму дію і для набрання чинності не потребують підтверджень з боку будь-яких органів

державної влади. Закони, інші правові акти, їх окремі положення, визнані Рішенням такими, що не відповідають Конституції (неконституційними), втрачають чинність з дня ухвалення Рішення (частина друга статті 152 Конституції).

III. У частині третій цієї статті Закону Конституційному Суду надається право контролю за виконанням його рішень, зокрема, він може зажадати від органів, зазначених у цій статті, письмового підтвердження виконання Рішення, додержання Висновку.

IV. Згідно з частиною четвертою статті 70 Закону невиконання рішень та недодержання висновків тягнуть за собою відповідальність згідно із законом.

З цього приводу варто наголосити, що це положення у чинному законодавстві не деталізоване і потребує додаткового врегулювання.

¹ Офіційний вісник України. — 2001. — № 51. — Ст. 2226. — С. 80.

² Відомості Верховної Ради України. — 2008. — № 25. — Ст. 241. — С. 654.

Розділ III ОСОБЛИВОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Розділ III Закону регулює особливості конституційного провадження з окремих категорій справ, розгляд яких віднесено Конституцією до повноважень єдиного органу конституційної юрисдикції в Україні. Це пов'язано з необхідністю конкретизації предмета розгляду, кола суб'єктів конституційних подань, конституційних звернень та визначення порядку залучення Конституційним Судом окремих учасників конституційного провадження у цих справах.

Закон вирізняє такі види конституційного провадження:

- 1) здійснення абстрактного конституційного контролю (глава 9);
- 2) здійснення абстрактного конституційного контролю над правовими актами, що викликають спір стосовно повноважень конституційних органів державної влади України, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування (глава 10);
- 3) здійснення абстрактного конституційного контролю над правовими актами про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в АРК (глава 11);
- 4) здійснення конституційного контролю за правовими актами на предмет відповідності конституційним принципам і нормам стосовно прав і свобод людини і громадянина (глава 12);
- 5) здійснення конституційного контролю щодо правових актів, якими суперечливо регулюється порядок реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина (глава 13).

При цьому предметом розгляду є питання конституційності цих правових актів, а не вирішення колізій між ними.

У цьому розділі Закону визначено особливості здійснення процедури розгляду справ щодо надання висновків:

а) конституційності чинних міжнародних договорів або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість (глава 14);

б) щодо додержання конституційної процедури імпічменту (глава 15).

в) надання офіційного тлумачення Конституції та законів України (глава 16);

г) відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції вимогам статей 157, 158 Конституції (глава 17);

г) порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України (глава 18).

ГЛАВА 9 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТОМ 1 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 71. Направлення конституційних подань

Суб'єкти права на конституційне подання, визначені у статті 40 цього Закону, направляють до Конституційного Суду України конституційні подання, в яких викладаються аргументи і стверджується про неконституційність законів, інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Конституційне подання Президента України щодо відповідності Конституції України акта Кабінету Міністрів України може направлятися до Конституційного Суду України не пізніше п'ятнадцяти днів з дня набрання чинності відповідного акта Кабінету Міністрів України

(статтю 71 після частини першої доповнено новою частиною згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Суб'єкти права на конституційне подання призначають до трьох представників для участі у розгляді справи.

I. Згідно зі статтею 40 Закону суб'єктами права на конституційне подання з питань прийняття рішень Конституційним Судом у справах щодо відповідності Конституції (конституційності) законів і інших правових актів Верховної Ради, актів

Президента, актів Кабінету Міністрів, правових актів Верховної Ради АРК є Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів, Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК. Таким чином, у цій частині статті Закону, власне, відтворено положення абзацу шостого пункту 1 частини першої статті 150 Конституції.

Що стосується встановленого частиною першою коментованої статті правила, за яким у конституційному поданні повинно бути викладено аргументи і стверджуватися про неконституційність зазначених нормативно-правових актів, то воно кореспондується з відповідним приписом пункту 4 частини першої статті 39 Закону, згідно з яким у конституційному поданні зазначається правове обґрунтування тверджень щодо неконституційності правового акта (його окремих положень).

При цьому слід зауважити, що за правовою позицією Конституційного Суду до повноважень Конституційного Суду належить розгляд лише тих конституційних подань, в яких оспорюється конституційність правових актів.

Відкриття конституційного провадження у справі для підтвердження конституційності закону чи іншого правового акта ні Конституцією, ні Законом не передбачено (Ухвала від 9 лютого 1999 року № 1-у)¹.

Зазначені вимоги до змісту конституційного подання є обов'язковими, їх невиконання згідно з пунктом 2 статті 45 Закону є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження у справі (див. коментар до статті 45 Закону).

II. Частиною другою коментованої статті Закону встановлено правило, яким обмежено строк звернення до Конституційного Суду з питань конституційності нормативно-правових актів. Зі змісту зазначеної норми випливає, що таке обмеження стосується лише одного суб'єкта права на звернення до Конституційного Суду з цих питань — Президента — і не поширюється на інших (сорок п'ять народних депутатів, Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33456>

АРК). Крім цього, припис частини другої статті 71 Закону може бути застосовано до конституційного подання щодо відповідності Основному Закону актів лише одного органу державної влади — Кабінету Міністрів.

III. Надання суб'єкту права на конституційне подання можливості призначати до трьох представників для участі у розгляді справи впливає насамперед з вимог статті 4 Закону, за якою діяльність Конституційного Суду ґрунтується, зокрема, на необхідності дотримання принципів повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Відповідно до пункту 1 § 43 Регламенту за пропозицією головуючого на пленарному засіданні учасники конституційного провадження дають пояснення по суті матеріалів справи, якщо учасників конституційного провадження, які представляють одну сторону, кілька, послідовність їх виступів визначає сама сторона (щодо питання легітимності сторін конституційного провадження див. коментар до статті 55 Закону).

Стаття 72. Участь у конституційному провадженні

Конституційний Суд України обов'язково залучає до участі в провадженні у справі представників органів влади, акти яких оспорується за конституційним поданням щодо їх конституційності.

Відповідно до пункту 1 § 30 Регламенту розгляд справ на пленарному засіданні може проводитись у формі:

— усних слухань, тобто шляхом безпосереднього заслуховування на пленарному засіданні всіх учасників конституційного провадження;

— письмових слухань, тобто шляхом заслуховування та аналізу зібраних на попередніх стадіях конституційного провадження та залучених додатково в ході пленарного засідання матеріалів, документів, необхідних для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

У разі, якщо розгляд справи на пленарному засіданні проводиться у формі усного слухання, представники органу влади, акт якого оспорується, залучаються до участі у розгляді справи в порядку, визначеному частиною першою статті 55 Закону.

Залучення представників органу влади, акт якого оспорується для участі у розгляді справи, у формі письмового слухання проводиться шляхом витребування необхідних документів, матеріалів, отримання пояснень та інших відомостей у порядку, встановленому статтями 19, 54 Закону.

Стаття 73. Рішення у справах

Конституційний Суд України приймає рішення щодо конституційності актів, зазначених у пункті 1 статті 13 цього Закону.

У разі якщо ці акти або їх окремі положення визнаються такими, що не відповідають Конституції України (неконституційними), вони оголошуються нечинними і втрачають чинність від дня прийняття Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність.

У разі прийняття Конституційним Судом України у справі за конституційним поданням Президента України рішення про визнання акта Кабінету Міністрів України таким, що відповідає Конституції України, Указ Президента України про зупинення дії такого акта втрачає чинність з дня прийняття Конституційним Судом України відповідного рішення

(статтю 73 доповнено частиною третьою згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

I. Положення пункту 1 статті 13 Закону, про які йдеться у частині першій цієї статті Закону, власне, відтворюють пункт 1 частини першої статті 150 Конституції, за яким до повноважень Конституційного Суду належить вирішення питань про відповідність Конституції (конституційність): законів та інших правових актів Верховної Ради; актів Президента; актів Кабінету

Міністрів; правових актів Верховної Ради АРК (див. коментар до статті 13).

Аналіз практики конституційного судочинства дає підстави для висновку, що на відповідність Конституції перевіряється певний, вказаний у статті 150 Конституції, нормативно-правовий акт повністю або окремі його положення. При цьому Конституційний Суд досліджує дотримання конституційної процедури його ухвалення, видання компетентним органом, а також відповідність його положень, тобто змісту, Конституції.

Конституційність змісту відповідного правового акта може бути встановлена тільки в процесі розгляду цього питання по суті органом конституційної юрисдикції в судовому засіданні.

II. Відповідно до частини другої статті 152 Конституції закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність. Отже, хоча положення частини другої статті 73 Закону, власне, відтворюють зазначений конституційний припис, проте між ними є певні відмінності, а саме: в Законі уточнюється, що у разі, якщо правові акти або їх окремі положення визнаються такими, що не відповідають Конституції (є неконституційними), вони мають бути оголошені нечинними, і втрачають чинність від дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність.

Вочевидь, що у вказаному положенні Закону йдеться про офіційне оголошення Рішення, процедура якого врегульована статтею 67 Закону та § 57 Регламенту (див. коментар до статті 67 Закону).

III. Частиною третьою цієї статті Закону визначено, що у разі прийняття Конституційним Судом у справі за конституційним поданням Президента рішення про визнання акта Кабінету Міністрів таким, що відповідає Конституції, Указ Президента про зупинення дії такого акта втрачає чинність з дня прийняття Конституційним Судом України відповідного рішення.

Таким чином, нормою Закону дія Рішення у справі про конституційність акта Кабінету Міністрів поширюється на акт Президента, виданий відповідно до його повноважень, визначених пунктом 15 частини першої статті 106 Конституції.

З цього приводу слід зазначити, що згідно з Основним Законом втрата чинності актом органу державної влади (його окремим положенням) є правовим наслідком визнання цього акта (його окремих положень) таким, що не відповідає Конституції. Частиною першою статті 152 Конституції встановлено перелік підстав для визнання правового акта таким, що не відповідає Конституції (є неконституційним), а саме: невідповідність Конституції або порушення конституційної процедури його розгляду, ухвалення або набрання ним чинності. Відповідно до статті 15 Закону підставою для визнання акта неконституційним є також перевищення конституційних повноважень при його прийнятті.

Отже, Конституція і Закон до внесення змін до його статті 73 не передбачали можливості втрати чинності правовим актом, без визнання його таким, що не відповідає Конституції (є неконституційним).

Стаття 74. Врегулювання правовідносин, що виникли внаслідок дії акта, визнаного неконституційним

Конституційний Суд України може вказати на преюдиціальність свого рішення при розгляді судами загальної юрисдикції позовів у зв'язку з правовідносинами, що виникли внаслідок дії неконституційного акта.

Відповідно до частини другої статті 152 Конституції закони, інші правові акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом рішення про їх неконституційність. Однак слід зазначити, що за час дії неконституційних нормативно-правових актів могли виникнути правовідносини, наслідком яких було порушення прав і свобод громадян, у тому числі шляхом завдання матеріальних збитків чи моральної шкоди.

В Основному Законі передбачено, що матеріальна чи моральна шкода, завдана фізичним або юридичним особам актами і діями, що визнані неконституційними, відшкодовується державою у встановленому законом порядку (частина третя статті 152).

Таким чином, надання Конституційному Суду права вказувати на преюдиціальність (застосовувати юридичне правило, за яким установлені судом у якійсь справі обставини й правові відносини, викладені у вироку, судовому рішенні, що набрали законної сили, повинні прийматися без доведення і не можуть бути спростовані під час розгляду судами інших справ) є гарантією відшкодування потерпілим зазначеної шкоди при розгляді судом позовів у зв'язку з правовідносинами, які виникли внаслідок дії неконституційного акта.

Преюдиціальність Рішення також означає те, що суб'єкт може на його основі порушувати питання перед судом загальної юрисдикції, якому підсудна відповідна справа, про перегляд судового рішення, яке ґрунтувалося на положеннях правових актів, визнаних Конституційним Судом неконституційними, у разі, якщо це вплинуло на правильність судового рішення.

Питання про визнання Рішення преюдиціальним вирішуються Конституційним Судом у кожному випадку окремо в конкретній справі та залежно від її обставин. Крім цього, вказувати на преюдиціальність свого Рішення є правом Конституційного Суду, а не його обов'язком.

ГЛАВА 10 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ПРАВОВИХ АКТІВ, ЩО ВИКЛИКАЮТЬ СПІР СТОСОВНО ПОВНОВАЖЕНЬ КОНСТИТУЦІЙНИХ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ УКРАЇНИ, ОРГАНІВ ВЛАДИ АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ ТА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Стаття 75. Підстави для конституційного подання

Підставою для конституційного подання є наявність спору стосовно повноважень конституційних органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, якщо один із суб'єктів права на конституційне подання, визначених у статті 40 цього Закону, вважає, що правові акти, зазначені в пункті 1 статті 13 цього Закону і якими встановлено повноваження зазначених органів, не відповідають Конституції України. У такому конституційному поданні в обов'язково-

му порядку наводяться правові обґрунтування тверджень щодо неконституційності оспорюваного акта.

У разі зупинення Президентом України дії акта Кабінету Міністрів України справа за конституційним поданням Президента України розглядається Конституційним Судом України невідкладно у строк, визначений частиною другою статті 57 цього Закону

(стаття 75 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

I. Як впливає зі змісту частини першої цієї статті предметом розгляду Конституційного Суду у справах цієї категорії мають бути правові акти, передбачені у пункті 1 статті 13 Закону, а саме: закони та інші правові акти Верховної Ради, акти Президента, акти Кабінету Міністрів, правові акти Верховної Ради АРК, у разі, якщо ними визначаються певні повноваження органів державної влади України, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування. Суб'єктом права на конституційне подання з цих питань відповідно до статті 40 Закону є Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів, Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК.

Підставою для звернення зазначених суб'єктів до Конституційного Суду є наявність спору щодо відповідності Конституції повноважень органів державної влади України, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, надані відповідними законами й іншими правовими актами Верховної Ради, актами Президента, актами Кабінету Міністрів, правовими актами Верховної Ради АРК.

Особливістю конституційного провадження у цих справах є те, що Конституційний Суд розглядає на відповідність Конституції (конституційність) не повноваження органу державної влади, який видав (прийняв) оспорюваний правовий акт, а те, чи відповідають Основному Закону повноваження органу державної влади та місцевого самоврядування, що надані відповідно до цього акта.

Припис цієї частини статті Закону щодо обов'язковості наведення у конституційному поданні правового обґрунтування твер-

джень щодо неконституційності оспорюваного акта кореспондується з положенням пункту 4 частини третьої статті 39 Закону.

II. Згідно з частиною другою статті 57 Закону у разі провадження за конституційним поданням, яке визнано Конституційним Судом невідкладним, строк розгляду такого подання не повинен перевищувати одного місяця.

Стаття 76. Право на участь у справі

Кожний із суб'єктів права на конституційне подання, визначених у статті 40 цього Закону, може звернутись до Конституційного Суду України з конституційним поданням стосовно повноважень конституційних органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування на будь-якій стадії конституційного провадження, якщо він вважає, що рішення Конституційного Суду України у справі може вплинути на обсяг їх повноважень.

Положенням цієї статті Закону надається право Президенту, не менш як сорока п'яти народним депутатам, Верховному Суду, Уповноваженому з прав людини, Верховній Раді АРК на будь-якій стадії конституційного провадження звернутися до Конституційного Суду з конституційним поданням стосовно повноважень конституційних органів державної влади України, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, якщо вони вважають, що Рішення у справі може вплинути на обсяг їх повноважень.

На нашу думку, запровадження цієї норми, насамперед, впливає з положень статті 4 Закону, згідно з якою діяльність Конституційного Суду ґрунтується, зокрема, на принципах повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Стаття 77. Резолютивна частина рішення

У резолютивній частині рішення Конституційного Суду України дається висновок щодо конституційності правового акта, яким встановлено повноваження конституційних органів державної влади України, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування.

У разі, якщо Конституційний Суд визнав правовий акт, у тому числі той, яким встановлено повноваження конституційних органів державної влади України, органів влади АРК та органів місцевого самоврядування, таким, що не відповідає Конституції повністю чи в окремі частині, в резолютивній частині Рішення на виконання припису частини другої статті 152 Конституції зазначається, що правовий акт або його окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом відповідного рішення.

Крім цього, відповідно до пункту 9 статті 65 Закону та на виконання положення частини другої статті 151 Конституції в резолютивній частині Рішення обов'язково зазначається, що воно є остаточним і оскарженню не підлягає.

На забезпечення дотримання принципу гласності, на якому, зокрема, ґрунтується діяльність Конституційного Суду відповідно до статті 4 Закону, в резолютивній частині Рішення також зазначається, що воно має бути опубліковане у «Віснику» та інших офіційних виданнях України.

ГЛАВА 11 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО КОНСТИТУЦІЙНОСТІ АКТІВ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ ВИБОРІВ, ВСЕУКРАЇНСЬКОГО РЕФЕРЕНДУМУ ЧИ МІСЦЕВОГО РЕФЕРЕНДУМУ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Стаття 78. Строки направлення конституційного подання

Конституційне подання з питань дачі висновків щодо конституційності актів про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим може бути направлено до Конституційного Суду України в строк не пізніше місяця від дня офіційного оголошення дати призначення, відміни або відстрочення у встановленому порядку виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим.

Положення цієї статті Закону містить обмеження строків звернення до Конституційного Суду з питань конституційності

актів про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в АРК. Тобто Законом введено додаткову, крім визначених статтею 39 Закону, вимогу до конституційного подання з питань конституційності зазначених правових актів, а саме: це подання повинно бути направлено до єдиного органу конституційної юрисдикції не пізніше місяця від дня офіційного оголошення дати виборів або референдумів.

Впровадження такого обмеження зумовлено, насамперед, наявністю конституційно встановлених строків проведення виборів і референдумів. Зокрема, відповідно до Конституції чергові вибори до Верховної Ради відбуваються в останню неділю останнього місяця п'ятого року повноважень Верховної Ради, позачергові вибори до Верховної Ради призначаються Президентом і проводяться в період шістдесяті днів з дня опублікування рішення про дострокове припинення повноважень Верховної Ради (частини перша, друга статті 77); чергові вибори Президента проводяться в останню неділю останнього місяця п'ятого року повноважень Президента, а у разі дострокового припинення повноважень Президента — в період дев'яноста днів з дня припинення повноважень (частина п'ята статті 103). Організація і порядок виборів і референдумів визначаються виключно законом (пункт 20 частини першої статті 92).

Таким чином, дотримання встановлених статтею 78 Закону строків звернення до Конституційного Суду є однією з підстав для відкриття конституційного провадження у справі щодо відповідності Конституції акта про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в АРК.

Наприклад, Президент видав Указ «Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради» від 2 квітня 2007 року № 264, 3 квітня 2007 року 53 народних депутатів звернулись до Конституційного Суду з конституційним поданням щодо відповідності цього Указу Конституції (конституційності). Рішення про відкриття конституційного провадження у справі було прийняте Колегією суддів 5 квітня 2007 року¹.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33456>

Стаття 79. Предмет розгляду

Конституційний Суд України розглядає питання щодо конституційності правових актів Верховної Ради України, актів Президента України та правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим.

У частині першій статті 71 Конституції визначено, що вибори до органів державної влади та органів місцевого самоврядування є вільними і відбуваються на основі загального, рівного і прямого виборчого права шляхом таємного голосування.

Відповідно до частини першої статті 85 Конституції до повноважень Верховної Ради, зокрема, належить: призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених статтею 73 Конституції (пункт 2); призначення виборів Президента у строки, передбачені Конституцією (пункт 7); призначення позачергових виборів до Верховної Ради АРК (пункт 28); призначення чергових і позачергових виборів до органів місцевого самоврядування (пункт 30). Верховна Рада приймає закони, постанови та інші акти більшістю від конституційного складу, крім випадків, передбачених Конституцією (стаття 91).

Президент України призначає всеукраїнський референдум щодо змін Конституції відповідно до статті 156 Конституції, проголошує всеукраїнський референдум за народною ініціативою, призначає позачергові вибори до Верховної Ради у строки, встановлені Конституцією (пункти 6, 7 частини першої статті 106 Конституції), на основі та на виконання Конституції та законів України видає укази і розпорядження, які є обов'язковими на території України (частина третя статті 106).

До відання Верховної Ради АРК належить: призначення виборів депутатів Верховної Ради АРК; організація і проведення місцевих референдумів (пункти 1, 2 частини першої статті 138 Конституції); Верховна Рада АРК у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в АРК (частина друга статті 136 Конституції).

Таким чином, відповідно до цієї статті Закону конституційному судовому контролю підлягають постанови й інші акти Верховної Ради, укази і розпорядження Президента, рішення і постанови Верховної Ради АРК з питань призначення виборів до органів державної влади та органів місцевого самоврядування, всеукраїнського референдуму щодо змін Конституції та всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, місцевого референдуму.

Відповідно до статті 15 Закону підставами для прийняття Конституційним Судом рішення щодо неконституційності правових актів повністю чи в їх окремих частинах є: невідповідність Конституції; порушення встановленої Конституцією процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності; перевищення конституційних повноважень при їх прийнятті (див. коментар до статті 15 Закону).

Стаття 80. Участь у конституційному провадженні

Конституційний Суд України може залучити до участі у розгляді справи представників органів, які призначили вибори, всеукраїнський референдум чи місцевий референдум в Автономній Республіці Крим, та органів, на які покладено обов'язки щодо проведення виборів чи референдумів, представника Центральної виборчої комісії, а також представників органів влади, органів місцевого самоврядування чи органів, на які покладено повноваження щодо проведення виборів, референдумів.

У разі необхідності Конституційний Суд України може залучити до участі у розгляді справи представників політичних партій, інших об'єднань громадян.

Положення цієї статті кореспондується з нормою частини третьої статті 54 Закону, згідно з якою Колегія суддів під час підготовки справи, Конституційний Суд в процесі провадження у справі мають право викликати посадових осіб, експертів, свідків, представників за законом та уповноважених за дорученням, громадян, участь яких повинна забезпечити об'єктивний і повний розгляд справи.

Як впливає з назви статті 54 Закону «Забезпечення повноти розгляду справи Конституційним Судом», зазначені заходи мають на меті забезпечення дотримання одного з основоположних принципів діяльності єдиного органу конституційної юрисдикції — повного і всебічного розгляду справ.

У зв'язку із реактивністю перебігу строків виборчого і референдного процесів Конституційному Суду при відкритті конституційного провадження з цієї категорії справ необхідно вирішувати питання щодо невідкладного розгляду справи з метою належного забезпечення виборчих і референдних прав громадян.

Стаття 81. Резолютивна частина рішення

У резолютивній частині рішення Конституційного Суду України дається висновок щодо конституційності актів про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим.

У разі визнання таких актів неконституційними у рішенні Конституційного Суду України зазначається про припинення діяльності всіх органів, які були створені для проведення цих виборів чи референдумів, про знищення бюлетенів, агітаційних матеріалів і про припинення фінансування заходів щодо проведення виборів чи референдумів та повернення в доход держави перерахованих, але не використаних коштів.

I. Відповідно до частини першої статті 152 Конституції закони та інші правові акти за Рішенням визнаються неконституційними повністю чи в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції або якщо була порушена встановлена Конституцією процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності, про що зазначається в резолютивній частині Рішення.

Зокрема, розглянувши матеріали справи за конституційним поданням 103 і 108 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референду-

му за народною ініціативою», Конституційний Суд визначив таке: виходячи з положень статей 69, 72 Конституції, Конституційний Суд вважає, що у разі схвалення всеукраїнським референдумом за народною ініціативою питань, викладених у пунктах 2, 3 4, 5 статті 2 Указу Президента України «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою», ці питання є обов'язковими для розгляду і прийняття рішень відповідними органами державної влади в порядку, визначеному Конституцією, зокрема її розділом XIII «Внесення змін до Конституції» та законами України.

Питання, викладені в пункті 1 (чи висловлюється Ви за недовіри Верховній Раді XIV скликання і внесення у зв'язку з цим доповнення до частини другої статті 90 Конституції такого змісту: а також у разі висловлення недовіри Верховній Раді на всеукраїнському референдумі, що дає підстави Президенту для розпуску Верховної Ради), пункті 6 (чи згодні Ви з тим, що Конституція має прийматися всеукраїнським референдумом), статті 2 цього Указу, суперечать Конституції, оскільки:

1) чинна Конституція не передбачає інституту висловлення недовіри на всеукраїнському референдумі, в тому числі проголошеному за народною ініціативою, Верховній Раді чи будь-яким іншим конституційним органам державної влади як можливої підстави дострокового припинення їх повноважень. Тому винесення на всеукраїнський референдум питання щодо недовіри Верховній Раді за відсутності названого інституту в Основному Законі було б порушенням такого конституційного принципу, як здійснення органами державної влади своїх повноважень у межах, встановлених Конституцією, та принципів правової держави, якою проголошено Україну.

Враховуючи обставину, що викладене в пункті 1 статті 2 Указу питання про висловлення недовіри Верховній Раді XIV скликання за змістом нерозривно пов'язане з пропозицією щодо внесення відповідної зміни до Конституції, Конституційний Суд дійшов висновку, що положення пункту 1 статті 2 Указу не відповідають Конституції повністю;

2) закріплюючи право визначати і змінювати конституційний лад в Україні виключно за народом, в Основному Законі

встановлено чіткий порядок внесення змін до Конституції. Викладене в пункті 6 статті 2 Указу питання виноситься на всеукраїнський референдум без з'ясування волі народу щодо необхідності прийняття нової Конституції і, отже, ставить під сумнів чинність Основного Закону, що може призвести до послаблення встановлених ним основ конституційного ладу в Україні, прав та свобод людини і громадянина.

Виходячи з наведеного, Конституційний Суд вважає, що питання, сформульовані в пунктах 1, 6 статті 2 цього Указу, мають бути визнані такими, що не відповідають Конституції (є неконституційними) (Рішення від 27 березня 2000 року № 3-рп)¹.

У резолютивній частині Рішення наводиться остаточний висновок щодо конституційності правового акта про призначення виборів, референдуму. У разі, якщо Конституційний Суд визнав правовий акт таким, що не відповідає Конституції повністю чи в окремій частині, в резолютивній частині Рішення на виконання припису частини другої статті 152 Конституції зазначається, що правовий акт або його окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом Рішення.

Відповідно до пункту 9 статті 65 Закону та на виконання положення частини другої статті 151 Конституції в резолютивній частині Рішення обов'язково зазначається, що воно є остаточним і оскарженню не підлягає.

Слід також зауважити, що на забезпечення дотримання принципу гласності, на якому, зокрема, ґрунтується діяльність Конституційного Суду відповідно до статті 4 Закону, в резолютивній частині Рішення також зазначається, що воно повинно бути опубліковано у «Віснику» та інших офіційних виданнях України.

II. Визнання неконституційним правового акта про призначення виборів, всеукраїнського референдуму чи місцевого ре-

¹ Офіційний вісник України. — 2000. — № 30. — Ст. 1285. — С. 153.

ферендуму в АРК має наслідком припинення правовідносин, які виникли для забезпечення їх проведення.

Для цього згідно з частиною другою цієї статті Закону у Рішенні зазначається про припинення діяльності всіх органів, які були створені для проведення цих виборів чи референдумів, знищення бюлетенів, агітаційних матеріалів і припинення фінансування заходів щодо проведення виборів чи референдумів, та повернення в доход держави перерахованих, але не використаних коштів.

ГЛАВА 12 ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ ЩОДО ВІДПОВІДНОСТІ ПОЛОЖЕНЬ ЧИННИХ ПРАВОВИХ АКТІВ, ЗАЗНАЧЕНИХ У ПУНКТІ 1 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ, КОНСТИТУЦІЙНИМ ПРИНЦИПАМ І НОРМАМ СТОСОВНО ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 82. Підстави для порушення питання про відкриття конституційного провадження

Підставами для порушення питання про відкриття провадження у справі щодо відповідності норм чинного законодавства принципам і нормам Конституції України стосовно прав та свобод людини і громадянина є:

1) наявність спірних питань щодо конституційності прийнятих і оприлюднених у встановленому порядку законів, інших правових актів;

2) виникнення спірних питань щодо конституційності правових актів, виявлених у процесі загального судочинства;

3) виникнення спірних питань щодо конституційності правових актів, виявлених органами виконавчої влади у процесі їх застосування та Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини у процесі його діяльності.

Відповідно до пункту 1 статті 13 Закону Конституційний Суд приймає рішення щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради, актів Президента, актів Кабінету Міністрів, правових актів Верховної Ради АРК. Суб'єктами права на конституційне подання з цих питань є Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів (підпис депутата не відкликається), Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК (стаття 40 Закону).

Як впливає з положень статті 45 Закону загальними підставами для відкриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням є наявність встановленого Конституцією, Законом права на конституційне подання, відповідність конституційного подання вимогам, передбаченим Конституцією, Законом та підвідомчість Конституційному Суду питань, порушених у конституційному поданні.

Предметом розгляду справи є питання щодо відповідності правових актів принципам і нормам Конституції, якими визнаються та гарантуються права і свободи людини.

У цій статті Закону уточнюється, що у справах щодо відповідності норм чинного законодавства принципам і нормам Конституції України стосовно прав та свобод людини і громадянина, крім загальних підстав для порушення питання про відкриття конституційного провадження, повинні бути наявні й спеціальні підстави, які полягають у такому:

— у конституційному поданні має зазначатися про наявність спірних питань щодо конституційності прийнятих і оприлюднених у встановленому порядку законів, інших правових актів;

— спірні питання щодо конституційності правових актів мають бути виявлені саме у процесі загального судочинства;

— наявність спірних питань щодо конституційності правових актів також може бути встановлено органами виконавчої

влади у процесі їх застосування та Уповноваженим Верховної Ради у процесі його діяльності.

Недотримання зазначених вимог Закону є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження.

Стаття 83. Питання конституційності, що виникають у процесі загального судочинства

У разі виникнення у процесі загального судочинства спору щодо конституційності норми закону, яка застосовується судом, провадження у справі зупиняється.

За таких умов відкривається конституційне провадження у справі і справа розглядається Конституційним Судом України невідкладно.

I. У частині першій цієї статті Закону встановлено основні правові засади здійснення інцидентного конституційного контролю, який виникає на підставі конституційного подання Верховного Суду. За цим правилом, у разі виникнення у процесі загального судочинства спору щодо конституційності норми закону, яка застосовується судом, провадження у справі зупиняється. Отже, застосування цього правила зумовлено певними обставинами:

— спір щодо конституційності положень закону повинен виникнути саме під час процесу загального судочинства;

— предметом розгляду Конституційного Суду можуть бути тільки норми законів України, а не інших правових актів, визначених пунктом 1 частини першої статті 150 Конституції;

— норми закону, конституційність яких оспорується, повинні застосовуватись судом при розгляді конкретної справи;

— провадження у справі судом загальної юрисдикції повинно бути зупинено.

Згідно з Кодексом про адміністративне судочинство в Україні від 6 липня 2005 року № 2747-IV: у разі виникнення в суду сумніву під час розгляду справи щодо відповідності закону чи іншого правового акта Конституції України, вирішення питань

ня про конституційність якого належить до юрисдикції Конституційного Суду, суд звертається до Верховного Суду для вирішення питання стосовно внесення до Конституційного Суду подання щодо конституційності закону чи іншого правового акта (частина п'ята статті 9)¹.

Форма звернення — конституційне подання, при цьому встановлення цією статтею Закону спеціальних умов щодо відкриття конституційного провадження та розгляду справи Конституційним Судом не позбавляє суб'єкта права на конституційне подання необхідності дотримання також і вимог до такого подання (див. коментар до статті 39 Закону).

Зокрема, Конституційний Суд відкрив конституційне провадження у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції (конституційності) положень частини третьої статті 120, частини шостої статті 234, частини третьої статті 236 Кримінально-процесуального кодексу України, виходячи з того, що *у процесі загального судочинства виник спір щодо конституційності зазначених положень* (Рішення від 30 січня 2003 року № 3-рп)².

II. Приписи частини другої статті 83 Закону щодо відкриття конституційного провадження у справі за умови дотримання вимог частини першої цієї статті та обов'язковості розгляду Конституційним Судом справи невідкладно впливають, насамперед, з права особи на справедливий і неупереджений судовий розгляд у розумні строки (стаття 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод)³ та нагальної потреби суду загального судочинства щодо вирішення питання, яке належить до виключних повноважень єдиного органу конституційної юрисдикції. Адже оскільки відповідно до частини другої статті 8 Основного Закону Конституція має найвищу юридичну силу, то закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції та повинні відповідати їй.

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 35. — Ст. 446. — С. 1358.

² Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 1. — С. 24.

³ Офіційний вісник України. — 1998. — № 13. — С. 270.

Прийняття судового рішення на підставі неконституційної норми закону є, власне, порушенням основоположного конституційного принципу — принципу верховенства права.

Зокрема, з цього приводу у Постанові Пленуму Верховного Суду «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року № 9¹ зазначено, що судам необхідно виходити з того, що нормативно-правові акти будь-якого державного чи іншого органу підлягають оцінці на відповідність Конституції.

¹ <http://www.realtor.com.ua/glavy/20.html>

ГЛАВА 13
ОСОБЛИВОСТІ ПРОВАДЖЕННЯ
У СПРАВАХ ЩОДО
КОНСТИТУЦІЙНОСТІ ПРАВОВИХ
АКТІВ, ЯКИМИ СУПЕРЕЧЛИВО
РЕГУЛЮЄТЬСЯ ПОРЯДОК РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ТА СВОБОД
ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Стаття 84. Предмет конституційного провадження та порядок його відкриття

Предметом конституційного провадження у справах щодо конституційності норм законів, якими суперечливо регулюється порядок реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина, є вирішення спірних питань щодо конституційності норм двох чи більше законів або актів міжнародного права, визнаних обов'язковими на території України, що встановлюють різний порядок реалізації одних і тих самих конституційних прав та свобод, чим суттєво обмежуються можливості їх використання.

Предметом розгляду цієї категорії справ є вирішення конституційності законів і ратифікованих міжнародних договорів Украї-

ни, які суперечливо регулюють права і свободи людини і громадянина, що створює суттєві перепони у можливостях реалізації одних і тих самих конституційних прав і свобод. З цією метою Конституційний Суд здійснює перевірку щодо конституційності:

- двох або більше законів України;
- двох або більше актів міжнародного права, визнаних обов'язковими на території України.

Підставою для відкриття конституційного провадження за цією категорією справ є наявність суперечливості регулювання реалізації прав та свобод людини і громадянина положеннями зазначених актів. При цьому вказані акти повинні встановлювати різний порядок реалізації одних і тих самих конституційних прав та свобод, чим суттєво обмежувати можливість їх використання.

Слід також зауважити, що підставою для відкриття конституційного провадження у справах, визначених статтею 84 Закону, є наявність спору щодо невідповідності положень зазначених актів Конституції (конституційність), а не суперечності (колізії) між ними. До того ж цими правовими нормами повинно регулюватися саме порядок реалізації прав та свобод людини і громадянина.

Що стосується актів міжнародного права, які вказані у цій статті Закону, на нашу думку, в першу чергу йдеться про міжнародні договори (див. коментар до глави 14 Закону).

Стаття 85. Порядок відкриття провадження у справі та особливості змісту рішення

Конституційне провадження у справі відкривається за ініціативою суб'єктів права на конституційне подання, визначених у статті 40 цього Закону.

У рішенні Конституційного Суду України визначається, норми якого закону є конституційними, а якого — неконституційними і нечинними.

I. У статті 40 Закону визначено перелік суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду з питань відповідності за-

конів та інших правових актів, перелік яких встановлено пунктом 1 частини першої статті 150 Конституції, а саме: Президент, не менш як сорок п'ять депутатів, Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК.

Відповідно до частини першої статті 151 Конституції Конституційний Суд дає висновки щодо конституційності чинних міжнародних договорів України виключно за зверненням Президента і Кабінету Міністрів.

Формою звернень про вирішення питання відповідності положень законів Конституції та надання висновків щодо конституційності міжнародних договорів за статтею 39 Закону є конституційне подання, яке не повинно суперечити загальним вимогам до таких подань (див. коментар до статті 39 Закону).

II. Як впливає зі змісту статті 84 Закону, предметом конституційного провадження у справах щодо конституційності норм законів, якими суперечливо регулюється порядок реалізації конституційних прав та свобод людини і громадянина, можуть бути два і більше закони України або акти міжнародного права. Конституційний Суд здійснює конституційний судовий контроль положень кожного акта окремо.

Отже, не виключено можливості, що після розгляду справи Конституційним Судом неконституційними можуть бути визнані положення всіх законів або актів міжнародного права, щодо яких проводилося конституційне провадження.

Крім цього, у разі якщо Конституційний Суд не встановить фактів обмеження можливості використання конституційних прав та свобод людини і громадянина внаслідок встановлення законами або актами міжнародного права порядків їх реалізації, всі зазначені акти можуть бути визнані такими, що відповідають Конституції (конституційними).

ГЛАВА 14 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТОМ 2 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 86. Предмет провадження у справі

Конституційний Суд України розглядає справи і дає висновки щодо конституційності:

- 1) чинних міжнародних договорів України;
- 2) міжнародних договорів України, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

1. Предметом конституційного провадження у справах, передбачених пунктом 2 статті 13 Закону, є чинні міжнародні договори, а також міжнародні договори, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, які оспорюються щодо відповідності Конституції (конституційності).

Необхідність надання таких повноважень Конституційному Суду впливає, насамперед, з положень Конституції, якими визначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України (частина перша статті 9); укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції (частина друга статті 9); надання висновків щодо відповідності

Конституції чинних міжнародних договорів або тих договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, належить до виключних повноважень Конституційного Суду (частина перша статті 151).

1.1. Під терміном «міжнародний договір» слід розуміти такий договір, який укладено «у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо) (стаття 2 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 року № 1906-IV¹.

1) Згідно із зазначеним Законом міжнародні договори набувають чинності для України після надання нею згоди на обов'язковість міжнародного договору в порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб (стаття 14); згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору, згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони (стаття 8).

2) Відповідно до частини першої статті 85 Конституції до повноважень Верховної Ради належить надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів та денонсація міжнародних договорів (пункт 32), у тому числі затвердження рішень про надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про отримання Україною від іноземних держав, банків і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом, здійснення контролю за їх використанням (пункт 14).

Конституція не отожднює поняття «надання згоди на обов'язковість» та «ратифікація» міжнародних договорів, однак це

опосередковано впливає з положень пункту 14 розділу XV «Перехідні положення» Основного Закону, відповідно до якого використання існуючих військових баз та території України для тимчасового перебування військових формувань можливе на умовах оренди в порядку, визначеному міжнародними договорами, ратифікованими Верховною Радою.

Ратифікація міжнародних договорів здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору. На підставі підписаного та офіційно оприлюдненого Президентом закону Голова Верховної Ради підписує ратифікаційну грамоту, яка засвідчується підписом Міністра закордонних справ, якщо договором передбачено обмін такими грамотами (частина перша статті 9 Закону України «Про міжнародні договори України».

1.2. Згідно з частиною другою статті 9 цього Закону ратифікації підлягають такі міжнародні договори:

а) політичні (про дружбу, взаємну допомогу і співпрацю, нейтралітет), територіальні й такі, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України, мирні;

б) що стосуються прав, свобод та обов'язків людини і громадянина;

в) загальноекономічні (про економічну та науково-технічну співпрацю), із загальних фінансових питань, з питань надання Україною позик і економічної допомоги іноземним державам та міжнародним організаціям, а також про отримання Україною від іноземних держав і міжнародних фінансових організацій позик, не передбачених Державним бюджетом України;

г) про участь України у міждержавних союзах та інших міждержавних об'єднаннях (організаціях), системах колективної безпеки;

г) про військову допомогу та направлення підрозділів збройних сил України до інших держав чи допуску підрозділів збройних сил іноземних держав на територію України, умови тимчасового перебування в Україні іноземних військових формувань;

¹ Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 50. — Ст. 540.

д) що стосуються питань передачі історичних та культурних цінностей Українського народу, а також об'єктів права державної власності України;

е) виконання яких зумовлює зміну законів України або прийняття нових законів України;

є) інші міжнародні договори, ратифікація яких передбачена міжнародним договором або законом України.

Стаття 87. Дача висновків щодо конституційності чинних міжнародних договорів

Питання щодо конституційності чинного міжнародного договору розглядається Конституційним Судом України за конституційним поданням Президента України, Кабінету Міністрів України.

У разі дачі висновків про невідповідність міжнародного договору Конституції України Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує також питання щодо неконституційності цього договору чи його окремих частин.

I. У частині першій цієї статті Закону відтворено конституційне положення, яким встановлено виключне право на звернення до Конституційного Суду з питань конституційності чинних міжнародних договорів України Президента та Кабінету Міністрів (частина перша статті 151).

Оскільки наведений перелік суб'єктів права на конституційне подання для вирішення зазначеного питання є вичерпним, Конституційний Суд не є повноважним розглядати конституційність міжнародних договорів України за зверненнями інших державних органів, установ, громадських організацій, фізичних та юридичних осіб тощо. Недотримання вимог частини першої статті 151 Конституції є підставою для відмови у відкритті конституційного провадження або його припинення.

Зокрема, саме з цього приводу Конституційний Суд свого часу відмовив у відкритті конституційного провадження за поданням народних депутатів (Ухвала від 1 березня 2005 року № 17-у).

Як випливає зі змісту частини першої цієї статті Закону, юрисдикція Конституційного Суду з питань, визначених цією нормою, не поширюється на міжнародні договори, які втратили чинність.

На підставі цієї правової норми Конституційний Суд відмовив у відкритті конституційного провадження у справі щодо конституційності Постанови Верховної Ради України «Про приєднання Верховної Ради України до Угоди про Міжпарламентську Асамблею держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав» від 3 березня 1999 року (Ухвала від 25 січня 2001 року № 1-уп)¹.

II. У частині другій цієї статті Закону встановлено правило, згідно з яким у разі дачі висновків про невідповідність міжнародного договору Конституції Конституційний Суд у цьому ж провадженні вирішує також питання щодо неконституційності цього договору чи його окремих частин.

Викладене слід розуміти так, що за аналогією з конституційним приписом частини першої статті 152 Конституції, згідно з яким закони та інші правові акти визнаються неконституційними повністю або в окремій частині, питання неконституційності чинних міжнародних договорів також може бути прийнято як стосовно міжнародного договору повністю, так і щодо окремих його положень.

Стаття 88. Дача висновків щодо конституційності міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість

Питання щодо конституційності міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість, розглядаються Конституційним Судом України за конституційним поданням Президента України, Кабінету Міністрів України до прийняття Верховною Радою України відповідного закону.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=70950>

Відкриття конституційного провадження у цих справах зупиняє розгляд Верховною Радою України питання щодо надання згоди на їх обов'язковість.

I. Відповідно до пункту 32 частини першої статті 85 Конституції до виключних повноважень Верховної Ради належить надання законом згоди на обов'язковість міжнародних договорів (див. коментар до статті 86 Закону).

У статті 14 Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року передбачено, що згода держави на обов'язковість для неї договору здійснюється шляхом ратифікації, якщо:

- 1) договором передбачено, що така згода здійснюється шляхом ратифікації;
- 2) в інший спосіб встановлено, що держави, які беруть участь у переговорах, домовилися про необхідність ратифікації;
- 3) представник держави підписав договір з умовою ратифікації;
- 4) намір держави підписати договір з умовою ратифікації впливає з повноважень її представника або був висловлений під час переговорів. Україна приєдналася до Віденської конвенції 14 квітня 1986 року¹.

У статті 9 Закону України «Про міжнародні договори України» визначено, що пропозиції щодо ратифікації міжнародного договору подаються Міністерством закордонних справ протягом шести місяців з дня його підписання:

- а) стосовно міжнародних договорів, що укладаються від імені України — Президентом;
- б) стосовно міжнародних договорів, що укладаються від імені Уряду — Кабінету Міністрів.

Міністерство закордонних справ подає зазначені пропозиції відповідно Президенту або Кабінету Міністрів.

Президент або Кабінет Міністрів розглядають пропозиції щодо ратифікації міжнародного договору і приймають рішення

¹ Відомості Верховної Ради Української РСР. — 1986. — № 17. — Ст. 343.

про внесення на розгляд Верховної Ради в порядку законодавчої ініціативи проекту закону про ратифікацію міжнародного договору.

Верховна Рада розглядає внесений Президентом або Кабінетом Міністрів проект закону про ратифікацію міжнародного договору України і приймає відповідне рішення.

За статтею 195 Регламенту Верховної Ради при наданні згоди на обов'язковість міжнародного договору Верховна Рада одночасно має офіційно підтвердити застереження, зроблені Україною під час підписання міжнародного договору, зняти їх чи висловити згоду із застереженнями інших держав — учасниць договору або заперечення проти них, а також може самостійно формулювати і викладати застереження відповідно до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 року (частина друга статті 195); міжнародні договори, згода на обов'язковість яких законом надана Верховною Радою, публікуються українською мовою в офіційних друкованих виданнях України (стаття 198).

У Конституції передбачено, що Конституційний Суд за зверненням Президента або Кабінету Міністрів дає висновки про відповідність Конституції міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість (частина перша статті 151). У цій конституційній нормі не визначено критерії, за якими єдиний орган конституційної юрисдикції повинен вирішувати зазначене питання, як це, наприклад, передбачено частиною першою статті 152 Конституції щодо визнання неконституційними законів та інших правових актів.

Однак, розглядаючи питання визначення конституційності міжнародних договорів за аналогією зазначеної конституційної норми, а також виходячи з правових позицій Конституційного Суду, можна дійти висновку, що:

— міжнародні договори, що вносяться до Верховної Ради для надання згоди на їх обов'язковість, можуть визнаватися неконституційними повністю або в окремій частині у разі невідповідності їх змісту положенням Основного Закону;

— перевірка процедури укладання міжнародних договорів не належить до повноважень Конституційного Суду, оскільки ця

процедура врегульована положеннями не Конституції, а законів та інших правових актів.

II. У частині другій цієї статті Закону встановлено правило, за яким відкриття конституційного провадження у цих справах зупиняє розгляд Верховною Радою питання щодо надання згоди на їх обов'язковість.

Відповідно до частини другої статті 198 Регламенту Верховної Ради у цих випадках парламент може прийняти рішення про перенесення розгляду законопроекту про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору до отримання Висновку щодо відповідності міжнародного договору Конституції.

Стаття 89. Розгляд справ щодо конституційності правових актів про набрання міжнародними договорами чинності для України

Питання щодо конституційності правових актів Верховної Ради України, Президента України або Кабінету Міністрів України про набрання міжнародними договорами чинності для України розглядаються Конституційним Судом України відповідно до пункту 1 статті 13 за конституційними поданнями суб'єктів, визначених у статті 40 цього Закону.

Під час розгляду справи щодо конституційності правового акта, зазначеного у частині першій цієї статті, Конституційний Суд України одночасно дає висновок щодо конституційності міжнародного договору України, що набрав чинності за цим правовим актом.

I. Відповідно до пункту 1 статті 13 Закону до повноважень Конституційного Суду належить прийняття рішення щодо конституційності законів та інших правових актів Верховної Ради, актів Президента, актів Кабінету Міністрів, правових актів Верховної Ради АРК. У статті 40 Закону визначено, що суб'єктами прав на конституційне додання з цих питань є

Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів (підпис депутата не відкликається), Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК.

У частині першій цієї статті Закону встановлено, що це правило поширюється на правові акти Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів про набрання міжнародними договорами чинності для України.

Згідно з пунктом 32 частини першої статті 85 Конституції згоду на обов'язковість міжнародних договорів надає Верховна Рада шляхом прийняття відповідного закону.

Водночас, виходячи, зокрема, з положень частини першої статті 9 Конституції, за якою чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства, можна дійти висновку, що Основним Законом допускається можливість існування в правовому полі держави і міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана в інший спосіб, хоча вони і не є частиною національного законодавства.

За Законом України «Про міжнародні договори України» міжнародні договори набирають чинності для України після надання нею згоди на їх обов'язковість відповідно до цього Закону в порядку та в строки, передбачені договором, або в інший узгоджений сторонами спосіб (стаття 14); ратифікація, затвердження, прийняття, приєднання — залежно від конкретного випадку є формами надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору (абзац шостий статті 2); згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися шляхом підписання, ратифікації, затвердження, прийняття договору, приєднання до договору (частина перша статті 8); згода України на обов'язковість для неї міжнародного договору може надаватися й іншим шляхом, про який домовилися сторони (частина друга статті 8).

Питання, пов'язані з наданням згоди на обов'язковість таких міжнародних договорів, врегульовані статтею 12 Закону України «Про міжнародні договори України», якою встановлені такі правила:

1. Затвердженню підлягають міжнародні договори, які не потребують ратифікації, якщо такі договори передбачають вимогу щодо їх затвердження або встановлюють інші правила, ніж ті, що містяться в актах Президента або Кабінету Міністрів.

2. Затвердження міжнародних договорів здійснюється Президентом у формі указу щодо:

а) міжнародних договорів, які укладаються від імені України;

б) міжнародних договорів, які укладаються від імені Уряду, якщо такі договори встановлюють інші правила, ніж ті, що містяться в актах Президента.

3. Затвердження міжнародних договорів здійснюється Кабінетом Міністрів у формі постанови щодо:

а) міжнародних договорів, які укладаються від імені Уряду, крім договорів, зазначених у пункті «б» частини другої цієї статті;

б) міжвідомчих договорів, якщо такі договори встановлюють інші правила, ніж ті, що містяться в актах Кабінету Міністрів.

Отже, предметом розгляду Конституційного Суду відповідно до цієї статті є закони, укази Президента та постанови Кабінету Міністрів, яким надано згоду на обов'язковість для України міжнародних договорів.

У статті 152 Конституції визначено, що закони й інші правові акти за рішенням Конституційного Суду визнаються неконституційними повністю або в окремій частині, якщо вони не відповідають Конституції або якщо була порушена встановлена Конституцією процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності.

Як свідчить аналіз законодавчої практики, правові акти про набрання міжнародними договорами чинності для України, як правило, містять лише загальні реквізити укладеного міжнародного договору (назву договору, суб'єкти договірних відносин, дату підписання тощо).

Таким чином, перевірка конституційності про набрання міжнародними договорами чинності для України, як правило, зводиться до вирішення питання про дотримання встановленої Конституцією процедури розгляду, ухвалення та набрання ними чинності.

Для законів (у тому числі тих, якими надано згоду на обов'язковість для України міжнародних договорів) ця процедура визначена, зокрема, у частині першій статті 89, статтях 91, 94 Основного Закону.

Що стосується процедури прийняття указів Президента, то в Конституції міститься лише застереження, що ці правові акти повинні видаватися на основі та на виконання Конституції та законів України (частина третя статті 106), а також про те, що акти Президента, видані в межах повноважень, передбачених пунктами 5, 18, 21, 23 цієї статті, скріплюються підписами Прем'єр-міністра і міністра, відповідального за акт та його виконання (частина четверта).

Відповідно до статті 117 Конституції Кабінет Міністрів у межах своєї компетенції видає постанови і розпорядження, які є обов'язковими до виконання (частина перша); акти Кабінету Міністрів підписує Прем'єр-міністр (частина друга); нормативно-правові акти Кабінету Міністрів, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади підлягають реєстрації в порядку, встановленому законом (частина третя).

Конституційний Суд неодноразово розглядав питання саме дотримання процедурних питань при прийнятті законів про ратифікацію міжнародних договорів і за наявності підстав приймав рішення про їх неконституційність, зокрема, *Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин, 1992 р.» 24 грудня 1999 року, який було офіційно оприлюднено з порушенням положень статті 94 Конституції* (Рішення від 12 липня 2000 року № 9)¹.

II. У частині другій статті 89 Закону встановлено правило, за яким під час розгляду справи щодо конституційності правового акта, зазначеного у частині першій цієї статті, Конституційний Суд одночасно дає висновок щодо конституційності міжнародного договору, що набрав чинності за цим правовим актом.

З цього приводу слід зауважити таке.

¹ *Офіційний вісник України*. — 2000. — № 29. — Ст. 1232. — С. 195.

Як зазначено в коментарі до статті 87 Закону, у частині першій цієї статті Закону відтворено конституційне положення, яким встановлено виключне право звернення до Конституційного Суду з питань конституційності чинних міжнародних договорів Президента та Кабінету Міністрів (частина перша статті 151).

Таким чином, наведений перелік суб'єктів права на конституційне подання для вирішення зазначеного питання є вичерпним, і Конституційний Суд не є повноважним розглядати конституційність міжнародних договорів України за зверненнями інших державних органів, установ, громадських організацій, фізичних та юридичних осіб тощо.

Водночас відповідно до частини першої цієї статті суб'єктами права на звернення до Конституційного Суду з питань відповідності Конституції України правових актів про набрання міжнародними договорами чинності для України є Президент, не менш як сорок п'ять народних депутатів (підпис депутата не відкликається), Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК.

Тому в положенні частини другої вказаної статті Закону, за яким Конституційний Суд одночасно з розглядом питання про відповідність правового акта про набрання чинності міжнародним договором, дає висновок щодо конституційності самого договору, де-факто у законодавчому порядку розширює визначений Основним Законом перелік суб'єктів права на звернення до єдиного органу конституційної юрисдикції з питань конституційності міжнародних договорів України. Зокрема, таким правом наділяються не менш як сорок п'ять народних депутатів (підпис депутата не відкликається), Верховний Суд, Уповноважений з прав людини, Верховна Рада АРК.

ГЛАВА 15 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТОМ 3 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 90. Відкриття конституційного провадження у справі щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту

Підставою для відкриття конституційного провадження у справі є конституційне подання Верховної Ради України з питання дачі висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Конституційне подання Верховної Ради України має містити докладний опис вчинених процедурних дій із зазначенням дати, місця і підстав для їх вчинення, а також документів та інших матеріалів, що підтверджують додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту

(статтю 90 доповнено новою частиною другою згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI, у зв'язку з цим частиною другою вважати частиною третьою).

До зазначеного конституційного подання Верховної Ради України додаються такі документи та матеріали:

щодо ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту;

про створення та роботу спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування, висновки і пропозиції цієї комісії;

про розгляд Верховною Радою України висновків і пропозицій тимчасової слідчої комісії;

рішення Верховної Ради України про звинувачення Президента України у вчиненні державної зради або іншого злочину;

рішення Верховної Ради України про звернення до Конституційного Суду України

(абзац шостий частини третьої статті 90 виключено згідно з Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Конституційний Суд України не пізніше п'яти робочих днів з дня надходження конституційного подання Верховної Ради України та документів і матеріалів, що відповідно до частини третьої цієї статті мають додаватися до нього, відкриває у позачерговому порядку провадження у справі про надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту

(статтю 90 доповнено частиною четвертою згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

I. У статті 111 Конституції визначено, що Президент може бути усунений з поста Верховною Радою в порядку імпічменту у разі вчинення ним державної зради або іншого злочину (частина перша), рішення про усунення Президента з поста в порядку імпічменту приймається Верховною Радою не менш як трьома четвертими від її конституційного складу після перевірки справи Конституційним Судом і отримання його висновку щодо дотримання процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент та отримання висновку Верховного

Суду про те, що діяння, в яких звинувачується Президент, містять ознаки державної зради або іншого злочину (частина шоста).

Відповідно до частини першої статті 39 Закону конституційним поданням є звернення Верховної Ради про дачу висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту. Таким чином, звернення Верховної Ради з питання, визначеного цією статтею Закону, за формою є конституційним поданням, яке подається до Конституційного Суду з дотриманням вимог частини другої статті 39 Закону.

II, III. У частинах другій, третій статті 90 Закону встановлено додаткові, крім зазначених у його статті 39, умови, яким повинно відповідати конституційне подання Верховної Ради з питання дачі висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту.

Зокрема, конституційне подання повинно містити докладний опис вчинених процедурних дій із зазначенням дати, місця і підстав для їх вчинення, а також документів та інших матеріалів, що підтверджують дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту.

Крім цього, до зазначеного подання додаються такі документи і матеріали:

1. Щодо ініціювання питання про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту:

— відповідно до статті 171 Регламенту Верховної Ради розгляд у Верховній Раді питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту здійснюється відповідно до статей 85, 111 Конституції, закону про тимчасові слідчі комісії, спеціальної тимчасової слідчої комісії і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради та цього Регламенту (частина друга); підставою для ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту та утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії є письмове подання про це, підписане більшістю

народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради, підписи яких не відкликаються (частина третя);

— процедура ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту, встановлена статтею 172 Регламенту Верховної Ради, відповідно до якої:

а) внесене на розгляд Верховної Ради письмове подання про ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту має містити правове обґрунтування необхідності утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії. До подання можуть додаватися документи і матеріали, що стосуються цього питання, або належним чином посвідчені їх копії;

б) письмове подання, передбачене частиною першою цієї статті, без прийняття рішення про включення до порядку денного пленарного засідання Верховної Ради обговорюється за процедурою повного обговорення (стаття 30 цього Регламенту) на черговому після дня його внесення пленарному засіданні Верховної Ради.

Верховна Рада більшістю голосів народних депутатів від її конституційного складу приймає рішення щодо ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту та включення його до порядку денного сесії Верховної Ради як невідкладного. Про прийняття такого рішення Голова Верховної Ради терміново повідомляє Президента.

2. Про створення та роботу спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України для проведення розслідування, висновки і пропозиції цієї комісії:

— порядок утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії, обрання спеціального прокурора та спеціальних слідчих визначено статтею 173 Регламенту Верховної Ради, зокрема:

а) у разі включення до порядку денного сесії Верховної Ради питання про ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпічменту Верховна Рада для проведення розслідування обставин вчинення Президентом державної зради або іншого злочину утворює спеціальну тимчасову слідчу комісію відповідно до статті 111 Конституції, положень закону про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради та цього Регламенту;

б) до складу спеціальної тимчасової слідчої комісії входять народні депутати з урахуванням принципу пропорційного представництва депутатських фракцій, спеціальний прокурор та трое спеціальних слідчих. У разі обрання спеціальним прокурором та спеціальним слідчим народного депутата, враховується принцип пропорційного представництва депутатської фракції у спеціальній тимчасовій слідчій комісії;

в) на посади спеціального прокурора, спеціальних слідчих може бути обрана лише особа, яка відповідає таким вимогам:

1) є громадянином України, який проживає на її території не менше десяти років;

2) вільно володіє державною мовою;

3) має вищу юридичну освіту;

4) має не менш як десятирічний стаж роботи на посаді атестованого прокурора чи слідчого правоохоронних органів України;

5) не має судимості;

г) кандидат на посаду спеціального прокурора чи спеціального слідчого подає до Верховної Ради особову картку, декларацію про доходи, зобов'язання фінансового характеру та майновий стан щодо себе та членів своєї сім'ї за попередній рік за формою, встановленою для державних службовців, які займають посади, віднесені до першої й другої категорій посад державних службовців;

г) кандидатури спеціального прокурора, спеціальних слідчих попередньо розглядаються на засіданні комітету, до предмета відання якого належить таке питання, який надає Верховній Раді висновки щодо кожної кандидатури;

д) народні депутати можуть бути обрані спеціальним прокурором та спеціальними слідчими, якщо вони відповідають вимогам, встановленим частиною четвертою цієї статті;

е) особи, які не є народними депутатами і обрані спеціальним прокурором, спеціальними слідчими, прикомандировуються до Верховної Ради на час роботи спеціальної тимчасової слідчої комісії та здійснюють свої службові повноваження у її складі лише відповідно до наданих їм на законних підставах доручень спеціальної тимчасової слідчої комісії;

є) не пізніше як за три дні до дня розгляду питання про утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії матеріали і висновки відповідного комітету щодо запропонованих кандидатів для обрання спеціальним прокурором та спеціальними слідчими надаються народним депутатам;

ж) кандидат на обрання спеціальним прокурором, спеціальним слідчим може в будь-який час до початку голосування зняти свою кандидатуру;

з) про утворення спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховна Рада більшістю від її конституційного складу приймає постанову.

Порядок діяльності та повноваження спеціальної тимчасової слідчої комісії визначено статтею 174 Регламенту Верховної Ради, відповідно до якої:

а) спеціальна тимчасова слідча комісія проводить свою роботу відповідно до Конституції, закону про тимчасові слідчі комісії, спеціальну тимчасову слідчу комісію і тимчасові спеціальні комісії Верховної Ради та цього Регламенту;

б) спеціальна тимчасова слідча комісія:

1) перевіряє наявність, повноту і обґрунтованість доказів про вчинення Президентом державної зради або іншого злочину;

2) проводить розслідування у разі виявлення під час строку повноважень спеціальної тимчасової слідчої комісії обставин щодо вчинення Президентом державної зради або іншого злочину без додаткового прийняття рішення Верховною Радою з цього питання і за наявності підстав готує відповідні пропозиції щодо проекту постанови Верховної Ради про звинувачення Президента.

Статтею 175 Регламенту Верховної Ради передбачено, що до роботи спеціальної тимчасової слідчої комісії запрошуються як спостерігачі судді Конституційного Суду (не більше трьох осіб) (частина перша); за їх зверненням їм надається слово на засіданні спеціальної тимчасової слідчої комісії для зауважень щодо порушень конституційної процедури розслідування.

З цього приводу слід зазначити, що Конституційний Суд свого часу сформулював правову позицію з питання залучення органів державної влади, їх посадових осіб або представників

до роботи тимчасових слідчих комісій Верховної Ради, яка полягає у тому, що здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову означає, передусім, самостійне виконання кожним органом державної влади своїх функцій і повноважень. Це не виключає взаємодії органів державної влади, в тому числі надання необхідної інформації, участь у підготовці або розгляді певного питання тощо.

Однак така взаємодія має здійснюватися з урахуванням вимог статей 6, 19 Конституції, відповідно до яких органи державної влади зобов'язані діяти на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

За змістом зазначених конституційних положень в аспекті питання, що розглядається, у випадках, не передбачених Конституцією і законами України, залучення до роботи тимчасових спеціальних комісій органів державної влади (їх представників) має здійснюватися за погодженням із цими органами.

Із тексту Постанови Верховної Ради від 7 вересня 2004 року № 1982-IV «Про Тимчасову спеціальну комісію Верховної Ради України з питань моніторингу реалізації законодавства про вибори Президента України» не вбачається, що державні органи давали згоду на участь своїх представників, яких було залучено до роботи Комісії. До того ж викладені у Постанові положення щодо залучення зазначених представників мають обов'язковий (імперативний) характер.

Таким чином, положення пункту 1 Постанови в частині залучення до роботи Комісії представників від Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства юстиції України, Генеральної прокуратури України, Верховного Суду, Служби безпеки України, Державного комітету телебачення і радіомовлення України та Центральної виборчої комісії без згоди цих органів не відповідає частині другій статті 6, частині другій статті 19 Конституції (Рішення від 18 листопада 2004 року № 17-пр)¹.

Положення Конституції та Закону, якими визначено повноваження суддів Конституційного Суду, не містять норми, які відносили б до цих повноважень участь у роботі спеціальних

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 48. — Ст. 3159. — С. 24.

тимчасових комісій навіть як спостерігачів (питання легітимності Регламенту Верховної Ради див. коментар до статті 15 Закону).

3. Про розгляд Верховною Радою висновків і пропозицій тимчасової слідчої комісії:

— відповідно до статті 171 Регламенту Верховної Ради спеціальна тимчасова слідча комісія готує висновки і пропозиції за дослідженими обставинами щодо вчинення Президентом державної зради або іншого злочину і розглядає їх на своєму засіданні та приймає рішення щодо них (частина перша);

— висновки і пропозиції мають містити:

1) факти й обставини, які стали підставами для проведення розслідування;

2) відомості й обставини, встановлені спеціальною тимчасовою слідчою комісією, та докази, якими вони підтверджуються;

3) відомості та обставини, що не підтвердилися;

4) факти й обставини, які не були перевірені, та причини цього;

5) факти й обставини, що підтверджують або спростовують наявність у діяннях Президента України ознак державної зради або іншого злочину (частина друга);

— спеціальна тимчасова слідча комісія за наявності відповідних підстав готує висновок про звинувачення Президента з урахуванням вимог до обвинувального висновку, передбачених Кримінально-процесуальним кодексом України.

Висновок підписують спеціальний прокурор, спеціальні слідчі, голова і секретар спеціальної тимчасової слідчої комісії (частина третя); разом із висновками і пропозиціями члени спеціальної тимчасової слідчої комісії — народні депутати, вносять на розгляд Верховної Ради проект відповідної постанови Верховної Ради (стаття 111 Конституції) (частина четверта).

4. Рішення Верховної Ради про звинувачення Президента у вчиненні державної зради або іншого злочину:

— згідно зі статтею 184 Регламенту Верховної Ради проект постанови Верховної Ради про звинувачення Президента, внесений народними депутатами — членами спеціальної тимчасової слідчої комісії, має ґрунтуватися лише на фактах, які

містяться у висновках і пропозиціях спеціальної тимчасової слідчої комісії;

— звинувачення Президента викладається у проекті постанови Верховної Ради по пунктах, окремо щодо кожного діяння, що містить ознаки злочину, з дотриманням вимог частини першої статті 62 Конституції (частина перша);

— за результатами обговорення Верховною Радою висновків і пропозицій спеціальної тимчасової слідчої комісії, пропозицій народних депутатів, які вносили подання про ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпідменту, народні депутати — члени спеціальної тимчасової слідчої комісії, мають право внести свій уточнений проект постанови Верховної Ради про звинувачення Президента з урахуванням таких пропозицій (частина друга);

— у разі, якщо до внесеного народними депутатами — членами спеціальної тимчасової слідчої комісії проекту постанови Верховної Ради про звинувачення Президента включено пропозиції народних депутатів, які вносили подання про ініціювання питання про усунення Президента з поста в порядку імпідменту, Верховна Рада проводить голосування стосовно кожної пропозиції, додатково включеної до проекту постанови Верховної Ради. Пропозиція вважається включеною до уточненого проекту постанови про звинувачення Президента України, якщо вона отримує на підтримку більшість голосів народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради (частина третя);

— у разі, коли пропозиція, яка включена до проекту постанови Верховної Ради, не отримує необхідної для її прийняття кількості голосів народних депутатів, текст проекту постанови Верховної Ради про звинувачення Президента залишається без змін і включається до бюлетеня для таємного голосування (частина четверта).

Порядок прийняття рішення про звинувачення Президента визначено статтею 185 Регламенту Верховної Ради, відповідно до якої, зокрема:

— рішення Верховної Ради про звинувачення Президента приймається таємним голосуванням шляхом подачі бюлетенів

(статті 37, 38, 39 цього Регламенту) з урахуванням особливостей, визначених у цій статті. До бюлетеня для таємного голосування щодо проекту постанови Верховної Ради про звинувачення Президента включається один із проектів відповідної постанови, передбачений частинами третьою, четвертою статті 179 цього Регламенту;

— таємне голосування щодо проекту постанови Верховної Ради про звинувачення Президента, включеного до бюлетеня для таємного голосування, проводиться окремо щодо кожного пункту звинувачення. Постанова Верховної Ради про звинувачення Президента вважається прийнятою в цілому з тими пунктами звинувачення, за які відповідно до частини п'ятої статті 111 Конституції проголосувало не менш як дві третини народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради.

IV. У частині четвертій коментованої статті встановлено спеціальний п'ятиденний строк для відкриття у позачерговому порядку конституційного провадження у справі про надання висновку щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпичменту.

Як впливає зі змісту коментованої норми, відкриття конституційного провадження у справах цієї категорії є обов'язковим, що виключає можливість прийняття Конституційним Судом ухвали про відмову у відкритті такого провадження у випадках недотримання вимог, передбачених Конституцією та Законом, та з інших підстав, визначених статтею 45 Закону.

Однак слід зазначити, що частина третя статті 90 Закону не містить застережень, які б унеможливили прийняття рішення про припинення конституційного провадження у справі у разі встановлення зазначених обставин під час розгляду справи на пленарному засіданні Конституційного Суду.

Стаття 91. Закриття конституційного провадження

Відставка за власним бажанням Президента України, якому пред'явлено звинувачення, є підставою для закриття конституційного провадження у справі.

Притягнення цієї особи до судової відповідальності здійснюється в такому разі у загальному порядку.

I. Як впливає зі змісту частини першої статті 91 Закону, підставою для обов'язкового припинення конституційного провадження у справі щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту є відставка Президента за власним бажанням.

Відповідно до статті 108 Конституції повноваження Президента припиняються у разі відставки (пункт 1 частини другої статті 108); відставка Президента набуває чинності з моменту проголошення ним особисто заяви про відставку на засіданні Верховної Ради.

II. Згідно з частиною другою коментованої статті навіть у разі закриття Конституційним Судом конституційного провадження щодо надання висновку про дотримання конституційної процедури імпичменту Президента не виключається можливість відкриття провадження у порядку загального судочинства щодо притягнення його до юридичної відповідальності, визначеної законом.

Стаття 92. Висновок Конституційного Суду України

Конституційний Суд України дає висновок у справі щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпичменту відповідно до частини шостої статті 111 Конституції України.

Копія висновку Конституційного Суду України разом з копією матеріалів справи не пізніше наступного робочого

дня після його ухвалення направляються Верховній Раді України та Президенту України

(статтю 92 доповнено частиною другою згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

Частиною другою статті 151 Конституції визначено, що за зверненням Верховної Ради Конституційний Суд дає висновок щодо дотримання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту.

У резолютивній частині Висновку дається відповідь на порушені у конституційному поданні питання, тобто вказується, чи була дотримана конституційна процедура розслідування і розгляду справи про усунення Президента з поста в порядку імпічменту.

Висновок офіційно оприлюднюється у порядку, встановленому статтею 67 Закону, копії Висновку надсилаються до Верховної Ради як суб'єкта права на конституційне подання та до інших органів державної влади, визначених частиною першою статті 70 Закону.

Відповідно до статті 186 Регламенту Верховної Ради після отримання Висновку він невідкладно оголошується головуючим на найближчому пленарному засіданні Верховної Ради і надається народним депутатам (частина перша);

— якщо у Висновку містяться положення про ті чи інші порушення конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент, Верховна Рада приймає відповідні рішення, спрямовані на усунення виявлених порушень про:

1) невключення до проекту постанови Верховної Ради про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту тих положень чи посилань на пункти звинувачення, яких стосуються виявлені порушення конституційної процедури;

2) виконання тих чи інших слідчих дій чи процедур розслідування спеціальною тимчасовою слідчою комісією з можливим переглядом прийнятих раніше рішень;

3) повторне, додаткове розслідування фактів чи обставин, з яких почалися порушення, зазначені у висновку Конституційного Суду (частина шоста);

— для проведення повторного, додаткового розслідування фактів чи обставин, викладених у Висновку, Верховна Рада може змінити персональний склад спеціальної тимчасової слідчої комісії (частина сьома);

— після проведення дій, спрямованих на усунення порушень конституційної процедури розслідування і розгляду справи про імпічмент, Верховна Рада приймає постанову про звернення до Конституційного Суду для отримання нового висновку (частина восьма).

ГЛАВА 16 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТОМ 4 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ

Стаття 93. Підстава для конституційного подання

Підставою для конституційного подання щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є практична необхідність у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції України та законів України.

У разі відкриття конституційного провадження у такій справі Конституційний Суд України повідомляє про це у десятиденний строк суб'єктів права на конституційне подання, які звернулися з таким поданням.

Положенням цієї статті конкретизуються вимоги пункту 4 частини першої статті 39 Закону, за якими у конституційному поданні має зазначатися правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні правового акта або його окремих положень. При цьому зазначені правові норми не містять переліку обставин, на які повинен посылатися суб'єкт права на конституційне подання як на обґрунтування практичної необхідності у з'ясуванні або роз'ясненні, офіційній інтерпретації положень Конституції та законів України.

Таким чином, суб'єкт права на конституційне подання, обґрунтовуючи своє клопотання, має право посылатися на

будь-які обставини чи факти, які, на його думку, призвели до виникнення практичної необхідності в офіційному тлумаченні положень зазначених правових актів. Рішення, чи є таке правове обґрунтування підставою для відкриття конституційного провадження у справі, приймається Колегією суддів, Конституційним Судом у порядку, встановленому цим Законом (див. коментар до статей 48, 50 Закону).

Зокрема, Конституційний Суд визнав обґрунтованими посилення суб'єктів права на конституційне подання, зокрема, на такі обставини, як на підстави для звернення до Конституційного Суду:

— *звернення народних депутатів до банків із запитом з питань, які становлять банківську таємницю* (Рішення від 5 березня 2003 року № 5-у)¹;

— *різне розуміння положень законодавчих актів органами державної влади* (Рішення від 28 травня 2003 року № 10-рп)²;

— *наявність можливості порушення вимог Конституції* (Рішення від 25 грудня 2003 року № 22-рп)³ тощо.

Відсутність правового обґрунтування у конституційному поданні є підставою відмови у відкритті конституційного провадження у справі, згідно з пунктом 2 статті 45 Закону (див. коментар до статті 45).

Зокрема, Конституційний Суд ухвалив, що не може бути визнано достатнім правовим обґрунтуванням:

— *посилання на необхідність надання правової допомоги в пошуках юридичних підстав для прийняття рішень місцевою державною адміністрацією* (Ухвала від 14 липня 1997 року № 28839-у)⁴;

— *звернення Тимчасової слідчої комісії до голови Київської міської державної адміністрації щодо зустрічі для узгодження графіка роботи з відповідними службами Київської міської ради та Київської міської державної адміністрації* (Ухвала від 20 травня 1999 року № 16-у)⁵;

¹ Вісник Конституційного Суду України. — 2003. — № 1. — С. 35.

² Офіційний вісник України. — 2003. — № 23. — Ст. 1085. — С. 398.

³ Офіційний вісник України. — 2004. — № 52. — Т. 1. — Ст. 2830. — С. 327.

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33381>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33466>

— внесення Кабінетом Міністрів на розгляд Верховної Ради проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України “Про свободу совісті та релігійні організації”», з окремими положеннями якого суб’єкт права на конституційне подання не погоджується (Ухвала від 8 липня 1999 року № 29-у)¹;

— однозначне застосування положення законів, щодо яких порушено клопотання про тлумачення (Ухвала від 19 грудня 2002 року № 4-уп)² тощо.

Стаття 94. Підстава для конституційного звернення

Підставою для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції України та законів України є наявність неоднозначного застосування положень Конституції України або законів України судами України, іншими органами державної влади, якщо суб’єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Положенням цієї статті конкретизуються вимоги пункту 4 частини першої статті 42 Закону, за якими у конституційному зверненні має наводитися правове обґрунтування необхідності в офіційному тлумаченні положень Конституції або законів України.

Однак на відміну від статті 93 цим положенням Закону визначено конкретну підставу для конституційного звернення щодо офіційного тлумачення Конституції та законів України, а саме: наявність неоднозначного застосування положень Конституції або законів України судами України, іншими органами державної влади. При цьому таке звернення можливе лише за умови, якщо суб’єкт права на конституційне звернення вважає, що це може призвести або призвело до порушення його конституційних прав і свобод.

Конституційний Суд конкретизував це положення Закону, визначивши, що *неоднозначність* — це коли одна й та сама норма правового акта застосовується органами державної влади

по-різному за однакових обставин. Відмінність судових рішень, пов’язаних із наявністю різних обставин, а не різним застосуванням одних і тих же правових норм, не може вважатися неоднозначним застосуванням Конституції та законів України (Ухвала від 16 листопада 2006 року № 13-у)¹.

Крім цього, Конституційний Суд ухвалив, що:

— розбіжності у правових позиціях судів різних інстанцій з однієї і тієї ж справи не свідчать про неоднозначне застосування положень нормативних актів, стосовно офіційного тлумачення яких заявлено клопотання, оскільки рішення районного суду у цій справі скасовано... Скасовані судові рішення не можуть братися до уваги при вирішенні питання про неоднозначність застосування судами положень Конституції України та законів України. Врахування таких рішень фактично призводить до перевірки правильності і законності прийнятих рішень у конкретній справі, що не належить до повноважень Конституційного Суду України (Ухвала від 20 квітня 1999 року № 4-у)²;

— впорядкування конкретних державно-службових відносин, усунення суперечностей та заповнення прогалів у чинному законодавстві до компетенції Конституційного Суду не віднесено (Ухвала від 10 липня 1998 року № 41-у)³;

— правотворча діяльність органів влади не є неоднозначним застосуванням Конституції та законів України (Ухвала від 20 квітня 1999 року № 2-у)⁴.

Як свідчить аналіз практики конституційного судочинства, наявність неоднозначного застосування правих норм, щодо яких порушувалось клопотання про офіційне тлумачення, за умови дотримання інших вимог Конституції й Закону, було підставою для відкриття конституційного провадження та розгляду Конституційним Судом справ щодо:

— застосування статті 59 Конституції та статті 44 Кримінально-процесуального кодексу України судами загальної юрисдикції (Ухвала від 13 липня 1999 року № 41-у)⁵ та інших.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=89382>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33468>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33437>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33457>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33494>

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33482><http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33616>

Водночас Конституційний Суд визнав, що не можуть свідчити про неоднозначність застосування правових актів органами державної влади посилання на такі обставини:

а) клопотання про виправлення судових помилок, скасування рішень судів та прийняття судами позовних заяв (ухвали від 11 січня 2000 року № 9-у¹, від 22 червня 2000 року № 43-у², від 19 лютого 2004 року № 16-у³ та інші);

б) видання органами державної влади актів, які не є актами застосування права, зокрема:

– лист-відповідь Головного державного інспектора праці Донецької області (Ухвала від 27 січня 2000 року № 14-у)⁴;

– матеріали листування між державними установами щодо роз'яснення порядку застосування Постанови Кабінету Міністрів та газетні публікації (Ухвала від 1 жовтня 2002 року № 53-у)⁵;

– наукові публікації та повідомлення у пресі про судову практику (Ухвала від 28 грудня 2002 року № 69-у)⁶ тощо;

в) посилання на законотворчу діяльність парламенту (Ухвала від 24 грудня 2006 року № 24-у)⁷;

г) фактична незгода суб'єкта права на конституційне звернення з рішенням органів державної влади, зокрема:

– незгода з відмовою судових органів у прийнятті позовних заяв (Ухвала від 6 червня 2002 року № 36-у)⁸;

– оскарження обґрунтованості судових рішень (Ухвала від 5 червня 1997 року № 7-у)⁹;

г) посилання суб'єкта права на конституційне звернення на неузгодженість норм законодавства або його незгода з цими нормами (ухвали від 27 січня 2000 року № 16-у¹⁰, від 15 травня 1997 року № 6-у¹¹, від 5 червня 1997 року № 17-у¹² та інші);

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33499>

² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33542>

³ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=58602>

⁴ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33507>

⁵ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33660>

⁶ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33681>

⁷ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=60006>

⁸ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33647>

⁹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33355>

¹⁰ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33509>

¹¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33354>

¹² <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33355>

д) подання клопотання суб'єктом права на конституційне звернення безпосередньо до Конституційного Суду, а не до органів державної влади, до повноважень яких належить вирішення порушеного у клопотанні питання (Ухвала від 17 червня 1997 року № 20-у¹).

Стаття 95. Резолютивна частина рішення Конституційного Суду України

(назва статті 95 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI)

У резолютивній частині рішення Конституційного Суду України офіційно тлумачаться положення Конституції України та законів України, щодо яких було подано конституційне подання чи конституційне звернення

(частина перша статті 95 із змінами, внесеними згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI).

У разі якщо при тлумаченні Закону України (його окремих положень) була встановлена наявність ознак його невідповідності Конституції України, Конституційний Суд України у цьому ж провадженні вирішує питання щодо неконституційності цього Закону.

I. Відповідно до частини другої статті 150 Конституції з питань, передбачених цією статтею (зокрема, офіційного тлумачення Конституції та законів України), Конституційний Суд ухвалює рішення, які є обов'язковими до виконання на території України, остаточними і не можуть бути оскаржені. Що стосується висновків, то їх надання Конституційним Судом передбачено Конституцією виключно у випадках, встановлених пунктом 28 частини першої статті 85, частинами першою, другою статті 151, статтею 159 Основного Закону.

Виходячи з викладеного та керуючись частиною третьою статті 8 Основного Закону, за якою норми Конституції є нормами прямої дії, Конституційний Суд встановив правило, згідно з

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=33402>

яким з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України єдиний орган конституційної юрисдикції приймає акт у формі рішення.

Ця правова позиція Конституційного Суду була підтримана Верховною Радою на законодавчому рівні. Згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI в назві та тексті частини першої статті 95 слово «висновок» було замінено на слово «рішення».

У резолютивній частині Рішення Конституційного Суду у стислій формі дається відповідь на питання, порушені у конституційному поданні (зверненні), також відповідно до пункту 9 статті 65 Закону обов'язково зазначається, що Рішення є остаточним і оскарженню не підлягає.

Крім цього, на забезпечення дотримання принципу гласності, на якому, зокрема, ґрунтується діяльність Конституційного Суду відповідно до статті 4 Закону, в резолютивній частині Рішення також зазначається, що воно має бути опубліковано у «Віснику» та інших офіційних виданнях

II. Конституцією визначено вичерпний перелік суб'єктів права на звернення до Конституційного Суду з вирішення питань конституційності законів та деяких інших правових актів, а саме: Президент; не менш як сорок п'ять народних депутатів; Верховний Суд; Уповноважений з прав людини; Верховна Рада АРК, однак положення частини другої статті 95 Закону дають змогу розширити цей перелік.

Зокрема, зі змісту статті 95 Закону випливає, що оскільки відповідно до статті 43 Закону суб'єктами права на конституційне звернення з питань офіційного тлумачення Конституції та законів України є громадяни України, іноземці, особи без громадянства та юридичні особи, то єдиний орган конституційної юрисдикції де-факто отримав повноваження розглядати питання конституційності законів та інших правових актів на підставі конституційних звернень зазначених суб'єктів.

ГЛАВА 17 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТОМ 5 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ

(розділ III доповнено главою 17 згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI)

Стаття 96. Предмет конституційного провадження та підстави відкриття такого провадження

Конституційний Суд України розглядає справи і дає висновки щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проекту закону про внесення змін до Конституції України, поданого до Верховної Ради України згідно із статтями 154, 155 і 156 Конституції України.

Підставою для відкриття конституційного провадження у справі є конституційне подання Верховної Ради України з питання надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проекту закону про внесення змін до Конституції України.

Справа про надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України проекту закону про внесення змін до Конституції України розглядається Конституційним Судом України невідкладно у строк, визначений частиною другою статті 57 цього Закону.

I. Предметом конституційного провадження у справах цієї категорії є вирішення питання щодо відповідності законопро-

екту про внесення змін до Конституції статтям 157 і 158 Основного Закону.

Стаття 157 Конституції містить обов'язкові вимоги щодо змісту законопроекту про внесення змін до Конституції, які відповідно до правових позицій Конституційного Суду полягають у такому:

1. Конституція не може бути змінена, якщо пропонувані зміни передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина:

а) шляхом змінення статусу або повноважень органів державної влади, зокрема, *покладенням функцій «вищого парламентського контролю» на Рахункову палату — непередставницький орган, що означало б звуження змісту та обсягу закріпленого в статті 38 Конституції права громадян брати участь в управлінні державними справами* (Висновок від 25 березня 1999 року № 1)¹;

б) внесенням змін, що мають наслідком розбалансування конституційної системи, зокрема, *суперечливістю між пропонованими змінами до статей 94 і 106 Конституції України, їх неузгодженістю з іншими положеннями Основного Закону, відсутністю системного підходу в оцінці змін до Конституції України і чинних її положень* (Висновок від 14 березня 2001 року № 1-в)²;

в) обмеженням гарантії права на справедливий і безсторонній суд, пов'язаний зі змістом конституційних прав і свобод, зокрема:

— *надання Верховним Судом згоди на притягнення народних депутатів і сенаторів до кримінальної відповідальності, їх затримання чи арешт* (Висновок 11 липня 2000 року № 2-в)³;

— *вилучення із статей 147 і 150 Конституції повноважень Конституційного Суду офіційно тлумачити закони України та перенесення переліку суб'єктів звернення з частини першої статті 150 до частини другої цієї ж статті, як це пропонується в законі-проекті, призведе до скасування існуючого права громадян звертатися до Конституційного Суду з питань*

офіційного тлумачення Конституції та законів (Висновок від 14 березня 2001 року № 1-в)¹;

г) змінням порядку волевиявлення обраних громадянами представників органів державної влади, зокрема: *вилученням зі статті 84 Основного Закону положень, якими встановлено право і обов'язок народного депутата України голосувати на засіданнях парламенту особисто* (Висновок від 14 березня 2001 року № 1-в)²;

г) обмеженням повноважень органів місцевого самоврядування, зокрема, *фактичне скасування інституту висловлення недовіри голові обласної державної адміністрації депутатами обласної ради, в тому числі можливість настання відповідних наслідків* (Висновок від 15 січня 2008 року № 1-в)³.

2. Конституція не може бути змінена, якщо пропонувані зміни спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

3. Конституція не може бути змінена в умовах воєнного і надзвичайного стану.

Відповідно стаття 158 Конституції містить процесуально-правові обмеження щодо внесення на розгляд Верховної Ради законопроекту про внесення змін до Основного Закону:

1) законопроект, який розглядався Верховною Радою, і закон не був прийнятий, може бути поданий до Верховної Ради не раніше, ніж через рік з дня прийняття рішення щодо цього законопроекту;

2) Верховна Рада протягом строку своїх повноважень не може двічі змінювати одні й ті самі положення Конституції.

II. Частиною другою коментованої статті визначено, що підставою для відкриття конституційного провадження у справах зазначеної категорії є конституційне подання Верховної Ради з питання надання висновку щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції проекту закону про внесення змін до Конституції.

¹ Офіційний вісник України. — 2003. — № 28. — Ст. 1378. — С. 104.

² Офіційний вісник України. — 2001. — № 12. — Ст. 494. — С. 39.

³ Офіційний вісник України. — 2000. — № 28. — Ст. 1169. — С. 49.

¹ Офіційний вісник України. — 2001. — № 12. — Ст. 494. — С. 39.

² Офіційний вісник України. — 2001. — № 12. — Ст. 494. — С. 39.

³ Офіційний вісник України. — 2008. — № 80. — Ст. 2702. — С. 89.

Відповідно до Основного Закону законопроект про внесення змін до Конституції може бути поданий до Верховної Ради Президентом або не менш як третиною народних депутатів від конституційного складу Верховної Ради (стаття 154); конституційний склад Верховної Ради — чотириста п'ятдесят народних депутатів (частина перша статті 76).

Законопроект про внесення змін до Конституції, крім розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України», попередньо схвалений більшістю від конституційного складу Верховної Ради, вважається прийнятим, якщо на наступній черговій сесії Верховної Ради за нього проголосувало не менш як дві третини від конституційного складу Верховної Ради України (стаття 155 Конституції). Законопроект про внесення змін до розділу I «Загальні засади», розділу III «Вибори. Референдум» і розділу XIII «Внесення змін до Конституції України» подається до Верховної Ради Президентом або не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради і, за умови його прийняття не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради, затверджується всеукраїнським референдумом, який призначається Президентом.

Повторне подання законопроекту про внесення змін до розділів I, III і XIII цієї Конституції з одного й того самого питання можливе лише до Верховної Ради наступного скликання (стаття 156 Конституції України).

Стосовно порядку подання звернення до Конституційного Суду щодо отримання висновку, передбаченого статтею 159 Конституції, Конституційний Суд у Рішенні від 9 червня 1998 року № 8-рп визначив, що *Верховна Рада як єдиний орган законодавчої влади вирішує питання щодо внесення змін до Конституції України. Президент (стаття 154 Конституції), не менш як третина (стаття 154 Конституції) чи не менш як дві третини (стаття 156 Конституції) народних депутатів України від конституційного складу Верховної Ради, які наділені виключним правом подавати проекти про внесення змін до Конституції, вносять ці проекти згідно з установленим порядком саме на розгляд до Верховної Ради. Конституцій-*

ний Суд надає висновок щодо відповідності цих законопроектів вимогам статей 157 і 158 Конституції відповідно до положень статті 159 Конституції виключно Верховній Раді України.

Отже, тільки Верховна Рада може звернутись до Конституційного Суду з питань надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Конституції. Проте форма таких звернень потребує законодавчого врегулювання¹.

На виконання цього Рішення Верховна Рада прийняла Постанову «Про деякі питання порядку підготовки законопроектів про внесення змін до Конституції України до розгляду Верховною Радою України» від 11 липня 2003 року № 1116-VI². Згідно з абзацом другим пункту 1 зазначеної Постанови зареєстрований законопроект про внесення змін до Конституції України невідкладно подається суб'єктом права законодавчої ініціативи, який подав цей законопроект до Верховної Ради, або Головою Верховної Ради до Конституційного Суду для надання висновку щодо відповідності його тексту вимогам статей 157 і 158 Конституції України.

Після прийняття Верховною Радою цієї Постанови, у встановленому нею порядку (а саме: за поданням Голови Верховної Ради), до Конституційного Суду надійшло три проекти про зміни до Конституції (реєстраційні номери 3207-1, 4105, 4180). Всі ці проекти Конституційний Суд розглянув і надав висновки щодо їх відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції.

Надалі Верховна Рада Постановою від 16 березня 2006 року № 3547-IV прийняла Регламент Верховної Ради, статтею 143 якого визначила інший порядок звернення Верховної Ради до Конституційного Суду про надання висновку щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції, зокрема, встановивши, що такі звернення повинні мати форму постанови Верховної Ради³.

¹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — С. 118.

² Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 8. — Ст. 68.

³ Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 23. — Ст. 202. — С. 838.

Таким чином, з березня 2006 року єдиною формою звернення Верховної Ради до Конституційного Суду з питань надання висновків про відповідність законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції була відповідна постанова, яка згідно зі статтею 91 Конституції приймається більшістю конституційного складу парламенту.

(Щодо питання про відповідність Регламенту Верховної Ради від 16 березня 2006 року Конституції див. коментар до статті 15 Закону).

Згідно зі статтею 148 Регламенту Верховної Ради постанова про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду повинна містити положення про:

1) звернення Верховної Ради до Конституційного Суду стосовно надання Конституційним Судом України висновку щодо відповідності включеного до порядку денного сесії Верховної Ради конкретно означеного законопроекту (або обох пов'язаних законопроектів) про внесення змін до Конституції (із вказівкою реєстраційних реквізитів та ініціатора подання законопроекту до Верховної Ради) вимогам статей 157 і 158 Конституції;

2) направлення цієї постанови до Конституційного Суду (законопроект додається);

3) дату набрання чинності цією постановою.

До звернення Верховної Ради до Конституційного Суду додається текст зареєстрованого законопроекту про внесення змін до Конституції.

Одночасно зі зверненням Верховної Ради до Конституційного Суду направляються:

1) копія зареєстрованого звернення до Верховної Ради ініціатора подання до Верховної Ради законопроекту про внесення змін до Конституції (підписи народних депутатів посвідчуються);

2) пояснювальна записка, подана разом із законопроектом ініціатором подання до Верховної Ради законопроекту про внесення змін до Конституції;

3) текст постанови Верховної Ради про включення законопроекту до порядку денного сесії Верховної Ради, якщо вона

прийнята окремо від постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду;

4) висновки комітетів, документи та інші матеріали, які надавалися народним депутатам у зв'язку з розглядом Верховною Радою питань про включення законопроекту до порядку денного сесії, прийняттям постанови про звернення Верховної Ради до Конституційного Суду; прийняттям пропозицій, поправок до законопроекту перед повторним поданням його зі зверненням Верховної Ради до Конституційного Суду (частина третя статті 151 цього Регламенту);

5) стенограми пленарних засідань, на яких розглядалися питання, зазначені в пункті 4 цієї частини.

Щодо пов'язаних законопроектів, вказаних у частині шостій статті 143 цього Регламенту, Верховна Рада приймає одну постанову про звернення до Конституційного Суду.

Звернення Верховної Ради разом із матеріалами, зазначеними у частині третій цієї статті, невідкладно направляються Головою Верховної Ради до Конституційного Суду, про що головуючий на найближчому пленарному засіданні Верховної Ради робить повідомлення.

Згідно з частиною шостою статті 143 Регламенту Верховної Ради у разі виникнення необхідності одночасного комплексного внесення змін як до розділів Конституції, зазначених у статті 155, так і до розділів, зазначених у частині першій статті 156 Конституції, ініціатор подання таких змін до Конституції подає до Верховної Ради одночасно два окремих законопроекти (пов'язані законопроекти). Такі законопроекти мають містити також положення, які передбачають поєднане та узгоджене в часі набрання ними чинності та згідно з якими в разі неприйняття Верховною Радою чи незатвердження всеукраїнським референдумом одного із них інший, пов'язаний з ним, не набирає чинності.

Як впливає з правової позиції Конституційного Суду відсутність зазначеної постанови Верховної Ради унеможливає відкриття конституційного провадження у справі.

Зокрема, Конституційний Суд відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за зверненням Голови Верхов-

ної Ради про надання висновку щодо відповідності проекту закону про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції (реєстраційний № 8526 від 1 грудня 2005 року) (щодо удосконалення судової влади) через відсутність у зверненні Голови Верховної Ради та долучених до нього матеріалах даних про прийняття Верховною Радою на її пленарному засіданні рішення у будь-якій формі про направлення законопроекту до Конституційного Суду (Ухвала від 14 березня 2007 року № 18-у)¹.

Оскільки частиною другою статті 96 Закону встановлено правило, що підставою для відкриття конституційного провадження у справах є не постанова Верховної Ради, а конституційне подання, положення Регламенту Верховної Ради у цій частині потребують удосконалення.

Ще однією обов'язковою умовою для відкриття конституційного провадження у справах цієї категорії є дотримання вимог статей 155, 156 Основного Закону, якими визначено процедуру попереднього схвалення законопроекту про внесення змін до Конституції.

III. Строки розгляду конституційного подання у разі визнання конституційного провадження невідкладним визначено частиною другою статті 57 Закону (див. коментар до статті 57 Закону).

Стаття 97. Резолютивна частина висновку Конституційного Суду України

У резолютивній частині висновку Конституційний Суд України зазначає положення проекту закону про внесення змін до Конституції України, що відповідають вимогам статей 157 і 158 Конституції України, і положення, що не відповідають цим вимогам Конституції України.

1. Конституційний Суд розглядає справу про відповідність законопроекту про внесення змін до Конституції вимогам ста-

тей 157 і 158 Конституції за процедурою, яку встановлено Законом, а також окремими положеннями Регламенту. За результатами розгляду справи Конституційний Суд надає Висновок, структура і зміст якого в основному повинні відповідати вимогам статті 66 Закону, хоча окремі відмінності існують, що зумовлено специфікою справ цієї категорії.

1.1. Зокрема, у Висновку зазначається таке:

1) Найменування Висновку, дату і місце надання, номер.

Наприклад: *Висновок від 12 жовтня 2004 року № 2-в у справі за зверненням Верховної Ради про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про внесення змін до Конституції України» вимогам статей 157 і 158 Конституції (справа про Законопроект № 4180 з внесеними до нього поправками), місто Київ*¹.

2) Персональний склад суддів Конституційного Суду, які брали участь у розгляді справи.

Вимога щодо надання переліку суддів, які брали участь у розгляді справи, є загальною для рішень, висновків та ухвал, які приймаються (надаються) єдиним органом конституційної юрисдикції. Вона зумовлена, насамперед, статусом Конституційного Суду як колегіального органу, повноважність якого приймати відповідні рішення залежить від наявності кворуму. Зокрема, пленарне засідання Конституційного Суду є повноважним, якщо на ньому присутні не менше дванадцяти суддів Конституційного Суду; висновки приймаються на пленарному засіданні Конституційного Суду, якщо за них проголосувало не менше десяти суддів Конституційного Суду (частини третя, четверта статті 51 Закону).

Необхідно також зазначити, що згідно з практикою конституційного судочинства у Висновку вказується не лише персональний склад суддів Конституційного Суду, які брали участь у розгляді справи, а й відомості про те, хто з цих суддів голосував за прийняте рішення і хто — проти.

¹ <http://upiter/pls/wccu/p0062?lang=0&rej=0&pf5511=92687>

¹ Офіційний вісник України. — 2004. — № 42. — Ст. 2777. — С. 83.

3) Перелік учасників судового засідання.

Надання у Висновку переліку учасників конституційного провадження також є загальнообов'язковою умовою. Вона впливає з вимог статті 4 Закону, за якими діяльність Конституційного Суду ґрунтується, зокрема, на принципах повного і всебічного розгляду справ. Для цього у зазначеному переліку обов'язково вказується, кого представляє учасник конституційного провадження, його посада, прізвище, ім'я та по батькові.

4) Підстава для звернення Верховної Ради до Конституційного Суду про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції.

За частиною другою статті 96 Закону підставою для відкриття конституційного провадження у справі є конституційне подання Верховної Ради з питання надання висновку Конституційним Судом щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції.

5) Відомості про законопроект, справа щодо відповідності якого вимогам статей 157 і 158 Конституції розглядається Конституційним Судом).

Згідно з правилами, які склалися в практиці конституційного судочинства у справах про надання висновків щодо відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції, у Висновку мають наводитися назва законопроекту, реєстраційний номер та дата реєстрації у Верховній Раді, а також повний текст законопроекту.

6) Мотивувальна частина Висновку.

У мотивувальній частині Висновку Конституційний Суд наводить результати дослідження запропонованих законопроектом змін до Основного Закону. Дослідження проводиться з дотриманням визначених статтею 4 Закону основних принципів діяльності Конституційного Суду, зокрема повного і всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Запропоновані поданим до Конституційного Суду законопроектом зміни до Конституції розглядаються як окремо щодо

кожної норми Основного Закону, так і в системному зв'язку з іншими конституційними положеннями.

У цій самій частині Висновку Конституційний Суд формулює правові позиції з питань, які мають відношення до розгляду справи.

Залежно від наслідків, які тягнуть за собою висновки щодо законопроекту про зміни до Конституції, їх можна поділити на дві групи.

До першої групи належать висновки, які дозволяють подальший розгляд законопроектів Верховною Радою у зв'язку з їх відповідністю вимогам статей 157 і 158 Конституції.

Друга група висновків унеможливорює подальший розгляд Верховною Радою законопроекту про зміни до Конституції з таких підстав:

1) визнання Конституційним Судом пропоновані зміни такими, що не відповідають вимогам частини першої статті 157 Конституції, оскільки вони:

— передбачають скасування чи обмеження прав і свобод людини і громадянина;

— або (та) спрямовані на ліквідацію незалежності чи на порушення територіальної цілісності України.

2) встановлення Конституційним Судом факту (фактів) порушення вимог частини другої статті 157, статті 158, які можуть полягати у такому:

— наявності в державі чи в окремих її місцевостях воєнного чи надзвичайного стану;

— або (та) встановленні факту розгляду та неприйняття Верховною Радою цього законопроекту менш, ніж рік тому;

— або (та) встановленні факту зміни Верховною Радою протягом своїх повноважень конституційних положень, щодо яких знову пропонуються зміни.

У цих випадках Верховна Рада не може розглядати пропоновані зміни до Конституції, однак, ця заборона не стосується змісту запропонованих змін та не виключає можливість у майбутньому перетворення їх на конституційні приписи, оскільки зазначені підстави для блокування зміни Конституції мають тимчасовий характер.

Необхідно зазначити, що констатація Конституційним Судом факту дотримання положень частини другої статті 157 Конституції не виключає подальшу можливість порушення цього конституційного припису. Надання Висновку щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 Конституції не завершує процедуру внесення змін до Основного Закону.

На практиці, за наявності позитивного Висновку щодо законопроекту, пропонувані ним зміни до Конституції можуть бути внесені набагато пізніше, що не виключає наявності на той час в державі або окремій її місцевості воєнного або надзвичайного стану.

3) неможливість надання Висновку у зв'язку із істотними недоліками цих змін або самого законопроекту, наприклад, Конституційний Суд, розглянувши справу про надання висновку щодо відповідності проекту Закону України «Про зміни до Конституції України за результатами всеукраїнського референдуму 16.04.2000 року», поданого народними депутатами, вимогам статей 157 і 158 Конституції, зазначив, що відсутність комплексних, системних змін до Конституції у зв'язку із запровадженням двопалатного парламенту в запропонованому народними депутатами варіанті вже сама по собі унеможливує всебічний аналіз пропонуваних змін до Конституції на предмет їх відповідності статті 157 Конституції та припинив провадження у цій справі в тій частині законопроекту, яка стосується змін до Конституції, прямо або опосередковано пов'язаних із запровадженням двопалатного парламенту (Висновок від 11 липня 2000 року № 2-в)¹.

7) Резолютивна частина висновку.

Як правило, в резолютивній частині висновку наводиться повний текст поданого Верховною Радою законопроекту та визначається, чи відповідає законопроект, який розглядався, вимогам статей 157, 158 Конституції.

Зі змісту статті 159 Конституції випливає, що Верховна Рада розглядає такий законопроект тільки за наявності Висновку, що він відповідає вимогам статей 157, 158 Основного Закону.

1.2. Якщо законопроект визнано таким, що не відповідає вимогам Конституції у певній частині, у Висновку зазначається, які саме його положення суперечать вимогам статей 157, 158 Основного Закону.

Визнання окремих положень законопроекту такими, що не відповідають вимогам статей 157, 158 Конституції, де-факто означає, що законопроект у такому вигляді не підлягає розгляду Верховною Радою.

Якщо Конституційний Суд визнав за доцільне припинити конституційне провадження у певній частині законопроекту, у Висновку зазначається, щодо яких саме його положень припинено конституційне провадження. Припинення провадження щодо частини положень законопроекту про внесення змін до Конституції також унеможливує його розгляд Верховною Радою.

Відповідно до правової позиції Конституційного Суду звернення до Конституційного Суду з метою перевірки відповідності законопроектів про внесення змін до Конституції вимогам статей 157 і 158 Конституції є обов'язковим для Верховної Ради (частина перша статті 147 і стаття 159 Конституції). Положення статей 157 та 158 Конституції містять імператив, яким заборонено вносити зміни до Конституції всупереч умовам, наведеним у цих статтях.

Здійснюючи превентивний конституційний контроль щодо відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції законопроектів про внесення змін до Конституції, Конституційний Суд не обмежує повноважень Верховної Ради вносити зміни до Основного Закону, а лише забезпечує конституційність їх реалізації Верховною Радою, що є однією з основних гарантій стабільності Конституції.

За результатами наступного конституційного контролю, передбаченого статтею 150 Конституції, Конституційний Суд приймає рішення, а превентивного контролю, передбаченого статтею 159 Конституції — висновки. Незважаючи на відмінності за формою, рішення і висновки є обов'язковими до виконання.

Це впливає з частини третьої статті 124 Конституції, відповідно до якої судочинство здійснюється Конституційним

¹ Офіційний вісник України. — 2000. — № 28. — Ст. 1169. — С. 49.

Судом та судами загальної юрисдикції, а також з частини п'ятої цієї статті, згідно з якою всі судові рішення, незалежно від їх конкретних форм, що ухвалюються судами іменем України, є обов'язковими до виконання на всій території України.

Отже, судові рішення, прийняте у формі Висновку, є обов'язковим до виконання. Саме так вирішено це питання в Законі, в якому закріплено положення, що рішення і висновки Конституційного Суду рівною мірою є обов'язковими до виконання (стаття 69) (Рішення від 9 червня 1998 року № 8-рп)¹.

Виходячи з викладеного, в резолютивній частині Висновку обов'язково зазначається, що він є остаточним і оскарженню не підлягає.

ГЛАВА 18 ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВАХ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ ПУНКТОМ 6 СТАТТІ 13 ЦЬОГО ЗАКОНУ

(розділ III доповнено главою 18 згідно із Законом від 19 березня 2009 року № 1168-VI)

Стаття 98. Підстава для конституційного провадження

Конституційний Суд України розглядає конституційне подання про порушення Верховною Радою Автономної Республіки Крим Конституції України або законів України (їх окремих положень) після ініціювання Верховною Радою України питання про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Конституційне подання щодо такого питання Конституційний Суд України має розглянути невідкладно.

І. Пунктом 6 статті 13 Закону до повноважень Конституційного Суду віднесено надання висновків у справах щодо порушення Верховною Радою АРК Конституції та законів України. Віднесення надання таких висновків до юрисдикції Конституційного Суду впливає з положення пункту 28 частини першої статті 85 Конституції, за яким до повноважень Верховної Ради належить дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК за наявності висновку Консти-

¹ Офіційний вісник України. — 1998. — № 23. — С. 118.

туційного Суду про порушення нею Конституції або законів України.

Таким чином, наявність Висновку, в якому підтверджено факт (факти) порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України, є обов'язковою умовою для дострокового припинення парламентом її повноважень.

Згідно з Конституцією:

— АРК є невід'ємною складовою частиною України і в межах повноважень, визначених Конституцією, вирішує питання, віднесені до її відання (стаття 134);

— АРК має Конституцію АРК, яку приймає Верховна Рада АРК та затверджує Верховна Рада не менш як половиною від конституційного складу Верховної Ради (стаття 135);

— нормативно-правові акти Верховної Ради АРК та рішення Ради міністрів АРК не можуть суперечити Конституції і законам України та приймаються відповідно до Конституції, законів України, актів Президента і Кабінету Міністрів та на їх виконання.

Статтю 136 Конституції визначено, що представницьким органом АРК є Верховна Рада АРК (частина перша); Верховна Рада АРК у межах своїх повноважень приймає рішення та постанови, які є обов'язковими до виконання в АРК (частина друга); повноваження, порядок формування і діяльності Верховної Ради АРК визначаються Конституцією та законами України, нормативно-правовими актами Верховної Ради АРК з питань, віднесених до її компетенції (частина четверта).

АРК здійснює нормативне регулювання з питань: 1) сільськогосподарства і лісів; 2) меліорації та кар'єрів; 3) громадських робіт, ремесел та промислів; благодійництва; 4) містобудування і житлового господарства; 5) туризму, готельної справи, ярмарків; 6) музеїв, бібліотек, театрів, інших закладів культури, історико-культурних заповідників; 7) транспорту загального користування, автошляхів, водопроводів; 8) мисливства, рибальства; 9) санітарної та лікарняної служб (стаття 137 Конституції).

До відання АРК належить: 1) призначення виборів депутатів Верховної Ради АРК, затвердження складу виборчої комісії

АРК; 2) організація та проведення місцевих референдумів; 3) управління майном, що належить АРК; 4) розроблення, затвердження та виконання бюджету АРК на основі єдиної податкової та бюджетної політики України; 5) розроблення, затвердження та реалізація програм АРК з питань соціально-економічного та культурного розвитку, раціонального природокористування, охорони довкілля — відповідно до загальнодержавних програм; 6) визнання статусу місцевостей як курортів; 7) участь у забезпеченні прав і свобод громадян, національної злагоди, сприяння охороні правопорядку та громадської безпеки; 8) забезпечення функціонування і розвитку державної та національних мов і культур в АРК; охорона і використання пам'яток історії; 9) участь у розробленні та реалізації державних програм повернення депортованих народів; 10) ініціювання введення надзвичайного стану та встановлення зон надзвичайної екологічної ситуації в АРК або в окремих її місцевостях (стаття 138 Конституції).

Конституційний Суд ще не розглядав справи про надання висновків щодо порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України. Однак, виходячи з аналізу зазначених конституційних положень та практики конституційного судочинства, можна дійти висновку, що до таких порушень з боку Верховної Ради АРК можна віднести:

— вирішення питань у спосіб, не передбачений Конституцією або законами України;

— видання нормативно-правових актів, які за змістом суперечать Конституції або законам України;

— вирішення питань, які не віднесено до відання АРК;

— видання нормативно-правових актів з питань, які не підлягають нормативному регулюванню АРК;

— прийняття нормативно-правових актів з порушенням процедури, встановленої Конституцією або законами України;

— вчинення інших дій, які суперечать вимогам Конституції або законів України, у тому числі тих, що призвели до невиконання приписів Конституції або законів України.

Відповідно до абзацу другого статті 41 Закону суб'єктами права на конституційне подання з цього питання є Верховна Рада та Президент. Однак за частиною першою цієї статті Закону Конституційний Суд здійснює такий розгляд тільки за умови ініціювання Верховною Радою питання про дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК.

Викладене свідчить про те, що за процедурою, встановленою главою 18 Закону, не можуть розглядатися справи про конституційність нормативно-правових актів Верховної Ради АРК, дію яких зупинено Президентом згідно з частиною другою статті 137 Конституції. Конституційний Суд приймає рішення у порядку, встановленому щодо розгляду справ, передбачених пунктом 1 статті 13 Закону (рішення від 25 березня 1998 року № 4-рп, від 2 червня 1998 року № 7-рп та інші).

За конституційними поданнями глави держави з цих питань Регламентом Верховної Ради не визначено порядок прийняття рішення про звернення до Конституційного Суду з конституційним поданням щодо зазначеного питання. Статтею 237 цього Регламенту лише встановлено правило, за яким пропозиція про дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК може бути внесена Головою Верховної Ради або народними депутатами у кількості не менше 45 осіб (частина перша); внесення пропозиції про дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК допускається лише за наявності висновку Конституційного Суду про порушення нею Конституції або законів України (текст висновку додається до пропозиції) (частина друга).

Також залишаються неврегульованими процедурні питання про те, які матеріали повинні додаватися до конституційного подання, які вимоги до порядку фіксації фактів порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України та інші.

II. Строки розгляду конституційного подання у разі визнання конституційного провадження невідкладним визначено частиною другою статті 57 Закону (див. коментар до статті 57 Закону).

Стаття 99. Участь у конституційному провадженні

Конституційний Суд України обов'язково залучає до участі в розгляді справи ініціаторів (їх представників) дострокового припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим (представників Верховної Ради Автономної Республіки Крим), Генерального прокурора України.

У разі необхідності Конституційний Суд України може залучити до участі в розгляді справи представників депутатських фракцій у Верховній Раді Автономної Республіки Крим.

Вимоги щодо залучення до участі у конституційному провадженні ініціаторів (їх представників) дострокового припинення повноважень Верховної Ради АРК, представників Верховної Ради АРК, Генерального прокурора України, а також у разі потреби — представників депутатських фракцій Верховної Ради АРК, впливають з припису статті 4 Закону, за яким діяльність Конституційного Суду ґрунтується, зокрема, на принципі повного, всебічного розгляду справ та обґрунтованості прийнятих ним рішень.

Однак згідно зі статтею 237 Регламенту Верховної Ради пропозиція про дострокове припинення повноважень Верховної Ради АРК може бути внесена Головою Верховної Ради або народними депутатами у кількості не менше 45 осіб лише за наявності висновку Конституційного Суду про порушення нею Конституції або законів України. Таким чином, ні Закон, ні Регламент Верховної Ради не містять уточнення, хто саме може бути ініціатором дострокового припинення повноважень Верховної Ради АРК, за умови відсутності зазначеного висновку, коли справа тільки розглядається Конституційним Судом.

Відповідно до § 30 Регламенту розгляд справ на пленарному засіданні може проводитися у формі:

— усних слухань, тобто безпосереднього заслуховування на пленарному засіданні всіх учасників конституційного провадження;

— письмових слухань, тобто шляхом заслуховування та аналізу зібраних на попередніх стадіях конституційного провадження та залучених у ході пленарного засідання матеріалів, документів, необхідних для забезпечення об'єктивного і повного розгляду справи.

Коментована стаття Закону не містить припису щодо обов'язковості проведення розгляду справ про надання висновків щодо порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України у формі усного слухання. Таким чином, у разі прийняття Конституційним Судом рішення про розгляд такої справи у формі письмового слухання, залучення вказаних у цій статті осіб до участі у конституційному провадженні може здійснюватися шляхом надання ними письмових пояснень, матеріалів, документів, необхідних для забезпечення повного, всебічного розгляду справи та прийняття обґрунтованого рішення.

Стаття 100. Резолютивна частина висновку

У резолютивній частині висновку Конституційний Суд України має зазначити, які норми Конституції України чи законів України були порушені правовими актами або діями Верховної Ради Автономної Республіки Крим.

Вимоги до змісту і форми висновків Конституційного Суду, у тому числі про порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України, встановлені статтею 66 Закону (див. коментар статті 66 Закону).

Відповідно до коментованої статті Закону у резолютивній частині Висновку зазначається, які саме норми Конституції або законів України були порушені правовими актами або діями Верховної ради АРК.

З цього припису випливає, що Конституційний Суд, надаючи такий Висновок, лише підтверджує чи спростовує наявність факту (фактів) порушення Верховною Радою АРК Конституції або законів України, не надаючи оцінки ступеню тяжкості такого порушення та його наслідків.

Водночас слід зазначити, що Конституція або закони України можуть бути порушені не лише внаслідок видання неконституційних чи незаконних правових актів або вчинення певних дій, а й шляхом невиконання конституційних чи законних приписів, тобто шляхом бездіяльності.

Розділ IV ПРИКІНЦЕВІ ТА ПЕРЕХІДНІ ПОЛОЖЕННЯ

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

Коментований пункт визначає, що Закон набирає чинності з дня його опублікування. Опублікування Закону в офіційних виданнях є однією з гарантій дотримання вимог частини другої статті 57 Конституції, згідно з якою закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом.

Необхідно зазначити, що Верховною Радою не прийнято закону, яким би було визначено порядок доведення до населення законів та інших нормативно-правових актів. Це питання врегульовано Указом Президента «Про порядок офіційного оприлюднення нормативно-правових актів та набрання ними чинності» від 10 червня 1997 року № 503¹, який відповідно до пункту 1 розділу XV Конституції є чинним у частині, що не суперечить Конституції.

Зокрема, відповідно до статті 1 цього Указу закони України, інші акти Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України не пізніше як у п'ятнадцятиденний строк після їх прийняття у встановленому порядку і підписання підлягають оприлюдненню державною мовою в офіційних друкованих виданнях.

¹ Офіційний вісник України. — 1997. — № 24. — С. 11.

Офіційними друкованими виданнями є: «Офіційний вісник України»; газета «Урядовий кур'єр» (частина друга статті 1 в редакції Указу Президента від 8 квітня 2004 року № 399, із змінами, внесеними згідно з указами Президента від 28 травня 2004 року № 589, від 19 травня 2005 року № 824)¹.

Офіційними друкованими виданнями, в яких здійснюється офіційне оприлюднення законів та інших актів Верховної Ради України, є також газета «Голос України», «Відомості Верховної Ради України» (стаття 1 у редакції Указу Президента від 28 травня 2004 року № 589)².

Крім цього, офіційним друкованим виданням, в якому здійснюється оприлюднення законів, актів Президента України, є інформаційний бюлетень «Офіційний вісник Президента України» (стаття 1 у редакції Указу Президента від 12 лютого 2007 року № 102)³.

Акти Верховної Ради, Президента, Кабінету Міністрів України можуть бути в окремих випадках офіційно оприлюднені через телебачення і радіо.

Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 року № 422/96-ВР було опубліковано у Відомостях Верховної Ради України 3 грудня 1996 року (№ 49, Ст. 272); газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр» 22 жовтня 1996 року.

За частиною другою статті 67 Закону акти Конституційного Суду оприлюднюються на його офіційному Веб-сайті.

2. З набранням чинності цим Законом втрачають чинність Закон України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 року зі змінами від 4 лютого 1993 року та Постанова Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України “Про Конституційний Суд України”» від 3 червня 1992 року.

Пунктом 2 визначено порядок втрати чинності Законом України «Про Конституційний Суд» 1992 року, який дещо відмінно регулював засади діяльності Конституційного Суду.

¹ Офіційний вісник України. — 2005. — № 20. — Ст. 1057. — С. 19.

² Офіційний вісник України. — 2004. — № 22. — Ст. 1489. — С. 17.

³ Офіційний вісник України. — 2007. — № 12. — Ст. 410. — С. 12.

Зокрема, згідно з пунктом 1 частини першої статті 1 цього Закону Конституційний Суд мав статус незалежного органу в системі судової влади, який покликаний забезпечувати відповідність законів, інших нормативних актів органів законодавчої і виконавчої влади Конституції, охорону конституційних прав та свобод особи, а відповідно до статті 3 передбачалося прийняття Закону про конституційне судочинство тощо.

З набранням чинності Закону, а саме: з 22 жовтня 1996 року втратили чинність Закон України «Про Конституційний Суд України» від 3 червня 1992 року зі змінами від 4 лютого 1993 року та Постанова Верховної Ради України «Про порядок введення в дію Закону України від 3 червня 1992 року “Про Конституційний Суд України”»¹.

3. Юрисдикція Конституційного Суду України з питань про відповідність Конституції України (конституційність) поширюється на:

1) закони України, крім законів України про внесення змін до Конституції України, які набрали чинності, та інші правові акти Верховної Ради України, акти Президента України, акти Кабінету Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, прийняті після набуття чинності Конституцією України

(підпункт 1 пункту 3 розділу IV із змінами, внесеними згідно із Законом від 4 серпня 2006 року № 79-V)²

(положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV, згідно з яким юрисдикція Конституційного Суду України не поширюється на вирішення питання щодо конституційності законів про внесення змін до Конституції України, які набрали чинності, втратили чинність на підставі Рішення Конституційного Суду від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008)³;

2) закони України та інші правові акти Верховної Ради України, її органів, акти Президента України, акти Кабінету

¹ Відомості Верховної Ради України. — 1996. — № 49. — Ст. 272; Голос України. — 1996; Урядовий кур'єр. — 1996.

² Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 41. — Ст. 355. — С. 1415.

³ Офіційний вісник України. — 2008. — № 52. — Ст. 1742. — С. 128.

Міністрів України, правові акти Верховної Ради Автономної Республіки Крим, прийняті до набуття чинності Конституцією України

(положення підпункту 2 пункту 3 розділу IV в частині віднесення до юрисдикції Конституційного Суду України питань про відповідність Конституції України (конституційність) правових актів органів Верховної Ради України визнане таким, що не відповідає Конституції України, крім нормативних актів Президії Верховної Ради України, прийнятих до набуття чинності Конституцією України на підставі Рішення Конституційного Суду від 23 червня 1997 року № 2-зн)¹;

3) усі чинні міжнародні договори України або ті міжнародні договори, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість.

Коментований пункт передбачає особливості поширення юрисдикції Конституційного Суду щодо перевірки правових актів з моменту набрання чинності Законом. Це є загальна вимога до законів, виходячи із конституційного положення щодо недопустимості зворотної сили правових актів (стаття 57 Конституції) як засади правової визначеності у демократичній конституційній державі.

Положення підпункту 1 пункту 3 цього розділу Закону в редакції від 16 жовтня 1996 року відтворювало норму пункту 1 частини першої статті 150 Конституції України та пункту 1 частини першої статті 13 Закону. Зазначене правило містило загальне застереження про те, що юрисдикція Конституційного Суду поширюється на правові акти, які набрали чинності після набрання чинності Конституції від 28 червня 1996 року, які підпадають під конституційний контроль згідно з пунктом 1 частини першої статті 150 Конституції.

Водночас Верховна Рада прийняла Закон від 4 серпня 2006 року № 79-V, згідно з яким обмежила юрисдикцію Конституційного Суду, визначивши, що під предмет конституційного контролю не підпадають закони про внесення змін до Конституції, які набрали чинність.

¹ Офіційний вісник України. — 1997. — № 27. — С. 155.

Правова позиція Конституційного Суду з цього питання сформульована у Рішенні від 26 червня 2008 року № 13-рп і полягає у такому:

Конституція (стаття 150) не містить застережень (як це встановлено пунктом 30 частини першої статті 106 Конституції щодо обмеження права Президента накладати вето на такі закони) щодо можливості здійснення Конституційним Судом наступного конституційного контролю закону про внесення змін до Конституції після його прийняття Верховною Радою. Відповідно до частини другої статті 124 Конституції юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Тому Конституційний Суд вважає, що саме він повинен здійснювати наступний конституційний контроль і щодо закону про внесення змін до Конституції після набрання ним чинності, оскільки відсутність судового контролю за процедурою його розгляду та ухвалення, визначеною у розділі XIII цієї Конституції, може мати наслідком обмеження чи скасування прав і свобод людини і громадянина, ліквідацію незалежності чи порушення територіальної цілісності України або зміну конституційного ладу у спосіб, що не передбачений Основним Законом.

На підставі наведеного Конституційний Суд визнав неконституційним положення Закону № 79-V, за яким юрисдикція Конституційного Суду не поширюється на вирішення питання щодо конституційності законів про внесення змін до Конституції, які набрали чинності¹.

Підпункт 2 пункту 3 містить правило про поширення юрисдикції Конституційного Суду на закони та інші правові акти, які прийняті до набрання чинності Конституцією від 28 червня 1996 року. Це правило поширює юрисдикцію Конституційного Суду на триваючі правовідносини, які виникли до набрання чинності Конституцією від 28 червня 1996 року.

Водночас згідно із зазначеним підпунктом юрисдикція Конституційного Суду поширювалась також на правові акти органів Верховної Ради.

Це питання було предметом розгляду Конституційного Суду, який ухвалив, що його юрисдикція може поширюватись лише на нормативні акти органів Верховної Ради, зокрема *нормативні акти Президії Верховної Ради, яка до 14 лютого 1992 року в період між сесіями Верховної Ради здійснювала її законотворчу функцію* (Рішення від 23 червня 1997 року № 2-зп)¹.

Крім цього, згідно з підпунктом 3 пункту 3 юрисдикція Конституційного Суду поширюється на здійснення наступного конституційного контролю за міжнародними договорами та попереднього конституційного контролю за міжнародними договорами, що підлягають ратифікації Верховною Радою (див. коментар до статей 13, 86 Закону).

4. Конституційний Суд України починає приймати конституційні подання і конституційні звернення до розгляду з 1 січня 1997 року.

Пунктом 4 визначено, що діяльність Конституційного Суду розпочинається 1 січня 1997 року, тобто через певний період часу з моменту набрання чинності Законом.

Це було зумовлено, з одного боку, необхідністю певного перехідного періоду для ознайомлення громадян зі змістом правового акта, а з другого — потребою у проведенні організаційних заходів щодо формування складу Конституційного Суду, колегій суддів, Секретаріату та інших допоміжних служб.

Також Конституційний Суд отримав певний період часу для підготовки та прийняття Регламенту та інших актів, які регулюють питання його внутрішньої організації (див. додатково коментарі до пунктів 5, 6 цього розділу Закону).

5. Засідання Верховної Ради України для складання присяги суддями Конституційного Суду України призначається не пізніше ніж через місяць після першого призначення суддів Конституційного Суду України.

Пункт 5 містить правила установчої процедури, яка визначає терміни формування складу Конституційного Суду першої

¹ Офіційний вісник України. — 2008. — № 52. — Ст. 1742. — С. 128.

¹ Офіційний вісник України. — 1997. — № 27. — С. 155.

каденції. Коментованим пунктом встановлювалася імперативна вимога щодо необхідності приведення суддів Конституційного Суду до присяги протягом місяця з дня їх призначення на посаду.

(Див. також коментар до статті 17 Закону.)

6. Перше спеціальне пленарне засідання Конституційного Суду України для обрання Голови Конституційного Суду України скликається у день складення присяги судьями, які утворюють повноважний склад Конституційного Суду України.

Це засідання проводиться під головуванням найстаршого за віком судді Конституційного Суду України.

Коментований пункт містить імперативну вимогу щодо невідкладного терміну проведення першого пленарного засідання, а саме — в день складання присяги судьями, що дало змогу створити повноважний склад Конституційного Суду — не менше дванадцяти суддів.

Частина друга коментованого пункту містить звичайне правило для проведення установчих засідань органів влади — на першому пленарному засіданні повинен головувати найстарший за віком суддя.

(Див. також коментар до статті 20 Закону.)

7. До вирішення Верховною Радою України питання про створення комітетів Верховної Ради України функції Комітету Верховної Ради України, визначені у частині другій статті 7 цього Закону, виконує постійна Комісія Верховної Ради України.

Частиною другою статті 7 Закону визначено, що профільний комітет Верховної Ради готує висновки щодо кожної з кандидатур на посади суддів Конституційного Суду. Пункт 7 містить положення, за яким у разі неутворення профільного комітету у складі Верховної Ради таку функцію тимчасового виконує постійна Комісія Верховної Ради. Коментоване правило було спрямовано проти блокування процедури призначення суддів Конституційного Суду від Верховної Ради.

8. Витрати на утримання Конституційного Суду України, що будуть провадитися до 1 січня 1997 року, здійснюються за рахунок Верховної Ради України з відшкодуванням цих витрат з резервного фонду Кабінету Міністрів України.

Пунктом 8 було визначено порядок фінансування Конституційного Суду в 1997 році, оскільки такі витрати законом про Державний бюджет на той рік не передбачалися.

(Див. також коментар до статті 31 Закону.)

9. Кабінетом Міністрів України у тримісячний строк від дня набрання чинності цим Законом надається у місті Києві окремий будинок для розміщення Конституційного Суду України, його підрозділів і служб, здійснюється його устаткування, а також вирішуються питання щодо фінансового і матеріально-технічного забезпечення діяльності Конституційного Суду України.

Пункт 9 містить вимоги щодо належного забезпечення діяльності Конституційного Суду, а саме: виділення необхідних приміщень, оснащення технічними засобами, організаційною технікою та устаткуванням, вирішення питань фінансового і матеріально-технічного забезпечення.

(Див. також коментар до статті 12 Закону.)

АЛФАВІТНО-ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А	
Акти:	— до органів влади та місцевого самоврядування247
— Верховної Ради48	Визначеність правова66
— АРК48	Вимоги кваліфікаційні75
— Кабінету Міністрів48	Вирок обвинувальний98
— Конституційного Суду...52	Висновок:
— Президента48	— Конституційного Суду210, 282
Атрибути46	— Верховного Суду54
Архів127	— медичний98
	Витрати202
Б	
Бібліотека130	
В	
Відповідальність:	Гарантії:
— дисциплінарна101	— незалежності29, 81
— за порушення порядку .191	— недоторканності29, 81
— юридична114	Громадянство98
Відрядження106	
Відшкодування240	Д
Вісник132	Держава правова20
Вибори:	Демократія безпосередня .21
— Голови89	Дія зворотна67
— заступників Голови95	Договори міжнародні .51, 261

І	
Доцільність	Імпічмент54, 274
політична61, 166	
Думка окрема215, 223	
Е	
Експерт189, 194	
Експертиза193	
З	
Завдання20	
Законність60, 164	
Закон65	
Законодавство27	
Законопроект295	
Заступник Голови95	
Засідання178	
Засідання пленарне183	
Засідання спеціальне	
пленарне89	
Засоби технічні214	
Захист соціальний115	
Заява:	
— особиста99, 104	
— офіційна94	
Збори суддів42	
Звернення:	
— Верховної Ради148	
— конституційне150	
З'їзд суддів42	
Зміст:	
— рішення216	
— висновку221	
Знак нагрудний45	
	К
	Керівник Секретаріату123
	Колегіальність30
	Колегія171
	Колізія62
	Комісія:
	— з організації виборів ...90
	— постійна125
	— спеціальна тимчасова ..278
	— тимчасова126
	— центральна виборча ...248
	Компетенція
	конституційна24
	Конвенція Віденська .52, 266
	Консультант науковий ..104
	Контроль:
	— конституційний .20, 22, 48
	— превентивний51, 72
	— остаточний52, 72
	Контрасигнація38
	М
	Місцезнаходження46
	Мова державна197
	Модель європейська ...34, 44
	Н
	Невідкладність199
	Невідповідність161
	Недоторканність111

Незалежність	107
Неоднозначність	288
Непідвідомчість	164
Несумісність	76
Нормотворчість	57

О

Об'єднання	202
Об'єкт конституційного контролю	22
Обов'язковість	226, 236
Обов'язки:	
– судді	81
– учасників	196
Обставини фактичні	48
Оприлюднення офіційне	223
Обґрунтування правове	141, 149, 287
Особа юридична	20

П

Перекладач	197
Підстава:	
– для відмови	158
– для визнання неконституційним	64
– для відкриття нового провадження	226
– для відкриття провадження	254
– юридична	54
Підсудність	48
Питання:	
– підсудності	48
– конституційності	49

– процесуального характеру	54
– порушені суб'єктами права на звернення до Конституційного Суду	61
Повноважність	35
Повноваження:	
– Голови	91
– Конституційного Суду	48
– колегій	173, 179
– межі	60
– судді	84
– припинення дострокове	44
Подання:	
– конституційне	141
– відкликання	154
Помічник	105
Поправки	214
Порушення:	
– присяги	100
– несумісності	100
– Верховною Радою АРК	308
Пояснення	191
Правила міжнародні	28
Правовідносини	229, 239, 252
Право на звернення	159
Провадження конституційне:	
– порядок	169
– учасники	196
– сторони	191
– закриття	283
Принципи:	
– верховенства права	21, 27
– гласності	31
– диспозитивності	135

– обґрунтованості	33
– повного і всебічного розгляду	32
– поділу влади	64
– рівноправності	30
– суверенної рівності	52
– соціальної держави	22
– сумлінного виконання	52
Презумпція знання	67
Прес-конференція	87
Преюдиціальність	240
Присяга	79
Процедура:	
– набрання чинності	66
– конституційна для законів	66
– конституційна для імпичменту	275
Припинення:	
– повноважень	96
– розгляду	154
Прогалина	62
Пропозиції	214
Протокол	214

Р

Рада суддів	42
Ратифікація	53, 264
Регламент:	
– Верховної Ради	69
– Конституційного Суду	19, 117
Регулювання нормативне	24
Режим:	
– воєнного стану	82
– надзвичайного стану	82

Референдум	247
Рішення	
– виконання	229
– дотримання	229

С

Самоврядування суддівське	42
Секретаріат	120
Склад кількісний	34
Сила юридична	51
Службовець державний	105
Спеціальне пленарне засідання	89
Спір	254
Стадія	135
Статус:	
– Конституційного Суду	17
– судді	80
Строк:	
– відкриття провадження	169, 282
– направлення подання	235, 245
– повноважень	44
– призначення	96
– провадження	199
Суб'єкт:	
– права на звернення	150
– права на подання	145, 147
Суддя-доповідач	85
Тлумачення офіційне	55, 286

Т

У

Ухвала процесуальна173
Устрій державний21

Ф

Фінансування115, 119
Форми звернення137
Форма одягу 45

Ч

Частина:
— вступна217
— закрита213
— мотивувальна217

— описова217
— резолютивна .218, 244, 291,
.....300, 312

Ш

Шкода:
— моральна23, 240
— матеріальна23, 240

Ю

Юрисдикція316
Юрисдикція
конституційна ..18, 50, 164, 316
Юрисдикція загальна18

Науково-практичне видання

СТРИЖАК Андрій Андрійович
РИБАЛКО Ярослав Володимирович
САВЧИН Михайло Васильович

Закон України **«Про Конституційний Суд України»**

Науково-практичний коментар

За загальною редакцією
Голови Конституційного Суду України
А. А. Стрижака

Редактор *О. А. Парадна*
Обкладинка художника *В. С. Жиборовського*
Комп'ютерна верстка *О. Р. Карташової*

Підп. до друку 26.05.2009. Формат 60x84/16
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 19,1. Обл.-вид. арк. 13,49.
Зам. № 9-122.

ТОВ «Видавничий Дім «Ін Юре»

Україна, 01004, м. Київ, вул. Терещенківська, 4б.

Тел./факс: (044) 537-51-20, 537-51-00, 537-51-01

E-mail: info@inyure.kiev.ua

sales@inyure.kiev.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 2191 від 20.05.2005 р.

Віддруковано у ВАТ «Білоцерківська книжкова фабрика»

Україна, 09117, м. Біла Церква, вул. Л. Курбаса, 4.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції.

Серія ДК № 567 від 14.08.2001 р.

ISBN 978-966-313-431-4

9 789663 134314 >